

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ
НАУЧНО-ТЕОРИЈСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 1/2009 ГОДИНА LXI

УДК 355/359 ■ YU ISSN 0042-8426 ■

ДИРЕКЦИЈА ЗА ИЗДАВАЧКУ
И БИБЛИОТЕЧКО-ИНФОРМАЦИОНУ ДЕЛАТНОСТ

ДИРЕКТОР
пуковник
Милан Црноглавац

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ ЗАВОД

НАЧЕЛНИК
потпуковник
мр *Александар Буквић*, дипл. инж.
aleksandar.bukvic@mod.gov.rs

ГЛАВНИ УРЕДНИК РЕДАКЦИЈЕ ВОЈНИХ ЧАСОПИСА
потпуковник
Драган Хајдуковић
dragan.hajdukovic@mod.gov.rs

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК ВОЈНОГ ДЕЛА
потпуковник
Милан Тепшић, дипл. инж.
milan.tepsic@mod.gov.rs

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Проф. др *Митар* Ковач, бригадни генерал (председник); проф. др *Драгутин* Јовановић, пуковник (заменик председника); проф. др *Младен* Пантић, пуковник; др *Јан* Марчек, пуковник; проф. др *Драган* Симеуновић; проф. др *Јоже* Сивачек, пуковник; проф. др *Божидар* Форца, генерал-мајор; проф. др *Зоран* Драгишић; проф. др *Зоран* Килибарда; проф. др *Владимир* Грујић, пуковник; потпуковник *Милан* Тепшић, одговорни уредник (секретар).

Адреса: Часопис Војно дело, (ВЕ) 11002 Београд, Балканска бр. 53 * vojno.delo@mod.gov.rs
Одговорни уредник 3006-023, војни 23-493; технички секретар 2642-653 * zora.pavicevic@mod.gov.rs
Претплата: 3201-806 и 3201-495 * marketing.dibid@mod.gov.rs; телефакс: 3612-506 * Текући-
рачун РЦ МО Републике Србије 840-19540845-28 * Појединачна цена примерка 324,00 динара.

Прослава 60. годишњице часописа Војно дело	9
МЕЂУНАРОДНО ОКРУЖЕЊЕ	
<i>Александар Фатић</i> Карактеристике новог безбедносног устројства Европе – усмеравање Западног Балкана	15
<i>Марија Ђорић</i> Десни екстремизам на Балкану после Хладног рата и млада популација	33
<i>Јуриј В. Голик</i> <i>Оксана В. Нардина</i> Противтерористичка операција у систему ванредних административно-правних режима рада (према законодавству Руске Федерације)	43
<i>Юриј Владимирович Голик</i> <i>Оксана Владимировна Нардина</i> Контртеррористическая операция в системе чрезвычайных административно-правовых режимов (по законодательству Российской Федерации)	55
ИЗ СТРАНЕ ПЕРИОДИКЕ	
<i>Марк Г. Целуста</i> Уобичајен посао: Процена визије Доналда Рамсфелда о трансформацији и њени изгледи у будућности	68
БЕЗБЕДНОСТ И ОДБРАНА	
<i>Зоран Јефтић</i> <i>Младен Вуруна</i> Реформа војног образовања у Републици Србији – могућности, изазови и правци развоја	155
<i>Славољуб Ранђеловић</i> Односи с јавношћу у реализовању мисија војске	175
<i>Срећко Кузмановић</i> Етички аспект служења војног рока у цивилној служби	206
<i>Дане Субошић</i> Истраживања сврставајућег садржаја у области безбедности	227

INTERNATIONAL ENVIRONMENT

Aleksandar Fatić

Elements of a New Security Constellation in Europe:
Navigating the Western Balkans 15

Marija Đorić

Right-Wing Extremism in the Post-Cold-War Balkans and the
Young Population 33

Yuri V. Golik

Oksana V. Nardina

Enforcement of Emergency Administrative-Legal Regulations during
Anti-Terrorist Actions
(Complying with the Legislation of the Russian Federation) 43

Юрий Владимирович Голик

Оксана Владимировна Нардина

Контртеррористическая операция в системе чрезвычайных
административно-правовых режимов
(по законодательству Российской Федерации) 55

FROM FOREIGN PERIODICALS

Mark G. Czelusta

Business as Usual: An Assessment of Donald Rumsfeld's
Transformation Vision and Transformation's Prospects for the Future 68

SECURITY AND DEFENSE

Zoran Jeftić

Mladen Vuruna

The Reform of Military Education in the Republic of Serbia – Possibilities,
Challenges, and Paths of Development 155

Slavoljub Ranđelović

Public Relations in the Implementation of the Army's Mission 175

Srećko Kuzmanović

Ethical Aspect of Doing the Military Service in Civil Institutions 206

Dane Subošić

Research of the Classifying Matter in the Area of Security 227

ENVIRONNEMENT INTERNATIONAL

*Aleksandar Fatić*Les éléments de la nouvelle structure de sécurité en Europe –
canaliser les Balkans occidentaux 15*Marija Đorić*Droit d'extrémisme dans les Balkans après la guerre froide
et la population est jeune 33*Jurij V. Golik**Oksana V. Nardina*Application d'une réglementation administrative et juridique au cours
des actions antiterroristes (conformément à la législation
de la Fédération de Russie) 43*Юрий Владимирович Голик**Оксана Владимировна Нардина*Контртеррористическая операция в системе чрезвычайных
административно-правовых режимов
(по законодательству Российской Федерации) 55

DES PÉRIODIQUES ÉTRANGERS

*Mark G. Celusta*Ordinaire de travail: Évaluation de la vision de Donald Ramsfield –
la transformation et ses perspectives à l'avenir 68

SÉCURITÉ ET DÉFENSE

*Zoran Jeftić**Mladen Vuruna*Réforme de l'enseignement militaire dans la République de Serbie –
Opportunités, défis et orientations de développement 155*Slavoljub Randelović*

Relations publiques dans la réalisation des missions de l'armée 175

Srećko Kuzmanović

Aspect éthique du service militaire dans la fonction publique 206

Dane Subosić

Recherche de contenu dans le domaine de la sécurité 227

INTERNATIONALES UMFELD

*Aleksandar Fatić*Die Elemente der neuen Sicherheitsstruktur Europas –
die Ausrichtung des Westbalkans 15*M. A. Marija Đorić*Die Elemente der neuen Sicherheitsstruktur Europas – die Ausrichtung
des Westbalkans 33*Jurij V. Golik**Oksana V. Nardina*Die Anwendung der administrativ-rechtlichen Sonderregulativen bei
antiterroristischen Tätigkeiten (im Einklang mit der Gesetzgebung
der Russischen Föderation) 43*Юрий Владимирович Голик**Оксана Владимировна Нардина*Контртеррористическая операция в системе чрезвычайных
административно-правовых режимов
(по законодательству Российской Федерации) 55

AUS AUSLÄNDISCHER PERIODIKA

*Mark G. Celusta*Gewöhnliche Arbeit: Die Einschätzung der Vision von Donald
Ramsfeld über die Transformation
und ihre Aussichten in der Zukunft 68

SICHERHEIT UND VERTEIDIGUNG

*Zoran Jeftić**Mladen Vuruna*Die Reform der militärischen Ausbildung
in der Republik Serbien – Möglichkeiten,
Herausforderungen und Entwicklungsrichtungen 155*Slavoljub Ranđelović*Öffentlichkeitsarbeit bei der Durchführung
der Einsätze der Streitkräfte 175*Srećko Kuzmanović*

Der ethische Aspekt des Zivildienstes 206

*Dane Subošić*Die Forschung der klassifizierenden Inhalte
im Bereich der Sicherheit 227

МЕЖДУНАРОДНОЕ ОКРУЖЕНИЕ

<i>Александр Фатич</i>	
Элементы новой модели безопасности в Европе – пути Западных Балкан	15
<i>Мария Чорич</i>	
Правый экстремизм на Балканах после холодной войны и молодая популяция	33
<i>Юрий В. Голик</i>	
<i>Оксана В. Нардина</i>	
Контртеррористическая операция в системе чрезвычайных административно-правовых режимов (по законодательству Российской Федерации)	43
<i>Юрий Владимирович Голик</i>	
<i>Оксана Владимировна Нардина</i>	
Контртеррористическая операция в системе чрезвычайных административно-правовых режимов (по законодательству Российской Федерации)	55

ИЗ ИНОСТРАННОЙ ПЕРИОДИКИ

<i>Марк Г. Целуста</i>	
Обычная работа: Анализ видения трансформации Дональдом Рамсфельдом и ее перспективы	68

БЕЗОПАСНОСТЬ И ОБОРОНА

<i>Зоран Евтич</i>	
<i>Младен Вуруна</i>	
Реформа военного образования в Республике Сербия – возможности, задачи и направления развития	155
<i>Славолюб Ранджелович</i>	
Связь с общественностью в ходе реализации армейских миссий	175
<i>Сречко Кузманович</i>	
Этический аспект прохождения альтернативной гражданской службы	206
<i>Дане Субошич</i>	
Изучение разнообразной информации в области обеспечения безопасности	227

ПРОСЛАВА 60. ГОДИШЊИЦЕ ЧАСОПИСА ВОЈНО ДЕЛО

Дом гарде у Топчидеру,
Београд, 27. марта 2009. године

*Говор министра одбране Републике Србије,
господина Драгана Шутановца*

У име оснивача часописа *Војно дело*, Министарства одбране Републике Србије и у своје име честитам вам шездесетогодишњицу постојања часописа. Овај општевојни научно-теоријски часопис разматра питања стратегије, војне науке и система одбране као подсистема безбедности.

Од оснивања до 1992. године часопис је био у саставу Министарства одбране, а од 1992. до 2006, у саставу Генералштаба Војске Југославије и Војске Србије и Црне Горе. Од 2006. године Министарство одбране поново је преузело надлежност оснивача овог часописа.

С обзиром на тематску област и начин обраде тема, није спорно да *Војно дело* наставља традицију прослављених часописа *Војин* и *Ратник*. Наиме, не постоји ниједан часопис на тлу бивше Југославије који се с њим може поредити и надметати по информацијама које пружа истраживачима у области војне политике, организације одбрамбених система и ратне вештине.

Часопис је утицао на формирање свести и теоријског и стручног знања читалаца о савременим војно-политичким и одбрамбеним феноменима. Данас је *Војно дело* савремено дизајниран и садржајно актуелан часопис високо цењен у Министарству науке Републике Србије, који уважава међународне норме утврђене за примарне публикације. *Војно дело* је добитник бројних награда, похвала и одликовања.

Посебан значај овом часопису даје чињеница да је постао препоручена додатна литература и на неколико факултета Београдског универзитета (Факултет политичких наука, Факултет безбедности и тако даље).

Неретко је Редакција добијала похвале од истраживача с Београдског универзитета и института који се баве истраживањима различитих компоната система безбедности, као и од сталних сарадника, академика из САНУ и министарстава. Бројни чланци објављени у часопису преведени су на светске језике. Високе оцене добијене су и од војнодипломатских представника приликом посета Редакцији.

Од 2007. године, у овом часопису се објављују и најбољи дипломски радови слушаца ГШУ и КШУ, као и оних који су ова усавршавања похађали у иностранству.

С обзиром на претходне чињенице, може се с правом устврдити да је *Војно дело* од почетка остваривало своју улогу, и то:

- постало је трибина за окупљање најкреативније снаге из области војног стваралаштва;
- посредством *Војног дела* негована је увек актуелна војна мисао и тиме постајала доступна свим њеним поклоницима и
- часопис је активни посредник, у којем се тумаче највреднија достигнућа у области војне науке.

Наш циљ јесте да овај часопис једном годишње излази и на енглеском језику, односно да је састављен од радова који су те године били најзначајнији. *Војно дело* мора да постане регионални бренд, а тај задатак се може остварити задржавањем квалитета и побољшавањем коефицијента научне компетентности.

Говор председника Уређивачког одбора часописа Војно дело, проф. др Митра Ковача, бригадног генерала

Велика је част и одговорност говорити као председник Уређивачког одбора *Војног дела* поводом шездесет година постојања овог општевојног теоријског часописа.

Част су ми указали надлежни руководиоци и колеге, чланови Уређивачког одбора, а одговорност је израз личног односа према присутним званицама које су дошле да увеличају ову свечаност.

Војно дело је препознатљиво свима који су се у новијој историји бавили писаном речи у друштвенохуманистичким наукама, првенствено у области међународних односа, безбедности, одбране и војних наука. Овај часопис представља добро место за теоретичаре и практичаре, старије и млађе сараднике, како за припаднике система одбране, тако и за ширу домаћу академску јавност и инострану.

Друштвене околности у протеклих шездесет година на различит начин су утицале на избор аутора, као и на њихову жељу и вољу да пишу и саопштавају резултате истраживања, личне погледе и визије о актуелним питањима безбедности, одбране и анализе начина решавања практичних проблема у форми искуствених генерализација.

Ради истине и будућности часописа, потребно је рећи да је у знатној мери његов квалитет био условљен све лошијим статусом научноистраживачког и наставног кадра у систему одбране. Запостављеност и делимична маргинализација научне и образовне функције била је само потврда проце-

са постепеног смањења способности система одбране, чији је негативан тренд био изражен од деведесетих година прошлог века па све до 2005. године. У том процесу су, под плаштом рационализације и штедње, често учествовали и појединци с наставничким и научним звањима.

На срећу, ипак се увидело да су управо ревитализација, реформа и изградња нових способности Министарства одбране и Војске Србије незамењиви без науке, нових знања и стваралачких способности. Зато није случајно што су у реформском процесу највећу способност и утицај управо испољиле оне личности чије животно опредељење јесте књига и писана реч. Нова знања су стављена у функцију решавања практичних проблема у новом националном и међународном стратегијском контексту.

Ако развијамо и стичемо нова знања, онда ће и сви проблеми у систему одбране бити решени на бољи начин, а наша пракса биће делотворнија и примеренија националним потребама. Није добро ни оправдано запостављати теорију у војној делатности или њено спровођење заснивати на копијама туђих решења. Такав приступ је у својој суштини губитнички.

Министарство одбране Републике Србије и Војска Србије стратешку развојну предност и највећу вредност управо виде у знању које је услов за развој савремене праксе. Последње две године менаџмент Министарства одбране је у том смислу исказао опредељења у стратегијским и планским документима, где се јасно дефинише оправданост и потреба функционалне интеграције научне и образовне функције, изградњом Војног универзитета. Овогодишња додела награде *Војно дело*, после дванаест година, јесте јасан показатељ одлучности Министарства одбране да све више афирмише писану реч, која непосредно доприноси развоју система одбране.

На основу свестране анализе историјске димензије, друштвене улоге и квалитета чланака објављених у *Војном делу*, Уређивачки одбор часописа темељио је визију његовог даљег развоја и заузимања што престижније позиције на националном и регионалном нивоу.

Након периода „преживљавања“ *Војног дела* и обезбеђивања редовности излагања, покушаћемо да, избором квалитетних чланака, повратимо његов друштвени углед.

Циљ уређивачке политике јесте да *Војно дело* буде, суштином и квалитетом, корак испред сличних часописа у региону, да се постепено афирмише као референтни часопис, који окупља стручне, признате и познате ауторе, институције и кориснике нових сазнања. То јесте лако формулисати као циљ неке прве фазе изградње новог имиџа и престижа часописа међу сродним часописима на националном и регионалном нивоу, али тај циљ није лако достићи. Неопходан је велики напор свих који учествују у стварању тог новог квалитета почев од врха менаџмента Министарства одбране до уредника, Уређивачког одбора, аутора и рецензената.

Нова концепција часописа неопходна нам је ради наших одбрамбених и националних потреба. Оно што је било добро у прошлости потребно је вредносно афирмисати у новом стратешком контексту. Слично неком времену седамдесетих и осамдесетих година, *Војно дело* се данас покушава представити, кроз нови суштински и визуелни идентитет, као модеран општевојни теоријски часопис у којем се разматрају битна питања безбедности, цивилно-војних односа, одбрамбених послова и војне делатности. Уређивачка политика часописа *Војно дело* настоји конкретизовати тако замишљену концепцију. *Војно дело* треба да се изграђује као часопис у којем се могу наћи теоријски засновани и актуелни чланци, информације и погледи компетентних аутора о савременим трендовима у области безбедности и одбране. Такође, *Војно дело* треба још више да се афирмише као часопис у којем студенти, наставници, истраживачи, официри, политичари и доносиоци стратешких одлука преиспитују своја сазнања и ставове о различитим питањима одбране и војне праксе. На тај начин *Војно дело* ће постајати путоказ савремених тенденција, у оквиру којих се могу вредновати и практични концепти за решавање конкретних безбедносних и одбрамбених питања.

У 21. веку одбрана националних и државних вредности и интереса све се више заснива на знању. Из тих разлога послови одбране и војне делатности, у миру и рату, тежишно се заснивају на научним основама које треба да буду, у погледу сазнајне вредности, у самом врху достигнућа војне мисли у свету. Они на успешан и национално одговоран и пожељан начин транспарентно приказују стратегијску стварност.

Ако имамо намеру да предвиђамо могућност стратегијских промена стања безбедности и одбране, онда је то скоро немогуће без развоја научне мисли и усмеравања пажње на нова промишљања која ће наћи своје место у *Војном делу*.

Поштоване даме и господо,

Ако се има у виду шири друштвени значај *Војног дела* у образовном и информативном смислу, уређивачка политика часописа биће стално у функцији унапређења квалитета, ради његове националне сврсисходности постојања и међународне препознатљивости. На тај начин непосредно ћемо доприносити успеху процеса реформе система одбране афирмисањем нових знања и личности које у том послу на најбољи начин учествују.

Користим прилику да се у име Уређивачког одбора часописа *Војно дело* захвалим министру одбране, начелнику Генералштаба, представницима универзитета, факултета, института, досадашњим уредницима и члановима Уређивачког одбора, ауторима и свим гостима који су својим радом допринели поновној афирмацији нашег часописа.

Говор одговорног уредника часописа *Војно дело*, потпуковника Милана Тепшића

Шездесет година трајања у континуитету, на често узбурканом Балкану, јесте реткост вредна нарочите пажње. Разлог више за наше окупљање јесте данашњи слављеник. То је један часопис и то ни мање ни више, него – научно-теоријски часопис *Војно дело*! Ове године он слави свој шездесети рођендан; шездесет година он је хроничар научне мисли из области одбране и безбедности.

У часопису *Војно дело* публикује се, али и чува војна научна мисао. Наш слављеник није једини часопис на овим просторима и на временској оси трајања. Пре њега то је био *Ратник*, а пре *Ратника* то је био *Војин* – најстарији војни часопис који је основан далеке 1864. године.

С временом, све до данас, како то логика захтева, специјализирале су се области војне мисли, праксе и живота, али и подручја издаваштва – магазин *Одбрана*, информативно гласило; *Војнотехнички гласник*, научни часопис за наоружање, војну опрему и логистичку подршку; *Нови гласник*, војнотручни интервјуовски часопис; и *Војно дело*, општевојни научно-теоријски часопис Министарства одбране Републике Србије. Најстарији од наведених часописа, чији смо савременици, јесте *Војно дело*.

Војно дело обележава новију историју наших простора и званично је почело с радом на основу наредбе министра одбране бр. 40, од 13. децембра 1948; први број је публикован 1. фебруара 1949; до краја 2008. године публиковано је триста четрдесет и пет бројева, од којих је било четрдесет и девет двоброја, и два ванредна броја – 1980. године поводом смрти председника СФРЈ Јосипа Броза Тита и 1999. године поводом оружаног сукоба СР Југославије и Северноатлантског савеза.

Од оснивања часописа до данас, уз бројне ауторе чланака који су публиковани у *Војном делу*, у стварању сваког броја своју животну енергију уградиле је седамнаест уредника. Користим прилику да вам њихова имена прочитам и да им се захвалим. То су, хронолошки:

- Ђоко Јованић, од 1949. до 1950, уредио девет бројева;
- Душан Кведер, од 1950. до 1953, уредио двадесет бројева;
- Милутин Шушовић, од 1953. до 1958, уредио четрдесет и девет бројева;
- Вељко Кадијевић, од 1958. до 1959, уредио четири броја;
- Милисав Никић, од 1959. до 1962, уредио двадесет и осам бројева;
- Михајло Брајовић, од 1962. до 1965, уредио двадесет бројева;
- Теодосије Парезановић, од 1965. до 1971, уредио тридесет и седам бројева;
- Михајло Вучинић, од 1972. до 1979, уредио четрдесет и седам бројева;
- Мираш Стожинић, од 1979. до 1983, уредио двадесет и пет бројева;

- Јован М. Чанак, од 1984. до 1993, уредио педесет бројева;
- Милорад Пантелић, од 1994. до 1995, уредио три броја;
- Светозар Радишић, од 1995. до 2000, уредио двадесет и седам бројева;
- Здравко Вићентијевић, од 2000. до 2001, уредио шест бројева;
- Михајло Басара, од 2001. до 2004, уредио једанаест бројева;
- Милутин Петровић, од 2004. до 2005, уредио четири броја;
- Драган Николић, од 2005. до 2006, уредио три броја;
- Драган Хајдуковић, од 2006. до 2007, уредио четири броја.

Неки од поменутих уредника присутни су на овој свечаности и то нам чини велико задовољство.

Сведоци сте промена у уређивачкој концепцији *Војног дела* које су започеле у 2008. години, тачније, од броја 2, 2008, и та транзиција, у највећој мери, окончаће се у текућој години. У ствари, то се не би требало назвати променама, већ усаглашавањем с највишим стандардима – у домену дизајна, садржаја и комуникације с читаоцима. *Војно дело* у свом савременом дизајну ускоро ће, поред националног ћириличног издања, добити и своје регионално издање на латиници, а потом и међународно издање на енглеском језику.

Војно дело биће и даље вредни аналитичар и хроничар свога времена и отворени форум за представљање и стимулисање иновативног размишљања о свим аспектима и нивоима безбедности и одбране.

У име мале редакције *Војног дела* захваљујем вам се што својим присуством увеличавате лепоту ове свечаности и пружате подршку *Војном делу* да истраје у својим намерама и испуни очекивања својих читалаца. Хвала вам!

КАРАКТЕРИСТИКЕ НОВОГ
БЕЗБЕДНОСНОГ УСТРОЈСТВА
ЕВРОПЕ – УСМЕРАВАЊЕ
ЗАПАДНОГ БАЛКАНА*

Проф. др Александар Фатић**

Разлика између „тврде“ (војне) безбедности и „меке“ безбедности, која је више пута проглашавана приоритетом Европске уније, првенствено зато што се односи на тероризам и организовани криминал – садашње спољнополитичко позиционирање Западног Балкана чини пресудним за европску безбедност.

Аутор, у вези с тим, транспарентно говори о начину на који су територије бивше Југославије служиле као пробни полигони за бројне нове безбедносне претње које су се шириле са тог подручја током протекле деценије, укључујући и повећану етничку милитантност. У српском делу Санџака таква милитантност је у процесу спајања са класичним терористичким мотивима, што је додатно у последње време погоршано поделама унутар муслиманске заједнице које су, основано се сумња, подстакнуте споља. Поред тога, нерешена питања „меке“ безбедности на југу Србије (општине Прешево, Бујановац и Медвеђа, где је етничка албанска самопрозвана „Ослободилачка војска Прешева, Бујановца и Медвеђе“ донедавно била активна), као и контрола криминала на Косову – постављају изазове за дефинисање нове политике безбедности ЕУ према том региону.

Важну улогу имају стриктна примена безбедносних протокола, који се односе на терористичку и организовану криминалну активност широм Европе и конкретна политика ЕУ, као услов приликом преговарања о конкретним корацима за придруживање Западног Балкана. Таква политика била би више усредсређена на унапређење унутрашње безбедности, него на стандардно политичко условљавање. Овакав став образложен је на основу кратке анализе резултата искључиво политичког условљавања,

* Са енглеског језика текст превела Душанка Пивљанин.

** Аутор је запослен у Институту за међународну политику и економију, у Београду (a.fatic@cbs-css.org).

где је актуелна ситуација у већини земаља на простору бивше Југославији таква да веома подсећа на партијску државу. Унутрашњи протоколи безбедности у региону недовољно су усредсређени на проблем тероризма и организованог криминала, иако су управо те претње проглашене примарним питањима безбедности ЕУ.

Кључне речи: *Западни Балкан, Европска унија, безбедност, тероризам, организовани криминал.*

Најзначајније последице „меке“ безбедности за политику Европске уније према Западном Балкану

У последњих неколико година академска расправа о безбедности усвојила је концепцију „меке“ безбедности, као неку врсту конвенционалне мудрости. Расправа о политици следила је исти пример. Из тог разлога, било је готово политички некоректно дискутовати против идеје да су „меке“ безбедносне претње, пре свега тероризам и организовани криминал, уз евентуални додатак етничких немира, ексклузивни домен политике безбедности, док је традиционални војни сукоб између држава непостојеће питање за европске државе. Према мишљењу Мартина Елвинса (*Martin Elvins*), Европска унија се сматра мање-више усаглашеном наднационалном хармонијом држава где искључива права иницијативе и давања одобрења у области „меке“ безбедности имају државе чланице. Ипак, предвиђено је да се њихова политика развија у потпуности на основама међувладиног процеса доношења одлука, углавном преко Савета Европске уније.¹ Трећи европски стуб доношења одлука, правосуђе и унутрашњи послови, представља одраз склада држава у једној од најосетљивијих области безбедности за било коју поједину државу. „Меке“ безбедносне претње осетљиве су не само због тога што угрожавају свакодневну безбедност европских држављана на начин који далеко превазилази границу било које друге безбедносне претње, него и зато што методи који се користе за њихово решавање, као, на пример, широка употреба обавештајних агенција, могу сами по себи постати претња. Подвођење националних политика под координацију поверену Савету заиста је опредељење које позиционира Европу као јединственог актера у односу на све области ван ње из којих би могле да потекну „меке“ безбедносне претње. Таква структурна позиција ствара потребу да се о спољној политици безбедности расправља одвојено од здруженог правосу-

¹ Martin Elvins: "Europe's response to transnational organised crime", in Adam Edwards & Peter Gill (eds), *Transnational Organised Crime: Perspectives on global security*, Routledge, London, 2003, p. 39.

ђа и унутрашњих послова унутар ЕУ. Управо у том контексту требало би да се схвате честе дискусије у ЕУ о Западном Балкану и бившем Совјетском Савезу, као „подручјима која извозе организовани криминал и тероризам“, а не као дискриминативне расправе засноване на претпоставкама да „меке“ несигурности има више изван Европске уније, него унутар ње. Чак и ако има мање претњи „мекој“ безбедности изван ЕУ, него унутар ње, заједничка „капа“ правосудних послова захтева од ЕУ да се оно што долази споља решава другачијим скупом инструмената и политичких начела од оних који се примењују путем координационог механизма трећег стуба унутар Уније.

Значење „меке“ безбедности различито се схвата у разним дискусијама, али најопштије гледано, оно би се могло ограничити на област коју покривају три доминантне безбедносне претње којима се војне структуре нису традиционално бавиле, нити су се оне обично решавале конвенционалном употребом таквих структура. Те претње су: тероризам, организовани криминал и етнички немири или сукоби. Специфичност области које су тек делимично изрониле из ауторитарне владавине, као што су Западни Балкан и бивши Совјетски Савез, јесте у томе да три врсте „меке“ небезбедности често у тајности делују здружено и преплићу се на начине који за спољног посматрача нису у потпуности уочљиви. Етничке немире у традиционално сиромашним друштвима неретко подстиче традиционална криминална активност, а њен *modus operandi* готово редовно укључује извешан обим терористичке тактике намењене да изазове страх и мобилише међународну заједницу да се ангажује. То је био случај са скоро свим ратовима на територији република бивше Југославије, као и у сукобима у бившем Совјетском Савезу, у којима чеченски покрет веома подсећа на актуелну кризу око Косова у Србији и где је дуготрајна дебата о статусу и будућности Украјине личила на болну сепарацију федералних јединица бивше Југославије. Будући да је Руска Федерација, као главна држава бивше територије СССР, поново израсла у глобалну силу, она је могла да сузбије многе пропратне ефекте своје дезинтеграције, бар у оним димензијама које су могле да изазову ефекте преливања ван граница, па да буду од значаја за међународну заједницу. Истовремено, будући да Србија, као вероватно главна држава на бившем југословенском простору, није успела поново да се потврди ни економски ни војно у свом региону, многи ефекти преливања претњи са Западног Балкана и даље угрожавају шире европско окружење, укључујући и моћну мешавину етничког сукоба, организованог криминала и тероризма. Ова веома уопштена изјава не обухвата нужно многе друге околности које утичу на ниво безбедносних претњи, али ако се посматра геостратегијски, јачина позиција доминантних земаља у њиховим регионима увелико одређује профил и обим претњи које се шире из региона према спољном свету.

Док је на постсовјетском простору главна претња за спољни свет потекла од неконтролисане пролиферације оружја за масовно уништавање, пр-

венствено нуклеарног материјала украденог из напуштених совјетских нуклеарних централа и опљачканих војних складишта, на постјугословенском простору претња потиче углавном од анархије и структурне корупције која се, осим што је делимично ендемична за регион, уселила ту и због неуспешних институција. У таквим условима, корупција постаје природни функционални додатак свакодневном преживљавању.²

Структура претње на постсовјетском простору почивала је на чињеници да је, након распада СССР, дванаест од петнаест држава сукцесора могло да производи нуклеарни материјал, како технолошки тако и с обзиром на потребну стручност. Од тих земаља – Русија, Украјина, Белорусија и Казахстан, наследили су нуклеарно оружје. Украјина је, на пример, имала 1.840 нуклеарних истраживачких центара и сродних предузећа, са 2,7 милиона људи (што представља око пет одсто становништва) запослених у војној индустрији. Поред тога, Украјина је била опремљена знатном хемијском, биолошком и космичко-ракетном технологијом.³ У вези с тим, проблем је погоршавала околност да је (с обзиром на величину те територије) дванаест држава могло да служи као транзитни пункт за кријумчарење оружја, а неколико граница било је погодно за транспортовање таквог терета непожељним крајњим корисницима. Захваљујући великом утицају Руске Федерације, оружје за масовно уништавање јој је враћено из свих земаља које су га наследили, чиме је смањен ризик да такво оружје буде неконтролисано употребљено. Слично томе, регионални ауторитет Русије, у великој размери, спречио је глобално ширење оружја за масовно уништавање. Такви резултати у ограничавању потенцијално разорних „меких“ безбедносних претњи, које су могле брзо да ескалирају у „тврде“ претње (на пример, ако би оружје за масовно уништавање употребили терористи), били су заиста импресивни и представљају огроман допринос јачању глобалне безбедности.

Међутим, када је у питању простор бивше Југославије, околности су, заиста, много другачије. За Србију су те околности (можда веома сажето, мада грубо) описали Томас Кепел (*Thomas Koeppe*) и Агнес Секељи (*Agnes Szekely*):

За време режима Слободана Милошевићева границе између државе и криминалних организација у Југославији постајале су све мање јасне. До краја Милошевићева мандата, у октобру 2000. године, криминални интереси инфилтрирали су се у власт до крајње забрињавајућег степена (...); у једном британском истраживању о корупцији, Југославија је достигла 7,4 поена од могућих девет, што је најгори рејтинг међу источноевропским земаљама у транзицији (Албанија је била друга, са 5,7 поена) (...). Економска

² Опширније у: "Security threats in Southeastern Europe and Ways to Respond to Them", Александар Фатић (ед.), *Security in Southeastern Europe*, The Management Centre, Belgrade, 2004, pp. 1–28.

³ Scott A. Jones: *Wither Ukraine? Weapons, state building, and international cooperation*, Ashgate Publishing, Aldershot, 2002, pp. 1–2.

политика Милошевићевог режима може се окарактерисати само као крађа. Почела је замрзавањем девизног курса и експропријацијом приватних девизних средстава од око четири милијарде америчких долара, наставила се колапсом пирамидалних превара као што су оне које су довеле Албанију до руба пропасти, а кулминирала је хиперинфлацијом. Југословенска привреда била је жртва свих облика корупције коју један аутократски режим може да изведе.⁴

Кривица, наравно, није само до Милошевића. Ратови у претходној Југославији вођени су уз употребу свих расположивих ресурса и средстава, а то је често укључивало и активно учешће припадника паравојних формација, углавном регрутованих из редова организованог криминала. Део прљавог посла у операцијама такозваног „чишћења терена“, након што су главне борбе завршене у извесним областима, није могло да буде додељено регуларним јединицама, него организованом криминалу, а „патриоти“ у његовим редовима били су спремни да поступе по налогу. Такви задаци, упоредо са комунистичком традицијом коришћења подземља за државно-безбедносне задатке против политичких емиграната и других противника у иностранству, задужили су власт према организованом криминалу и, у ствари, значили да организовани криминал држи чврсто у шасти део званичне политике у свим државама сукцесорима Југославије. То је најчешће наглашавано у вези са Србијом и Милошевићем, али је готово исти случај био и у Босни (на пример, за време рата командант одбране Сарајева био је Јука Празина, познати вођа организованог криминала, касније убијен у ватреном обрачуна са босанском полицијом).

У Србији је 5. октобар 2000. означио раскид са режимом Слободана Милошевића, а ипак су нови демократски лидери били виђени на телевизијским екранима окружени чуварима из обезбеђења, од којих су неки били познати ликови из редова организованог криминала, не само полицији, него и широј јавности. Недостатак поверења у институције наслеђене од Милошевића је, опет, значао да је заштита поверена „снажним момцима са београдског асфалта“. После су такви појединци званично регрутовани у полицију, нарочито у службе задужене за заштиту политичара, те тако задржали утицај над делом српске политике.

Председник Владе Републике Србије Зоран Ђинђић, 2003. године, постао је жртва атентата у дворишту зграде Владе Србије. У ванредном стању које је уследило, међу десет хиљада ухапшених (за само неколико недеља) у мрежу су упали и неки од ликова из редова организованог криминала, али то није било довољно да се искорени наслеђе од неколико деценија ко-

⁴ Thomas Koeppel & Agnes Szekely: "Transnational Organized Crime and Conflict in the Balkans", in Mats Berdal & Monica Serrano (eds), *Transnational Organized Crime & International Security: Business as Usual?*, Lynne Rienner, Boulder (Co.), 2002, pp. 129–40.

мунистичке и посткомунистичке владавине како у Србији, тако и у другим балканским земљама, од којих су неке, као на пример Бугарска, сада пуноправне чланице Европске уније. Дугогодишње везе са организованим криминалом значиле су да је у већини балканских земаља било изузетно тешко искоренити стабилне коалиције легитимног бизниса, делова политичког естаблишмента и подземља. Такве везе, иако су за последицу имале спекулативне и понекад пренадуване оцене о корупцији, као, на пример, већ поменуте оцене Кепела и Секељи, имају посебан значај за способност балканских држава, а нарочито држава Западног Балкана, да заклоне питања „меке“ безбедности и потенцијалне ефекте њиховог преливања на осталу територију Европе.⁵

Приоритете политике безбедности ЕУ према Западном Балкану, укључујући примену услова за приступање Европској унији, темпо интеграције Западног Балкана и став Европе према решењу територијалних спорова у региону, требало би сврстати упоредо са трезвеном и конструктивном проценом природе и обима безбедносне претње потекле из овог региона. Наведеном проценом требало би повући корисне паралеле са постсовјетским простором, али би, такође, требало узети у обзир и предности као и недостатке условљавања за пријем, која су до сада примењивана. Циљ овога текста јесте да помогне при изради једне такве процене на основу анализе постојећих и нових безбедносних питања у региону са потенцијалом преливања, као и актуелних приоритета за безбедносне протоколе који се користе против стандардних безбедносних претњи које потичу од тероризма и организованог криминала, у нади да то доведе до предлога о томе како би услови за приступање ЕУ за Западни Балкан требало да буду измењени и допуњени – самим тим боље би одражавали актуелно геостратегијско место региона у једначини европске „меке“ безбедности.

Доминантна питања „меке“ безбедности на Западном Балкану и могућности њеног преливања

У веома спекулативном приказу модерне концепције безбедности, посматрано из САД, Дејвид Кембел (*David Campbell*) тврди да постхладноратовске околности захтевају концепцију „глобализације непредвидљивих околности“ (*“globalisation of contingency”*). Такве непредвидљиве околности настају брисањем конзервативних граница политичког деловања, које је, историјски гледано, настало истовремено са националним државама, а по-

⁵ Видети: Sappho Xenakis, “Organised Crime in the Balkans: Pitfalls of Threat Assessment”, у: Фатић (ед.), loc. cit, pp. 187–212.

чива на „(...) тврдњи да живимо у специфичном политичком времену обележеном одсуством одговарајућег политичког простора; то јест да деловање политике више није повезано (под претпоставком да је некада била) са ограђеним простором у којем та политика делује (тј. државом)“.⁶ Ширина политичког активизма, који излази ван граница политике традиционалне националне државе, значи да данас било шта, било где, постаје предмет политике, чији стварни актери или интересне стране чији се интерес одражава у њој нису увек познати. У таквом свету, удаљени региони могу да буду од примарног унутрашњеполитичког значаја ако се довољно политичког капитала инвестира у заштиту људских права, политичку транспарентност, или било који скуп веома препоручљивих вредности у кутији за алат намењен глобализацији. У вези с тим, непредвидљиве околности постају глобалне као и политика, а због „глобализације непредвидљивих околности све су чешће тенденције ка двосмислености, неодређености и несигурности на нашем хоризонту. (...) Иако је то већ одавно идентификовано у теоријској литератури о међународним односима и означено речју 'анархија', те непредвидљиве околности – одакле потиче њихово схватање као глобализованих – не могу више да се задрже у оквиру устаљених структура моћи и географских просторних одређења“.⁷

Један начин супротстављања овом метежу који произлази из глобализованих непредвидљивих околности јесте да се покуша са успостављањем глобалне управе безбедности. Покушаје у том смислу предузимају, углавном, група Г8 и Уједињене нације, али упркос извесном слабом оптимизму, нису успели да стигну ни близу ефективног решавања најопаснијих непредвидљивих околности као што су безакоње, тероризам и организовани криминал.⁸

Унутар Европе, управо је на Западном Балкану извршена прва провера покушаја да се постигне европски консензус о политици безбедности и, још конкретније, идеји о изградњи европског стуба НАТО путем Европског идентитета одбране (*European Defence Identity*). Та идеја, коју је покренуо амерички председник Клинтон на Самиту НАТО 1992, ускоро се показала веома тешком, јер је изгледало да преговори за формирање ефективних Европских комбинованих здружених наменских снага (*European Combined Joint Task Forces*), са којима би Европљани, када решавају безбедносне претње у које САД нису хтеле да се мешају, могли да користе широк спектар ефикасности НАТО, укључујући и транспортна средства у власништву САД, заобилазе главно пи-

⁶ David Campbell, *Writing Security: The United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1992 (revised edition), p. 17.

⁷ Loc. cit.

⁸ Опширније у: John J. Kirton & Junichi Takase (eds), *New Directions in Global Political Governance: The G8 and the international order in the twenty-first century*, Ashgate, Aldershot, 2002, а нарочито: John J. Kirton, "The G8, the United Nations and Global Security Governance", pp. 191–207.

тање о томе колико ће доношење одлука у Европи моћи да буде независно од САД ако се ослоне на ресурсе НАТО. У својој књизи из 2001, о пропусту САД да омогуће прераспodelу моћи у Европи у складу са темпом европске интеграције, Софи Ванхунекер (*Sophie Vanhoonacker*) пише:

Управо је југословенска криза на крају натерала и Европљане и Американце да прихвате важност и ургентност дебате која ревидира њихове појединачне улоге у Алијанси. Слаб учинак Европљана знатно је ојачао позицију Атлантиста који су тврдили да се већа безбедносна улога Европе најбоље може реализовати даљим развијањем европског стуба НАТО. Чак је и Француска дошла до закључка да се дебата о европској безбедности не може ограничити само на оквир Европске комисије и да је, ако Париз неће да буде маргинализован, неизбежан ближи однос са НАТО. Лакше је на дебату утицати изнутра, него седећи са стране. (...) За САД Југославија је била отрежњујућа поука. С једне стране, потврдила је амерички став да Европска заједница није спремна да преузме задатке Алијансе, она је и довела до разјашњења његове будуће улоге на старом континенту. Натерала је Вашингтон да увиди да после 1989. може да дође до све већег броја „малих“ криза у којима САД неће нужно желети да интервенишу. Ако желе да НАТО и даље игра централну улогу, морају предвидети могућност да у таквим случајевима Европљани могу да делују без обзира на америчко ангажовање, али уз подршку ресурса НАТО.⁹

Европска дебата о безбедности (од непредвидљивих околности које се не могу традиционално географски просторно одредити, наиме од претњи које долазе споља, а ипак остају у оквиру европског дворишта) о стицању војних квалитета који би гарантовали да Европа може да одржава ред на својој територији, чак и ако Америка нема воље да то чини. Уверење да се таква безбедност може само остварити под војним рухом, није ново и изразило га је више европских реалиста, на пример, Хедли Бул (*Headley Byll*) 1983. године. „Из угла савременог реалисте, Бул је без увијања тврдио да појам 'цивилне моћи' представља контрадикцију термина. (...) Само ако би развила војни потенцијал и постала војна сила, Заједница би могла да постане успешан међународни актер“.¹⁰

У том приступу, главни проблем је јасан. Европске дебате, као и многе у широким међународним круговима, обично су под утицајем европске политике срачунатог ризика према САД и романтичних одјека федералистичке идеје о

⁹ Sophie Vanhoonacker: *The Bush Administration (1989–1993) and the Development of a European Security Identity*, Ashgate, Aldershot, 2001, pp. 227–8. Видети и: Tommy Jeppsson, Mika Kerttunen & Tommi Koivula, "EU Battle Groups", in Bo Hult, Mika Kerttunen, Jan MOertberg & Ylva Ericsson (eds), *European Security and Defence Policy: A European Challenge, Strategic Yearbook 2006*, Finnish National Defence College & Swedish National Defence College, Stockholm, 2006, pp. 69–80.

¹⁰ Brian White: *Understanding European Foreign Policy*, Palgrave, Basingstoke, 2001, p. 152.

„Сједињеним Државама Европе“, које би биле пандан Сједињеним Америчким Државама не само економски, него и као војна сила. Такав европски ентузијазам је, од тада, знатно спласнуо, а ипак деценије изгубљене у покушају да се Европа преобрати у војну силу значиле су да Европа није схватила то како је брзо „мека“ безбедност заменила традиционалне безбедносне изазове на континенту. Неуспех Европе у бившој Југославији своје полазиште темељио је на претпоставци да је у питању само етничка борба и конститутивна нејасноћа и да су обе ескалирале у рат. Покретачка сила која стоји иза порива за националном еманципацијом, поред несумњивог конститутивног изговора, били су профит и масовна криминализација политичких елита које су водиле рат.

Изазов који данас долази са Западног Балкана скоро је исто тако овоземаљски у погледу мотивације. Неуспешни политички системи у неким земљама сукцесорима Југославије довели су до успостављања трговачких монопола који су ојачали синергију између легитимног бизниса, корумпираних делова државног апарата и гангстера. Такви монополи добро су познати у теоријама „меке“ безбедности и они представљају комплексне клијентелистичке односе које је скоро немогуће прекинути, јер кад једном један партнер изађе из аранжмана, преостали партнери постају сувише рањиви да би прихватили нову ситуацију, па су такви одласци обично праћени екстремним насиљем. Успостављање контроле криминалаца над деловима званичне политике у земљама као што су Бугарска („атлете криминалци“ – бивши чланови државне репрезентације у разним спортовима, највише рвачи, који постају вође кругова организованог криминала у које су укључени и политичари и пословни људи), Хрватска (бивши оперативци службе државне безбедности блиски подземљу, који учествују у такозваним „тајкун-приватизацијама“ државних предузећа где се користе фиктивни банковни депозити за куповину имовине која се одмах ставља под хипотеку), као и у Србији, Црној Гори и Македонији, значи да опште непредвидљиве околности, у смислу које им даје Дејвид Кембел, вребају одасвуд. У физички и комерцијално несигурном окружењу могу да цветају све врсте нелегалне трговине, а њихово природно тржиште је Европска унија. Таква Европска унија, преокупирана пројектима за сопствену војну грандиозност, недавно се повукла пред Европском унијом која се мири са суштинском трансатлантском зависношћу у погледу безбедности, иако реализација тачног правца промене природе претњи изгледа да заостаје иза развоја самих претњи. Непостојање друштвених норми увек је непогрешив симптом дезинтеграције друштва које рађа „меке“ безбедносне непредвидљиве околности, а знаци такве аномије данас су више него очигледни у највећем делу Западног Балкана. Нова констелација безбедности у Европи биће делом диктирана развојем „меких“ безбедносних претњи на Западном Балкану и степеном способности европских земаља да такве претње решавају ефикасно, а не нужно антагонистички према новим амбициозним европским демократским државама.

Већина проблема „меке“ безбедности који потичу са Западног Балкана настаје као резултат нечега што би се могло сматрати закаснелом, а можда и неуспелом, транзицијом. Они су садржани у различитим облицима насиља, а такво насиље се највише испољава путем организоване криминалне активности и евентуалних претњи од тероризма који је узрокован институционалном дезинтеграцијом и етничким незадовољством. Насиље које потиче из региона условљено је структурним насиљем *према* региону. Оно није *изазвано* структурним насиљем у смислу скидања одговорности са балканских актера, али је сигурно *условљено* таквим структурним притисцима. Степен искључености који се примењује према Западном Балкану има тенденцију да рикошетира у ниво реактивног или аутохтоног проактивног насиља кроз „меке“ безбедносне проблеме унутар региона.

Измењена природа претњи значи да је цела Источна Европа прожета, по дубини, све активнијим обавештајним апаратима. Они копају не само по структурама у којима би традиционално могле да буду зачете националне безбедносне претње, него све више по домаћем грађанском друштву и академским заједницама. Таква политика ствара последице у области јавног осећања безбедности због чега се становници осећају рањивим и незаштићеним. У друштву у којем се већина људи осећа да је изложена репресији државне власти, ниво реактивног насиља обично је виши, него у друштву у којем су друштвене околности мирније и чвршће утемељене у владавини закона.

Друштвено раслојавање у закаснелим или неуспешним транзицијама такође показује изразите демаркационе линије за пораст опште делинквенције. С обзиром на прихваћену претпоставку да је делинквенција регрутна база за организовани криминал и, до извесног степена, тероризам – друштва која болују од високог степена корупције (што је, свакако, случај са већином држава Западног Балкана), укључујући и неуспехе структурне трансформације, као што је структурна корупција (корупција је постала устаљен клијентелистички однос који не може лако да се прекине без примене екстремног насиља), структурна незапосленост (велики делови популације који се могу квалификовати као „незапослени“ због недостатка квалификација и изопачених друштвених ставова) или структурна криминализација (дубок продор криминала у државне структуре), представљају веома специфичне безбедносне изазове за спољни свет.

У америчком друштву педесетих година 20. века, извори криминализације били су тражени у социјалном промовисању незадовољства и општој дерегулацији друштвеног живота који су били последица развоја економског либерализма и фискалне и трговинске дерегулације. У таквом друштву неуспех је сматран знаком личне неадекватности, а не социјалне па је његова непосредна психолошка последица било осећање кривице појединца, а не изражавање политичког беса.¹¹ Слични услови важе за друштва у транзици-

¹¹ Robert Merton: *Social Theory and Social Structure*, The Free Press, Glencoe, 1957, p. 145.

ји која успевају да усвоје све амбиције развијенијих друштава, а да нису у могућности да имплементирају неопходне структурне и, што је још важније, културне предуслове не само за остварење ефикасне привреде и животног стандарда, него и за постизање одговарајућих стандарда друштвене и људске безбедности. Аналогно Мертоновој (*Robert Merton*) изјави да највећа америчка врлина – амбиција, промовише највећи амерички порок – застрањивање, за закаснела друштва у транзицији могло би се рећи да њихово усвајање вредности, према којој стреми процес транзиције, иде „руку-под-руку“ са тенденцијом да се таквим вредностима тежи у културно и социјално незрелим околностима у тој мери да у таквим друштвима долази до посебне друштвене имплозије.

Са социолошког становишта, можда управо то објашњење, популарно познато као „теорија незаконитих путева до успеха“ може најпрецизније да објасни огроман степен насиља у друштвима Западног Балкана, који прелази у делинквенцију, а затим у организовани криминал. Анализе европских обавештајних агенција о „крugовима“ криминала, чији су власници и којима управљају преступници са Западног Балкана, указују само на врх леденог брега, док се сам ледени брег састоји од више социјалних и политичких услова који омогућавају да насиље цвета.

Западни Балкан тако доказује да је нека врста скривеног брата близанца европских друштава, брата чији је развој ометен изолацијом и једним бројем других друштвених и политичких фактора, кога треба извести из подрума и показати свету. Начин на који се то мора урадити (истовремено јачати, а не деградирати, европско друштво), зависи од степена схватања промене природе безбедности у Европи. У вези с тим, чак се и данас чују оцене европске безбедности које промашују праву природу безбедности у модерном добу.

Као последица југословенског искуства, велики део расправа отишао је у правцу преузете (или препоручене?) поделе рада у операцијама спровођења закона, одржавања мира или подршке миру између Американаца („који пуцњавом заузму место“, јер су задужени за захтевну употребу „мишића“) и Европљана (који уђу када се пуцњава заврши и „поспремене неред“ (...)). Претпоставља се да то „сређивање нереди“ обухвата и вољност Европљана да остану на дужи стазе док америчке снаге крећу даље на следећи захтеван задатак.¹²

Европљани су склони да мисле о међународној безбедности у смислу војних и мировних интервенција. За већину европских академика, као и креатора политике, одржавање Европе безбедном јесте мање-више еквивалентно могућности да делују чак и без Американаца на начин познат из ратова, који су довели до распада бивше Југославије. Европска безбедносна мисао из-

¹² Bo Hultdt et al. (eds), loc. cit, Introduction, p. XIII.

гледа није довољно одмакла од југословенске каљуге из деведесетих година 20. века, а европска безбедносна свест није се отворила за оно на шта амерички теоретичари безбедности одавно указују: нова безбедност зависиће од способности државе да заштити и себе и своје друштво од оних који имају амбиције да преузму улогу државе, а долазе из редова организованих и глобализованих непредвидљивих околности, које карактерише облик криминала, тероризма или само насилног незадовољства.

Нови безбедносни протоколи

У неуспешним политичким системима, или онима који пролазе кроз озбиљне унутрашње организационе проблеме, инострани партнери се често срећу с једином дилемом: да ли да пруже подршку оним деловима система који изгледа да се ревитализују упркос општем системском неуспеху или да повуку подршку док не буду постојале системске гаранције да помоћ неће бити злоупотребљена и да се баш то повећање способности неће претворити у претњу. Карактеристично је да се таква забринутост тиче форме међународне сарадње која се односи на техничку или финансијску подршку, ради повећања ефикасности полиције у земљама које иначе стварају регионалне проблеме.

Смисао и сврха такве забринутости могу снажно да се илуструју примером реформе полиције. У неким посткомунистичким друштвима полицијске структуре, нарочито оне специјализоване за одређене задатке у борби против организованог криминала и друге комплексне безбедносне претње, показале су се способније за реформу, него други сектори државне управе. То представља изненађење у друштвима где је поступање са (на пример) обавештајним подацима традиционално нетранспарентно и предмет политичке злоупотребе, а где су најбитнија системска обележја и даље конфузна. У таквим околностима подршка полицији испољава двоструко лице, јер повећавање могућности полиције да врши ефективно прикупљање обавештајних података, што је предуслов за одговарајућу политику против организованог криминала, може да буде мач са две оштрице због тога што се полиција оспособљава да ефективније решава проблеме криминала, а истовремено се људска права додатно угрожавају – повећава се укупна количина обавештајних података који могу да буду злоупотребљени.

Досадашње искуство показало је да у неуспешним системима, а они се могу генерално идентификовати са несигурним, високоризичним окружењем, делови власти који се највише ојачавају у професионалном смислу обично су мање склони корупцији и деградацији карактеристичних за остатак система. Ако је самоуважавање неке професије довољно, а способност

професионалаца да свој посао обављају ефикасно и на адекватном нивоу, како технички тако и с обзиром на обуку, та професија биће способнија да се одупре деградацији и делимично ће обављати додељене задатке из своје надлежности. Истовремено, они делови система који се налазе на најудаљенијим маргинама, поготово ако су финансијски и технички осиромашени, обично развију ниско самопоштовање које доводи до опадања интегритета професије, па тако постају лак плен опште социјалне деградације. У неуспешним системима оне делове власти и друштва који испољавају знаке виталности требало би подржати, јер ће то повећати њихову способност и вољу да се одупру деградацији, чак и ако би теоретски могло утицати на повећање ризика на другом крају једначине.

Ако је овај правац аргументовања исправан, а изгледа да има знатан степен емпиријске подршке, онда се сличан начин резонувања може применити на безбедносну једначину у регионима који заостају, као што је регион Југоисточне Европе – Западни Балкан. Мада је у поређењу са другим еквивалентним деловима постхладноратовске безбедносне констелације у свету, као што су Руска Федерација или постсовјетски простор, Западни Балкан показао да представља хронични проблем, он је и даље од примарног интереса за безбедност Европе, јер садржи знатне претње за безбедност Европе. Једна од претњи произлази из недовршених територијалних раздвајања, од којих се најдраматичнија помаља на Косову, али иако та тема доминира у главним вестима и политичким дебатама на високом нивоу, она није ни једина, нити структурно најозбиљнија. Много озбиљнија је претња од дубоке криминализације, а таква претња појављује се нарочито на Косову. Познато је да су трговина дрогом и људима, организовани криминал у крађи аутомобила и злочини организованог насиља, као што је индустрија убиства, чврсто уграђени у ткиво косовског друштва. Поред тога, евентуална независност Косова одмах упућује на помисао о сценаријима прања новца у масовним размерама, јер у друштву које је постало тако навикнуто на криминал, са огромном толеранцијом према њему, није тешко замислити улоге које би банке и друге финансијске институције могле попримити у помагању великим трговцима дрогом и криминалним круговима из целе Европе да профит од криминала претворе у наизглед легитиман капитал.

Иако на политичком нивоу нису били успешни, аргументи у корист тезе да би пружање подршке недовршеним сепарацијама (да се разреши до краја) повећало безбедносне проблеме који потичу од криминала (у ствари, били су отворено игнорисани) уз претпоставку да ће се ти процеси сепарације наставити, потребно је усагласити нове безбедносне протоколе – како филозофски, у начелу, тако и технички, у смислу конкретних институционалних решења. Такви протоколи позивали би на повећање притиска на нове државице или према државама које имају сличне ентитете, укључујући Ко-

сово, од низа агенција за контролу криминала позиционираних и унутар таквих територија и у околним земљама ради сузбијања ширења криминала док се институције не учврсте довољно да могу да делују као самостални гаранти интегритета и безбедности.

Већина великих криминалних организација, као и терористичких група, прелазе у хибернацију када се суоче са повећаним притиском контроле. Међутим, то се манифестује на различите начине, у зависности од тога о којој врсти безбедносне претње је реч.

Хибернација терористичких група испољава се у стварном одсуству активности. Таква је била ситуација са ратом против тероризма који је влада Сједињених Америчких Држава водила против Ал Каиде након 11. септембра. Унутрашњи безбедносни протоколи, који су високим официрима групе обезбеђивали релативну безбедност, истовремено су деловали и као јака баријера за ефикасну акцију. Иако су лидери Ал Каиде вероватно преживели амерички напад на Авганистан и потом прогон на глобалном плану, после 11. септембра није извршен ниједан нови напад на територију Америке упркос очекивањима и прогнозама америчких обавештајних агенција. Одржавање притиска гарантује релативно висок ниво превентивне безбедности. То не значи да је претња у потпуности елиминисана, али је сузбијена на област чије су границе одређене сопственим (у овом случају високог нивоа) безбедносним протоколима те групе. Чињеница да је Ал Каида прешла у подземље и да је паралисана својим безбедносним протоколима не оправдава, сама по себи, све аспекте америчког „рата против тероризма“. Велики део реторике, а свакако и креирања политике, након 11. септембра био је сувише емотиван и агресиван. На пример, конгресмен Роберт Л. Ливингстон (*Robert L. Livingston*), представник Луизијане, бивши председник Комисије за финансије представничког дома Конгреса САД (*Committee on Appropriations*) и члан Сталног одбора за надзор обавештајне активности (*Permanent Select Committee on Intelligence*), написао је, крајем септембра 2001, следеће:

Будући да немају оправдања ови гнусни акти морају се спречити и од њих се морамо бранити, а једини начин на који објективно може од њих да се одбрани јесте да елиминишемо њихове починиоце. То изискује одбрану – не онакву какву познајемо, него много свеобухватнију, темељнију, *напад-нију* и брижљивију. Она изискује *офанзивне потенцијале* који су једнаки као све што смо мобилисали у прошлости против познатих непријатеља, али *много убојитији* и ефективнији у погледу способности да пронађу, усмере се и *униште* скривене и кукавичке непријатеље (...).¹³

¹³ Robert L. Livingston: "National Security Priorities for the 21st Century, *Heritage Lectures*, no. 716, The Heritage Foundation, Washington, 26 September 2001, p. 1. Курзив додат накнадно.

Цитат представља само један у низу милитантно острашћених приказа како би 11. септембар требало да се одрази на политику безбедности САД. У истој серији публикација Џек Спенсер (*Jack Spencer*), истовремено кад и Ливингстон пише:

Да би се Американци заштитили од таквог разарања, што пре се морају разместити системи одбране од балистичких пројектила. Међутим, да би то учиниле, Сједињене Америчке Државе морају да објаве Уговор о антибалистичким пројектилима (*Anti-Ballistic Missile – ABM Treaty*) са СССР из 1972. године поништем. Такође, морају да учине делотворнијим процес развоја система одбране од пројектила и потребне набавке за тај систем, да у потпуности финансирају председников програм одбране од пројектила, те да почну да развијају специфичне архитектуре за размештање у кратком временском року. (...) Војска САД би требало да прошири најфлексибилније елементе својих снага. То би требало да укључује повећање офанзивне подморничке флоте и поновно отварање производне линије бомбардера Б-2 – настављање широко засноване модернизације борбене флоте и одржавање носача авиона на садашњем нивоу. (...) Дугорочнији циљ трансформације (на пример, за десет година) подразумева да се изгради војна сила способна да води операције широм света ради извођења напада на широко размештене циљеве и њиховог брзог уништавања. Та сила би требало да у наоружању има крстареће ракете, беспилотне борбене летилице, „космичке бомбардере“, нове подморнице, површинске бродове мале видљивости, оружје усмерене енергије, као што су ласери и микроталаси, те средства за контролу космоса. (...) ¹⁴

Иако наслов овог рада наговештава општу концепцију националне безбедности и одбране војног типа, Џек Спенсер (аналитичар политике одбране и националне безбедности за конзервативну фондацију *Heritage*) пише о противмерама за решавање терористичке претње, под претпоставком да би терористи могли да набаве пројектиле који носе бојеве главе са хемијским и биолошким оружјем. Спенсер позива на тотални рат у случајевима у којима би се америчка безбедност могла сматрати знатно угроженом. Јасно је да та гледишта нису била само усамљени гласови заостали након разарања 11. септембра, него су у великој мери преведени у политику конзервативне америчке администрације кроз ратове против Авганистана, Ирака и знатно попуштање ограничавања употребе обавештајних података и сузбијања грађанских слобода због повећавања слободе деловања безбедносних агенција у САД и широм света.

Наведени приступ није дао жељене резултате, јер терористи нису уништени, па чак и Ал Каида и даље постоји и емитује видео поруке Осаме бин

¹⁴ Jack Spencer: "A Defense Agenda for 21st Century Warfare", *Backgrounder no. 1476*, The Heritage Foundation, 20 September 2001, pp. 1–2.

Ладена. Због притиска, Ал Каида је прешла у хибернацију, на тај начин је повећана *de facto* безбедност од ње, али у исто време су те екстремне мере нанеле озбиљну штету ткиву грађанског друштва на глобалном плану. Остаје да се види да ли ће бити воље да се оно поврати, ако и буде тако, да ли ће то бити у потпуности могуће или не. У вези с тим, реакција Ал Каиде указује на позитиван резултат повећања контроле и притиска.

Различите су реакције организованих криминалних група на повећани притисак. Организована криминална група се, нормативно, обично дефинише као група преступника која врши разне злочине током непрекидног периода, у којем ти злочини имају суштинску прекограничну димензију, било зато што се планирају у једној држави, а извршавају у другој или што се извршавају у више држава – што изазива последице за више држава. Те дефиниције су неодређене и неадекватне, изнуђене потребом да се ухвати слика једног ентитета који стално мења свој прави облик, структуру и чланство. Све те радне дефиниције врте се око неколико напред поменутих елемената.

Организовани криминал се усредсређује на више или мање стабилно снабдевање криминалног тржишта, што значи да по свом *modus operandi* има изразиту сличност са легитимним пословима. Део економске логике која стоји иза организованог криминала идентична је са легитимним пословима. Док ће легитимни послови на притисак тржишта реаговати снижењем цена, смањењем профита и броја посредника, тако да се смањује број учесника и повећава обим посла за сваког учесника ради смањења трошкова – организовани криминал обично реагује на супротан начин.

Када се изведе „муњевита контрола“ (неке организоване криминалне операције или групе) група ће настојати да снизи профит *повећавањем* броја учесника (на пример, посредника, трговаца, људи који регрутују нове кадрове, дилера и тако даље), док ће истовремено смањити количину робе коју носи сваки учесник (као на пример, код растурања дроге). Понекад, организација ће вршити лажне операције, жртвујући један број оперативаца, а истовремено водиће веће операције у другим деловима света. Колумбијски картели дроге више пута користили су метод слања мањих количина дроге по куририма на европске аеродроме, а истовремено упућивали велике количине бродовима у европске луке. Курире би откуцали полицији, што би водило хапшењу великог броја људи и строгој контроли ваздушног саобраћаја, док би бродови са тонама кокаина и хероина безбедно стигли у своје луке. То је веома софистициран одговор на предузету контролу, јер су тако задовољни и полиција и криминална организација. У вези с тим, статистика хапшења има узлазни тренд и при томе указује на већу ефикасност полиције. Одговор криминалне организације на повећан притисак контроле могао би да буде привидно повећана активност, уз привидно повећање броја укљученог особља, као и одговарајући пораст броја хапшења и „решених

злочина“, али ти статистички резултати често означавају управо супротно од онога како би то на први поглед могло да изгледа.

Обе безбедносне претње на Западном Балкану, нарочито претња од организованог криминала, захтевају строгу контролу коју врше полицијске снаге у земљама региона, као и европске полицијске снаге. То се нарочито односи на Косово, које ће, ако заиста постане независно, бити основни безбедносни проблем за Европу у контексту организованог криминала. Иако регион Западног Балкана садржи елементе неуспелих транзиција, поготово у области институционалне реформе, а његова култура подржава активности које нису у складу са европским стандардима, укључујући и уобичајено висок степен нетранспарентности система власти, подршка његовим полицијским снагама има изузетан значај као елемент европске геостратегијске политике безбедности. Истовремено, иако постоје бројне препреке ефективној институционалној сарадњи између Западног Балкана и ЕУ када су у питању међународно правосуђе, борба против корупције и неиспуњени елементи условљености чланства у ЕУ у односу на регион (сарадња са Међународним судом за ратне злочине у бившој Југославији – ICTY и ефективно сузбијање корупције у секторима јавне управе), интензивна сарадња са регионом и заједнички рад полиција земаља региона од суштинског је значаја за адекватно решавање претње са Косова.

С обзиром на то како државе решавају питања која представљају претњу безбедности и просперитету ван њених граница геостратегија се традиционално заснива на односима држава и трансформише се сходно начинима на којима је утемељена. У вези с тим, „мека“ безбедност је данас првенствено питање за геостратегију политике безбедности у Европи, а Косово је једна од средишњих тачака. Дуго игнорисана димензија „меке“ безбедности косовског питања поново ће се снажно потврдити када буде решен политички статус, а ако до тада не буду припремљене одговарајуће мере како би се одмах супротставило изненадном порасту претње од организованог криминала и евентуално тероризма, биће плаћена велика цена количином жртвоване европске безбедности.

Када је реч о безбедности, сарадња европских земаља, Русије и САД требало би да превазиђе камене спотицања на које су наилазиле за време разговора о статусу и да пређе на мање политички контроверзна питања, а веома ургентна. Изгледа да између ова три партнера нема знатних подела у оцени опасности од организованог криминала и опште претње „мекој“ безбедности која потиче са Косова. Било би природно подстицати јасне, брзе и ефективне синергије за успостављање контролних агенција близу Косова, као и јачање контролних служби свих земаља Западног Балкана ради решавања претње која би, полазећи са Косова, водила управо преко тих територија ка ЕУ. Иако су (Европол континуирано показује велико интересовање

за Косово као плодно тле за организовани криминал) до сада предузети потези недовољни за обим питања унутар Европола, са Европолом се стално унапређује претња која се може очекивати када процес о решењу статуса буде завршен. Потребно је укључити више тежње ка развијању билатералних односа како би могло да се угради више динамике у процес изградње безбедносне политике за постстатусни период. Потребно је, без одлагања, да започне конкретна сарадња службеника са службеником, агенције са агенцијом, уз довољно улагања у инфраструктуру безбедности Западног Балкана и пребацивање великих агенција за контролу криминала у регион. У балканским земљама чланицама ЕУ требало би успоставити и константно појачавати контактне пунктове Европола, који би деловали као етапне области за све операције против криминала на Косову и из Косова, док би остатак региона, који још није у ЕУ, требало да буде укључен у усаглашену политику безбедности. Иако се на тај начин нова геостратегијска једначина у Европи, која се више не заснива на односима државе са државом, него пре свега на целовитом приступу проблему, неће структурно променити, њена унутрашња тензија биће смањена. Организовани криминал који потиче из овог дела Западног Балкана реаговаће на разне познате начине адаптације као реакције на контролни притисак. Понекад ће изгледати да постоји пролиферација криминалне активности и успешног одржавања реда. Међутим, претња која произлази из политичке независности, ако до ње у потпуности дође, биће структурно дубоко усађена у косовско друштво, па ће је, према томе, бити тешко елиминисати. Она се не сме потценити или третирати као проблем који ће нестати након било које акције која би била мањег опсега од дугорочног подухвата свих европских структура безбедности.

ДЕСНИ ЕКСТРЕМИЗАМ НА БАЛКАНУ ПОСЛЕ ХЛАДНОГ РАТА И МЛАДА ПОПУЛАЦИЈА

М. А. Маруја Ђорић¹

Балканско полуострво, познатије као „буре барута“, након завршетка Хладног рата, остаје поприште тензија, које добијају нове димензије у складу са процесом глобализације. У вези с тим, разматрана је појава десних екстремистичких група које представљају одговор на „нови“ светски поредак. Експанзија неонацизма и неофашизма инспирисана је сутоном левице, која је као комунистичка идеологија доживела крах, иако је у прошлости имала монопол у политичким системима Источног блока. Док је у Европској унији десни екстремизам прејудициран доласком имиграције, на територији Балкана су националистички и сепаратистички сукоби били родно тле екстремне деснице, који су на крају резултирали грађанским ратом. Доминантну популацију у екстремно десним покретима представљају млади, што указује на проблем у социјализацији омладине.

Кључне речи: десница, Хладни рат, Балкан, екстремизам, млади.

Увод

Политиколошко профилисање појма *Балкан*, указује на две чињенице: с једне стране, ради се о једном демонизованом феномену (са негативном конотацијом), с друге стране, потребно је поливалентно одређење, због његове сложености. Етимолошки, реч *Балкан* означава планину и пореклом је из турског језика, иако је првобитан назив, на латинском језику, био *Haemus*. У вези с тим, *Viljavec* је Балкан третирао превасходно као „политичку форму која има специфичне морфолошке и културолошке карактеристике које датирају из Византијског и Отоманског царства“.² Сматра се

¹ Ауторка је сарадник на Факултету политичких наука у Београду.

² Опширније у: Viljavec, Fritz: *Südosteuropa und Balkan*, Ausgewählte Aufsätze, Munich, R. Oldenbourg, 1963.

„да се први пут у писаним документима, овај појам спомиње у 15. веку захваљујући Филипу Калимаку“.³ Други назив за Балкан јесте Југоисточна Европа, који у географском смислу обухвата: Албанију, Бугарску, Грчку, Турску, све земље бивше Југославије и Румунију.

Одакле анимозитет према појму Балкан и свему што је балканско?

Чини се да се веома једноставан одговор може наћи управо у богатој историји овог полуострва, која је обиловала грађанским ратовима, верском и националном нетолеранцијом, мржњом и сукобима, што је утицало на конституисање познате метафоре о Балкану као „бурету барута“.

Како је Хладни рат најзначајнији „тектонски“ покрет у модерној историји међународних односа, будући да је прекомпоновао геополитичку слику света и омогућио тријумф западне идеологије – оставио је круцијалне конвенције и на државе Балканског полуострва. Тај утицај је био поготово евидентан у земљама некадашњег реалсоцијализма, који доживљава свој сутон и место уступа новим идеолошким правцима који се тек конституишу у земљама у транзицији. Бивше комунистичке земље, које су имале неприкосновени монопол на политички систем, форсирале су идеологију левице све до краја Хладног рата. Након спуштања „гвоздене завесе“, запажа се један изузетан феномен за политиколошко истраживање – то је контраидентитет. Наиме, некада хваљена и слављена левица замењена је идеологијом деснице која је више деценија била забрањивана и неприхваћена. У овом случају имамо замену теза: левица постаје негативан феномен, који подсећа на недостатке комунизма, док се десница пење на пиједестал славе. Из наведене констатације произлази да се веома лако из једног екстремног облика скреће у његов антипод – други екстремизам.

Зашто је то тако?

Најпре, треба да се оцени каузални однос левица–десница. Та подела, која је увек условљена еволутивним токовима историје и пропратним економским и политичким факторима, указује на динамику и варијабилитет друштвених појава, тако да су и левица и десница мењале рухо својих система вредности, који су били уобличени кроз идеологи-

³ Према: Тодорова, Марија: *Имагинарни Балкан*, Чигоја штампа, Београд, 1998.

је. О томе колико је сложен однос између левих снага и десних снага говори Сартр и упоређује их са празним кутијама: „Немају више никакву вредност, ни научну ни класификаторску, а ни вредности процене. Често се о њима говори са извесном дозом досаде, као о једној од толико бројних лингвистичких замки у којима се исцрпљује политичка расправа“.⁴ У овом научноистраживачком раду наше средиште пажње је на екстремним варијантама, са посебним освртом на десни екстремизам.

Што је десни екстремизам?

Нови десни екстремизам је реакција на модернизацију и окренут је против демократских, постматеријалистичких процеса. Десни екстремизам је хетероген, вишедимензионални појам десничарских идеја различите форме, конституисан у зависности од пропратних околности – социјалних, политичких, историјских. Фундаменталне вредности његовог постојања су етноцентризам, романтичарски вапај за традиционалним вредностима, шовинистичке тенденције, анимозитет према другачијим групама, ксенофобични ставови. Сублимиран је став у тврдњу да фрустриране друштвене групе које је изнедрила глобализација и „нови“ светски поредак, једини начин да заштите свој идентитет виде баш у екстремистичким ставовима. Што се Србије тиче (као и осталих република бивше Југославије), његови највернији чланови најчешће су транзициони губитници или жртве. Ипак, не треба пренебрегнути став да иако постоји демаркациона линија раздвајања у односима крајње леве и деснице, долази се до онога што се назива тачка преклапања идеја. Најпре, једна и друга екстремна варијанта су антидемократски оријентисане, острашћене, нетолерантне, ирационалне, располажу „вокабуларом мржње“ са тенденцијом искључивања било какве друге идеологије и веома често подлежу *митологизацији* стварности. Поборници оваквих политичких опција склони су ауторитарном карактеру. У вези с тим, Фром објашњава ту појаву на следећи начин: „Структура ауторитарног карактера је структура карактера такве личности код које се осећај снаге и идентитета заснива на симбиотичкој подложности ауторитетима и истодобно на симбиотичком доминирању над онима који су потчињени њеном ауторитету (...) То је стање садо-мазохистичке симбиозе које му даје осећај снаге и осећај идентитета“.⁵

⁴ Бобио, Норберто: *Десница и левица*, Народна књига, Београд, 1997, стр. 15.

⁵ From, Erih: *Autoritet i porodica*, Naprijed, Zagreb, 1984, str. 112.

Зашто такве идеје привлаче младе људе који су доминантна популација у екстремистичким структурама?

Прво, насиље сваке врсте, без обзира на то да ли је црвено обојено (левичарски) или црно (десничарски), представља динамику, која увек привлачи пажњу, са тенденцијом шокирања. Још је Хераклит у античкој Грчкој сматрао да је „рат отац свих ствари“, док је то исто Конрад Лоренц, тврдио за конфликт. Према Лоренцу: „борбени ентузијазам, представља специјализовани облик заједничке агресије, који се јасно разликује, а ипак је функционално повезан са примитивнијим облицима ситне, индивидуалне агресије“.⁶ Насиље увек има комуникативну функцију: „Ако се социјално насиље одређује као облик интеракције, онда нема насиља без субјекта и објекта. Субјект вршења социјалног насиља као употребе и рада силе је човек, односно друштво и његове институције, а објект насиља може бити хуманитет (појединац – друштво), природни ентитети и нежива материја. Вршење социјалног насиља је увек проузроковано постојањем различитих интереса између субјекта и објекта насиља“.⁷ Насиље за омладину представља врсту бунта, путем којег се доживљава катарза. Док су у старој Грчкој људи обично доживљавали катарзу путем позоришта и уметности, без обзира на то да ли се радило о комедији или трагедији, данашњи човек исту врсту духовног прочишћења тражи у девијантном патолошком понашању које најчешће резултира насиљем.

Уколико се узме у обзир економски стандард омладине и њена перспектива, која није нимало оптимистична, није ни чудно зашто се код младих, на ионако нестабилном подручју Балкана лако запали ватра насиља и екстремизма. Поготово се сматрају ризичним, што се ескалације насиља тиче, подручја бивше Југославије, будући да су пре само неколико година на њиховим територијама вођени грађански ратови. И док су у ЕУ десни екстремизам и ксенофобија последица отварања граница и великог броја странаца који се не асимилирају према правилима европских стандарда и њиховим вредностима, на Балканском полуострву, захваљујући ратовима који су се дешавали пред крај 20. века, није било тешко наћи непријатеља и објект мржње.

Млади људи су већ као категорија у друштву на неки начин дискриминисани, будући да нису финансијски самостални; потом, и као индивидуе, јер се код њих још увек конституише идентитет. Ова теза имплицира *sine qua*

⁶ Лоренц, Конрад: *О агресивности*, Вук Караџић, Београд, 1970, стр. 194.

⁷ Симеуновић, Драган: *Политичко насиље*, Радничка штампа, Београд, 1989, стр. 20. и 21.

пол проблем десничарског насиља младих људи, а то је – потреба за изградњом идентитета. Борба за идентитет, почиње још, како је Огист Конт наглашавао, у „породици – основној ћелији друштва“, ⁸ да би се касније индивидуа изградила социјализујући се кроз целокупно друштво и његов утицај. У једној друштвеној заједници која је деградирана под утицајем рата и сукоба, сасвим је очекивано да се већи део омладинске популације идентификује са нацијом. Ова идентификација не би била толико „страшна“ да нису у питању њени екстремни облици.

Екстремизам и екстремно понашање

Када се анализира екстремизам, као појам уопште, етимологија (лат. *extremus* – крајњи, последњи) имплицира његове суштинске карактеристике. Дакле, сваки екстремизам, па и десничарски, фаворизује понашање на граници дозвољеног, крајњег, веома често са тенденцијом да се пређе помену-та граница. Идеолошки постављено, екстремизам може да се сагледава кроз призму левице или деснице, које се у свом бинарном односу наизменично смењују на друштвено политичкој сцени, где у зависности од односа постојећих снага, тас на ваги „иде“ час лево час десно. За Хану Арент „моћ, снага, сила, ауторитет, насиље, представљају речи које треба да укажу на средства помоћу којих човек влада над човеком; те речи се сматрају синонимима јер имају исту функцију“. ⁹ У вези с тим, може да се примети да не само крајња десница, већ и њене умерене форме заступају идеју антрополошког песимизма, везујући се за чувену изреку Хобса: „*Homo hominus lupus est*“. ¹⁰ Овакво поимање човека, логички указује на потребу за обавезним постојањем непријатеља.

Нова екстремна десница повезује се међусобно, инспирисана заједничком идеологијом и циљевима и то не само на регионалном, већ и на ширем међународном нивоу. Ако се прате интернет сајтови тих екстремних група, може да се закључи да наведене групе међусобно сарађују и учествују у заједничким догађајима. Тако је на пример, полиција у Србији у неколико наврата спречила долазак великог броја младих неонациста из суседних земаља, који су претендовали да подрже окупљање истомишљеника у нашој земљи. Постоји низ синонима екстремне модерне деснице: неонацизам, неофашизам, радикални екстремизам и друго.

⁸ Опширније Конт, Огист: *Курс позитивне филозофије*, Универзитетска ријеч, Никшић, 1989.

⁹ Арент, Хана: *О насиљу*, Alexandria Press, Београд, 2002, стр. 55.

¹⁰ Hobbes, Thomas: *Leviathan*, J. M. Dent and Sons, London, 1937.

Идеологија неонацизма рађа и доживљава експанзију у савременом друштву, чак и у земљама које су за време Другог светског рата платиле највећу цену у борби против нацизма и фашизма, што указује на патологију и поремећај идентитета у транзиционим друштвима.

Симболика неонацизма. Полна структура?

Неонацизам се везује за симболе из прошлости – кукасти крст, тј. „свастику“, који се у неким земљама не показују транспарентно, због законских санкција, те мудро користи нове симболе, али са истом поруком и сличним значењем. Ради се заправо о *келтском крсту*, симболу који је паганског порекла и за који се везују многи обичаји из окултизма, али који свакако представља за неонацисте симбол супремације беле расе. Представљен је у виду крста који је обухваћен кругом. Круг јесте симбол енергије, иначе женски симбол за разлику од крста који представља мушку, доминантну енергију. Што се тиче полне структуре у неофашистичким организацијама, она је претежно конституисана од мушкараца, будући да је још нацистичка идеологија за време Хитлера фаворизовала мушки пол као доминантнији, док су жене биле сматране инфериорнијим полом. Како доминација захтева и физичку снагу, велики број неонациста упражњава борилачке вештине, што им омогућава пуну физичку спремност за евентуални сукоб са непријатељем.

Ко су њихови непријатељи?

На Балкану није тешко наћи непријатеља због учесталих националних, етничких и религиозних сукоба. Међутим, интересантан је и анимозитет према Јеврејима, који се оптужују за „теорију завере и масонерију“. Очигледно је да је такав нацистички став преузет или наметнут са стране. Он није у складу са традицијом ни српског народа ни јеврејског, који су били изложени погрому за време Другог светског рата. У Србији неонацизму се окреће тек мали исфрустрирани део омладине који путем бунта и друштвено неприхватљивих ставова доживљава своју катарзу. Друга омражена група на територији Западног Балкана јесу Роми, које је прогањао и Хитлер, што представља другу додирну тачку када говоримо о заједничким непријатељима у идеологији неофашистичких организација и покрета. Трећа група анимозитета јавља се у виду антиамериканизма, будући да је САД *бастيون* глобализације. Када се сублимирају непријатељи крајње деснице – они се заснивају на тријади: Јевреји, Роми, Американци. У компарацији са Хитле-

ровом идеологијом, дистинкција је следећа – формира се једна нова група непријатеља (Американци и њихов систем вредности), будући да је глобализација наметнула и нове друштвене појаве, које логично имају своје поборнике, али и своје непријатеље. Оно што представља *par excellence* феномен старе и нове екстремне деснице, јесте антикомунизам, као и нетрпељивост према хомосексуалцима. У већини балканских земаља скупови геј популације насилно су спречени од десничарских група у којима су доминантну улогу имали најватренији спортски навијачи и посебна супкултура младих познатија као *скинхедси*.

У раду је показана структура десног екстремизма на основу анализе младих људи, који су због кризе идентитета, проузроковане лошим животним стандардом и бесперспективношћу, нашли релевантан идентитет у нацији. Још једна форма десних екстремиста, која је све учесталија на политичким догађајима и скуповима јесу екстремни спортски навијачи или како се чешће среће у литератури – *хулигани*. Назив хулигани, као друштвени појам, почиње да се употребљава од седамдесетих година двадесетог века и првенствено се односио на фудбалске екстремне навијаче. Постоје индиције, да назив води порекло из 19. века од једне ирске породице. Хулигани могу да се дефинишу и као чланови одређене навијачке групе, са којом се до екстрема идентификују и, у вези с тим, осећају и манифестују нетрпељивост и мржњу према супарничким групама, која се реализује, најпре, путем говора мржње и парола, а потом резултира насиљем и агресијом. Дакле, опет долазимо до појма и проблема *идентитета*, истражујући десни екстремизам.

Насиље у спорту

Проблем насиља у спорту, јесте последица дислокације при испољавању агресије. Наиме, фрустрацијска агресија се са спортских стадиона пренела на политичке догађаје, као што су митинзи, протести, демонстрације. У таквим околностима, на сцену ступа психологија гомиле о којој је писао Гистав Ле Бон: „Душом гомиле влада потреба ропства, а никад потреба слободе“.¹¹ У гомили човек као појединац удесетостручује своју снагу, док изопштава свој идентитет. Предност гомиле је у томе да не може доћи до индивидуализације кривице, јер кад су сви криви онда нико није крив. Корелација између политике и спорта постојала је од давнина (на пример, у старом Риму, када је политика манипулисала масама дајући им *Хлеба и игара*). Све већа потреба за ескалацијом насиља од спортских навијача указује

¹¹ Le Bon, Gistav: *Psihologija gomile*, Globus, Zagreb, 1989, str. 16.

на декаденцију друштва које је огрезло у својој патологији, жељно узбуђења и нових стимуланса, како би скренуло своје мисли са нимало позитивне свакодневице друштва у транзицији. Не смемо заборавити чињеницу да је насиље у спорту увек израз друштвених околности и политике. Међутим, овом проблему може да се приступи и са становишта „егзистенцијалне психологије“, којом се веома успешно бавио Виктор Франкл. Према њему, спорт представља онај изазов и напетост, која фали данашњем човеку, јер живи у цивилизацијском изобиљу. Када се каже изобиље мисли се да, без обзира на то што су балканске земље са релативно ниским животним стандардом, ипак савремени човек има много боље услове за живот са напредком друштва.

Шта је са смислом живота?

Бесперспективност и непостојање смисла, осећај бескорисности, узрочници су не само агресивног понашања, већ и великог броја самоубиства код омладине. „Данас се морамо суочити са решавањем проблема намерно створеног слободног времена у облику незапослености. Незапосленост може бити узрок специфичне неурозе – неурозе незапослености“.¹² Даље, моћ, коју млади хулигани осећају на стадионима, представља компензацију моћи коју иначе не поседују у школи, код куће или на послу. *Воља за моћи*, према Ничеу, јавља се:

1. међу подјармљенима и робљем сваке врсте – као воља за слободом,
2. код једне јаче врсте која расте ка моћи – као воља за надмоћношћу и
3. међу најјачим, најбогатијим, најнезависнијим, најсмелијим – као љубав према човечанству.¹³

И док је воља за смислом, главни стимуланс човековог живота код Виктора Франкла, такву улогу мотива – покретача код Алфреда Адлера вршила је воља за моћи. У својој књизи *Индивидуална психологија* истиче, како су човекови комплекси основни фактори, који прејудуцирају *вољу за моћ*. Што су комплекси већи, пропорционално им је већа потреба за остваривањем моћи. На Балкану је још од давнина била евидентна потреба за моћи, било као потреба да се ови мали народи ослободе јарма Турског царства, било борећи се међу собом зарад очувања и потврде свога идентитета. Иначе познато је да мали народи због осећаја угрожености, врло често реагују екстремно и агресивно, јер страх јесте један од примарних покретача агресивног делања.

¹² Frankl, Viktor: *Nečujan vapaj za smislom*, Naprijed, Zagreb, 1981, str. 22.

¹³ Ниче, Фридрих: *Воља за моћ*, Просвета, Београд, 1976, стр. 120. и 121.

Закључак

Појава неонацистичких покрета, представља значајан проблем, пре свега у свету, а свакако и на „трусном“ подручју Балканског полуострва. Та патолошка појава израз је друштвеног стања и декаденције система вредности савременог човечанства. Оно што је алармантно у научноистраживачкој студији о десном екстремизму, јесте доминантно учешће омладине у оваквим социјално-девијантним идејама. Одушевљење Хитлером и идеолошко застрањивање јесте одраз ћорсокака у којем се налазе транзициони системи на Балкану. Вишедеценијски утицај комунистичке идеологије, потврдио је неписано правило у друштвеним наукама: да једна врста екстремизма, врло често добија одговор у антагонистичкој врсти екстремизма; ово може да се симплификује на следећи начин – насиље рађа насиље.

Нагле промене које су се дешавале непосредно после хладног рата, резултирале су следећим процесима: док смо на Западу имали интеграцију (рушење Берлинског зида), на Истоку се дешавала дезинтеграција комунистичких система (пример Југославије). Дезинтеграциони процеси нису само резултирали настанком нових држава, већ је у њима дошло до дезинтеграције старих система вредности, где су многи грађани у сукобу нове и старе идеологије били у конфликту. Чини се да ће највећи губитници транзиције да буду новодолазеће генерације младих које су васпитаване у једном систему вредности, а пред којима је другачији друштвено-политички систем. Осећај безнађа и немогућност решавања свакодневних проблема, представља плодно тле за усађивање екстремних идеја, на првом месту десничарских. Зашто је десница узела у савременом друштву примат над левичарском идеологијом? Неколико је одговора. Прво, комунизам се је показао као нефункционалан систем на дуге стазе, тако да се прибегава новим, њему супротним варијантама. Друго, екстремизам рађа екстремизам; након вишедеценијског монопола комунизма као екстремне левнице, сада на сцену ступа екстремна десница. Треће, глобализација је створила армију незадовољних и исфрустрираних људи, који желећи да заштите свој идентитет и интегритет из страха одлазе у екстремизам, а страх јесте база за развијање агресије. Четврто, десница (не само екстремна већ и њене умерене варијанте), увек је везана за традицију, конзерватизам и проверена решења.

Што се тиче омладине, она је инспирисана екстремним идејама због тзв. младалачког бунта, има потребу да се издигне из гомиле и да „по сваку цену“ буде другачија. Оно што је задатак друштва, јесте стварање заједничких напора у социјализацији младих људи, како би се њихова енергија каналисала на здрав начин који је прихватљив у демократски профилисаним друштвима. У вези с тим, суштинска је улога породице у васпитавању деце, потом школе и мас-медија који представљају конгломерат фактора који про-

филишу будуће генерације. Иако је десни екстремизам у експанзији, он је присутан тек код малог броја људи који, чини се, поручују као што Франкл тврди, да им је потребан „нечујан вапај за смислом“.

Литература

1. Viljavec, Fritz: *Südosteuropa und Balkan*, Ausgewählte Aufsätze, Munich, R. Oldenbourg, 1963.
2. Тодорова, Марија: *Имагинарни Балкан*, Чигоја штампа, Београд, 1998.
3. Бобио, Норберто: *Десница и левица*, Народна књига, Београд, 1997.
4. From, Erih: *Autoritet i porodica*, Naprijed, Zagreb, 1984.
5. Лоренц, Конрад: *О агресивности*, Вук Караџић, Београд, 1970.
6. Симеуновић, Драган: *Политичко насиље*, Радничка штампа, Београд, 1989.
7. Конт, Огист: *Курс позитивне филозофије*, Универзитетска ријеч, Никшић, 1989.
8. Арент, Хана: *О насиљу*, Alexandria Press, Београд, 2002.
9. Hobbes, Thomas: *Leviathan*, J. M. Dent and Sons, London, 1937.
10. Le Bon, Gistav: *Psihologija gomile*, Globus, Zagreb, 1989.
11. Frankl, Viktor: *Nečujan vapaj za smislom*, Naprijed, Zagreb, 1981.
12. Ниче, Фридрих: *Воља за моћ*, Просвета, Београд, 1976.

УДК: 327.88:323.28(470+571)
323.285:341.4.1/46(470+571)
343.341:341.4.1/46(470+571)

ПРОТИВТЕРОРИСТИЧКА ОПЕРАЦИЈА У СИСТЕМУ ВАНРЕДНИХ АДМИНИСТРАТИВНО- ПРАВНИХ РЕЖИМА (ПРЕМА ЗАКОНОДАВСТВУ РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ)*

Проф. др *Јуриј* Владимирович Голик¹
Мр *Оксана* Владимировна Нардина²

У тексту је изложена критичка анализа законске регулативе Руске Федерације која се примењује у ванредним ситуацијама насталим услед терористичких напада или неких других облика екстремизма, који могу да угрозе безбедност грађана, као и безбедност саме државе и њеног поретка.

Кључне речи: *административно-правни режими, ванредне ситуације, противтерористичка операција, Руска Федерација.*

Савремена државна управа незамислива је без административно-правних режима (1). Без њих „систем државног управљања није у стању да обавља задатке и функције које су му поверене. То је посебно изражено при функционисању државне управе у условима настанка ванредних ситуација“ (2). Под појмом административно-правни режим подразумева се скуп административно-правних средстава којим се регулишу делатности физичких и правних лица у домену извршне власти и који је предвиђен федералним законодавством и условљен околностима ванредног карактера или специфичностима вида делатности.

Режими се успостављају ради што ефикаснијег функционисања државних структура и превентивне заштите од појаве негативних тенденција у појединим областима државног управљања, укључујући и делатност самих органа управљања. Полазећи од те чињенице могу се издвојити функцио-

* Са руског језика текст превела Оливера Хајдуковић.

¹ Аутор (ugolik@list.ru) је доктор правних наука и професор Елецког државног Универзитета И. А. Буњин, Елец, Руска Федерација.

² Ауторка је декан Правног факултета Елецког државног Универзитета И. А. Буњин, Елец, Руска Федерација.

нални (3), као и ванредни режими. Ови последњи, обухватају изузетни (4) и специјални (посебни) режим (5).

По правилу, изузетни административно-правни режими успостављају се у неубичајеним случајевима, који настају као резултат ванредних околности, када је устаљени начин регулисања државне администрације путем примене административно-правних средстава неефикасан. Ванредне ситуације карактерише потенцијална опасност за живот становништва, нарушавање устаљених норми којима се регулише привреда и пословање, немогућност нормалног функционисања органа државне и извршне власти, без обзира на додатна административна овлашћења.

Увођење сличних административно-правних режима у савремено руско право обавља се помоћу специјалних нормативних аката, којима се прописују процедуре и начин њихове примене, реорганизација делатности органа државне власти ради стабилизације и успостављања нормалних услова за функционисање друштва и државе, степен ограничења права и слободе грађана, као и друга организационо-управљачка и правна решења. Систем ванредног законодавства Руске Федерације (РФ) заснива се на Уставу РФ, опште признатим принципима и нормама међународног права, међународним уговорима РФ, Концепцији националне безбедности (6), федералном уставном закону (ФУЗ) *О ванредном стању* (7), ФУЗ *О ратном стању* (8), федералном закону (ФЗ) *О заштити становништва и територије од ванредних ситуација технолошког и природног карактера* (9) и другим нормативно-правним актима.

Ванредна ситуација третира се као режим, који може бити успостављен при појави неке неубичајене ситуације. Тако, ванредни (специјални) административно-правни режим може да се примени и у случајевима терористичких аката или неких других појава екстремизма, који могу да угрозе безбедност грађана и уставни поредак. У циљу борбе против тероризма 1998, донесен је ФЗ *О борби против тероризма* (10), који је 2006. године заменио ФЗ *О супротстављању тероризму* (11). Нови Закон предвиђа примену значајних рестриктивних процедура у области противтерористичких операција, али без увођења режима ванредног стања, чак и при појави опасности од аката тероризма, а не само при њиховом извршењу. „Федералну интервенцију у форми извођења противтерористичке операције која се спроводи ради заштите од тероризма треба разматрати као интервенцију засновану на законским принципима, који представљају посебну правну регулативу, која се примењује ... ради отклањања узрока, којима се угрожавају уставни поредак, право и слобода грађана“ (12).

Под режимом противтерористичка операција, Закон бр. 35-ФЗ, подразумева комплекс специјалних мера, усмерених на пресецање терористичких канала, осујећење терористичких намера, обезбеђивање сигурности физичких лица, организација и установа, као и свођење на минимум последица, које могу настати услед терористичког акта.

Уколико је терористички акт немогуће пресећи неким другим дејствима и средствима, изводи се противтерористичка операција. Чланом 12, *Закона бр. 35-ФЗ*, регулисани су услови под којима се таква једна операција може спровести. У складу са Законом, извођење противтерористичке операције могуће је у:

- фази припреме неког терористичког акта, када је неопходно да се он спречи или у фази покушаја и
- фази самог терористичког акта, ради свођења на минимум последица, које он може изазвати и лишавања терориста могућности да достигну постављени циљ.

Одлуку о извођењу противтерористичке операције, у складу с чланом 12, *Закона бр. 35-ФЗ*, може донети велики круг лица: „руководилац федералног органа извршне власти из области безбедности, или према његовом налогу неко друго одговорно лице из федералног органа извршне власти из области безбедности, или руководица територијалног органа федералног органа извршне власти из области безбедности, уколико руководица федералног органа извршне власти из области безбедности није донео другачије решење“. Таква одлука мора бити хитно објављена, тј. о томе мора бити информисана јавност преко средстава информисања, а, пре свега, становници територијалне области на којој је уведен правни режим противтерористичке операције. Обавештење треба да садржи одређење територије (списак објеката) на којој се такав режим уводи, као и списак конкретних превентивних мера и временских ограничења. Уколико се деси да се јавност не обавести о операцији и увођењу противтерористичког режима, у том случају све активности специјалних служби третирају се као незаконите.

Превентивне мере предвиђене чланом 11, наведеног Закона, као и временска ограничења при извођењу противтерористичке операције могу се примењивати како на целокупној територији, на којој се таква дејства спроводе, тако и на појединим њеним деловима. При томе, може се користити како целокупни комплекс мера и ограничења предвиђених законом, тако и њихови делови, неопходни у датом моменту.

Из члана 1, наведеног Закона произлази да превентивне мере, као и временска ограничења могу користити запослени у органима правобранилаштва, који учествују у извођењу противтерористичких операција, у строгом складу с важећим законодавством, „нормативним правним актима Председника и Владе, као и нормативним актима федералног органа извршне власти“. Практично, то значи да ће се многе нормативне уредбе, које се односе на права грађана, примењивати мимо посланичких клубова и процедуре њиховог усвајања од стране парламента (13). Такве околности представљају потенцијалну опасност и могу да имају далекосежне последице за права и слободе грађана.

Слична ситуација карактерисала је војне операције у Републици Чеченији. Тако су, на пример, Указом председника, од 23. септембра 1999, бр. 1255, „О мерама ради побољшања ефикасности противтерористичких операција на територији Севернокавказког региона Руске Федерације“ (14) битно ограничена права и слобода грађана. При томе, заобилазећи уставну процедуру (15), тај Указ је дуже време био класификован као строго поверљив (16). Указом председника РФ, од 4. октобра 2002, бр. 1120, *О утврђивању временске одреднице за војне команде дислоциране на територију Чеченске Републике* (17) на њеној територији није само уведено ванредно стање, већ је уведена и војна управа. Сматрамо, да је таква ситуација у току сукоба створена због жеље власти да примени оружану силу и ограничи права човека, мимо парламентарне и међународне контроле.

Према нашем мишљењу, ФЗ *О супротстављању тероризму* дозвољава да се упрошћеном процедуром уведе режим противтерористичке операције на простору било које величине, а, такође, у оквиру тог режима и ограниче права човека. У складу с Међународним пактом о грађанским и политичким правима (18) свака држава има право да ограничи или да суспендује остваривање низа права (19), али само у току трајања званично објављеног ванредног стања и само „у оноликој мери, колико захтева затегнута ситуација“ и, наравно, о томе да обавести ОУН.

Европска конвенција о заштити права човека и основних слобода (20), такође, дозвољава држави да ограничи или суспендује остварење низа права у току трајања званично проглашеног ванредног стања, али уз обавезно поштовање процедуре „одступања од поштовања обавеза“ (21) и о томе да обавести Савет Европе.

Чланом 56, *Устава РФ* допуштена су посебна ограничења загарантованих права и слобода у условима ванредног стања (чл. 87, Устава РФ – ратно стање). Ванредно стање уводи се у складу с ФУЗ *О ванредном стању*, а ратно стање у складу с ФУЗ *О ратном стању*, којима се одређују границе и рокови трајања ограничења права и слобода грађана у ванредним околностима. Правни режим, успостављен ФУЗ *О ванредном стању*, садржи одређену процедуру доношења одлука (22) о увођењу специјалног режима. На тај начин, увођење ванредног (војног) стања предвиђа суздржавајуће и контролне процедуре, које укључују строгу транспарентност пред светском заједницом.

Закон *О супротстављању тероризму*, као и Закон из 1998, предвиђа постојање ограничења права и слобода, а такође регулисана су и питања овлашћења, којима располажу лица која спроводе такве операције. Међутим, Законом из 1998, допуштена су и нека одступања од уобичајеног правног режима само у „зони извођења противтерористичке операције“. У новом Закону не постоји одредница „зона противтерористичке операције“, већ се њиме одређује режим противтерористичке операције.

У складу с чл. 3, Закона из 1998, под „зоном извођења противтерористичке операције“ подразумевају се „засебни делови територије или акваторије, транспортна средства, зграде, грађевине, установе и њима припадајући простор, у оквиру којег се спроводи таква операција“. Сасвим је друга ствар када се радило о територији целокупног субјекта РФ – Чеченској Републици, која није могла да се сврста у појам „засебни део територије“. Уместо тога, ради разрешења те противречности – увођење ванредног стања, тамо где операција мора да пређе границе засебног дела територије, законодавац у новом Закону предлаже режим противтерористичке операције, који се фактички не разликује од режима ванредног стања, али без његовог званичног објављивања, без контроле, без ограничења предвиђених ФУЗ О ванредном стању. У новом Закону (чл. 12) не постоји појам „зона противтерористичке операције“, међутим, допуштено је да таква операција може да захвати „територију на којој живи знатан број људи“. Нема никаквих ограничења, која се односе на величину такве територије у закону, чак ни приближних, зато лице које руководи противтерористичком операцијом одређује територију, и, при томе, полази од конкретних услова испољавања тероризма и руководи се властитим мишљењем.

Чланом 12, Закона бр. 35-ФЗ, такође, врло су нејасно одређени случајеви у којима је о спровођењу операције неопходно обавестити председника РФ, председника Владе РФ, председника Савета Федерације, председника Државне Думе и државног јавног тужиоца РФ: „уколико је за извођење противтерористичке операције потребно обезбедити значајне снаге и средства и уколико она захвата велику територију на којој живи знатан број људи“. Такође, у истом члану, није одређено ни време у току којег се морају обавестити лица на високим дужностима о операцији, мада ми сматрамо да би то требало урадити што је брже могуће.

Режим противтерористичке операције уводи се „на период извођења те операције“ (чл. 11), међутим, конкретни рокови или они рокови који су условљени одређеним догађајима законодавац није дефинисао. Тако, А. В. Брилиантов сматра да „у тај период треба да буде укључено и време припреме таквих радњи, које подразумева, на пример, груписање потребних снага, оклопне технике и осталог наоружања, обезбеђивање тајности спровођења таквих мера и појачање заштите одређених објеката. Такође, време које је потребно за извођење једне такве операције, а уколико је то неопходно и време за отклањање последица које могу настати у случајевима терористичког акта“ (23).

Уколико се уставни режим ванредног стања уводи на строго одређени период (24) и исте се продужава према веома сложеној процедури, онда се период извођења противтерористичке операције законом не ограничава и одређује га руководиоца операције, у зависности од конкретних услова и варијанти развоја ситуације. Управо таква ситуација била је карактеристич-

на за противтерористичку операцију у Чеченској Републици: сукоб је трајао око пет година (друга војна операција). Тако дуго ограничавање права и слобода с позивањем на противтерористичку операцију сматрамо да је незаконито.

Да се таква ситуација не би поновила, потребно је да се:

- одреди максимална могућност продужења периода противтерористичке операције;

- предвиди могућност прелаза из режима противтерористичке операције у режим ванредног стања или ратног стања.

Федералним законом *О супротстављању тероризму* предвиђено је ограничавање права и слобода, при чему су та ограничења у значајној мери идентична ограничењима која су својствена режиму ванредног стања.

У том смислу, став 3, чл. 11, *Закона бр. 35-ФЗ* предвиђа:

- проверу докумената физичких лица, односно легитимисање (25), а у случају одсуства таквог документа – та лица мора да буду спроведена до органа унутрашњих послова ради утврђивања идентитета (тачка 1);

- увођење контроле телефонских разговора и других информација које се шаљу телекомуникационим системима, а такође и провера електронске и обичне поште ради откривања информација о терористичким акцијама и о лицима која се спремају да их изведу да би се осујетила могућност извођења и других терористичких напада (тачка 4);

- забрану рада фабрика које се баве производњом опасних материја (тачка 6);

- прекид услуга везе правним и физичким лицима или ограничење коришћења система везе и средстава везе (тачка 7);

- привремено исељавање физичких лица, која живе на територији на којој је уведен режим противтерористичке операције (тачка 8);

- ограничавање кретања транспортних средстава и пешака (тачка 10);

- неометано кретање лица која изводе противтерористичку операцију и њихов неометан улазак у стамбене и друге објекте који припадају физичким лицима, као и у просторије организација, без обзира на облик власништва (тачка 11);

- спровођење мера провере при уласку на територију на којој се такве операције изводе (тачка 12) и друго.

У списку привремених ограничења, у чл. 11, *Закона бр. 35-ФЗ*, потребно је обратити пажњу на тачку 4, став 3, поменутог члана. Ограничење права на тајну преписку, телефонске разговоре, поштанске, телеграфске и друге услуге везе дозвољено је у складу с чланом 23, став 2, *Устава РФ*, и то само у односу на конкретно лице и на основу судског решења. Ограничења која се односе на неодређени круг лица нису допуштена, чак ни за време трајања режима ванредног стања.

Осим тога, што се тиче ограничења уставних права на тајну преписку, преговоре, поштанску и другу комуникацију дошло је до измена *Закона бр. 153-ФЗ*, од 27. јуна 2006. године – „Измене и допуне појединих законодавних аката Руске Федерације“, а које се односе на усвајање Федералног закона (26) *О ратификацији Конвенције Савета Европе о спречавању тероризма* (измене у *ФЗ О ФСБ* (27), и у *ФЗ О вези* (28)).

У члану 9, *ФЗ О ФСБ* буквално је промењено једно слово. У претходној верзији вршење контраобавештајне делатности, која се односи на наведена ограничења било је допуштено „само на основу судског решења на начин који је предвиђен важећим законодавством“. У новој верзији „само на основу судског решења и на начин који је предвиђен важећим законодавством“. То значи да се на основу извршених измена и допуна закона може закључити да су ограничења уставних права, а која се односе на тајну преписку и преговоре, могућа, али не само судским решењем.

На основу измена и допуна Федералног закона *О вези*, органи ФСБ добили су могућност тоталне контроле над средствима везе, а чиме се још више шире границе мешања у приватни живот и ограничавају слободе у размени информација. Члан 64, *Закона О вези*, који се раније односио на регулисање дужности и обавеза оператера везе при спровођењу оперативно-истражних активности (29), као и на ограничења права корисника везе, која су допуштена само у случајевима обављања таквих активности сада се може примењивати на било које активности које се тичу безбедности РФ. То значи да сви органи ФСБ, у погледу свих праваца деловања, имају право да утврђују захтеве обавезне за оператере, а који се односе на мрежу и средства везе. Оператери су присиљени да сарађују са ФСБ, на начин који је одредила Влада РФ.

Све те измене и допуне у законодавству, којима је уведена могућност непрекидног праћења телефонских разговора, поште, интернета, с нашег становишта не решавају главни задатак – спречавање терористичког акта. Такве могућности, пре свега, могу да буду само сметња: јер што је више информација, све је сложеније с њима баратати, па чак и врхунским аналитичарима. Као што је доказано истрагом у САД, непосредно пред сам терористички напад 11. септембра 2001, различити ресори имали су довољно информација на основу којих је могла да буде спречена трагедија која се догодила. „Велики део представника обавештајних служби признао је да су у лето 2001, број извештаја и његова озбиљност били без преседана“ (30). Сасвим је друга ствар зашто се „унутрашњи ресори нису мобилисали и одговорили адекватно на опасност која је претила. Терористи су искористили дубоке организационе слабости владе“ (31).

Могућност прекомерног прикупљања информација, коју дају *Закон бр. 35-ФЗ* и *Закон бр. 153-ФЗ* одговорним службама, према нашем мишљењу, не може помоћи у правовременом откривању опасности, али се зато пред специјалним службама отварају неограничена овлашћења, која се могу користити у ширем смислу и не за директну намену.

Тачком 11, став 3, члана 11, ФЗ *О супротстављању тероризму* битно се пооштрава режим противтерористичке операције у поређењу с претходно важећим Законом. Чланом 13, Закона из 1998, био је допуштен претрес стана или другог приватног објекта само „уколико се ради о пресецању терористичке акције, кривичном гоњењу одређених лица за која се основано сумња да су учесници терористичке акције и уколико било какво одуговлачење може да доведе до опасности за живот и здравље људи“. Будући да се овде ради о имовини грађана, учесници противтерористичке операције – представници власти, били су обавезни да за несанкционисани претрес имају довољно јаку основу, не само за неки „део територије“ (насеље) уопште, већ за конкретну стамбену јединицу, која је заштићена посебним законом. Управо на територији Чеченске Републике често су се изводиле акције под називом „чишћење“ (32), за време којих су војници извршавали претресе целог насеља који нису били санкционисани, и који нису имали законску основаност за њихово извршење.

Законодавац је знао да ограничења посебних овлашћења у Чеченији често нису поштована, зато је, да би избегао условљеност специјалних активности, дозволио да се не поштује неприкосновеност приватне својине, то јест стамбене јединице, а под изговором „спровођења мера борбе против тероризма“.

Тај норматив се појачава чланом 10, Закона бр. 153-ФЗ, који је претрпео измене у члану 165, КПЗ (Кривично процесни законик – КПЗ, примедба уредника) *Судска процедура добијања одобрења за вођење истражног поступка*, којим се регулишу питања поштовања уставом загарантованих права и слобода при вођењу кривичног поступка. У новој верзији члана 165, КПЗ „у изузетним случајевима“, када је истрага неопходна и не може трпети одлагања, допуштено је извршење претреса стана или куће, без судског решења. У овом члану додатно је наведена могућност заплене имовине „предвиђене да подлеже конфискацији“ без судског налога, уз накнадно извештавање суда.

Тачка 8, став 3, члана 11, Закона бр. 35-ФЗ предвиђа „привремено исељавање физичких лица, која живе на територији на којој је уведен правни режим противтерористичке операције“ на безбеднија места, с обавезом да се таквим лицима обезбеди стационарни или привремени стамбени смештај. При томе, Закон не предвиђа специјалне механизме заштите права грађана, који су практично лишени права на личну неприкосновеност и неприкосновеност стана, слободног избора места боравка и пребивалишта (чл. 22 и 25, Устава РФ).

На основу анализе одредби ФЗ *О супротстављању тероризму* јасно је да Закон предвиђа за специјалне службе, које су укључене у извођење противтерористичких операција, довољно широка овлашћења, међутим он не одређује границе примене ванредних мера и привремених ограничења, као што је то регулисано у ФУЗ *О ванредном стању*. У складу с тим Законом,

привремене мере „треба да се спроводе у оним местима у којима је настало затегнуто стање“, такође, „треба да буду у складу с међународним обавезама Руске Федерације, које проистичу из међународних уговора Руске Федерације из области права човека и не треба за собом да повлаче било какву дискриминацију појединих лица или етничких група, с обзиром на пуну припадност, расу, националност, језик, порекло, имовинско и статусно стање, место становања, однос према религији, убеђења, припадност јавним установама и на друге околности“.

Чланом 13, ФЗ *О супротстављању тероризму* дефинисано је да руководица противтерористичке операције врши оперативну и непосредно руковођење противтерористичком операцијом и сноси личну одговорност за њено извођење. Од момента почетка операције уводи се строго потчињавање запослених, припадника специјалних јединица и војника руководиоцу оперативног штаба, који усмерава и координира делатност учесника операције и силу коју примењују. У вези с тим, руководиоци одељења настављају да руководе својим одељењима и додељеним снагама, али под непосредним руководством руководиоца противтерористичке операције. Од почетка операције до њеног окончања, није дозвољено уплитање других руководилаца у њихову делатност (33), без обзира на којој се дужности они налазили.

Када је реч о сврсисходности и неопходности заштите становништва, обезбеђивања сигурности друштва и државе руководица оперативног штаба доноси одлуке о величини и бројности силе и средстава који ће бити примењени и коришћени у току извођења противтерористичке операције.

У оквиру противтерористичке операције може се спровести низ специјалних, оперативно-бојевих, војних и других мера, усмерених на осигурање безбедности физичких лица, организација, установа, као и свођење на минимум последица терористичког акта. Очигледно да у таквој операцији могу учествовати, углавном, специјално припремљене оружане снаге и лица (34), запослена у органима за заштиту правног поретка (35), мада је основна улога у свему томе, према *Закону бр. 35-ФЗ*, додељена органима ФСБ и снагама и средствима који се налазе њима на располагању.

У вези с тим, законодавац је оценио да се за спречавање терористичких дејстава великих размера може затражити примена таквих врста оружја и војне технике, којима располажу само Оружане снаге РФ. Зато Закон *О супротстављању тероризму* за разлику од Закона из 1998, одређује правне основе за примену Оружаних снага РФ у борби против тероризма (36), укључујући и пресецање међународних терористичких активности, које се одвијају ван граница Русије.

И тако, ФЗ *О супротстављању тероризму* предвиђа посебан правни режим – режим противтерористичке операције. За постојање таквог режима постоји објективна потреба. У случају извођења терористичког акта специјалне службе обавезне су да користе додатна овлашћења, која су ограничена механизмима контроле и одговорности за прекомерну примену силе. Међутим,

уколико се ради о акцији ширих размера и која дуго траје, за регулисање такве ситуације предвиђени су режими ванредног стања или ратног стања.

Ако се упореди режим ванредног стања и режим противтерористичке операције, може да се примети, да је овај последњи режим много жешћи. Ванредно стање уводи се указом председника РФ и уз сагласност Савета Федерације, на строго одређеној територији и са ограниченим роком трајања (од шездесет дана). Режим противтерористичке операције уводи лице које руководи том операцијом, на територији коју оно одреди (све до територије целе државе), односно до окончања саме акције. То значи да за режим противтерористичке операције, који уводи структура силе, не постоји територијално и временско ограничење.

Такав режим предвиђа битна ограничења права и слобода, која су својствена правном режиму ванредног, односно ратног стања. Поред тога, многи чланови закона имају рефлектујући карактер на ресорне нормативне акте, што дозвољава:

- искључење међународне и парламентарне контроле уведених ограничења;
- придавање нормама правне неодређености, што допушта ванредну слободу њихове интерпретације.

Све што је до сада изречено сведочи о неопходности усавршавања законодавства, које се односи на ту област.

Коришћени извори

Међународни акти

1. Међународна конвенција „О борби против финансирања тероризма“, 9. децембар 1999, *Зборник закона Руске Федерације*, бр. 12, чл. 1059, 2003.
2. Међународни пакт „О грађанским и политичким правима“, 16. децембар 1966, *Службени лист Врховног савета СССР*, бр. 17 (1831), чл. 291, 1976.
3. Конвенција „О заштити људских права и основних слобода“, 4. новембар 1950, *Зборник закона Руске Федерације*, бр. 2, чл. 163, 2001.

Нормативно-правни акти РФ

4. *Устав РФ*, 12. децембар 1993, *Российская газета*, 25. децембар 1993.
5. *Декларација о људским правима и слободама*, 5. септембар 1991, бр. 2393-І, *Службени лист конгреса народних депутата СССР и Врховног Савета СССР*, бр. 39, чл. 1083, 1991.
6. *Федерално-уставни закон*, 30. јануар 2002, N 1-ФУЗ, „О војној обавези“, *Зборник закона РФ*, бр. 5, чл. 375, 2002.
7. *Федерално-уставни закон*, 30. мај 2001, бр. 3-ФУЗ, „О ванредном стању“, *Зборник закона РФ*, бр. 23, чл. 2277, 2001.

8. *Федерални закон*, 27. јун 2006, бр. 153-ФЗ, измене и допуне појединих законодавних аката Руске Федерације, а у вези с усвајањем Федералног закона „О ратификацији конвенције Савета Европе о заштити од тероризма“, *Российская газета*, 29. јул 2006.

9. *Федерални закон РФ*, 6. март 2006, бр. 35-ФЗ, „О супротстављању тероризму“, *Российская газета*, 10. март 2006.

10. *Федерални закон*, 10. јун 2002, бр. 88-ФЗ, „О ратификацији Међународне конвенције о борби против финансирања тероризма“, *Российская газета*, 13. јул 2002.

11. *Федерални закон*, 25. јул 1998, N 130-ФЗ, „О борби против тероризма“, *Зборник закона Руске Федерације*, N 31, чл. 3808, 1998.

12. *Указ председника РФ*, 15. фебруар 2006, бр. 116, „О мерама за борбу против тероризма“, *Российская газета*, 17. фебруар 2006.

13. *Уредба Владе РФ*, 13. март 2008, бр. 167, „О исплати лицима која су учествовала у антитерористичким акцијама штете за изгубљену или оштећену имовину“, *Российская газета*, 19. март 2008.

14. *Уредба Владе РФ*, 21. фебруар 2008, бр. 105, „О надокнади штете, причињене животима и здрављу људи као резултат њиховог учешћа у борби против тероризма“, *Российская газета*, од 27. фебруара 2008.

15. *Уредба Владе РФ*, 6. јун 2007, бр. 352, „О мерама ради реализације Федералног закона О антитерористичким акцијама“, *Российская газета*, 14 јун 2007.

Судска пракса

16. Закључак Уставног Суда РФ, 27. децембар 2005, бр. 523-О, по жалби грађана (Бурбан, Е. Л., Жирова, О. А., Миловидова, Д. Э., Старковой, Т. М.) на кршење њихових Уставом загарантованих права, чл. 17. Федералног закона, „О борби против тероризма“, *Зборник закона РФ*, бр. 12, ст. 1326, 2006.

Литература

17. Бахрах, Д. Н.: *Административно право*, Норма-Инфра-М, 2000.

18. Белоусов, В.: „На основу службеног налога уништавају велики путнички авион којег су киднаповали припадници револуционарне борбене организације“, *Российская газета*, 27. фебруар 2006.

19. Бойков, А. Д.: *Трећа власт у Русији*, друга књига, наставак реформи, М.: Юрлитинформ, 2002.

20. *Извештај Националне комисије о разоткривању терористичког напада на САД*, 11. септембра 2001, превод са енглеског језика, Институт за економску стратегију, 2004.

21. „Извештај лица, Овлашћеног за људска права у РФ за 2007. годину“, *Российская газета*, 14. март 2008.

22. *Заштита права жртвава тероризма и других напада: зборник нормативних аката и званичних докумената*, Юриспруденција, 2003.
23. Корякин, В. М.: „Правна и социјална заштита војних обвезника, који су учествовали у антитерористичким акцијама: нови закон је усвојен, несугласице су остале“, *Војно право*, бр. 5, 2006.
24. Красилова, Н.: „Обарати или не обарати авион“, одредити тајну наредбу министра одбране, *Новые известия*, 2. марта 2006.
25. Левинсон, Л.: „Закон, усвојен по указу“, *Извештај невладиних организација*, Законска процедура у Државној думи: „правно-заштитна анализа“, бр. 96, 2006.
26. Ляхов, Е. Г., Попов, А. В.: *Тероризам: национални, регионални и међународна контрола*, Ростов-на-Дону, 1999.
27. Мухин, А.: „Средства јавног информисања као инструмент у борби против тероризма“, *Законодавство и пракса масовних медија*, бр. 3, 2001.
28. Окунева, Д., Образкова, М.: „Милиони од припадника револуционарне борбене организације. Компензација за терористички напад се чека 500 година“, *Новая газета*, 24. мај 2006.
29. Ольшанский, Д. В.: *Психологија терора*, Деловая книга, Екатеринбург, 2002.
30. Пермьяков, С.: „Главни циљ тероризма – промена света у потпуности“, *Военно-промышленный курьер*, 29. новембар 2006.
31. Поуст, Д.: *Ми против њих: групна динамика политичког тероризма, социјални конфликти: тероризам*, Институт за социологију РАН, 1993.
32. Рухтин, С.: „Жртве терористичких аката – против државе“, Одговорност државе пред жртвама тероризма у светлу одлука Европског суда за људска права, *Бизнес-адвокат*, бр. 12, 2004.
33. Рушайло, В. Б.: *Специјална административно-правна регулатива у Руској Федерацији*, дисертација, докторат правних наука, 2004.
34. Скловский, К., Смирнова, М.: „О надокнади штете настале као резултат терористичких акција“, *Економија и право*, бр. 6, 2003.
35. Томас, Т. Л.: „Заустављање асиметричних терористичких претњи с којима се суочава друштво у доба информационе ере, Свет против глобализације криминалитета и тероризма“, материјали са међународне конференције, 2002.
36. Трунова, И. Л. и Горбунова, Ю. С. (уред.): „Правни аспекти борбе против тероризма“, нормативни и међународни правни акти с коментарима, научни чланци, Эксмо, *Тероризам*, 2007.
37. Федосенко, В.: „Русија има право на одмазду у борби против тероризма“, *Российская газета*, 4 јул 2006.
38. Шкель, Т.: „Терористи остају без новца и имовине“, *Российская газета*, 6. јул 2006.

КОНТРТЕРРОРИСТИЧЕСКАЯ ОПЕРАЦИЯ В СИСТЕМЕ ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ АДМИНИ- СТРАТИВНО-ПРАВОВЫХ РЕЖИМОВ (ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ)

Проф. д-р *Юрий* Владимирович Голик¹
Канд. наук *Оксана* Владимировна Нардина,² доцент

В работе дан критический анализ законодательных актов Российской Федерации, применяемых в чрезвычайных ситуациях, которые возникают в результате террористических актов или проявлении прочих форм экстремизма, подвергающих угрозе безопасность граждан, самого государства и его строя.

Ключевые речи: административно-правовые законодательные акты, чрезвычайный режим, контртеррористическая операция, Российская Федерация.

Современное государственное управление немыслимо без административно-правовых режимов (1). Без них „система государственного управления не в состоянии выполнять возложенные на нее задачи и функции. Особенно отчетливо это проявляется при осуществлении государственного управления в условиях возникновения чрезвычайных ситуаций“ (2). Под административно-правовым режимом понимается сочетание административно-правовых средств регулирования деятельности физических и юридических лиц в сфере исполнительной власти, который устанавливается федеральным законодательством и обусловлен обстоятельствами чрезвычайного характера или особенностями вида деятельности.

Режимы призваны, как содействовать эффективности функционирования государственных структур, так и предупредить развитие негативных

¹ Автор (ygolik@list.ru) доктор юридических наук и профессор на Елецком государственном Университете им. И. А. Бунина.

² Автор декан Юридического факультета Елецкого государственного Университета им. И. А. Бунина.

тенденций в тех или иных областях государственного управления, в том числе в деятельности самих органов управления. Исходя из этого, можно выделить функциональные (3), а так же чрезвычайные режимы. Последние включают в себя исключительные (4) и специальные (особые) режимы (5).

Как правило, чрезвычайные административно-правовые режимы устанавливаются в неординарных случаях, складывающихся в результате чрезвычайных ситуаций, когда неэффективен обычный порядок регулирования посредством административно-правовых средств. Чрезвычайная ситуация характеризуется потенциальной угрозой жизнедеятельности населения, нарушением обычных процессов хозяйственной деятельности, невозможностью органов государственной власти и управления нормально выполнять свои функции без расширения их административно-властных полномочий.

Введение подобных административно-правовых режимов в современном российском праве сопровождается специальными нормативными актами, регламентирующими основания и порядок их установления, реорганизацию деятельности органов государственной власти для достижения целей стабилизации и восстановления нормальной жизнедеятельности общества и государства, пределы ограничений прав и свобод граждан, иные организационно-управленческие и правовые решения. Систему чрезвычайного законодательства в Российской Федерации образуют Конституция РФ, общепризнанные принципы и нормы международного права, международные договоры РФ, Концепция национальной безопасности (6), ФКЗ „О чрезвычайном положении“ (7), ФКЗ „О военном положении“ (8), ФЗ „О защите населения и территорий от чрезвычайных ситуаций техногенного и природного характера“ (9) и другие нормативно-правовые акты.

Чрезвычайная ситуация рассматривается в качестве режима, который может быть установлен при возникновении какой-либо экстраординарной ситуации. Так, чрезвычайный (специальный) административно-правовой режим можно применить и в случае террористических актов, иных проявлений экстремизма, угрожающих безопасности граждан и конституционному строю. В целях борьбы с терроризмом в 1998 г. принят ФЗ „О борьбе с терроризмом“ (10), который в 2006 г. был заменен ФЗ „О противодействии терроризму“ (11). Новый Закон предусматривает применение в зоне контртеррористической операции серьезных ограничительных процедур без введения режима чрезвычайного положения, даже при угрозе актов терроризма, а не только при их совершении. „Федеральное вмешательство в форме проведения контртеррористической операции следует рассматривать как основанный на заблаговременно разработанном законодательстве временный особый правовой режим, вводимый ... с целью устранения причин, посягающих на конституционные основы, права и законные интересы личности“ (12).

Под режимом контртеррористической операции Закон № 35-ФЗ понимает комплекс специальных мероприятий, направленных на пресечение тер-

рористического акта, обезвреживание террористов, обеспечение безопасности физических лиц, организаций и учреждений, а также на минимизацию последствий террористического акта.

Если террористический акт невозможно пресечь иными силами и средствами, то проводится контртеррористическая операция. В ст. 12 Закона № 35-ФЗ определены условия ее проведения. По смыслу Закона проведение контртеррористической операции возможно:

- на стадии приготовления к преступлению, когда необходимо предотвратить террористический акт или на стадии покушения;
- на стадии покушения начатого террористического акта для минимизации его последствий, лишения террористов возможности достичь поставленной цели.

Решение о проведении контртеррористической операции, согласно ст. 12 Закона № 35-ФЗ, может принимать большой круг лиц: „руководитель федерального органа исполнительной власти в области обеспечения безопасности, либо по его указанию иное должностное лицо федерального органа исполнительной власти в области обеспечения безопасности, либо руководитель территориального органа федерального органа исполнительной власти в области обеспечения безопасности, если руководителем федерального органа исполнительной власти в области обеспечения безопасности не принято иное решение“. Это решение должно быть незамедлительно опубликовано, то есть, доведено средствами массовой информации до сведения населения, и, прежде всего жителей территории на которой введен правовой режим контртеррористической операции. Оно должно содержать определение территории (перечень объектов), в пределах которой такой режим вводится, и перечень конкретных предупредительных мер и временных ограничений. Если об операции и введении контртеррористического режима не будет объявлено, то все действия спецслужб должны считаться неправомерными.

Предусмотренные ст. 11 Закона № 35-ФЗ предупредительные меры и временные ограничения при проведении контртеррористической операции могут применяться как на всей территории проведения операции, так и на отдельных ее участках. При этом может использоваться как весь комплекс мер и ограничений, закрепленный законом, так и отдельные из них, необходимые в данный момент.

Из текста ст. 1 Закона № 35-ФЗ следует, что предупредительные меры и временные ограничения могут использоваться сотрудниками правоохранительных органов, участвующими в проведении контртеррористической операции, в строгом соответствии с действующим законодательством, „нормативными правовыми актами Президента и Правительства, а также нормативными актами федеральных органов исполнительной власти“. Фактически это означает, что многие нормативные положения, затрагивающие права гра-

ждан, будут приниматься в обход депутатского корпуса в порядке правительственного и ведомственного нормотворчества (13). Данное обстоятельство потенциально опасно и чревато нарушениями прав и свобод человека.

Подобная ситуация была характерна и для военной операции в Чеченской республике. Так, например, Указом Президента от 23 сентября 1999 года № 1255 „О мерах по повышению эффективности контртеррористических операций на территории Северо-Кавказского региона Российской Федерации“ (14) существенно ограничивались права и свободы граждан. Причем в обход конституционных норм (15) этот Указ был длительное время засекречен (16). Указом Президента РФ от 4 октября 2002 года № 1120 „Об утверждении Временного положения о военных комендатурах, дислоцированных на территории Чеченской Республики“ (17) провозглашались на территории республики не просто элементы чрезвычайного положения, но вводилось военное управление. Мы считаем, что подобная ситуация в ходе конфликта складывалась из-за желания властей применить вооруженные силы и ограничить права человека в обход парламентского и международного контроля.

По нашему мнению, ФЗ „О противодействии терроризму“ позволяет устанавливать в упрощенном порядке режим контртеррористической операции на пространстве любой протяженности, а также в рамках этого режима ограничивать права человека. Согласно Международному пакту о гражданских и политических правах (18) любое государство имеет право ограничивать или приостанавливать осуществление ряда прав (19), но лишь на время официально объявленного чрезвычайного положения и только „в такой степени, в какой это требуется остротой положения“, при уведомлении о таких шагах ООН.

Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод (20) также позволяет государству ограничивать или приостанавливать осуществление ряда прав на время официально объявленного чрезвычайного положения, но при обязательном выполнении процедуры „отступления от соблюдения обязательств“ (21) с уведомлением Совета Европы.

Ст. 56 Конституции РФ допускает отдельные ограничения гарантированных ею прав и свобод в условиях чрезвычайного положения (ст. 87 Конституции РФ – военного положения). Чрезвычайное положение вводится ФКЗ „О чрезвычайном положении“, военное – ФКЗ „О военном положении“, которыми определяются пределы и сроки действия ограничений прав и свобод граждан в чрезвычайных условиях. Правовой режим, установленный ФКЗ „О чрезвычайном положении“, включает определенный порядок принятия решения (22) о введении спецрежима. Таким образом, введение чрезвычайного (военного) положения предусматривает сдерживающие и контрольные процедуры, в том числе строгую отчетность перед мировым сообществом.

Закон „О противодействии терроризму“, так же как и Закон 1998 года предусматривает существенные ограничения прав и свобод, а также наделяет лиц, проводящих операцию, особыми полномочиями. Однако Закон 1998 года допускал отступления от обычного правового режима только в „зоне проведения контртеррористической операции“, новый Закон не содержит такого понятия как „зона контртеррористической операции“, он определяет режим контртеррористической операции как таковой.

Согласно ст. 3 Закона 1998 года, зоной проведения контртеррористической операции являются „отдельные участки местности или акватории, транспортное средство, здание, сооружение, помещение и прилегающие к ним территории, в пределах которых проводится указанная операция“. Другое дело, что территория целого субъекта РФ – Чеченская Республика не подходила под определение „отдельный участок местности“. Вместо того чтобы разрешить это противоречие – ввести чрезвычайное положение там, где операция вынужденно выходит за пределы ограниченного участка местности, законодатель в новом Законе предлагает режим контртеррористической операции, который фактически не отличается от режима чрезвычайного положения, но без его официального объявления, без контроля, без ограничений, налагаемых ФКЗ „О чрезвычайном положении“. В новом Законе (ст. 12) нет такого понятия как „зона контртеррористической операции“, однако допускается, что такая операция может охватывать „территорию, на которой проживает значительное число людей“. Никаких, даже самых приблизительных, ограничений протяженности этой территории в законе нет, поэтому руководитель контртеррористической операции определяет территорию исходя из конкретных условий проявления терроризма, руководствуясь при этом собственным мнением.

В ст. 12 Закона № 35-ФЗ также весьма расплывчато определены случаи, когда о введении операции должны быть уведомлены Президент РФ, Председатель Правительства РФ, Председатель Совета Федерации, Председатель Государственной Думы, Генеральный прокурор РФ: „если для проведения контртеррористической операции требуются значительные силы и средства и она охватывает большую территорию, на которой проживает значительное число людей“. Не определен в статье и период времени, в течение которого высшие должностные лица должны быть поставлены в известность, однако мы считаем, что это должно быть сделано незамедлительно.

Режим контртеррористической операции вводится „на период проведения этой операции“ (ст. 11), но конкретные сроки или зависимость этого срока от определенных событий законодателем не установлены. Так, А. В. Бриллиантов считает, что „в этот период следует отнести и время ее подготовки, включающей в себя, например, концентрацию необходимых сил, бронетехники, иного вооружения, обеспечения секретности проводимых

мероприятий, усиление охраны определенных объектов. И время непосредственного проведения, а в необходимых случаях и время ликвидации последствий террористического акта“ (23).

Если конституционный режим чрезвычайного положения вводится на строго определенное время (24) и продлевается по столь же усложненной процедуре, то срок проведения контртеррористической операции законом не ограничивается и определяется ее руководителем в зависимости от конкретных условий и вариантов развития ситуации. Такая ситуация была характерна для контртеррористической операции в Чеченской республике: конфликт (вторая военная операция) длился около пяти лет. Такое длительное ограничение прав и свобод со ссылкой на контртеррористическую операцию мы считаем незаконным.

Для того чтобы не повторилась такая ситуация впредь необходимо:

- установить максимально возможную продолжительность периода контртеррористической операции;
- предусмотреть возможность перехода из режима контртеррористической операции в режим чрезвычайного или военного положения.

ФЗ „О противодействии терроризму“ предусмотрено ограничения прав и свобод, причем эти ограничения в значительной степени идентичны ограничениям, свойственным режиму чрезвычайного положения.

В частности, ч. 3 ст. 11 Закона № 35-ФЗ предусматривает:

- проверку у физических лиц документов, удостоверяющих личность (25), а в случае отсутствия таких документов – эти лица должны быть доставлены в органы внутренних дел для установления личности (п. 1);
- введение контроля телефонных переговоров и иной информации, передаваемой по каналам телекоммуникационных систем, а также осуществление поиска на каналах электрической связи и в почтовых отделениях в целях выявления информации об обстоятельствах теракта, о лицах, его подготовивших и совершивших, и в целях предупреждения совершения других терактов (п. 4);
- приостановление деятельности опасных производств и предприятий (п. 6);
- приостановление оказания услуг связи юридическим и физическим лицам или ограничение использования сетей связи и средств связи (п. 7);
- временное отселение физических лиц, проживающих в пределах территории, на которой введен режим контртеррористической операции (п. 8);
- ограничение движения транспортных средств и пешеходов (п. 10);
- беспрепятственное проникновение лиц, проводящих контртеррористическую операцию, в жилые и иные принадлежащие физическим лицам помещения и на принадлежащие им земельные участки и в помещения организаций независимо от форм собственности (п. 11);
- проведение досмотров при проходе на территорию, на которой ведется операция (п. 12) и др.

В содержащемся в ст. 11 Закона № 35-ФЗ перечне временных ограничений, необходимо обратить внимание на п. 4 ч. 3 этой статьи. Ограничение права на тайну переписки, телефонных переговоров, почтовых, телеграфных и иных сообщений допускается в соответствии с ч. 2 ст. 23 Конституции РФ, только в отношении конкретного лица и только на основании судебного решения. Ограничение в отношении неопределенного круга лиц не допускается даже во время действия режима чрезвычайного положения.

Более того, в отношении ограничения конституционного права на тайну переписки, переговоров, почтовых и иных сообщений, Федеральным законом от 27 июня 2006 года № 153-ФЗ „О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в связи с принятием Федерального закона „О ратификации Конвенции Совета Европы о предупреждении терроризму“ (26) вносятся изменения в ФЗ „О ФСБ“ (27), и в ФЗ „О связи“ (28).

В ст. 9 ФЗ „О ФСБ“ это изменение составляет одну букву. В прежней редакции осуществление контрразведывательной деятельности, затрагивающей перечисленные ограничения, допускались „только на основании судебного решения в порядке, предусмотренном законодательством“. В новой редакции они допускаются „только на основании судебного решения и в порядке, предусмотренном законодательством“. То есть, на основании внесенных изменений, можно сделать вывод, что ограничения конституционных прав на тайну переписки и переговоров, возможны не только по судебному решению.

Благодаря изменениям в Федеральный закон „О связи“, органы ФСБ получили возможность тотального контроля за средствами связи, что еще больше расширяет пределы вмешательства в частную жизнь и ограничивает свободу информационного обмена. Ст. 64 Закона „О связи“, регулировавшая ранее обязанности операторов связи при проведении оперативно-розыскных мероприятий (29) и осуществлении следственных действий и допускавшая ограничения прав пользователей только при осуществлении такой деятельности, теперь распространена на любые мероприятия по обеспечению безопасности РФ. А значит, все органы ФСБ, по всем направлениям работы, получают право устанавливать обязательные для операторов требования к сетям и средствам связи. В свою очередь, операторы принуждаются взаимодействовать с ФСБ в порядке, определяемом Правительством РФ.

Все эти внесенные в законодательство изменения, вводящие возможность сплошного контроля телефонных переговоров, почты, Интернета, по нашему мнению не решают главной задачи – предупреждения терактов – такие возможности могут быть скорее помехой: чем больше информации, тем сложнее в ней разобраться даже высокочлассным аналитикам. Как показало расследование в США, перед терактами 11 сентября 2001 года в различных ведомствах было достаточно информации для предотвращения трагедии. „Большая часть представителей разведки признала, что летом 2001 года количество и серьезность докладов об угрозе терактов были бес-

прецедентны“ (30). Другое дело, что „внутренние ведомства так и не мобилизовались в ответ на угрозу ... Террористы воспользовались глубокими организационными слабостями правительства“ (31).

Итак, возможность избыточного накопления ведомствами информации, которую дают Закон № 35-ФЗ и Закон № 153-ФЗ, не сможет по нашему мнению помочь им в выявлении угрозы, но зато перед спецслужбами открываются неограниченные полномочия, использовать которые можно и не по прямому назначению.

П. 11 ч. 3 ст. 11 ФЗ „О противодействии терроризму“ существенно ужесточает режим контртеррористической операции по сравнению с ранее действовавшим Законом. Ст. 13 Закона 1998 года допускала вторжение в жилище и другие частные объекты только „при пресечении террористической акции, при преследовании лиц, подозреваемых в совершении террористической акции, если промедление может создать реальную угрозу жизни и здоровью людей“. Имея дело с жилищем гражданина, участвующие в проведении контртеррористической операции представители власти были обязаны для несанкционированного проникновения иметь достаточные основания, касающиеся не какого-либо „участка местности“ (населенного пункта) вообще, а именно данного жилого помещения, защищаемого законом особенно. Однако на территории Чеченской республики неоднократно проводились так называемые „зачистки“ (32), во время которых военнослужащие проводили несанкционированные обыски всего населенного пункта, вне условий, предусмотренных Законом.

Законодатель знал, что ограничение специальных полномочий в Чечне зачастую не соблюдались, поэтому чтобы впредь действия спецслужб не зависели от условностей, разрешил нарушать неприкосновенность жилища в том числе „для осуществления мероприятий по борьбе с терроризмом“.

Эта норма усиливается ст. 10 Закона № 153-ФЗ, которой вносится изменение в ст. 165 УПК „Судебный порядок получения разрешения на производство следственного действия“, предназначенной гарантировать соблюдение конституционных прав и свобод в уголовном судопроизводстве. В новой редакции ст. 165 УПК „в исключительных случаях“, когда производство следственных действий не терпит отлагательства, допускается производство осмотра жилища, обыска, выемки в жилище, личного обыска без судебного решения. Дополнительно в статье указано на возможность внесудебного, с последующим уведомлением судьи, наложения ареста на имущество, „предположительно подлежащего конфискации“.

П. 8 ч. 3 ст. 11 Закона № 35-ФЗ допускает „временное отселение физических лиц, проживающих в пределах территории, на которой введен правовой режим контртеррористической операции“, в безопасные районы с обязательным предоставлением таким лицам стационарных или времен-

ных жилых помещений. При этом Закон не предусматривает специального механизма защиты прав граждан, фактически лишаемых права на личную неприкосновенность и неприкосновенность жилища, свободный выбор места пребывания и жительства (ст. 22, 25 Конституции РФ).

Проанализировав положения ФЗ „О противодействии терроризму“ видно, что Закон наделяет спецслужбы, проводящие контртеррористическую операцию, достаточно широкими полномочиями, однако он не устанавливает пределов применения чрезвычайных мер и временных ограничений, хотя бы таких, которые установлены в ФКЗ „О чрезвычайном положении“. Согласно этому Закону временные меры „должны осуществляться в тех пределах, которых требует острота создавшегося положения“, „должны соответствовать международным обязательствам Российской Федерации, вытекающим из международных договоров Российской Федерации в области прав человека, и не должны повлечь за собой какую-либо дискриминацию отдельных лиц или групп населения исключительно по признакам пола, расы, национальности, языка, происхождения, имущественного и должностного положения, места жительства, отношения к религии, убеждений, принадлежности к общественным объединениям, а также по другим обстоятельствам“.

Ст. 13 ФЗ „О противодействии терроризму“ закрепляет, что руководитель контртеррористической операции осуществляет оперативное и непосредственное руководство контртеррористической операцией и несет персональную ответственность за ее проведение. С момента начала операции устанавливается строгая подотчетность сотрудников, специалистов и военнослужащих руководителю оперативного штаба, который направляет и координирует деятельность участвующих в ее проведении сил. При этом руководители подразделений продолжают управлять возглавляемыми ими подразделениями и приданными им силами, но уже под руководством руководителя контртеррористической операции. Вмешательство в их деятельность иных руководителей (33), независимо от занимаемой должности, с этого момента и до окончания операции не допускается.

Исходя из целесообразности и необходимости защиты населения, обеспечения безопасности общества и государства руководитель оперативного штаба принимает решение об объеме и количестве сил и средств, привлекаемых и используемых в проведении контртеррористической операции.

В рамках контртеррористической операции может проводиться комплекс специальных, оперативно-боевых, войсковых и иных мероприятий, направленных на обеспечение безопасности физических лиц, организаций, учреждений, а также по минимизации последствий террористического акта. Очевидно, что в ней могут участвовать, главным образом, специально подготовленные соединения военнослужащих (34) и сотрудников правоохранительных органов (35), однако основная роль отводится Законом № 35-ФЗ органам ФСБ и находящимся в их распоряжении силам и средствам.

Вместе с тем законодатель посчитал, что для прекращения крупномасштабных террористических действий может потребоваться применение таких видов оружия и военной техники, которыми располагают только Вооруженные Силы РФ. Поэтому Закон „О противодействии терроризму“ в отличие от Закона 1998 года определяет правовые основы применения Вооруженных Сил РФ в борьбе с терроризмом (36), в том числе для пресечения международной террористической деятельности за пределами России.

Итак, Закон ФЗ „О противодействии терроризму“ вводит особый правовой режим – режим контртеррористической операции. В существовании такого режима есть объективная необходимость. В случае совершения террористического акта спецслужбы должны использовать дополнительные полномочия, ограниченные механизмами контроля и ответственностью за несоразмерное применение силы. Однако если это масштабные или длящиеся события, то для регулирования этой ситуации предусмотрены режимы чрезвычайного или военного положения.

Сравнивая режим чрезвычайного положения и режим контртеррористической операции, можно заметить, что последний намного жестче. Так, режим чрезвычайного положения вводится Указом Президента РФ с согласия Совета Федерации, на строго определенной территории, и он ограничен сроком в 60 дней. А режим контртеррористической операции вводится руководителем этой операции, на определяемой им территорией (вплоть до территории целой страны), на срок проведения операции. То есть для режима контртеррористической операции, вводимого силовыми структурами, не существует территориальных и временных ограничений.

Этот режим предполагает существенное ограничение прав и свобод, свойственное правовому режиму чрезвычайного (военного) положения. Более того, многие статьи имеют отсылочный характер к ведомственным актам, что позволяет:

- исключить международный и парламентский контроль за подобными ограничениями;
- придать нормам юридическую неопределенность, допускающую чрезмерную свободу их интерпретации.

Всё сказанное свидетельствует о необходимости совершенствования законодательства в этой сфере.

Международные акты

1. Международная конвенция „О борьбе с финансированием терроризма“, от 9 декабря 1999 года, Собрание законодательства Российской Федерации, 2003, № 12, ст. 1059.

2. Международный пакт „О гражданских и политических правах“, от 16 декабря 1966 г., Ведомости Верховного Совета СССР, 1976, № 17 (1831), ст. 291.

3. Конвенция „О защите прав человека и основных свобод“, от 4 ноября 1950 г., Собрание законодательства РФ, 2001, № 2, ст. 163.

Нормативно-правовые акты РФ

4. Конституция РФ, от 12 декабря 1993 г., Российская газета, 1993, от 25 декабря.

5. Декларация прав и свобод человека и гражданина, от 5 сентября 1991г., № 2393-1, Ведомости съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР, 1991, № 39, ст. 1083.

6. Федерально-конституционный закон, от 30 января 2002, N 1-ФКЗ, „О военном положении“, Собрание законодательства РФ, 2002, № 5, ст. 375.

7. Федерально-конституционный закон, от 30 мая 2001, № 3-ФКЗ, „О чрезвычайном положении“, Собрание законодательства РФ, 2001, № 23, ст. 2277.

8. Федеральный закон, от 27 июня 2006 года, № 153-ФЗ, „О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в связи с принятием Федерального закона „О ратификации Конвенции Совета Европы о предупреждении терроризма“, Российская газета, 2006, от 29 июля.

9. Федеральный закон РФ, от 6 марта 2006 г., № 35-ФЗ, „О противодействии терроризму“, Российская газета, 2006, от 10 марта.

10. Федеральный закон, от 10 июля 2002 г., № 88-ФЗ, „О ратификации Международной конвенции о борьбе с финансированием терроризма“, Российская газета, 2002, от 13 июля.

11. Федеральный закон, от 25 июля 1998 года, N 130-ФЗ, „О борьбе с терроризмом“, Собрание законодательства Российской Федерации, 1998, N 31, ст. 3808.

12. Указ Президента РФ, от 15 февраля 2006 г., № 116, „О мерах по противодействию терроризма“, Российская газета, 2006, от 17 февраля.

13. Постановление Правительства РФ, от 13 марта 2008 г., №167, „О возмещении лицу, принимавшему участие в осуществлении мероприятия по борьбе с терроризмом, стоимости утраченного или поврежденного имущества“, Российская газета, 2008, от 19 марта.

14. Постановление Правительства РФ, от 21 февраля 2008 г., № 105, „О возмещении вреда, причиненного жизни и здоровью лиц в связи с их участием в борьбе с терроризмом“, Российская газета, 2008, от 27 февраля.

15. Постановление Правительства РФ, от 6 июня 2007 года, № 352, „О мерах по реализации Федерального закона „О противодействии терроризму“, Российская газета, 2007, от 14 июня.

Судебная практика

16. Определение Конституционного Суда РФ, от 27 декабря 2005 г., № 523-О, „По жалобе граждан Бурбан Е. Л., Жирова О. А., Миловидова Д. Э., Старковой Т. М. на нарушение их конституционных прав положениями, ст. 17, Федерального закона „О борьбе с терроризмом“, Собрание законодательства РФ, 2006 г., № 12, ст. 1326.

Литература

17. Бахрах Д. Н., Административное право. М.: „Норма-Инфра-М“, 2000.
18. Белоусов В., На основании служебной инструкции уничтожают захваченные боевиками лайнеры, Российская газета, 2006, от 27 февраля.
19. Бойков А. Д., Третья власть в России. Книга вторая – продолжение реформ. М.: „Юрлитинформ“ 2002.
20. Доклад Национальной комиссии по расследованию террористических атак на США 11 сентября 2001 года, пер. с англ. М.: Институт экономических стратегий, 2004.
21. Доклад Уполномоченного по правам человека в РФ за 2007 г., Российская газета, 2008, от 14 марта.
22. Защита прав жертв террористических актов и иных преступлений: сборник нормативных актов и официальных документов. М.: Юриспруденция, 2003.
23. Корякин В. М., Правовая и социальная защита военнослужащих, участвующих в борьбе с терроризмом: новый закон принят, противоречия остались, Право в Вооруженных Силах, 2006, № 5.
24. Красилова Н., Сбивать или не сбивать самолет, определит секретный приказ министра обороны, Новые известия, 2006, от 2 марта.
25. Левинсон Л., Закон, принятый по указу, Бюллетень неправительственных организаций „Законотворческий процесс в Государственной Думе: правозащитный анализ“, 2006 года, № 96.
26. Ляхов Е. Г., Попов А. В., Терроризм: национальный, региональный и международный контроль. Ростов-на-Дону, 1999.
27. Мухин А., Средства массовой информации как инструмент в борьбе с терроризмом, Законодательство и практика масс-медиа, 2001, № 3.
28. Окунева Д., Образкова М., Миллион от боевика. Компенсацию за теракт придется ждать 500 лет, Новая газета, 2006, от 24 мая.
29. Ольшанский Д. В., Психология террора. Екатеринбург: Деловая книга, 2002.
30. Пермьяков С., Главная цель терроризма – изменение мира в целом, Военно-промышленный курьер, 2006, от 29 ноября.

31. Поуст Д., Мы против них: групповая динамика политического терроризма. Социальные конфликты: терроризм. М.: Институт социологии РАН, 1993.
32. Рухтин С., Жертвы терактов – против государства. Ответственность государства перед жертвами терроризма в свете решений Европейского суда по правам человека, Бизнес-адвокат, 2004, № 12.
33. Рушайло В. Б., Специальные административно-правовые режимы в Российской Федерации, дисс., докт. юрид. наук. М., 2004.
34. Скловский К., Смирнова М., О возмещении вреда, причиненного в результате террористической акции, Хозяйство и право, 2003, № 6.
35. Томас Т. Л., Сдерживание асимметричных террористических угроз, стоящих перед обществом в информационную эпоху, Мировое сообщество против глобализации преступности и терроризма. Материалы международной конференции. М., 2002.
36. Терроризм. Правовые аспекты противодействия: нормативные и международные правовые акты с комментариями, научные статьи, под ред. И. Л. Трунова и Ю. С. Горбунова. М.: Эксмо, 2007.
37. Федосенко В., Право на возмездие оставляет за собой Российское государство в борьбе с терроризмом, Российская газета, 2006, от 4 июля.
38. Шкель Т., Террористов оставят без денег и имущества, Российская газета, 2006, от 6 июля.

УОБИЧАЈЕН ПОСАО:
ПРОЦЕНА ВИЗИЈЕ ДОНАЛДА
РАМСФЕЛДА О ТРАНСФОРМАЦИЈИ
И ЊЕНИ ИЗГЛЕДИ У БУДУЋНОСТИ*

Марк Целуста, пуковник**

Иако Доналд Рамсфелд (*Donald Rumsfeld*) није изумео трансформацију, он је њу сматрао нарочитим приоритетом и то је доследно спроводио. На основу резултата (обимног) истраживачког пројекта у раду су размотрени историјски корени трансформације и дат је балансиран опис онога што се уобичајено назива – „Рамсфелдова визија трансформације“.

Ово је превод изворног текста који је публикован јуна 2008, у Occasional Paper Series No 18, у Европском центру за студије безбедности Џорџ К. Маршал.

Кључне речи: трансформација, ратовање, процес, стратегија одбране.

Увод и преглед литературе

Без трансформације, војска САД неће бити спремна да се суочи с новим изазовима.¹
Извештај о Четворогодишњем прегледу одбране (30. септембар 2001)

„Трансформација“ војске САД је мртва ...²
Наслов вести Ројтерса (7. децембар 2006)

О визији Доналда Рамсфелда (о трансформисаној војсци САД) расправљали су многи, али мало њих ју је разумело. Не изненађује то што су последица тог недостатка разумевања биле и значајне импликације

* Са енглеског језика текст превела Душанка Пивљанин.

** Аутор је припадник Ваздухопловства САД и виши научни сарадник Европског центра за студије безбедности Џорџ К. Маршал, у Гармишпартенкирхену, Немачка.

¹ Department of Defense: *Quadrennial Defense Review Report: September 30, 2001* (Washington, DC, 2001), p. 16.

² Rigby, Bill: "U.S. Military 'transformation' is dead: analysts," *Reuters*, December 7, 2006, <http://www.reuters.com/article Print?articleId=USN0725779820061207> (сајт посећен 25. јуна 2007).

и далекосежне генерализације, а томе се може додати и (на почетку наведено) Ројтерсов наслов чланка. Чак ни термин „Рамсфелдова трансформација“ не објашњава историјски утицај који је довео до његове визије, нити вишеструке компоненте тог реформског подухвата.

Трансформација није изум Доналда Рамсфелда. Такође, нису само од њега потекли циљеви да се изгради високотехнолошки развијена и информатички оспособљена здружена војска. Совјетски војни теоретичари расправљају о „војнотехничким револуцијама“ од почетка седамдесетих година 20. века. Концепцијска основа онога што се Бушова администрација надала да ће постићи трансформацијом јесте публикација из 1996, *Здружена визија 2010. године (Joint Vision 2010)*, документ који потиче из периода Клинтонове администрације. Међутим, чињеница је да је Рамсфелд учинио трансформацију нарочитим приоритетом и да је тај посао спроводио веома доследно. До 2007, комуникација у области одбране доживела је помак с „трансформације“ војске на „рекапитализацију“. Рамсфелдов мандат се завршио, а организацијске целине које је створио да олакшају трансформацију апсорбовале су крупније целине бирократије Пентагона.³

Ако је Рамсфелдова трансформација заиста мртва, значи ли то да је трансформација као шири процес такође мртва? Прво, потребно је да се схвати да је „Рамсфелдова визија трансформације“ у ствари резултат вишеструких утицаја који претходе времену његовог мандата. Друго, „Рамсфелдова визија трансформације“ је, у ствари, термин који покрива три различите ствари: 1) нови начин ратовања, 2) процес и 3) стратегију одбране. Треће, упркос Рамсфелдовој репутацији о агресивном лидерству, видови оружаних снага утицали су на његов програм, а повремено и ограничавали његову ефективност.

Генеричка трансформација

У правом смислу, трансформација није ни крајње стање, ни програм модернизације, ни нагли напредак у технологији. Трансформација је, пре свега, *процес*, чији су корени у промишљеном избору политике, који обухвата промене у војним организацијама, начину размишљања, доктринама, обуци, тактици и опреми. Трансформацију *омогућава* Револуција у војним пословима (*Revolution in Military Affairs – RMA*), а настаје *као реакција на* знатне промене безбедносног контекста неке земље.⁴ Одлука неке владе да

³ Pudas, Terry: „Embedding Transformation“, *Defense News*, September 18, 2006, http://www.oft.osd.mil/library/library_files/article_526_Defense%20New3.doc (сајт посећен 12. новембра 2007).

⁴ Веома сам захвалан др Џеку Треденику (*Jack Treddenick*) што ми је помогао да финализирам ову дефиницију помоћу његовог курса „Defense Transformation: The Military Response to the Information Age“ и безбројних сати наших директних расправа. Не бих могао да завршим овај пројекат без његовог професионалног и промишљеног менторства.

трансформише војску није могућа нити има смисла, ако нису створени услови и околности помоћу *RMA* и изазови који представљају промене безбедносног контекста.

За Сједињене Америчке Државе, а вероватно и за свет, актуелна *RMA* обухвата мноштво технолошких побољшања, у која спадају и достигнућа у области рачунара, комуникација, космичке технологије и, до извесног степена, производње. Технолошка побољшања испољила су се америчком доминацијом у „стелт“ технологији, прецизним ударима, маневрима (и стратегијским и тактичким) и одабиру циљева. Амерички стратегијски контекст одражава позицију САД као једине светске суперсиле од завршетка Хладног рата, као и појаву све несталнијег, комплекснијег и неизвеснијег света, чија је основна карактеристика изненађење.⁵

Преглед литературе

Рамсфелд није био усамљен у свом схватању да је револуција у војним пословима у току и да се за САД стратегијски контекст променио. Будући да постоји обимна научна и политичка литература на тему трансформације америчке војске, у овом тексту је указано на само неколико најзначајнијих радова о тој теми и ни у ком случају та коришћена литература није свеобухватна.

Као што се може и очекивати с обзиром на настојања као што је Рамсфелдово инсистирање на трансформацији америчке војске, Министарство одбране САД (у овом тексту изворни термин *Department of Defense* користи се у слободнијем преводу као *Министарство одбране*, примедба уредника), и војни видови произвели су обимну литературу о тој теми. Вредност тих радова варира зависно од публике којој је била намењена као и наменске употребе. Циљна група неких радова били су млади војници, морнари, маринци или ваздухопловци, а радови су говорили о њиховим појединачним доприносима тим настојањима. Другим радовима покушавано је да се тај процес објасни људима ван Министарства и онима који одлучују у Конгресу. Неки други радови су, опет, служили као функционалне референце за штабне официре и ресоре одговорне за реализацију трансформације.

Ниједна анализа трансформације америчке војске не би била вредна поверења без референце са *Здруженом визијом 2010.* и *Здруженом визијом 2020.*⁶ Ти документи, израђени 1997, односно 2000. године, приказују нови

⁵ Поново хвала др Треденику.

⁶ Shalikhavilli, M. John: *Joint Vision 2010* (Washington, DC, 1997), and Shelton, H. Henry, *Joint Vision 2020* (Washington, DC, 2000).

начин ратовања који су предвидели рани трансформационалисти. Они указују на то како ће војни конфликт еволуирати с обзиром на нове технологије током наредних 15–20 година. Њихова намена никад није била да буду политички документи, него су пре представљали разумно, целовито и језгровито објашњење будућих војних операција након *RMA* и новог стратегијског контекста САД.

Исто тако, *Извештаји о четворогодишњем прегледу одбране* из 2001. и 2006. године⁷ значајни су у погледу разумевања слике коју је Министарство одбране имало о себи и о својој готовости *vis-à-vis* америчког стратегијског контекста. Те извештаје тражио је Конгрес, с тим што је први сачињен 1997, а наредни треба да буде објављен 2009. године. Међутим, верзије из 2001. и 2006. најкорисније су за разумевање настојања која су предузета у време мандата Доналда Рамсфелда.

Публикација *Трансформација војске: Стратегијски приступ* одличан је извор Рамсфелдовог типа за разумевање разлога за спровођење трансформације, њеног крајњег стања и свеобухватног модела менаџмента, који се користио ради постизања успеха.⁸ Ту публикацију прате „Елементи трансформације одбране“, иако је *Трансформација војске: Стратегијски приступ* сасвим сигурно исцрпнија и детаљнија.⁹ Посебно су вредне расправе о троделном предмету Рамсфелдовог програма трансформације, процесу лидерства који је намеравао да примени, те ономе што је он видео као нови начин ратовања. Те публикације такође идентификују четири носећа стуба трансформације и шест оперативних циљева.

За детаљну расправу о конкретним циљевима и задацима повезаним са Рамсфелдовим процесом трансформације, изузетно је важан документ из 2003. године *Смернице за планирање трансформације (Transformation Planning Guidance)*.¹⁰ Наведени документ приказује конкретне организационе одговорности, задатке и рокове везане за тај посао, укључујући и развој концепције, експериментисање и планове и производе специфичне за видове који одсликавају језгро институционализације трансформације.

Што се тиче размишљања о трансформацији која су специфична за сваки вид оружаних снага САД, различите видовске „Мапе пута трансформације“ („Transformation Roadmaps“) служе као важне референце. *Смернице за планирање трансформације* упућивале су на то да сваки вид војске годишње израђује мапу свог пута, мада је та израда била ограничена само на 2003. и 2004.

⁷ Department of Defense: *Quadrennial Defense Review Report: September 30, 2001* (Washington, DC: 2001) and Department of Defense, *Quadrennial Defense Review Report* (Washington, DC: 2006).

⁸ Office of Force Transformation (OFT): Office of the Secretary of Defense, *Military Transformation: A Strategic Approach* (Washington, DC: 2003).

⁹ OFT, Office of the Secretary of Defense: „Elements of Defense Transformation“ (Washington, DC: 2004).

¹⁰ Donald Rumsfeld: *Transformation Planning Guidance (TPG)* (Washington, DC: 2003).

годину. У тим документима расправља се о томе како сваки вид схвата трансформацију, гледа на међусобну зависност и који су његови приоритети. За додатни увид у приоритете и циљеве сваког вида, требало би консултовати годишње извештаје сваког вида о стању готовости, који се и даље израђују.

Агенције ван Министарства одбране (МО) пружају допринос као значајно гледиште спољњег посматрача („аутсајдера“) и могу често да служе као брзи извори информација о трансформацији. Конгресна служба за буџет (*Congressional Budget Office – CBO*) и Служба државне управе САД за надлежности (*US Government Accountability Office – GAO*) израдили су велики број студија о трансформацији, које се баве мноштвом разноврсних питања на нивоу МО, борбених команди и видова. Већина публикација *CBO* и *GAO* намењене су Конгресу САД. Студије су кратке и језгровите и у њима, обично, изостављене су појединости. Због тога се Министарство одбране понекад не слаже са проценама *CBO* и *GAO*, наводећи њихово недовољно разумевање за то како Министарство ради, односно да ти извештаји не говоре о комплетној слици Министарства.¹¹

Подробнији извештаји „спољних посматрача“ могу се добити преко Одбора за науку из области одбране (*Defense Science Board – DSB*). У вези с тим, *DSB* је „Федерална саветодавна комисија установљена да пружи независне савете министру одбране (у овом тексту изворни термин *Secretary of Defense* користи се у слободнијем преводу као *министар одбране*, примедба уредника)“.¹² Посебно вредна пажње серија издања *DSB* јесте *Летња студија о трансформацији Одбора за науку из области одбране: Процена напретка*, том 1 и 2 (*Defense Science Board Summer Study on Transformation: A Progress Assessment, Volumes 1 and 2*) из 2006. године. Први том представља резимирани извештај, па је према томе најкориснији. Други том је компилација више самосталних подстудија које заокружују целокупну студију. Иако *DSB* ради за МО, ова серија даје неколико искрених и мисаоних увида у успехе Рамсфелдовог рада на трансформацији и његове недостатке.

Списак институција (и унутар владе САД и ван ње), које су посветиле знатан напор расправама о трансформацији, нарочито је дугачак. Мада тај списак није коначан, следеће организације дале су неколико инспиративних и научних радова:

- Универзитет националне одбране, Вашингтон, DC,
- Штабни колеџ здружених снага, Норфолк, Вирџинија,

¹¹ Један такав пример може се наћи у Извештају Службе државне управе САД за надлежности *GAO-05-70*, „Трансформација војске: За јачање настојања МО да трансформише војне способности потребни су јасни инструменти лидерства, одговорности и управљања“ (*“Military Transformation: Clear Leadership, Accountability, and Management Tools Are Needed to Enhance DOD’s Efforts to Transform Military Capabilities”*), Вашингтон, 2004, pp. 32–34.

¹² *Defense Science Board* (у даљем тексту *DSB*), *Defense Science Board Summer Study on Transformation: A Progress Assessment*, Vol. 1, (Washington, DC: Office of the Under Secretary of Defense For Acquisition, Technology, and Logistics, 2006), унутрашња корица.

- Центар за стратегијске и буџетске процене, Вашингтон, DC,
- Савет за иностране односе,
- Корпорација RAND и
- штабни колеџи и ратни колеџи видова оружаних снага САД.

Иако постоји много књига посвећених проучавању трансформације одбране, два најкомплетнија и најтемељнија текста јесу *Рат је створио: нову технологију, ратовање и ток историје, од 1500. до данас*¹³ Макса Бута и *Проналажење циља: Трансформација америчке војне политике* Фредерика Кејгана.¹⁴ Бутова обимна књига разматра Револуцију у војним пословима током више од 500 година, укључујући и актуелну *RMA* засновану на информатици. Његово везивање успеха за бирократску ефикасност државе јесте јединствено и вредно када процењује статус тренутних настојања САД на плану трансформације.

Кејганова историја је много краћа и говори о периоду од око педесет година. Као и Бут, Кејган хвали актуелну *RMA* засновану на информатици. Међутим, Кејган није толики ентузијаста као Бут о изгледима актуелне *RMA*, односно њене претпостављене подршке ваздухопловним снагама на рачун копнених снага. Кејган је посебно сумњичав у погледу Мрежноцентричног ратовања и концепата као што су, на пример, „Запањи и улиј страхопоштовање“ („Shock and Awe“). На крају, Кејган износи јак аргумент против изгледа за успех трансформације у ери у којој САД имају знатну војну доминацију, те нуди неколико убедљивих препорука Пентагону.

Сваки вид војске САД има своје кључне мислиоце трансформационалисте и њихови радови би употпунили сваку библиотеку о трансформацији. За копнене снаге то је пуковник Даглас А. Макгрегор. Његова књига *Разбијање фаланге: Нови изглед копнених снага у 21. веку*, из 1997. године, у суштини поставила је темељ „модуларне копнене војске“ и увелико обезбедила теоријску основу за Ударни бригадни борбени тим (*Stryker Brigade Combat Team*) као и Борбени систем будућности (*Future Combat System*).¹⁵ Макгрегорова новија књига *Трансформација под ватром: револуционарна промена начина на који се Америка бори* нуди специфично гледиште за копнене снаге о томе како копнене снаге могу и како би требало да се припремају за ново доба здруженог експедиционог ратовања.¹⁶ Иако није написана као одговор на Кејганову књигу *Проналажење циља*, Макгрегоров ентузијазам за изгледе које копненим снагама нуди актуелна *RMA* представља пријатну противтежу Кејгановом противљењу.

¹³ Max Boot: *War Made New: Technology, Warfare, and the Course of History, 1500 to Today*, New York: Gotham Books, 2006.

¹⁴ Frederick W. Kagan: *Finding the Target: The Transformation of American Military Policy*, New York: Encounter Books, 2006).

¹⁵ Douglas A. Macgregor: *Breaking the Phalanx: A New Design for Landpower in the 21st Century* Westport: Praeger, 1997.

¹⁶ Douglas A. Macgregor: *Transformation Under Fire: Revolutionizing How America Fights* Westport: Praeger, 2003.

Највреднији трансформациониста ваздухопловних снага јесте пуковник Џон Бојд (John Boyd). Он је својом повратном спрегом OODA одбранио аргументе за брзину командовања у серији слајдова под насловом „Расправа о добијању и губљењу“ („A Discourse on Winning and Losing“). У вези с тим, OODA је скраћеница од „observe-orient-decide-and-act“ (осмотри, оријентиши се, одлучи и дејствуј). Док се проигравају фазе битке и противничке снаге, поједини команданти морају да прођу кроз процес осматрања догађаја, оријентације догађаја према актуелној ситуацији, одлучивања шта да се следеће уради, а затим деловања у складу с том одлуком. Бојд је веровао да ће победу омогућити војска која је способна да се брже креће по овој повратној спреси од свог противника.¹⁷ Трансформационисти верују да ће технологије информационог доба, у спреси с веома окретним снагама, да омогуће кретање већим брзинама кроз циклус OODA.

Најзначајнији заговорник трансформације јесте адмирал морнарице Бил Овенс. Од њега потиче израз „систем система“ и он је аутор књиге *Подизање магле рата*.¹⁸ Овенс тврди да ће тај „систем система“, омогућен информационом технологијом, убрзати могућност војске да процењује, усмерава и дејствује – стварајући тиме „моћну синергију“, која ће да омогући победу у борби.¹⁹ На основу те нове синергије, Овенс теоријски доказује исправност великог дела Рамсфелдовога реформаторског рада укључујући обједињене командне структуре, већу здруженост, уграђене способности за вођење информационог рата, мање борбене структуре, те повећану мобилност.²⁰

Наслеђе трансформације

Потребне су нам брзо разместиве, потпуно интегрисане здружене снаге, које су способне да брзо стигну до удаљених војишта и дејствују заједно с нашим ваздухопловним и поморским снагама ради извршења брзих и успешних удара на противнике производећи разорне ефекте. Потребне су нам боља обавештајна активност, прецизни удари с великих удаљености, платформе које базирају на мору, како бисмо се супротставили способностима противника због којих нам је онемогућен приступ.²¹

Око годину дана након почетка периода Бушове администрације, министар одбране Доналд Рамсфелд језгровито је представио своју често цити-

¹⁷ Цитирано код Кејрана: *Finding the Target: The Transformation of American Military Policy*, стр. 102–112.

¹⁸ Bill Owens: *Lifting the Fog of War*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2001.

¹⁹ Owens: pp. 98–100.

²⁰ Исто: стр. 202–206.

²¹ Donald Rumsfeld: “21st Century Transformation”, Lecture, National Defense University, Washington, DC, January 31, 2002, www.defenselink.mil/speeches (сајт посећен 28. септембра 2007).

рану визију трансформације изложу у говору који је одржао на Универзитету националне одбране у Форт Макнеру (*Fort McNaur*), у Вашингтону. Та визија није настала у вакууму. Напротив, на њу је утицало много фактора који датирају из времена пре његовог мандата.

Утицаји обухватају претходна размишљања о томе шта значи трансформација, конзервативна мишљења о томе како се Клинтонова администрација бавила трансформацијом, стање снага које је наследио Рамсфелд, те оно што је, можда, најважније, председничку директиву. Рамсфелдов приступ тој проблематици, који је уследио, одражавао је сваки од поменутих утицаја исто колико и његов стил лидерства. По свим објективним стандардима он је био застрашујући. Иако је трансформација обухватала значајан програм модернизације, који је имао и заговорнике и противнике, она је представљала нешто много више од тога. Схватајући да трансформација почиње у глави, Рамсфелд је поставио питање исправности организационе, доктринарне, кадровске и набавне праксе. Специфичне намене, одговорности и „истине“ које су заступали видови стављени су на сто. Изгледало је да ништа неће бити недодирљиво.

Ово поглавље текста описује претходне историјске примере који су водили ка Рамсфелдовом приступу трансформацији. У њему се објашњава његов историјат почев од завршетка Рата у Заливу 1991. године и интелектуалне основе која је еволуирала, од краја тог рата. Поред тога, говори о перцепцији и реалности америчке војске, нарочито у погледу буџетских приоритета и војне културе за време Клинтонове администрације. Поглавље се завршава освртом на Рамсфелдова три циља трансформације.

Историјски и концепцијски корени трансформације

Појам трансформације званично је ушао у лексикон Пентагона око 1997. године, публикавањем *Здружене визије 2010*, коју је Министарство одбране 2000. године ажурирало као *Здружену визију 2020*. Међутим, појам наступајуће Револуције у војним пословима (*Revolution in Military Affairs – RMA*) прецизније је почео да се користи након Рата у Заливу 1991.²² Тадашњи министар одбране Ричард Чејни (*Richard Cheney*) поменуо је у званичном извештају Министарства одбране да је „тај рат драматично показао нове могућности онога што је до тада називано 'Војнотехнолошка револуција у ратовању'“.²³ Наредних година то запажање стекло је популарност код интелектуалаца у Пентагону, укључујући ди-

²² Детаљнију историјску расправу о периоду од 1991. до 2006. видети у: Steven Metz: "America's Defense Transformation: A Conceptual and Political History," *Defence Studies* 6, No. 1 (Март 2006), стр. 1–25.

²³ Department of Defense: „Conduct of the Persian Gulf War, Final Report to Congress“, Washington, DC, 1992, p. xx.

ректора Канцеларије за процену мреже (*Office of Net Assessment*) Ендрју Маршала (*Andrew Marshall*), заменика начелника Здруженог Генералштаба САД адмирала Вилијама Овенса (*William Owens*), па чак и код експерата ван Министарства одбране.²⁴ Тај став је, такође, освојио пријемљиву публику у војним производним и аналитичким индустријама које су се плашиле смањења војног буџета након Рата у Заливу и распада Совјетског Савеза.²⁵ Тај динамичан и утицајан савез ефикасно је аргументовао своје велике потребе и интересе и учинио је трансформацију приоритетом Министарства одбране и Конгреса САД. Заиста, као што напомиње Стивен Мец, професор на Ратном колеџу КоВ САД, та група је убедила кључне креаторе политике „да безбедност САД зависи од усвајања *РМА* која је у току“.²⁶ Управо су ти интелектуални и политички догађаји 1997. године припремили услове за израду *Здружене визије 2010*.

Међутим, *Здружена визија 2010*. била је, као што њен наслов каже, само „концептуални оквир“.²⁷ Она није приказивала конкретне политичке и доктринарне опције. Креаторима политике биле су потребне конкретније опције и препоруке на основу којих би применили постојеће ресурсе. То су потражили у првом *Четворогодишњем прегледу одбране* (1997). Наглашавајући „претњу од насиле спољне агресије великих размера против америчких савезника и пријатеља у кључним регионима од непријатељских земаља које поседују знатну војну моћ“²⁸ тај извештај у средиште пажње ставља сценарије типа Пустинска олуја, а у свом садржају имао је мало нових идеја. Због тога је Конгрес САД, који није био баш импресиониран, 1997. године путем Закона о надлежности у области одбране (*Defense Authorization Act*), наложио министру одбране да оформи Панел о националној одбрани (*National Defense Panel*) високог нивоа ради генерисања креативнијих предлога. Препоруке тог панела у погледу „шире трансформације војних и државних структура безбедности, оперативних концепата и опреме“, чврсто су повезале будуће одбрамбене активности са *РМА*.²⁹

Међутим, ако се Клинтонова администрација и сложила с тим гледиштем, то је било само маргинално. У сваком случају, од 1997. до 2000. године у *Стратегијама националне безбедности* јасно је разматрана

²⁴ William J. Taylor Jr. and James Blackwell: "The Ground War in the Gulf," *Survival*, 33 (May/June 1991), pp. 230–245.

²⁵ Steven Metz: „America's Defense Transformation: A Conceptual and Political History“, *Defence Studies* 6, No. 1 (March 2006), p. 4.

²⁶ Исто.

²⁷ Shalikhavilli, p. iv.

²⁸ William S. Cohen: *Report of the Quadrennial Defense Review* (Washington, DC, 1997), p. 3.

²⁹ National Defense Panel: *Transforming Defense: National Security in the 21st Century*, (Washington DC, December 1997), p. 1.

RMA, али тим дискусијама недостајала је дубина. Стивен Мец је ту стратегију назвао „реформа упакована као револуција“.³⁰ „Пројекат за нови амерички век“, конзервативни вашингтонски труст мозгова, био је нарочито критичан:

Поред свих проблема које има у извршавању данашњих мисија, Пентагон није учинио готово ништа да се припреми за будућност која обећава да ће бити другачија и потенцијално много опаснија. Данас је опште познато да информациона технологија и друге нове технологије – као и велика пролиферација технологије и оружја – стварају динамику која може да буде претња за способност Америке да примењује своју доминантну војну моћ. [...] Министарство одбране и видови оружаних снага мало су шта учинили осим стављања етикете „трансформација“ на програме који су развијени за време Хладног рата, док су напоре и пажњу скренули на процес здруженог експериментисања који пре ограничава, него што подстиче иновације.³¹

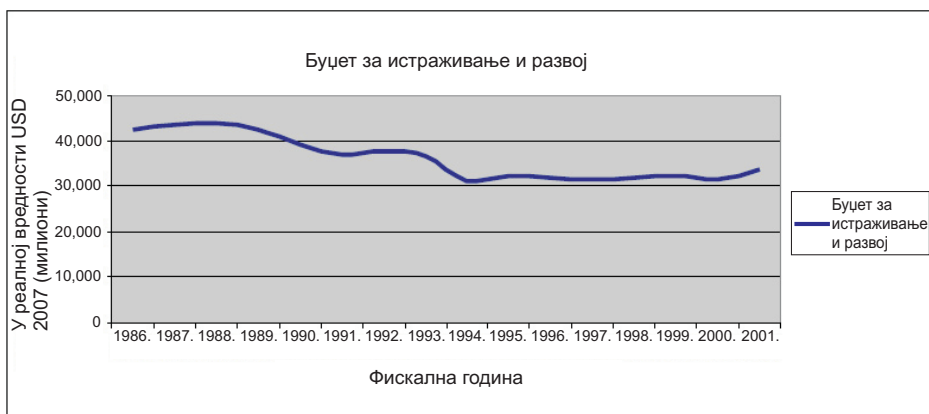
У најбољем случају, Клинтонова стратегија била је (по властитим речима), „брижљиво планиран програм који је ставио модернизацију у средиште пажње“.³² Међутим, за њене противнике, она је указала на неуспех стратегијског лидерства због избегавања тешких захтева.³³ Истина је, вероватно, била негде између. Да будемо поштени, Клинтонова стратегија била је доследна тону *Здружене визије 2010/2020*. Ниједна *Стратегија националне безбедности* од 1997. до 2000. године није ставила примедбу на традиционалне улоге и одговорности видова, а свакако нису довеле у сумњу или одређивале приоритет дугогодишњих програма модернизације специфичних за сваки вид. Као што је наговестио Буџет за истраживање и развој (слика 1), изгледало је да будуће војне стратегије за време Клинтона неће да подстичу технолошке иновације, него ће реаговати на њих. Што је можда још непријатније за противнике тих стратегија, више од деценију након Голдвотер-Николса (Сенатор Бил Голдвотер и посланик Вилијам Флинт Николс иницирали су 1986. године за време Реганове администрације 'Закон о реорганизацији МО САД' чија је суштина уклањање ривалитета између видова оружаних снага САД, примедба уредника), „здруженост“ је још увек означавала „координацију“ насупрот „интеграцији“. Такав приступ био је неинспиративан и летаргичан, те се показао незадовољавајућим за кор револуционара-трансформационалиста.

³⁰ Metz: p. 6.

³¹ Project for a New American Century, *Rebuilding America's Defenses: Strategy, Forces and Resources for a New Century* (Washington, DC, Project for a New American Century, 2000), p. 1.

³² The White House: *A National Security Strategy For a New Century* (Washington, DC, 1999), p. 21.

³³ Andrew, F., Krepinevich, Jr.: "Why No Transformation?" *Joint Forces Quarterly* 23 (Autumn / Winter 2000), pp. 97–101.

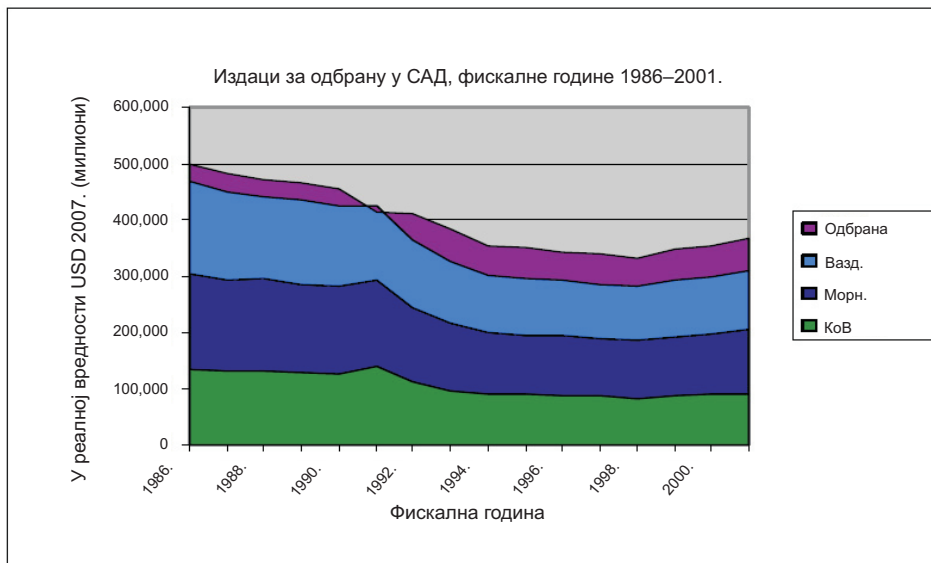
Слика 1 – Буџет за истраживање и развој³⁴

Нашироко је заступан став да су се САД током деведесетих година 20. века налазиле на историјски јединственој, постхладноратовској, „стратешкој паузи“. Веома публикован конзервативни коментатор Чарлс Краутхамер назвао је ту паузу „униполарним моментом“ Америке.³⁵ Сједињене Америчке Државе су биле, због распада СССР, једина светска војна суперсила без одговарајућег супарника на видику, чак ни државе која би била близу томе, државе–конкурента у блиској будућности. Иако су се аналитичари већином слагали са том тврдњом, разликовали су се у погледу нуспродуката и прилика које ће створити та пауза.³⁶ Уобичајена фраза током деведесетих година била је „дивиденда мира“. С једне стране, њени заговорници тврдили су да је тај период прилика да се смање војни издаци, усредсреди на домаће приоритете и, чак, избалансирају савезни буџети. С друге стране, амерички конзервативци сматрали су то приликом да се ојача и трансформише естаблишмент одбране, као и то да се усредсреди на нове асиметричне претње – пролиферација оружја, ракетне способности непријатеља и тероризам. За одбрамбену индустрију та прилика обухватала је шансу за развој нове генерације оружја, чиме би буџет за одбрану био обиман и током наредних деценија.

³⁴ Подаци од Office of the Under Secretary of Defense (Comptroller): *National Defense Budget Estimates for FY 2007* (Washington, DC, 2006), p. 81. Слику урадио аутор.

³⁵ Charles Krauthammer: "The Unipolar Moment," *Foreign Affairs*, "America and the World 1990/91," – <http://www.foreignaffairs.org/19910201faessay6067/charles-krauthammer/the-unipolar-moment.html?mode=print> (цајт посећен 19. јануара 2008).

³⁶ John Hillen i Lawrence Korb урадили су пројекат *Future Visions for U.S. Defense Policy: Four Alternatives Presented as Presidential Speeches* (New York: Council on Foreign Relations, 2000). У том добро осмишљеном и презентираним тексту, они су изложили четири алтернативне политике одбране и разматрају изазове и јаке стране сваке од њих. То је одличан преглед алтернатива с којима су се суочавали креатори политике крајем деведесетих година 20. века.

Слика 2 – Издаци за одбрану у САД, по фискалним годинама 1986–2001.³⁷

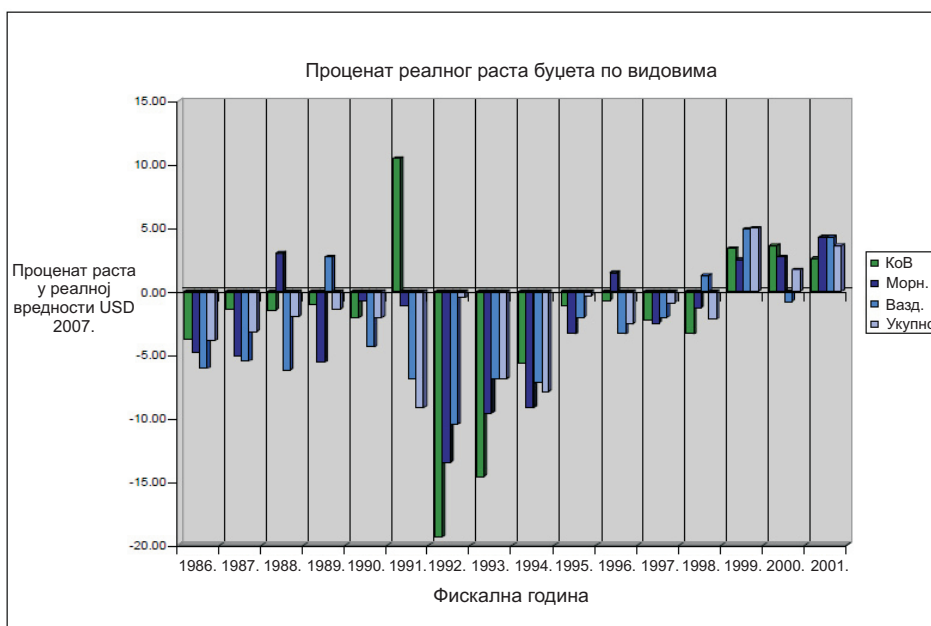
Стање буџета

Показатељ какав је био став Клинтонове администрације о стратешкој паузи јесу њени издаци за одбрану. На велико незадовољство конзервативног естаблишмента, Клиптонова администрација спроводила је модел „дивиденде мира“. Упркос жалбама конзервативаца да је Клинтон занемарио Министарство одбране, тенденција ка смањењу стварних издатака за одбрану почела је 1986. године, за време председника Регана. Најоштрији пад након 1986. био је 1991. године, за време Џорџа Х. В. Буша. Ипак, у односу на реалну вредност долара из 2007, буџети одбране остали су непромењени или су опадали током првих година Клинтонове администрације (видети слике 2, 3 и 4).

³⁷ Подаци из Канцеларије подсекретара одбране (финансијски контролор), *National Defense Budget Estimates for FY 2007*, Вашингтон, 2006, стр. 125–127. Слику урадио аутор.

Слика 3 – *Издаци за одбрану као проценат савезног буџета*³⁸

Слика 4 – *Проценат реалног раста буџета по видовима*³⁹

³⁸ Исто, стр. 105–108. Слику урадио аутор.

Стање оружаних снага

До 2000. године модернизација није била једини аргумент за повећавање издатака за одбрану у новом веку. Заиста, сама модернизација не би као резултат имала нове оружане снаге које су заговарали трансформационалисти. Потребно је било да се обрати пажња на само стање у којем су се налазиле оружане снаге. Ту се у дискусији истичу питања војне културе, задржавања кадра и новчане и друге накнаде за војну службу.⁴⁰ Популарне и академске дискусије тог времена препуне су запажања о парадоксу истовременог смањења трошкова и инфраструктуре и увећања размештаја снага и других операција. Такође, било је и прича и „е-гласина“ да породице војних лица живе на купонима за храну. Иако ти проблеми нису били толико јасни као што су изгледали, нити су све те приче биле поуздане, вреди поменути неке значајне, легитимне тенденције.

У фебруару 2000. године Центар за стратегијске и међународне студије објавио је свеобухватну, академски ригорозну и непристрасну студију о војној култури у 1998. и 1999. години.⁴¹ Мада није јасно које су референце користили креатори политике за ту конкретну студију, она ипак указује на лако доступне податке о тенденцијама које би забрињавале сваког новог министра одбране, нарочито оног који жели да искористи повољне прилике *RMA* која је у току. Поред тих налаза наведено је и следеће:

- „Морал и готовост трпе због редукције снага, високог оперативног темпа и ограничења ресурса“.⁴²

- „Садашњи систем развоја и унапређивања командног кадра не задовољава потребе сталног идентификовања и усавршавања високостручног руководећег кадра“.

- „Операције које нису ратне, мада су од суштинског значаја за националне интересе, утичу на борбену готовост и стварају неизвесност у погледу суштинског борбеног усредсређења наших војних снага“.

³⁹ Исто, pp. 125–127. Слику урадио аутор.

⁴⁰ Congressional Budget Office (CBO), *Evaluating Military Compensation*, Publication Number 2665 (Washington, DC, 2007), 9–20. Овај извештај подробно говори о „раскораку у војним платама“. Разматрајући целокупан скуп програма војних накнада („Редовна војна накнада“), а не само основне војне плате, *CBO* је оценио да војна накнада заостаје за накнадом у приватном сектору за 7–10 процената током целе деценије деведесетих година 20. века. У вези с тим, *CBO* оцењује да је „раскорак у војним платама“ нестао тек око 2002. године.

⁴¹ Center for Strategic and International Studies (hereafter, CSIS), *International Security Program, American Military Culture in the Twenty-First Century* (Washington, DC: CSIS Press, 2000). Ова исцрпна студија обухватила је 12.500 учесника у писаном прегледу стања ствари, неколико студија на терену и две конференције одржане 1998. и 1999. године. Радна група ове студије укључивала је не само припаднике *CSIS*, него и неколико официра ранга генерала и адмирала, велики број различитих представника академских кругова као и истакнуте припаднике здравства.

⁴² CSIS, p. xx.

– „Иако су квалитет и ефикасност здружених операција побољшани током деведесетих година 20. века, потребно је побољшати усаглашеност међу видовима“.

– „Разумна очекивања у вези с квалитетом живота војних лица и њихових породица нису задовољена. Војска као институција није се адекватно прилагодила потребама снага у којима службује већи број људи који имају своје породице“.⁴³

Војне операције у Сомалији, у Руанди, на Хаитију, на Балкану, поред многих других, као и постојеће војно присуство на Блиском истоку узимали су свој данак. Припадници војске постајали су све забринутији због квалитета обуке и готовости, што је можда било и најпотресније за CS/IS, „видови су губили несразмеран број својих најталентованијих припадника“.⁴⁴ Било је јасно да баш таленти, који су потребни да воде тај рад на трансформацији, напуштају војску и одлазе на високо плаћене цивилне дужности, што пружа већу стабилност њиховим породицама.

Председнички утицај

Наша војска јесте без премца, али није без проблема.⁴⁵
Џорџ В. Буш (23. септембар 1999)

Изазови с којима се суочавао просечни припадник војске, стање Министарства одбране и његов буџет и захтев конзервативаца да се војска трансформише дочекали су своју шансу председничком кандидатуром Џорџа В. Буша. Мада стање војске није било најважније питање у његовој кампањи, он је истицао визију војске која је обухватала све ситуације и изазове који су до тада дати само у општим назнакама. Бушов говор, одржан 23. септембра 1999. године у Цитадели (Војни колеџ Јужне Каролине, примедба уредника), „Период последица“, понудио је план који је, свакако, добио подршку кора трансформациониста. У том говору, он је поменуо многе теме – од актуелних мањкавости буџета до потребе да се повећа буџет за истраживање и развој. Указао је на неадекватне плате и актуелни „одлив мозгова“ из војске. Обећао је нову примену стратешке паузе и трансформисану војску:

Мој циљ јесте да искористимо фантастичну прилику коју добије мало нација у историји да продужимо постојећи мир далеко у будућност; шансу да пројектујемо мирољубиви утицај САД у целом свету, у далеки низ година.

⁴³ Исто, стр. xxi–xxiv.

⁴⁴ Исто, стр. xxv.

⁴⁵ George W. Bush, “A Period of Consequences” (lecture, The Citadel, Charleston, SC, September 23, 1999), http://www.citadel.edu/pao/addresses/pres_bush.html (сајт посећен 27. септембра 2007).

Ту прилику створила је револуција у технологији рата. Моћ се све више дефинише, не маса или величина, него мобилност и окретност. Утицај се мери информацијама, сигурност се постиже невидљивошћу (stealth, технологија која омогућава малу видљивост на радарском екрану, примедба уредника), а сила се пројектује путем дугачког лука прецизно навођеног оружја. Та револуција савршено одговара јаким странама наше земље – вештини наших људи и супериорности наше технологије. Најбољи начин да одржимо мир јесте да рат редефинишемо према нашим условима.

[...] Последњих седам година протраћено је у инертности и празним причама. Сада морамо да обликујемо будућност новим концептима, новим стратегијама, новом одлучношћу. [...]

Искористићу ову указану повољну прилику да прескочимо једну генерацију у технологији. За то ће бити потребно утрошити више средстава – и трошити паметније. [...] Очекујем да ће приоритети буџета војске одговарати нашој стратегијској визији; не појединачним засебним визијама видова, него за промену једној – здруженој визији.⁴⁶

Као што је познато, Џорџ В. Буш није победио 2000. године с мандатом у традиционалном смислу. Ипак, историја је радила у корист трансформационалиста. Наредни изазов био је да се именује министар одбране који је достигао задатку.

Наступа Доналд Рамсфелд

Председник Буш је схватио да ће тај задатак бити огроман.⁴⁷ Био му је потребан неко са организационом креативношћу, искуством рада у Пентгону, као и у Конгресу, а уз то с конзервативним акредитивима. Тај човек био је Доналд Х. Рамсфелд. Он је имао одговарајуће квалификације: претходно искуство као министар одбране (у администрацији председника Џералда Форда, од 1975–77, примедба уредника), импресивну каријеру у приватном сектору с фармацеутском корпорацијом *Searle*, те искуство члана Представничког дома. Иако је Рамсфелд можда имао неке недостатке, био је веома лојалан свом председнику. Свака назнака његовог приступа трансформацији одсликавала је, прво, обећања председника из предизборне кампање; друго, јасну жељу да исправи запажене недостатке из Клинтоновог периода и, треће, околности које су настале по окончању Пустињске

⁴⁶ Исто.

⁴⁷ Исто.

олује 1991. године. При проучавању његовог приступа трансформацији, јасно се указују три различита дела. Рамсфелд је трансформацији приступио као – процесу, новом начину ратовања и стратегији.

Процес, нови начин ратовања и стратегија

Од званичних производа трансформације, а што наговештава и документ *Трансформација војске: Стратегијски приступ (Military Transformation: A Strategic Approach)* вероватно је најсвеобухватнија стратегијска расправа. Министарство одбране опширно је приказало Рамсфелдов троделни приступ трансформацији одбране. Сажети садржај почиње званичном дефиницијом Министарства одбране у којем се процес налази у средишту пажње.

Процес који обликује променљиву природу војног надметања и сарадње путем нових комбинација концепата, способности, људи и организација...⁴⁸

У вези с тим, у сажетом садржају опширно се описује нови начин ратовања који ће бити реализован тим процесом:

Изграђен на темељу фундаменталних аспеката мрежноцентричног ратовања и стављајући акценат на висококвалитетну заједничку спознају ситуације, растресито распоређене снаге, брзину командовања и флексибилност у планирању и извршавању, резултат новог начина ратовања биће то да ће америчке снаге моћи да изводе моћне операције засноване на ефектима ради постизања стратешких, оперативних и тактичких циљева у целокупном спектру војних операција.⁴⁹

На крају сажетог садржаја у *Трансформација војске: Стратегијски приступ* даје се трећи део Рамсфелдовог приступа:

Трансформација ствара нове изворе моћи.⁵⁰

Том делу документа *Трансформација војске: Стратегијски приступ*, иако је површан, дат је велики значај. Рамсфелд је трансформацију посматрао као стратегију за себе. Тери Пудас, бивши директор Канцеларије за трансформацију снага (*Office of Force Transformation – OFT*), описао је то као „свестан напор да се одабере свој будући простор за надметање“.⁵¹ Рамсфелд је настојао да промени не само амерички приступ сукобу, него и свет-

⁴⁸ OFT, *Military Transformation: A Strategic Approach*, p. 2.

⁴⁹ Исто, стр. 3.

⁵⁰ Исто.

⁵¹ Terry Pudas (виши сарадник истраживач, National Defense University), разговор са аутором, 14. фебруар 2008. године.

ски. Убрзаним коришћењем прилика које пружа *RMA*, а можда и њиховим обликовањем, трансформација би потенцијалне противнике довела у скупу безбедносну дилему путем нових технологија, организација и доктрине. Зауврат, та стратегија би вероватно присилила потенцијалне агресоре да одустану од употребе такве технологије чак и пре него што би је набавили.

Као што је председник Буш поменуо у свом говору у Цитадели, постојало је гледиште да је владајућа култура у Министарству одбране и свим видовима оружаних снага препрека за значајније промене. Потребно је било да се среди и сам Пентагон. Традиције видова и њихова самосталност ометали су помак војске ка стварној здружености. Министарство одбране стално усредсређено само на себе, пропустило је више пута да искористи и употреби способности које су биле на располагању у другим ресорима извршне власти. Бирократија Министарства одбране, а до сличног степена и организације видова, биле су надувене, кабасте, спутане и неспособне за стварање и деловање. Процес је био тежи од самог производа. Те замерке нису биле ништа ново у војним круговима.⁵² Ново је било то што се Рамсфелд позабавио с тим процесом, његовим замеркама и на тај начин идентификовао три циља на која се усмерио како би утицао на промену културе: пословна пракса министарстава, интересорне и коалиционе делатности и начин на који се војска бори.⁵³ Управо кроз те промене, реализоваће се култура флексибилности и иновирања која је неопходна за успех трансформације. Циљ, „пословна пракса“, односи се на покушаје да се огромна бирократија усредсређена на процес преобрати у флексибилнију и иновативнију корпоративну структуру. Та структура обухвата управљање људским ресурсима и шеме унапређивања, набавне и фискалне стратегије и оперативно планирање и циклусе развоја доктрине. Резултат би био „измењени систем награђивања на основу преузетог ризика који би подстицао иновирање“.⁵⁴ Конкретни циљеви укључују нови процес управљања цивилним људством, назван Персонални систем националне безбедности (*National Security Personnel System – NSPS*), као и програме набавке и буџетирања, којима је покушано да се учини делотворнијим Систем планирања, програмирања, буџетирања и извршења (*Planung, Programmung, Budgetung and Executuon – PPBE*).⁵⁵ С тим делом стратегије настојало се да се реше раније идентификовани проблеми „стања оружаних снага“, те да се преусмери „одлив мозгова“ из тог министарства награђивањем иновација и преузимањем ризика.

⁵² Center for Strategic and Budgetary Assessments, “Transformation Strategy”, <http://csbaonline.org/2006-1/1.StrategicStudies/Transformation.shtml> (цајт посећен 19. јануара 2008).

⁵³ OFT, *Military Transformation: A Strategic Approach*, p. 3. Исто, стр. 10.

⁵⁴ Исто, стр. 10.

⁵⁵ Рамсфелд је у свом говору на *NDU* продискутовао и о изазовима с којима се суочава Систем *PPBE*. Поред тога, неуспео покушај Ваздухопловства САД да од Боинга изнајми авион – цистерну *KC-767* може се посматрати као пример Трансформационе стратегије набавке.

„Интерресорне и коалиционе делатности „односе се на покушаје да се користе способности које већ постоје у другим организацијама извршне власти и војскама држава како би се постигло оно што се у *Здруженој визији 2020.* назива „доминацијом у целокупном спектру“. Рамсфелд је настојао да поново избалансира интерресорни приступ државе одвојено од војног извора моћи. Како је примећено у Канцеларији за трансформацију снага (*OFT*):

Трансформисање начина на који министарство интегрише војну моћ ... с другим елементима националне моћи и с иностраним партнерима такође ће помоћи да се осигура да када користимо војну моћ, то чинимо у складу с новим стратегијским контекстом. [...] Политичко-војни сукоб ... не може да се реши само војним средствима.⁵⁶

Тај циљ потврђује све веће запажање међу америчким конзервативцима да је Клинтонова администрација сувише често тражила војна решења, на не баш оптималан начин – и на штету војске. Центар за стратегијске и међународне студије забележио је ту забринутост у својој студији војне културе. У својим мемоарима, бивши начелник Здруженог генералштаба САД, Колин Пауел, наводи сличну анегдоту:

Моја константна, нерадо примана порука на свим састанцима о Босни била је једноставно то да ми не треба да ангажујемо војне снаге све док не дефинишемо јасан политички циљ. Дебата је кулминирала на једној седници када ме је Мадлен Олбрајт, наш амбасадор у УН, исфрустрирана упитала: „Каква је сврха да се има оваква изванредна војска о којој увек говорите ако не можемо да је користимо?“ Мислио сам да ћу добити анеуризм.⁵⁷

Чињеница да је Олбрајтова касније постала Клинтонова државна секретарка, а Пауел Бушов државни секретар, чини ту причу посебно илустративном у погледу различитих визија Клинтонове и Бушове администрације.

Коначни циљ представља то „како се војска бори“. Из неколико разлога, то ме је посвећена највећа пажња, нарочито од стране видова. Прво, то би био форум за дебату о потенцијалним наменама и мисијама. Друго, испитало би се како видови извршавају своје функције „организовања, обуке и опремања“, чиме би се увео највећи потенцијал утицаја на њихове буџете. И на крају, то је представљало део трансформације који је Министарство одбране могло углавном да изврши уз минималну спољну помоћ или координацију. То не би нужно обухватало шеме ангажовања људи, задржавања кадрова и накнада, тако да

⁵⁶ OFT, *Military Transformation: A Strategic Approach*, p. 10.

⁵⁷ Colin L. Powell, with Joseph E. Persico *My American Journey* (New York: Random House, 1995), p. 576.

питање односа синдиката и јавности није било значајан фактор, као и код циља „пословна пракса“. То обухвата и мању међуминистарску или међународну координацију као и у случају „интерресорних и коалиционих делатности“. Тај циљ је био готово у потпуности у оквиру надлежности Пентагона.

Трансформисање начина на који се Америка бори

Рамсфелд се суочио с три изазова, који су понекад били опречни. Прво, морао је да води глобални рат против тероризма. Друго, било је потребно да исправи уочене буџетске и инфраструктурне слабости у критичним компонентама војних снага које је наследио. И коначно, требао је да испуни председничко обећање да ће се војска трансформисати и тиме у Пентагон и видове оружаних снага увести нови концепти ратовања и организације.

У овом делу текста даје се даљи увид у процесе везане за Рамсфелдов приступ трансформацији. Разматрају се методи руковођења које је Рамсфелд применио и организација коју је креирао као извршни орган ради реализације трансформације. Испољавајући не само свој агресивни стил руковођења, него и конзервативни угао гледања на то да Америка пропушта прилику коју нуди стратешка пауза, он је за деловање изабрао најинтензивније методе. Разматрање се наставља образлагањем шест „критичних оперативних циљева“ и четири „стуба“ трансформације, као и њиховог односа према новој војсци „која се темељи на способностима“.

Рамсфелдов процес

Рамсфелд није имао на располагању време као његови претходници из доба Клинтона – из три разлога. Прво, Рамсфелд је требало да реализује обећање председника и оствари резултате у конкретној, демонстрираној акцији. Друго, на основу преовлађујућег конзервативног мишљења, требало је да искористи оно што је преостало од стратегијске паузе и трансформише војску. Треће, догађаји од 11. септембра 2001. и интервенције у Авганистану и Ираку само су интензивирале његов осећај хитности.

Рамсфелд је запазио три алтернативе помоћу којих је могао да усмерава трансформацију. Прва је била путем традиционалне модернизације и рекапитализације, како је разматрано у производима Клинтонове ере као што су *Здružена визија 2020.* и *Стратегије националне безбедности* из касних деведесетих година 20. века. Заговорници те политике сталне модернизације тврдили су да ће трансформација војске бити резултат тог кон-

тинуираног побољшавања.⁵⁸ С новим и осавремењеним технологијама долазе и нове примене. Поред тога, та политика континуиране модернизације повећава очекивања да се те нове технологије стопе с трајним парадигмама и принципима, и то на нове начине, чиме се шири војни репертоар за радовање. У документу *Трансформација војске: Стратегијски приступ*, Рамсфелд је тај приступ назвао „континуирани мали кораци“. Други приступ је „низ много истраживачких средњих скокова“. Промене би настале унутар постојећих видовских парадигми и истакнутих унутарвидовских организационих и доктринарних промена. Рамсфелд никад није одбацио те методе као нетрансформационе, већ је подстицао трећу алтернативу: „извођење неколико великих скокова“. Ти скокови обухватају мере „које ће променити војну службу, Министарство одбране, па чак и свет“. Министарство ће „проучити ствари које су веома далеко од основних надлежности“.⁵⁹

На први поглед, тај приступ од „неколико великих скокова“ могао би се сматрати подсећањем на председниково обећање из 1999. да ће „прескочити једну генерацију оружја“. Међутим, у стварности, тај приступ био је нијансиранији и представљао је један аспект идеје да је трансформација стратегија. Бивши заменик директора Канцеларије за трансформацију снага (OFT) Џон Гарстка, описује тај приступ као „стварање конкурентне предности кроз побољшање за читав ред величине“.⁶⁰ Док је наводио побољшања која су добијена технологијама пре операције Пустинска олуја, као што су Глобални систем за позиционирање, наочаре за ноћно осматрање и *stelt* технологија, Гарстка објашњава да тај приступ представља покушај да се постигну сличне предности применом војне технологије следеће генерације. Примери које он наводи у дискусији обухватају оружја усмерене енергије, несмртоносна оружја и космичке системе брзе реакције. Алудирајући на математички термин „ред величине“, као десетоструку промену, он такве велике скокове означава термином „Десетострукаши“ („*Ten-X-ers*“).⁶¹

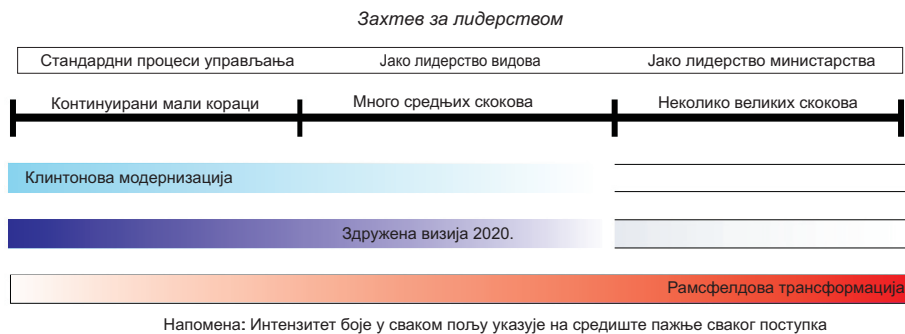
Важан моменат код тежње за тим „десетоструким“ (или чак мање драматичним) побољшањима јесте захтев за лидерством које је потребно да би се остварио успех, а реализовало би се у име самог министра одбране. Под „континуираним малим корацима“, успех се може постићи праксом јаког управљања и стандардним бирократским процесима. С моделом „много истраживачких средњих скокова“, захтев за лидерством поставља се првенствено у оквиру сваког вида. С приступом од „неколико великих скокова“, министар одбране би морао да испољи снажно лидерство, понекад чак лидерство особе високог, утицајног положаја (слика 5).

⁵⁸ Kugler, L. Richard and Binnendijk, Hans: “Choosing a Strategy,” in *Transforming America’s Military*, ed. Hans Binnendijk (Washington, DC: National Defense University Press, 2002), pp. 57–87.

⁵⁹ OFT, *Military Transformation: A Strategic Approach*, p. 8.

⁶⁰ John Garstka (OASD/SO-LIC), разговор с аутором, 15. фебруар 2008.

⁶¹ Исто.

Слика 5 – Поређење између више приступа трансформацији

Рамсфелд је схватио ту потребу за лидерством и формирао нову организацију која ће подупрети његов агресивни став – Канцеларију за трансформацију снага (*Office of Force Transformation – OFT*). Као својеврстан труст мозгова, *OFT* би пребацио трансформацију из царства теорије у царство праксе. На челу с директором као „царем трансформације“, осигурало би се да „здружени концепти буду отворени према изазовима кроз велики број разноврсних иновативних алтернативних концепата и идеја“.⁶² Први директор *OFT* био је пензионисани адмирал Артур К. Себровски. С великим борбеним искуством из Вијетнама и Пустинске олује, академским искуством стеченим на дужности председника Поморског ратног колеџа и штабним искуством директора Система за командовање, контролу, комуникацију и рачунаре при Здруженом генералштабу, Себровски је имао праву комбинацију искуства за ту позицију. Поред тога, како је показао његов чланак у часопису *Proceedings* из 1998. године, „Мрежноцентрично ратовање – његов настанак и будућност“, он је био један од заговорника трансформације одбране.⁶³ Тридесет дана од пензионисања у Морнарици САД, октобра 2001. године, почео је да ради на новој дужности као „цар трансформације“.⁶⁴

Иако је постојала *OFT*, Рамсфелдов процес користио је предности традиционалне улоге видова у организовању, обуци и опремању и сталну концепцијско-развојну улогу Команде здружених снага САД (*United States Joint Forces Command – USJFCOM*) као основни механизам трансформације. Званично процедурално усмерење дошло је из *Смерница за планирање*

⁶² Rumsfeld, TPG, 12.

⁶³ Cebrowski, K. Arthur and Garstka, J. John: "Network-Centric Warfare: Its Origin and Future," *Proceedings* (januar 1998), http://www.oft.osd.mil/initiatives/ncw/docs/NCW_Origins_and_Future.doc (сајт посећен 26. јануара 2008).

⁶⁴ Department of Defense, "Arthur K. Cebrowski: Director, Force Transformation," *Official Department of Defense Biography*, http://www.oft.osd.mil/library/library_files/document_388_cebrowski_with_pic.doc (сајт посећен 14. октобра 2007).

трансформације (*Transformation Planning Guidance – TPG*). Тако, *TPG* почиње дискусијом у три поглавља о потреби за трансформацијом и наставља се кратким описом предмета и стратегије трансформације, у складу с онима који су укратко изложени у *Трансформација војске: Стратегијски приступ*. За *USJFCOM*, командна одговорност усредредила се на „развој захтева за здруженим ратовањем, вођење здруженог концепта развоја и експериментисања, те развој специфичних здружених концепата које одобрава начелник Здруженог генералштаба“.⁶⁵ Даље се у *TPG* идентификују начелници управа видова и команданти видова оружаних снага САД који су „одговорни за развој специфичних концепата за операције подршке и основне надлежности ... и израду мапе пута трансформације“.⁶⁶

Касније је у *TPG* специфицирано да се те путне мапе треба да достављају министру, најкасније до 1. новембра текуће године, с тим да је рок за први такав производ новембар 2003. године.⁶⁷ У вези са садржајем, у *TPG* се инсистирало да те мапе пута буду „изводљиве“:

Мапа пута за 2003, установиће основну процену свих активности трансформације које спроводи Министарство одбране. Следећи скуп ревидираних путних мапа позабавиће се способностима и пратећом метриком која ће се бавити са шест циљева трансформације и здруженим оперативним концептима. Поред тога, видовске мапе пута обезбедиће план изградње способности које су неопходне за подршку [здружених оперативних концепата]. Слично томе, здружена мапа пута обезбедиће план за изградњу здружених способности у подршци [здружених оперативних концепата].⁶⁸

Укратко, Рамсфелдов процес одсликавао је модел агресивног лидерства који је омогућавала организација специфична за трансформацију и који је оствариван првенствено преко видова и Команде здружених снага САД. Следећи изазов био је да се разјасни куда тај процес води, али коришћењем термина који покрећу на акцију.

Рамсфелд против Здружене визије 2020.

Рамсфелд никад није идентификовао *Здружену визију 2020* као своје мерило за трансформисану војску,⁶⁹ али поређење нових начина ратовања који су уочени у документу из Клинтонове ере с оним који су описани у неко-

⁶⁵ Rumsfeld, *TPG*, p. 12.

⁶⁶ Исто, стр. 13.

⁶⁷ Исто, стр. 14.

⁶⁸ Исто, стр. 19.

⁶⁹ Terry Pudas (Senior Research Fellow, National Defense University), разговор с аутором, 14. фебруар 2008. године.

лико докумената из Рамсфелдове ере илуструје да су разлике биле у терминологији, а не у суштини. На пример, *Здružена визија* користи израз адмирала Овенса „систем система“, док *Трансформација војске* истиче концепт „Мрежноцентричног ратовања“ Себровског. На крају, оба документа дају визију снага које се могу брзо разместити, у веома „растреситом“ распореду, које изводе прецизне операције засноване на ефектима уз заједничко познавање ситуације и брзо командовање.

Ипак, постоје три значајне разлике у нијанси, које је вредно поменути. Прва се односи на стратегију набавке потребних елемената за стварање нове организације и потребних услова за нови начин вођења рата. Друга разлика је у концепту здруживања, а трећа разлика је у томе како да се код људства развије култура креативности и иновирања. Тон *Здružене визије* наводи на то да би „стална инфузија“ у широко доступну технологију омогућила нове способности ратоводства, концепте и структуре наведене у документу.⁷⁰ С друге стране, као што је показано у *Смерницама за планирање трансформације* из априла 2003. године, Рамсфелд је намеравао да обрне смер тог процеса:

Уместо израде планова, операција и доктрине према већ постојећим војним системима, како се то често радило у прошлости, од сада ће Министарство директно увезивати стратегију набавке и здружене концепте будућности како би се обезбедиле неопходне способности за извођење операција будућности.⁷¹

Када је реч о здружености, перцепција *Здružене визије* била је мање захтевна од Рамсфелдове визије. Иако се у *Здružеној визији* говори о „интеграцији“ и „међузависности“, а спомиње се и „интеграција основних надлежности видова“, ⁷² тон тог документа наводи да би се то догодило првенствено на нивоу команданта здружених снага. Тежиште *Здružене визије* јесте недвосмислено на интегрисаном одлучивању и заједничком познавању ситуације са „синхронизованим“ вишекомпонентним операцијама.⁷³ Према Рамсфелду нови стандард био би „међузависност“. Разлози за ту нијансу нису одмах јасни на први поглед, али су вероватно последица жеље да се изради *Здružена визија* као вредан производ, али да се не дира у осетљивост припадника видова. Један пример те осетљивости јесте доктринарни став ваздухопловства да командант ваздухопловних снага мора бити ваздухопловац.⁷⁴

⁷⁰ Shelton, *Joint Vision 2020* (у даљем тексту *JV 2020*), стр. 3, 24–25.

⁷¹ Rumsfeld, *TPG*, p. 7.

⁷² Shelton, *JV 2020*, p. 31.

⁷³ Исто, стр. 6, 8, 13, 15, 20, 31, 34.

⁷⁴ Air Force Doctrine Center, *Air Force Basic Doctrine*, Air Force Doctrine Document 1, (Washington, DC, 2003), p. 21.

Последња нијанса вредна помена односи се на Рамсфелдову жељу да се усмери на „пословну праксу“ Министарства одбране и видова и, конкретно, на начин како да се створи неопходан кадар за стварање иновација које ће да воде ка успеху. *Здružена визија* указује на значај здружене обуке и образовања. Тежиште је на стварању кадра будућности.⁷⁵ Није било никакве дискусије о било каквом агресивном настојању да се унапреде и задрже најкреативнији и најсмелији припадници војске и Пентагона. Као што се види у *TPG*, Рамсфелд је одлучно коментарисао да Министарство одбране представља своје приоритете, „најочигледније унапређивањем појединаца који предводе у иновацијама“.⁷⁶ Разлог за ту разлику налази се, највероватније, у жељи Пентагона да *Здružену визију* направи као трајан и подстицајан производ избегавајући јединствене проблеме који су у вези с „одливом мозгова“ и бригом за сигурност запослења.

Способности, потпорни стубови и циљеви

Снаге засноване на способностима представљају оно што ће Пентагон користити за дефинисање структуре будућих снага; оне представљају крајњи нуспроизвод трансформације. У *Четворогодишњем прегледу одбране 2001*, разматра се удаљавање министарства од регионалне стратегије два рата и усмеравање ка новој структури снага која би била дефинисана скуповима вештина које би видови требало да поседују. Тај помак нужно тражи од видова (појединачно, а и као тима) да критички преиспитају своје трајне улоге и одговорности у контексту веома динамичног, асиметричног света заснованог на информатици. То уопште не значи да су традиционални рат између две државе или трајни принципи сада сасвим *passé*. Међутим, видовима је заиста потребно да преиспитају скупове својих вештина и, при томе, да обраћају пажњу на исход колективне мисије у целокупном спектру војних операција. Структура снага ће тада постати питање не „колико јединица, или тенкова, бродова и авиона“, него „каква врста ефекта или колико брзо“. Аналитичар *RAND*-а Пол К. Дејвис, у свом есеју „Интегрисање програма трансформације“ даје сличну дефиницију:

Први принцип ... јесте организовати ... према способностима за извршење мисије. Иако се на ваздухоплове, бродове и тенкове може гледати као на „способности“, способности од највећег интереса ... јесу способности за извршење кључних мисија. Није довољно само да се имају платформе, оружје и инфраструктура. Од највеће важности је да ли се мисије могу поуздано извршити у широком спектру оперативних околности.⁷⁷

⁷⁵ Shelton, *JV 2020*, pp. 34–36.

⁷⁶ Rumsfeld, *TPG*, p. 8.

⁷⁷ Paul K. Davis: “Integrating Transformation Programs,” in *Transforming America’s Military*, p. 210.

Концепт снага које су засноване на способностима, као основну замисао, омогућавају кључни подржавајући концепти. Најистакнутије су Мрежноцентрично ратовање (*Network Centric Warfare – NCW*) и Операције засноване на ефектима (*Effects Based Operations – EBO*).

Операције засноване на ефектима (*EBO*) имају своје присталице и противнике, а сврха тог пројекта није да даје аргументе за њихове добре стране или против њих.⁷⁸ Оне су, међутим, кључни елемент за разумевање снага заснованих на способностима. Команда здружених снага САД, у свом појмовном речнику, наводи да се *EBO* „усредсређују на повезаност акција с ефектима и циљевима“.⁷⁹ У вези с тим, Даглас Макгрегор описује *EBO* мало практичније, при томе напомиње да „размишљање засновано на ефектима укључује логички процес идентификовања жељеног [исхода], а затим грађење ланца узрока и последица који води ка жељеном исходу“.⁸⁰

С *EBO* настоји се да се превазиђе традиционално ратовање директним сучељавањем и изнуривањем тако што се прецизно одређује жељено крајње стање. Код *EBO* важније је да се промени понашање непријатеља, него да се униште његове снаге. На пример, ако командант здружених снага (*Joint Forces Commander – JFC*) жели да контролише неко подручје, онда се тај ефекат може постићи неутралисањем увећаног дотура горива непријатељу у односу на убичајени дотур горива или пресецањем праваца којима би он могао да уђе у то подручје савезничком ватром с велике даљине, ваздухопловним снагама или крстарећим ракетама. Чак би *JFC* могао да користи психолошке или информационе операције како би спречио непријатељеве снаге да то подручје сматрају тако значајним. У свим ситуацијама, *EBO* захтевају и да *JFC* избалансира војни резултат с разумевањем секундарних ефеката, с једне стране, како локално становништво гледа на операцију или, с друге стране, каква је међународна подршка те операције.

Фред Кејган помиње популарност *EBO* код ваздухопловних ентузијаста, као и оклевање копнених снага да их у потпуности прихвате.⁸¹ Међутим, *EBO*, саме по себи, не промовишу један вид више од другог, нити доказују да су мање, лакше или малобројније снаге боље. Оно што *EBO* промовишу јесте схватање да су ефекти у умном склопу противника и дугорочни ефекти једнако важни као и краткорочни исходи. Према томе, за успех је потребно разумевање начина како непријатељ види и схвата догађаје који су пред њим – а за то је потребна опсежна обавештајна способност.

⁷⁸ Milan N. Vego: "Effects Based Operations: A Critique," *Joint Forces Quarterly* 41 (2d Quarter 2006), pp. 51–57.

⁷⁹ US Joint Forces Command Website, <http://www.jfcom.mil/about/glossary.htm#E> (цајт посећен 16. октобра 2007).

⁸⁰ Douglas Macgregor: *Transformation Under Fire: Revolutionizing How America Fights*, p. 71.

⁸¹ Kagan, p. 185.

У документу *Трансформација војске: Стратегијски приступ* тврди се да успешне операције засноване на ефектима нису могуће без мрежноцентричних организација. Као што се у истом тексту наводи,

Мрежноцентрично ратовање не зависи само од технологије саме по себи; оно је и функција понашања. [...] Моћ долази од информација, приступа и брзине. Добит, *NCW* остварује способношћу бољег садејства и координације у реалном времену, чији су резултати већа брзина командовања, већа самосинхронизација и већа прецизност жељених ефеката.⁸²

Мрежноцентрично ратовање ставља акценат на хоризонталније командне структуре и одлучивање на нижим нивоима, на основу стално присутне свести о командантовој замисли и њеним могућим изменама. Тери Пудас повезује *NCW* са идејом да ће самосинхронизујућа информација велике брзине „заменили масовне снаге“ на савременом бојном пољу.⁸³ Тако би лаке, окретне снаге које примају информације у реалном времену могле брже да реагују на динамику бојног поља, него њихови противници да усредсреде ефекте на непријатеља ради обликовања исхода на позитиван начин, чак и ако непријатељ можда има бројно надмоћније снаге. Мрежноцентрично ратовање је технолошко отелотворење Џон Бојдове повратне спреге „Омотри, оријентиши се, одлучи, дејствуј“ („Observe, Orient, Decide, Act – OODA“). За постизање јаке мрежноцентричне способности, у *Трансформација војске: Стратегијски приступ* даље се идентификују „принципи који регулишу“ *NCW*:

- „борити се прво за постизање информационе надмоћи“;
- акценат стављати на „веома добро заједничко познавање ситуације“ кроз „садејствујућу мрежу мрежа“ путем које „корисници информација постоје, такође и достављачи информација“;
- развити „динамичку самосинхронизацију“ увећавањем могућности тактичких снага да дејствују самостално и да саме коригују своје задатке на основу заједничког познавања ситуације и командантове замисли;
- развити „досег дубинских сензора“ који се могу „разместити, дистрибуирати и умрежити“ и сталну обавештајну активност, осматрање и извиђање и
- повећати „брзину командовања“ скраћењем потребног времена у спрези „сензор–доносилац одлуке–стрелац“.⁸⁴

Иако је *NCW* исто толико концепт понашања колико и технички концепт, оно заиста поседује изражени технолошки фактор. Према томе, сходно самој својој природи, оно би нужно захтевало побољшања код сателита, ширине радио фреквенција, беспилотних летелица и нанотехнологије. У вези

⁸² *OFT, Military Transformation: A Strategic Approach*, p. 31.

⁸³ Пудас, разговор с аутором, 14. фебруар 2008. године.

⁸⁴ *OFT, Military Transformation: A Strategic Approach*, pp. 31–32.

с тим, Џон Гарстка напомиње да је за *NCW* посебно важно да се повећа могућност реаговања снага које базирају у космосу.⁸⁵ Наводећи концепт „Оперативно одговарајући космос“ („*Operationally Responsive Space*“), Гарстка истиче да би време реаговања из космоса требало да се сведе на сате, или чак минуте.⁸⁶ Концепт *NCW* требало би чак да се позабави с дуготрајним проблемима који су повезани са здруженом, коалиционом и интересорном интероперабилношћу.⁸⁷

Четири „стуба“ трансформације служе као јасан доказ да је Рамсфелд схватао трансформацију као стални процес, те су јој стога потребне основне спознаје које ће усмеравати њен развој и прилагођавање – и да служе као темељ њених снага. Те спознаје би функционисале као дугорочна перспектива која омогућава трансформацију:

- стуб један: јачање здружених операција,
- стуб два: експлоатисање обавештајне предности САД,
- стуб три: развој концепата и експериментисање и
- стуб четири: развој трансформационих способности.⁸⁸

Јасно је да је Рамсфелд мислио да интензивира здруженост видова, па чак и у интересорном и коалиционом подручју. У том смислу, „модуларност“ је можда бољи термин. Модуларност се не разматра у актуелним текстовима Пентагона о трансформацији, али се јавља код КоВ САД.⁸⁹ Модуларност је нешто више од пуких здружених операција и превазилази сам појам интероперабилности. Модуларност је захтев за провајдерима способности да буду довољно оријентисани на здруженост и да буду довољно интероперабилни, да би били успешни, нарочито уз минималан или нулти временски рок. „Провајдер способности“ могао би да буде једновидовски, здружени или интересорни тим који се команданту здружених снага (*JFC*) представља као засебно средство. Може постојати више од једног провајдера способности по евентуалној жељеној способности (чак и када та способност не постоји у оквиру сваког вида). У суштини, према потреби, команданту здружених снага био би приказан (идеално би било из Команде здружених снага САД) мени опција помоћу којих он може да произведе жељени оперативни исход који је резултат комбинације способности коју он сачини од расположивих. Поента је да су понуђене опције у менију интероперабилне, интердоктринарне и довољно флексибилне да буду успешне у оквиру наменски формираног тима, без обзира на то које још специфичне организа-

⁸⁵ Гарстка, разговор с аутором, 15. фебруар 2008.

⁸⁶ Исто.

⁸⁷ Clay Wilson: „Network Centric Warfare: Background and Oversight Issues for Congress“, Congressional Research Service, (Washington, DC, 2004), CRS-2 – CRS-3.

⁸⁸ Rumsfeld: *TPG*, pp. 15–21.

⁸⁹ Douglas A. Macgregor: „Transforming Jointly,” in Binnendijk, *Transforming America's Military*, p. 226.

ције ту учествују. Даглас Макгрегор користи израз „укључи се и играј“.⁹⁰ Мада су по концепту блиски модуларности, важно је поменути да провајдери способности не морају да буду исте величине нити да раде у сличном временском опсегу. Они једноставно морају да буду узајамно заменљиви кад се ради о исходу.

Такође, овај стуб, поставио је захтеве за стратегију набавке и стратегију организације у Министарству одбране. Нове способности и њихове пратеће платформе, доктрине и организације биле би од почетка здружене и осмишљене за потребе четири концепта здруженог дејствовања (*Joint Operating Concepts* – *JOC*): безбедност матичне територије, операције стабилизације, стратегијско одвраћање и веће борбене операције.⁹¹ Ти захтеви утицали су на интероперабилност при стварању система од самог почетка (за разлику од накнадног подешавања система након набавке) и још више оснажили, већ поменуто дискусију о модуларности.

Као што је истакнуто у поменутој дискусији о *EBO*, обавештајна делатност биће приоритетна. Како се наводи у *TPG*, она служи да обезбеди стратегијско и оперативно упозоравање, а представља основни темељ на којем почивају *EBO*. У вези с тим, *TPG* даље прецизира да ће обавештајна слика, коју обезбеђују САД, бити истрајна и доследна.⁹² Она треба да обезбеди непрекидан проток података, те да произведе сличне резултате у целој мрежи корисника. Такође, она ће, доласком мрежноцентричног ратовања и брзог командовања, имати сопствене модуларне атрибуте:

[Обавештајне способности САД] обезбедиће хоризонталну интеграцију и осигураће да сви системи буду укључени у глобалну информациону мрежу, системе заједничког познавања ситуације и трансформисане системе командовања, контроле и комуникација.⁹³

Последња два стуба представљају завршне трајне спознаје Рамсфелдове визије трансформације. Променом културе Пентагона, Рамсфелд се надао да ће покренути непрекидни процес помоћу којег ће САД увек бити испред потенцијалних противника. Развој концепта и експериментисање захтева „надметање идеја“.⁹⁴ Експериментисање омогућава Министарству одбране да управља ризицима који су повезани с неизвесностима стратешке паузе и недостатком јасно дефинисаних претњи. Стога, *TPG* иде дотле да налаже борбеним командама и видовима да развијају трајне формалне методе како би осигурали да се нови начини вођења рата развију и тестира-

⁹⁰ Исто.

⁹¹ Rumsfeld: *TPG*, str. 15.

⁹² Исто, стр. 17.

⁹³ Исто.

⁹⁴ Исто.

ју.⁹⁵ Слично томе, четврти стуб одређује да те исте организације одржавају формални процес кроз који се нове способности развијају и дају на коришћење Министарству одбране.

Даље илуструјући Рамсфелдов став о хитности трансформације, у стратегији су додатно назначени „циљеви“. На пример, ти циљеви представљају почетни скуп способности које би произвели стубови, као прва вода која истиче из трансформационе пумпе, а које би тиме побољшале репертоар нових снага заснованих на способностима. Штавише, циљеви би ојачали и саме стубове. На стратегијском нивоу, у документу *Трансформација војске: Стратегијски приступ* наводи се шест изузетно значајних способности:

- циљ 1: заштита критичних база и сузбијање хемијског, биолошког, радиолошког и нуклеарног оружја;
- циљ 2: пројектовање и одржавање снага у околностима онемогућеног приступа;
- циљ 3: ускраћивање уточишта непријатељу;
- циљ 4: коришћење могућности информационе технологије;
- циљ 5: осигурање информационих система и извођење информационих операција и
- циљ 6: јачање космичких способности.⁹⁶

Свих шест циљева доприносе кровном концепту „Одвраћање истурањем“. Прва три су „циљеви оријентисани на мисију“, а преостала три јесу „циљеви који стварају могућности“.⁹⁷ Разумевање концепта „Одвраћање истурањем“ омогућава да се сваки од наведених шест циљева јасније схвати:

Способност снага САД да предузму акцију из истурене области и брзо буду ојачане из других области, те порази противнике у кратком року и одлучно, знатно ће допринети нашој могућности да управљамо стратегијским окружењем будућности.⁹⁸

У вези с тим, концепт „Одвраћање истурањем“ наговештава брзо реаговање на развој ситуације на такав начин да се непријатељ повуче, одустане или буде брзо онеспособљен, чиме би се смањио или елиминисао захтев за повећаним размештајем снага и борбеним операцијама. Као додатна корист, ако непријатељ не би одмах реаговао на те ефекте, окружење би било повољно за здружене, интерресорне, или коалиционе активности.

Према овој дефиницији, циљеви оријентисани на мисију и циљеви који стварају могућности имају значајну улогу у овом концепту. Истурање посебно значајних база представља страну једначине која се односи на снабде-

⁹⁵ Исто, стр. 18.

⁹⁶ OFT, *Military Transformation: A Strategic Approach*, pp. 17–19.

⁹⁷ Исто, стр. 17.

⁹⁸ Исто, стр. 30.

вање, док истурање и одржавање снага представља страну једначине која се односи на потрошњу. Производ те једначине јесте трећи циљ, такозвани „непријатељ без уточишта“. Циљеви који стварају могућности доприносе подршци тако што путем космоса или сајбер-простора обезбеђују информације, обавештајне податке и јасна упутстава организацијама које воде рат, обликујући тим операцијама борбени простор тако што ускраћују непријатељу могућност употребе истог медија. Ниједна локација на свету не би била имуна од способности САД да виде и анализирају окружење те да у сценарио убаце целовите, јединствене и одлучујуће ефекте.

Рамсфелдов програм трансформације није био ограничен на тих шест циљева. Релевантна литература о трансформацији, пре свега *TPG*, наводи-ла је додатне циљеве који су још јаче подупирали сваки од та четири стуба.⁹⁹ Табела 1 приказује најзначајније од тих нових способности.

*ТПГ циљеви за подршку стубовима трансформације*¹⁰⁰

Табела 1

Стуб 1 – Јачање здружених операција	Стуб 2 – Експлоатисање обавештајне предности САД
Развој краткорочних здружених операција, Развој средњерочних здружених концепата, Развој нове дугорочне здружене визије, Развој сталног Штаба здружених снага, Заједничка релевантна оперативна слика, Унапређене способности обавештајног рада, осматрања и извиђања, Унапређене способности сензор–стрелац, Глобални проток информација, Адаптивно планирање, обука и увежбавање за мисију.	Рано упозорење на ескалацију кризе, Унапређени процеси одабира циља, Унапређена процена последица борбе, Истрајан и континуиран приступ обавештајним подацима, Хоризонтална интеграција обавештајних система, Интеграција обавештајне активности с командовањем и контролом.
Стуб 3 – Развој концепата и експериментисање	Стуб 4 – Развој трансформационих способности
Унапређени експериментални програми: – агресивне асиметричне претње, – употреба виртуелних способности и претњи, – побољшана инфраструктура „Црвеног тима“, – процедуре и начин чувања искустава и поука. Унапређене ратне игре: – примена концепата типа „Човек у петљи“ и – примена комерцијално доступне технологије. Побољшано моделовање и симулација, Процена здружених националних способности за обуку.	Видови да развију трансформационе мапе пута, Концепти вођења рата изведени из борбене улоге командира, Брза здружена набавка, Побољшано тестирање и евалуација, Уграђивање трансформације у здружено обучавање и Побољшана здружена едукација за професионални развој.

⁹⁹ Rumsfeld, *TPG*, стр. 15–21.

¹⁰⁰ Исто.

Добитници и губитници

Летимични преглед стратегијских и детаљнијих циљева у претходном делу текста јасно указује на склоност ка технологији у Рамсфелдовој визији трансформације. Тај програм захтевао би знатна материјална средства. Међутим, Рамсфелд би се вероватно наљутио на примедбу да је трансформација, сама по себи, била програм набавке високе технологије. У његовој визији инсистира се – да доктринарни и организациони развој чине темељ на којем почива програм. Он се вероватно не би сложио с идејом о „добитницима“ и „губитницима“ у том процесу. Јер, кад се постави питање националне одбране, једини добитници (који су важни) били би САД, њени савезници и њени интереси. Тери Пудас примећује да је у неизвесним временима циљ да се „прво створи ширина у погледу способности, затим генерише дубина помоћу више провајдера способности“.¹⁰¹ С обзиром на то, логично је да ће бити организација, структура и система који добијају већу министарску и фискалну подршку на основу овог програма, од других – бар краткорочно. Табела 2 приказује вероватне „добитнике“ и „губитнике“, на основу Рамсфелдовог процеса и жељених исхода трансформације.

Табела 2

Добитници и губитници трансформације

Трансформациони „добитници“	Трансформациони „губитници“
Космички системи и операције, Беспилотне летилице, Стратегијски и тактички ваздушни транспорт, Платформе за попуно горивом у ваздуху, Информационо ратовање и операције, Здружено командовање, контрола и комуникације, Развој доктрине/Трустови мозга, Снаге за специјалне операције, Истраживање и развој, Противракетна одбрана, Команда здружених снага САД, Стратегијска команда САД, Команда за специјалне операције САД, Команда транспорта САД и Агенција за више истраживачке пројекте одбране.	Тешко оклопљена и гусенична возила, Велике поморске борбене групе и организације, Једнонаменски ловачки авиони и бомбардери и Једнонаменске борбене организације.

¹⁰¹ Pudas, разговор с аутором, 14. фебруар 2008.

Како би се дискусије специфичне за видове одложиле за каснија поглавља, у овој табели намерно је изостављена референца с било којим конкретним видом. Ипак, било би неумесно рећи да према Рамсфелдовој визији неки видови не би себе сматрали више „губитницима“, него други. У најширем смислу, међутим, Рамсфелдова визија трансформације ставља у повољнији положај системе и организације који су истицали хоризонталне командне структуре, здружене примене и операције, брзо дејство и нове технологије и концепције ратовања. Сразмерно мања пажња дата је снагама с веома вертикалним структурама командовања, спорим реаговањем, једном наменом и гломазном логистиком.

Институционализација трансформације

Разумевање трансформације на нивоу министарстава било је нејасно, а тумачења појединих видова и Команде здружених снага САД (*USJFCOM*) учинила су процес још нејаснијим. Иако нису успевали ни да дефинишу трансформацију на исти начин, појединачни видови и *USJFCOM* посматрали су своје трансформационе одговорности кроз различите призме и на другачији начин спроводили своје обавезе у вези с трансформацијом. Утицај тих разлика у ставовима зависи од тога како се посматра организациона озбиљност МО према процесу. У најбољем случају, видови и *USJFCOM* искрено су настојали да одговоре на позив министра одбране и нејасно дефинисане задатке и приказе будућих прилика да се ангажују у озбиљној здруженој и интерресорној дебати о правцу трансформације. У најгорем случају, те организације спроводиле су трансформацију као само још један додатни штабни пројекат, и само су преправиле дугогодишње програме набавке као „трансформационе“. Као што је то обично случај, истина је негде између тих крајности. Међутим, у овом моменту коректно би било рећи да су те варијације ослабиле дијалог јавности о трансформацији до те тачке да су се организацијске целине унутар Министарства одбране и ван њега усредсредиле на оно што могу (или што су мислили да могу) да ураде. У вези с тим, даља дебата о трансформацији скренула је с правца и прешла у дебату о набавци система, релативној буџетској равнотежи између видова те уоченим добитницима и губитницима трансформације. Упркос неколико заиста сјајних покушаја у правцу побољшања доктрине, образовања, обуке и ангажовања, та достигнућа прошла су незапажено у јавности – због колективног пропуста МО да дефинише и спроводи трансформацију језгровито и на интегрисан начин.

У овом делу текста истражује се како су појединачни видови, *USJFCOM* и други кључни играчи гледали на изазов трансформације и како су поступали у вези с тим, у три периода, за време Рамсфелдовог мандата када је

он био на положају министра одбране. Први период, од октобра 2001. године до априла 2003, који је започео *Четворогодишњим прегледом одбране 2001. (Quadrennial Defense Review – QDR)*, а завршио се са *TPG*. Други период почиње објављивањем *TPG*, а завршава се објављивањем *QDR 2005*. Последњи период, од 2005. до 2007, у којем је трансформација постала догађај без усмерења и изгубила приоритет у односу на рекапитализацију због продужења операција у Ираку и Авганистану. Механизми за дискусију обухватају видовске „Мапе пута трансформације“ и годишње извештаје о стању готовости, као и значајне здружене и видовске иницијативе у области доктрине, образовања и обуке. У последњем делу текста анализирају се предности и мане америчког приступа трансформацији и даје прогноза њене одрживости у пост-Рамсфелдовој ери.

Од 2001. до 2003. године – Почетни кораци трансформације

Рамсфелд је званично обзнанио своју визију објављивањем веома ишчекиваног *Четворогодишњег прегледа одбране 2001. године*, иако је трансформација покренута пре његовог мандата на положају министра одбране, а била је и једна од тачака председничке кампање 2000. године.¹⁰² Ту визију ојачао је око месец дана касније формирањем Канцеларије за трансформацију снага (*OFT*). Упркос томе, током 2002. године и првом делу 2003. године, видови су радили на трансформацији само по веома општим формалним смерницама. Тек априла 2003, када је *OFT* званично објавила *TPG*, видови су добили конкретно усмерење по којем су могли да раде.

До лета 2002. *OFT* је израдила нацрт *TPG*, али је њихово званично усвајање одгођено због неслагања међу видовима, као и видова с министром одбране, о стварној улози тог документа. Како је навео један официр из састава радне групе при ваздухопловству, Рамсфелд је у почетку хтео да задаци из оквира тих смерница представљају високо позиционирани модел управљања буџетским приоритетима, као и активностима између видова и унутар њих. Рамсфелд је настојао да задржи надлежност коначног одобравања за специфичне функције организовања, обуке и опремања, које су традиционално припадале видовима. Због тога се сваки вид снажно успротивио том приступу, па је с обзиром на процес координације одложено

¹⁰² Министарство одбране је објавило *2001 QDR*, 30. септембра 2001, око три недеље након напада на САД, 11. септембра. Иако су ти напади убрзали доношење тог новог документа, интерес јавности био је велики због очекиваних промена „америчког начина ратовања“ и померања средишта пажње с Европе на Пацифичко војиште и Азију о чему се причало.

усвајање *TPG*.¹⁰³ Они су заједно тврдили да већ постоје званични форуми путем којих се министру одбране пружа прилика да даје примедбе и обликује активности видова. Ти форуми обухватали су, поред осталог, и „Смернице за стратегијско планирање“, „План одбране за будуће године“ и „Систем планирања, програмирања, буџетирања и извршења“ (*PPBE*). Они су тврдили да *TPG* мало доприноси дијалогу о трансформацији.¹⁰⁴ Министар одбране, видови и *OFT* изгладили су те разлике тек у пролеће 2003. године и договорили се о редукованој улози *TPG*, као форуму за координацију видова, *USJFCOM* и *OFT* и извештавање о напретку трансформације.

Упркос недостатку званичних смерница, рад видова и *USJFCOM* на плану трансформације није посустајао. Сваки вид може лако да укаже на размишљања и напоре који су постојали пре Рамсфелдовог доласка на положај министра одбране у Бушовој администрацији. Баш та размишљања, из периода пре Рамсфелда, обојила су став сваког вида о трансформацији и представљала су зрно раздора у њиховим појединачним визијама. Упркос томе, чињеница је да су видови и *USJFCOM* схватили озбиљност министра одбране и, у недостатку званичних смерница, до 2002. године, већ започели сопствене путеве ка трансформацији.

Иако није осмислила назив за „трансформацију“, од октобра 1999, Копнена војска САД дала је првенство трансформацији, убрзо након окончања операције *Савезничка сила*, бомбардовања Србије у амбијенту настојања Косова да стекне независност. Без обзира на то да ли се та операција сматра успехом ваздухопловних снага, чињеница да је председник Србије Милошевић капитулирао отприлике истовремено када су се на сцени појавиле тешке копнене снаге потпуно је одговарала начелнику Штаба копнених снага САД, генералу Ерику Шинсекију (*Eric Shinseki*).¹⁰⁵ Наиме, генерала је бринула чињеница да су те исте снаге сувише тешке за лоше путеве и мостове у том региону.¹⁰⁶ Шинсекијев одговор на захтев за лакше, покретљивије снаге указао је на три приоритета: увођење високотехнолошких „циљних снага“ у року од десет година; „прелазне снаге“ засноване на постојећој технологији, са средиштем пажње на „захтеву тог вида да премости оперативни раскорак између [својих] тешких и лакших снага“; модернизација и рекапитализација „наслеђених снага“, постојећих платформи и организација које вид тренутно има.¹⁰⁷

¹⁰³ Moreton Rolleston (AF/A8X), телефонски разговор с аутором, 27. новембар 2007. и директан разговор с аутором, 15. фебруар 2008. године.

¹⁰⁴ Исто.

¹⁰⁵ Bruner, Edward F: "Army Transformation and Modernization: Overview and Issues for Congress," Congressional Research Service (Washington, DC, 2003), CRS-2.

¹⁰⁶ Исто.

¹⁰⁷ White, Thomas E. and Shinseki, Eric: "A Statement on the Posture of the United States Army 2002," презентирани комисијама и поткомисијама Сената Сједињених Држава и Представничког дома 107. Конгреса (Washington: Office of the Chief of Staff, US Army), стр. 9.

Најхитнија краткорочна активност била је увођење у употребу прелазних снага, које ће убрзо добити назив „привремени бригадни борбени тим“,¹⁰⁸ а који се заснивао на средњеоклопљеним возилима точкашима које су производили *General Motors* и *General Dynamics*.¹⁰⁹ Дугорочније набавке укључивале су конструисање и увођење у употребу „Борбеног система будућности“ („*Future Combat System*“), хеликоптера Команчи (*Comanche*) и неколико надоградњи Система за командовање, контролу, комуникације, рачунаре, обавештајну делатност, осматрање и извиђање (*Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance, and Reconnaissance – C4ISR*), а све за потребе циљних снага.¹¹⁰ Наслеђене снаге биле би ојачане набавком самоходне хаубице Крсташ (*Crusader*), као и надоградњама хеликоптерске флоте КоВ, тенкова М1 Абрамс (*Abrams*) и борбених возила М2 Бредли (*Bradley*).¹¹¹ Схватајући да се „трансформација односи на оно шта радимо, али и како то радимо“, Шинсеки је увео и низ иницијатива на плану људства, образовања, обуке и готовости.¹¹²

Иако веома оспоравана у војним круговима,¹¹³ самопрокламована надмоћ војног ваздухопловства у операцији *Савезничка сила* имала је за последицу да се уважавало мање одлагање, што није био случај с копненим снагама. Иако је ценио да је *RMA* у току и прихватао концепте из *Здружене визије 2020*, овај вид, традиционално усмерен на технологију, није се истински посветио трансформацији као јасном, организационом приоритету све до 2002. године.¹¹⁴ Међутим, елементи трансформационе мисли били су јасно видљиви и пре тог времена. На пример, будући начелник Штаба ваздухопловства САД, генерал Џон Џампер (*John Jumper*) је, као командант Борбене команде ваздухопловства САД, обзнанио своју визију Глобалних ударних наменских снага (*Global Strike Task Force – GSTF*) у пролећном издању часописа *Aerospace Power Journal* (2001). Те снаге (*GSTF*), које ће касније бити једна од шест формација наменских снага са специфичним способностима, биле су осмишљене у ранијем периоду и представљале су ударну организацију за брзо реаговање, изграђену по моделу Ваздухопловних експедиционих снага и засновану на низу сензора, командних чворова и *F/A-22*. Према генераловим речима, *GSTF* би била „допринос Ваздухопловства

¹⁰⁸ Касније познат под називом *the Stryker Brigade Combat Team (SBCT)*.

¹⁰⁹ Bruner, CRS-3.

¹¹⁰ White and Shinseki, pp. 9–10.

¹¹¹ Исто, стр. 11–12.

¹¹² Исто, стр. 4–8.

¹¹³ Видети Benjamin S. Lambeth: *NATO's Air War for Kosovo: A Strategic and Operational Assessment* (Santa Monica: RAND, 2001) and Bruce R. Nardulli, Walter L. Perry, Bruce Pirnie, John Gordon IV, and John G. McGinn, *Disjointed War: Military Operations in Kosovo, 1999*, (Santa Monica: RAND, 2002).

¹¹⁴ United States Air Force, "Posture Statement 2000," (Washington, DC, 2000); United States Air Force, "United States Air Force Posture Statement 2001," (Washington, DC, 2001); United States Air Force, "Air Force Posture Statement 2002," (Washington, DC, 2002).

САД националним снагама за први удар“ (*kick-down-the door force*).¹¹⁵ Слично копненим снагама, ваздухопловство је током деведесетих година 20. века и после тога доследно, радило на неколико иницијатива као делу своје стратегијске поруке у областима обуке и школовања, задржавања кадра, инфраструктуре и људства. Мада није изложило краткорочне, средњорочне и дугорочне циљеве, приоритети Ваздухопловства САД на плану набавке обухватили су *F/A-22*, ласер стациониран у космосу, минијатурне сателите, више система беспилотних летелица, те неколико надоградњи *C4ISR*. Поред тих приоритета у набавци, Ваздухопловство САД показало је да размишља у правцу трансформације тако што је прочистило свој концепт Ваздухопловних експедиционих снага из деведесетих година 20. века, осмислило Центар за ваздухопловне операције као оружани систем за командовање и контролу у својој надлежности и иницирало већу оперативну интеграцију активних снага, Ваздухопловне националне гарде и Ваздухопловства САД.¹¹⁶

Међутим, до момента када је 2002. године Ваздухопловство САД објавило свој извештај о стању готовости, трансформација је добила јасан приоритет. У том документу цео одељак посвећен је трансформацији, а *GSTF* и друге иницијативе о којима је раније било речи представљене су као битан елемент трансформације. За разлику од копнених снага, а у складу са својим убеђењем, главна порука извештаја Ваздухопловства САД за 2002. била је и даље усредсређена на рекапитализацију и јачање основних надлежности тог вида, насупрот организационом или доктринарном прилагођавању.¹¹⁷

Иако је Морнарица САД учествовала у операцији *Савезничка сила*, за њу то није био тренутак разјашњења као што је то био случај са копненим снагама или ваздухопловством. Морнарица може, више од копнених снага и ваздухопловства, да тврди да је доследно настојала да искористи повољности *RMA* након *Пустинске олује*, чак иако је „терминологију трансформације с великим почетним словом „Т“ почела да користи много касније.¹¹⁸ Крајем 1992, када је објавила *From the Sea*, Морнарица САД је званично начинила помак с хладноратовских сукоба са Совјетским Савезом на „плавом мору“ на нову серију сценарија везаних за приобаље.¹¹⁹ Као одраз тог новог

¹¹⁵ Jumper, John: "Global Strike Task Force: A Transforming Concept, Forged by Experience," *Aerospace Power Journal* 15, No. 1 (Spring 2001), p. 35.

¹¹⁶ United States Air Force, "Posture Statement 2000," (Washington, DC, 2000), pp. 29–31, 32–34; and United States Air Force, "United States Air Force Posture Statement 2001," (Washington, DC, 2001), pp. 5–7, 20.

¹¹⁷ United States Air Force: "Air Force Posture Statement 2002," (Washington, DC, 2002), pp. 4–74.

¹¹⁸ Израз „трансформација с великим „Т“ употребио је Thomas L. McNaughton у: "The Real Meaning of Military Transformation: Rethinking the Revolution," *Foreign Affairs* 86 (January/February 2007), pp. 140–147.

¹¹⁹ Sean O'Keefe, Frank B. Kelso II, C. E. Mundy, Jr, *From The Sea* (Washington, DC, 1992), http://www.au.af.mil/au/awc/awc_gate/navy/fromsea/fromsea.txt, (сајт посећен 30. новембра 2007).

средишта пажње, тај вид иницирао је програм Разарача DD(X)¹²⁰ и почео да модификује своје концепте обуке и опреме за веће здружене операције, првенствено с Маринским корпусом САД. У погледу улоге морнарице у тим операцијама, већи нагласак је стављен на амфибијски рат, мински рат и одбрану од подморница на дизел-електропогон и малих површинских пловила,¹²¹ а сматрали су да случај напада на брод *USS Cole*, који се одиграо 2000. године, оправдава тај став. Остали приоритети укључивали су беспилотне летелице и подводна пловила без људске посаде (*unmanned underwater vehicles – UUV*), као и ширу употребу *stelt* технологије, истовремено с програмом Здруженог офанзивног ловца (*Joint Strike Fighter*).¹²²

Иако су приобалне операције биле у средишту пажње, Морнарица САД била је у ствари први вид који је прихватио Мрежноцентрично ратовање (*NCW*). У том циљу, она је као део свог програмског упутства за 2002, изложила *FORCEnet* концепт, *Визија... Присуство... Моћ* (*Vision ... Presence ... Power*):

За борбену способност *FORCEnet* користиће се предности најновије информатичке и мрежне технологије ради интегрисања веома растресито распоређених људи који доносе одлуке, сензора за приказ ситуације и одабир циља, те снага и оружја, у веома адаптиван, свеобухватни умрежен систем ради постизања неவிђене ефикасности за извршавање задатака и борбене готовости снага. Наиме, *FORCEnet* је интегрисани систем сачињен од компонената снага, односно припадника видова који учествују у борбеним дејствима и који су уграђени у информациону мрежу. Свеобухватни *FORCEnet* систем интегрише и оперативно спаја борце, сензоре, оружја, командовање, контролу, обавештајну делатност, осматрање и извиђање с информационим инфраструктурним објектима у борбене способности које омогућавају *NCW* и обезбеђују информациону доминацију у целокупном спектру мисије Морнарице САД. Тако ће, *FORCEnet* омогућити доминацију у борбеном простору помоћу свеобухватног знања, усредсређеног извршавања и координисане одрживости заједничке за све потпуно умрежене поморске, здружене и комбиноване снаге.¹²³

¹²⁰ J. Michael Gilmore, Assistant Director of National Security, (testimony, Subcommittee on Projection Forces, Committee on Armed Services, US House of Representatives, Washington, DC, July 19, 2005), навео је у документу Конгресне службе за буџет (*CBO*) под насловом "The Navy's DD(X) Destroyer Program" (Washington, DC, 2005), стр. 3: „DD(X) се конструише као вишенаменско површинско борбено средство... Способности тог брода усредсређене су на обезбеђење ватрене подршке снагама на обали помоћу два побољшана топовска система калибра 155 милиметара и 80 ракетних цеви које могу да носе крстареће ракете *Tomahawk* или друго оружје. Према изјави одговорних у Морнарици САД, DD(X) биће способнији од постојећих крстарица и разарача за дејства против претњи из приобалних области, као на пример, од подморница на дизел-мотор и електропогон, мина, многобројних малих чамаца и крстарећих пројектила.“

¹²¹ Rourke, Ronald O: "Naval Transformation: Background and Issues for Congress," Congressional Research Service, (Washington, DC, 2003), CRS-3.

¹²² Исто, CRS-4 – CRS-5.

¹²³ United States Navy: "2002 Program Guide, *Vision... Presence... Power*," (Washington, DC, 2002) <http://www.navy.mil/navydata/policy/vision/vis02/vpp02-ch3v.html> (цајт посећен 30. новембра 2007).

Морнарица је поменула *FORCEnet* и у визији морнарице под називом „Поморска моћ“ 21 (*Naval Power 21*) као окосницу која интегрише оперативне концепте „Морски удар“ („*Sea Strike*“), „Морски штит“ („*Sea Shield*“) и „Базирање на мору“ („*Sea Basing*“).¹²⁴ Та три концепта ставили су акценат на јединствене способности поморских снага, нарочито у погледу одбране матичне територије и мисија ускраћеног приступа. Они су ишли уз концепт „Морски ратник“ („*Sea Warrior*“) као програм обуке и образовања, „Морска проба“ („*Sea Trial*“) као програм експериментисања, те „Морски подухват“ („*Sea Enterprise*“) као програм унапређења пословања.¹²⁵

И коначно, *USJFCOM* је спроводила своју улогу стратегијског експерименталног органа трансформације, поготово с вежбом „Миленијумски изазов 2002“ („*Millennium Challenge 2002*“). Према речима одговорних из команде,

„Миленијумски изазов 2002“, први је експеримент о здруженим снагама наше нације у домену ратоводства, у којем се обједињују живе борбене јединице и рачунарска симулација... [у којем се истражује] како операције засноване на ефектима (*ЕБО*) могу да обезбеде интегрисајући, здружени контекст за извођење брзих, одлучујућих операција (*rapid, decisive operations* – *RDO*). Извођење вежби уживо на терену уз рачунарску симулацију, [Миленијумски изазов 2002] обухватиће елементе свих видова војске, већину функционалних/регионалних команди и многе организације МО и федералних агенција, помоћу највећег скупа за рачунарску симулацију који је икад формиран за неки експеримент те врсте.¹²⁶

Сваки вид и *USJFCOM* схватили су значај трансформације и нагласак који министар одбране ставља на тај процес и демонстрирали су конкретну акцију, иако се она често заснивала на концептима који су створени деведесетих година 20. века. Иако се период од *QDR*-а до *TP* -а не може тумачити као непродуктиван период, баш у том прелазном периоду посејано је семе различитости. Све четири организације признале су постојање *RMA*. Међутим, на организационом нивоу, било је варирања у томе како се схвата „стратегијски контекст“. У вези с тим, „стратегијски контекст“ мора се посматрати у ужем смислу. Свима је јасно да је хладни рат завршен. Међутим, за копнене снаге, стратегијски контекст обухватао је питања о даљој релевантности вида. Ваздухопловство је гледало на ново доба као на доба у којем је његова надмоћ била готово, сама по себи, очигледна. Судећи по доктрини и публикацијама Морнарице САД, могла би се сагледати слика коју

¹²⁴ United States Navy, *Naval Power 21*, (Washington, DC, 2002), p. 5.

¹²⁵ Исто.

¹²⁶ United States Joint Forces Command, <http://www.jfcom.mil/about/experiments/mc02/faq.htm> (цајт посећен 27. новембра 2007).

вид има о себи као о фундаменталној организацији трансформације, *NCW* и здружености. Резултат те слике био је одговорност других организација да ухвате корак с њом. Тако је *USJFCOM* трансформацију видела као прилику да проучи симулације и експеримент у оквиру своје улоге као једног од трустова мозгова здружене заједнице.

Период реализације процеса – од 2003. до 2004. године

Смернице за планирање трансформације (TPG) министра одбране Рамсфелда, као што је то неколико штабних официра у Пентагону коментарисало, приморале су сваки вид војске да опише своју визију трансформације на конкретан начин и сви да схвате своје улоге као део већег здруженог тима.¹²⁷ Ако тај производ и није послужио другој сврси, показало се да је користан за дијалог о трансформацији. Почетни потицај трансформацији *TPG* је поверио *OFT*, *USJFCOM* и видовима. За процес је била кључна израда годишњих „мапа пута трансформације“, од сваког вида и *USJFCOM*, као и „Стратегијска процена трансформације“ („Strategic Transformation Appraisal“) коју је израдила *OFT*.

Поред специфичних задатака за израду мапе пута који су представљени видовима, најзначајнији су:

- „користити дефиницију трансформације која је дата [у *TPG*].“
- навести „када и како ће способности бити уведене у оперативну употребу“.
- „идентификовати најзначајније способности из других видова и агенција које су неопходне за успех.“
- „идентификовати промене у организационој структури, оперативним концептима, доктрини и скуповима вештина којима треба да људство овлада.“
- осмислити „метрику за рад на остваривању шест трансформационих циљева и трансформационих оперативних концепата“.¹²⁸

Одговорност *OFT* да „надгледа и процењује имплементацију стратегије МО за трансформацију, саветује министра одбране и управља процесом мапе пута трансформације“¹²⁹ одражавала се у захтеву да Рамсфелду обезбеди „Стратегијску процену трансформације“:

¹²⁷ Moreton Rolleston (AF/A8X), телефонски интервју с аутором, 27. новембар 2007. године. Richard Webster (Capabilities Processing Branch, Marine Corps Combat Development Command), разговор с аутором, 14. фебруар 2008. године. Robert Fix (Chief, Army Transformation Office), разговор с аутором, 15. фебруар 2008. године.

¹²⁸ Rumsfeld, *TPG*, 29–30. Видети у поглављу 3 (овог рада) додатну дискусију о „шест циљева трансформације“.

¹²⁹ Исто, стр. 12.

Процес трансформације биће оцењиван у годишњој процени коју пише директор *OFT* и подноси министру одбране, најкасније до 30. јануара. Тим проценама ће се оцењивати и тумачити напредак у правцу имплементације свих аспеката стратегије трансформације и препоручивати модификације и ревизије где је то неопходно.¹³⁰

Било је, сигурно, мноштво других задатака,¹³¹ али за видове, *USJFCOM* и *OFT*, у *TPG* формални циклус, визија–анализа–извештавање, идентификован је као најважнија одговорност. Министар одбране и, до извесног степена, видови и *USJFCOM* имали су визију. Анализа њиховог рада и извештавање односили су се на *USJFCOM*, видове и *OFT*.

На основу инсистирања да се користи дефиниција трансформације коју је усвојило Министарство одбране, Рамсфелд је схватао да дефинисање појма уноси раздор и своди дијалог на расправу око термина. Да би се избегао такав исход, у *TPG* је понуђена основна дефиниција, уз додатни скуп назива из одређене области, као да су се желела избећи контекстуална тумачења:

Трансформација је „процес који обликује променљиву природу војног надметања и сарадње путем нових комбинација концепата, способности, људи и организација, које користе предности наше нације и штите је од асиметричних рањивости ради очувања наше стратегијске позиције, која помаже јачању мира и стабилности у свету“.¹³²

Иако би најлакши приступ био да се употреби дословна дефиниција из *TPG*, у *TPG* се то изричито не захтева. Ипак, међу видовима постоје недоследности. Највероватније је Рамсфелд инсистирао да се у дефиницију сваког вида унесу главне компоненте. Те компоненте укључују:

- идентификацију трансформације као процеса којим се покушава обликовати калкулација војног надметања и сарадње;
- обухватање разних комбинација концепата, способности, људи и организација;
- коришћење националних предности;
- заштиту од асиметричних рањивости;
- настојање да се одржи америчка стратегијска надмоћ.

Копнена војска је једини вид војске који је употребио дословну дефиницију Министарства одбране.¹³³ Ту дефиницију допунили су широм стратеги-

¹³⁰ Исто, стр. 14.

¹³¹ Исто, стр. 23– 27.

¹³² Исто, стр. 3.

¹³³ United States Army, *United States Army Transformation Roadmap 2003*, (Washington, DC, 2003), ix. Копнене снаге су понављале баш ту исту дефиницију, United States Army, *2004 Army Transformation Roadmap*, (Washington, DC, 2004), p. 1–3.

јом која веома подсећа на троделну стратегију коју су изложили након операције *Савезничка сила*.¹³⁴

У *Трансформационим плановима летења (Transformation Flight Plans)*, за 2003. и 2004. годину, Ваздухопловство САД није уврстило дословну дефиницију министра одбране, него је понудило и радну дефиницију специфичну за одређен вид, односно једно поглавље посвећено је објашњењу шта тај термин јесте, а шта није.¹³⁵ „Радна дефиниција“ трансформације коју је усвојило ваздухопловство гласи:

Процес којим војска постиже и одржава предност кроз промене у оперативним концептима, организацији и/или технологијама који знатно побољшавају способности за вођење рата или способност да се задовоље захтеви променљивог безбедносног окружења.¹³⁶

Радна дефиниција идентификује трансформацију као процес и, до извесног степена, признаје њене асиметричне слабости. Истовремено, она више наглашава улогу нових технологија и вођење рата, него Рамсфелдова дефиниција. Она умањује улогу коју трансформација има у обликовању међународне војне калкулације. С обзиром на тај део радне дефиниције, Моретон Ролстон, аутор великог дела литературе о трансформацији овог вида, објашњава да је ваздухопловство развило ову дефиницију пре него што је OFT објавила своју дефиницију, у вези с тим, дефиницију овог вида сматрао је бољом од верзије OFT, одлучио је да надаље користи њу као препоруку.¹³⁷

За разлику од копнене војске и ваздухопловства, морнарица није никада у својим мапама пута директно поменула дефиницију министра одбране, него уграђује нешто другачију дефиницију:

Трансформација америчких војнопоморских снага јесте континуиран процес, који обухвата промене у начину на који обучавамо, школујемо и ангажујемо људе и на који организујемо и опремамо борбене формације, те процесе којима обликујемо и развијамо војнопоморске способности потребне за здружене снаге будућности.¹³⁸

Иако ова дефиниција прихвата да је трансформација процес и да обухвата промене у концептима, способностима, људима и организацијама,

¹³⁴ *United States Army Transformation Roadmap 2003*, 1–2. Међутим, мапа пута за 2003, мало се позива на тачке ове стратегије пре 2003. године. У ствари, у њој се помиње да је та стратегија изведена из неколико извора који су сви везани за период Рамсфелдовог мандата.

¹³⁵ *United States Air Force, The US Air Force Transformation Flight Plan*, (Washington, DC, 2003), 5–12; and *United States Air Force, The US Air Force Transformation Flight Plan*, (Washington, DC, 2004), 5–12. У сваком том случају, у поглављу 2, разматра се дефиниција трансформације. Поглавља из 2003. и 2004. готово су идентична (од речи до речи).

¹³⁶ *The US Air Force Transformation Flight Plan*, (Washington, DC, 2003), p. 10.

¹³⁷ Rolleston, разговор с аутором, 15. фебруар 2008. године.

¹³⁸ *United States Navy, Naval Transformation Roadmap 2003: Assured Access & Power Projection... From the Sea*, (Washington, DC, 2003), p. 1.

она изоставља улогу трансформације у обликовању потенцијалних непријатеља и савезника, односно како ће они гледати на трансформисану америчку војску. Касније, у проширеној дискусији морнарица придаје важност у очувању надмоћи америчке војске, али не помиње слабе стране асиметричности или њене дугогодишње националне јаке стране.

У *TPG* није никад прецизирано да видови директно користе дефиницију министарства, нити се у путној мапи морнарице занемарује та дефиниција. Овај вид је, можда, сматрао да дефиниција и њени атрибути сами себе објашњавају. У мапи пута морнарице спомиње се овај вид критике који јој је упућен, а могла би и да удаљи креаторе политике од најважнијих питања зато што изоставља сваку ширу дискусију о дефиницијама.

Како се и могло очекивати, сваки вид војске посветио је знатне делове својих мапа пута следећим задацима:

- навести „када ће способност бити уведене и како“;
- „идентификовати најзначајније способности из других видова и ресурса које су потребне за успех“ и
- „идентификовати промене у организационој структури, оперативним концептима, доктрини и скуповима вештина људства“.¹³⁹

Иако су спроводили те задатке у документима које су израдили од 2002. до 2003, видови су користили своје мапе пута као прилику да разјасне своје визије, да их ускладе са смерницама *TPG* и да опишу шта им је потребно од других видова и ресурса. На основу одговора добијених реализацијом поменутих задатака схватили су највећу вредност процеса *TPG*.

Копнена војска је свој програм описала у четири концепта здруженог дејствовања (*Joint Operating Concepts – JOCs*) Министарства одбране: веће борбене операције, операције стабилизације, стратегијско одвраћање и безбедност матичне територије.¹⁴⁰ Свакој *JOC* посвећено је једно поглавље у којој је описано како копнена војска схвата појединачну *JOC*, како ће компоненте из наслеђених, прелазних и циљних снага допринети њиховом остварењу, те како други видови и ресурси војске могу пружити подршку успешном остварењу *JOC*.¹⁴¹ Најзад, копнена војска је детаљно размотрила како намерава да изгради те снаге помоћу постојеће доктрине, организације, обуке, материјалне базе, лидерства и школовања, људства и објеката (уобичајени назив *DOTMLPF – doctrine, organization, training, materiel, leadership and education, personnel and facilities*).¹⁴²

У мапи пута за 2004, копнена војска је пречистила своју поруку само кад се ради о приказу. Иако је остала верна *JOCs*, та мапа пута није нагласила

¹³⁹ Rumsfeld, *TPG*, p. 29.

¹⁴⁰ *United States Army Transformation Roadmap 2003*, p. iii–vi. Видети такође: Rumsfeld, *TPG*, стр. 31.

¹⁴¹ *United States Army Transformation Roadmap 2003*, pp. 3–1 – 6–4.

¹⁴² Исто, стр. 8–1 – 8–25.

JOCs до истог степена. Уместо тога, копнена војска је у одређеним поглављима изложила своје схватање здружености, односно метод приказа снага ратним командантима, као и DOTMLPF приступ улогама у организовању, обуци и опремању.¹⁴³ Упркос тим променама главна порука остала је непромењена, од 2003. до 2004, и одговорила је на сваки задатак детаљно и доследно, између те две верзије.

Током 2003. године ваздухопловство је, такође, прихватило четири JOCs, али је мање конструктивно, него копнена војска описало како намерава да их подржи. Као и копнена војска, ваздухопловство је дискутовало о томе како схвата сваки JOC. Уместо да конкретно наведе организације које ће подржати JOCs, употребило је дијаграм да покаже која ће „трансформациона способност“ подржати сваки поједини JOC. На пример, трансформациона способност ваздухопловства, „онемогућавање противника да приступи космичким ресурсима“, подржава сва четири JOCs, без обзира на то колико та способност није специфична организациона структура, али јесте способност коју овај вид настоји да угради у снаге.¹⁴⁴ При ваздухопловству идентификовано је шеснаест таквих способности, али мало је конкретних организација које су повезане с њима.¹⁴⁵ У публикацији се разматра „шест различитих способности“ ваздухопловства,¹⁴⁶ постојећи и предложени системи и платформе који их подржавају, те како би други видови и ресори могли да подрже подухвате ваздухопловства.¹⁴⁷ Нови организациони концепт ваздухопловства у 2003. години остале су само и даље Наменске снаге за глобални удар (*Global Strike Task Force*).

До момента када се у штампи појавио *Трансформациони план летења Ваздухопловства САД* за 2004. годину (*US Air Force Transformation Flight Plan*), Наменске снаге за глобални удар биле су замењене серијом од шест нових концепата операција које су специфичне за ваздухопловство, или, како их је тај вид називао, „CONOPS“.¹⁴⁸ Оне су подржавале неколико концепата JOCs и обухватиле „глобалну мобилност“, „глобални упорни напад“, „глобални удар“, „безбедност матичне територије“, „нуклеарни одговор“ и „космос и C4ISP“.¹⁴⁹ Осим увођења тих нових CONOPS и неколико измена у терминологији, од 2003. до 2004, главна порука и генерални приступ остали су непромењени.

Приступ Ваздухопловства САД за 2004. веома је сличан приступу морнарице, а као и у копненој војсци и ваздухопловству, порука морнарице није

¹⁴³ 2004 *Army Transformation Roadmap*, pp. 2–1 – 2–15, 5–1 – 5–21.

¹⁴⁴ *The US Air Force Transformation Flight Plan*, (Washington, DC, 2003), p. 20.

¹⁴⁵ Исто.

¹⁴⁶ Исто, стр. 50. Те способности су „надмоћ у ваздушном простору и космосу“, „информациона надмоћ“, „глобални напад“, „прецизни напад“, „велика глобална мобилност“, и „агилна борбена подршка“.

¹⁴⁷ Исто, стр. 49–74.

¹⁴⁸ *The US Air Force Transformation Flight Plan*, (Washington, DC, 2004), pp. 41–42.

¹⁴⁹ Исто.

се у основи променила, од 2002. до 2004. године. Мапа пута Морнарице САД за 2003. укључује концепте здруженог дејствовања, али само у основним цртама. Док је копнена војска одмах у почетку учинила *JOCs* фундаменталним за своју мапу пута, а ваздухопловство изричито повезало своје способности и *CONOPS* са *JOCs*, морнарица је понудила табелу концепата, у којој се види који концепт¹⁵⁰ пружа подршку којем концепту, од четири *JOC*.¹⁵¹ Након увода мапе пута морнарице с кратким уводним ставом у којем се разматра табела, у том документу даље се у подсетнику мапе пута мало позива на *JOCs*.¹⁵²

Мапа пута трансформације морнарице за 2003. године (Naval Transformation Roadmap 2003) налази се у средишту дешавања четири концепта које је овај вид укратко изложио 2002. године¹⁵³ и одговорила је на све задатке из *TPG* њиховим детаљним описима. Дискусија је обухватала непосредне, средњорочне циљеве и дугорочне у оквиру пројектованог финансирања значајних пројеката. Опис сваког концепта обухватао је и дискусију о томе како би други видови и ресурси могли да подрже напоре морнарице.¹⁵⁴ Док су копнена војска и ваздухопловство понудили формални дијаграм који је унакрсно повезивао задатке из *TPG* с одломцима из њихових мапа пута, морнарица није унела такав инструмент.¹⁵⁵ Иако се мапа пута морнарице за 2003. разликовала од мапа других видова, она представља штабни рад на основу којег је одговорено на већину задатака из *TPG*.

Међутим, мапа пута морнарице за 2004. представља знатно одступање од задатака из *TPG* и не даје одговор на многа питања. У 2004. години поново је стављено у средиште пажње описивање четири концепта вида и дискусија о здружености снага морнарице и Маринског корпуса. У документу није постојала терминологија којом се описује нови производ за 2004, као ажурирани документ из 2003. године. У вези с тим, као да желе да кажу *OFT* и министру одбране „нађите га сами“. У предговору документа наводи се да „ће детаљни описи програма трансформације који су дати у мапи пута, а који укључују развој и рокове увођења у употребу и потребне ресурсе, бити објављени у Меморандуму о циљу програма, од 2004. до 2009. фискалне године (*Fiscal Year 2004–2009 Pro-*

¹⁵⁰ Sea Shield, Sea Strike, Sea Base, and FORCEnet.

¹⁵¹ *Naval Transformation Roadmap 2003: Assured Access & Power Projection...From the Sea*, p. 5.

¹⁵² Исто, стр. 1–5, 7, 10, 69.

¹⁵³ Sea Strike, Sea Base, Sea Shield, and FORCEnet.

¹⁵⁴ *Naval Transformation Roadmap 2003: Assured Access & Power Projection...From the Sea*, 12–80.

¹⁵⁵ *United States Army Transformation Roadmap 2003*, pp. vi – vii; *2004 Army Transformation Roadmap*, pp. v–vi.; *The US Air Force Transformation Flight Plan*, (Washington, DC, 2003), pp. A-1 – A-2; *The US Air Force Transformation Flight Plan*, (Washington, DC, 2004), pp. A-1 – A-2.

gram Objective Memorandum)".¹⁵⁶ Иако ће о одговорима *OFT* на приступе видова бити речи касније у овом делу текста, важно је напоменути да је *OFT* благо прекорила овај приступ у својој првој *Стратегијској процени трансформације*:

Процес развоја POM [Меморандум о циљу програма – Program Objective Memorandum – POM] није повезан с концептом за употребу снага у рату. Уместо тога, на годишњи циклус POM утицале су постепене промене постојећих видовских програма. То је било прихватљиво док је главна војна претња за нацију долазила само од једног добро дефинисаног противника, али нове претње су растресито распоређене и брзо се развијају.¹⁵⁷

У 2003. години, приступ морнарице последњем значајном задатку у *TPG*, „осмислити метрику за рад на остваривању шест циљева трансформације и трансформационих оперативних концепата“,¹⁵⁸ био је као и код других видова. Формат је био првенствено у облику дијаграма, са списком организација, концепата или способности на вертикалној оси и са шест критичних оперативних циљева наведених на врху. На местима где се две осе пресецају, видови су процењивали како њихов програм трансформације задовољава циљеве, углавном на квалитативној основи.¹⁵⁹ Међутим, мапе пута копнене војске и ваздухопловства обухватале су додатну дискусију о настанку тих процена.

Специфичне видовске мапе пута за 2003. и 2004. годину, посматране заједно, дају пет схватања природе трансформације. Прво, постојало је варирање у перцепцији трансформације у погледу видова, упркос томе што је постојала само једна дефиниција за све – од врха до темеља. Та неједнакост прешла је касније у варијације у другим посебно важним концептима и потконцептима, које су само ометале здружену дискусију. На пример, морнарички *FORCEnet* приступ Мрежноцентричном ратовању (*NCW*), могао је послужити и другим видовима, али због специфичног тумачења сваког вида и давања својих бренд назива за *NCW*, дискусија је постала нејасна, а у неким моментима и збуњујућа.¹⁶⁰ Те дивергентне

¹⁵⁶ United States Navy, *Naval Transformation Roadmap: Power and Access...From the Sea: Sea Strike, Sea Shield, Sea Basing*, (Washington, DC, 2004), p. ii.

¹⁵⁷ OFT, Department of Defense, "The Strategic Transformation Appraisal for FY-2004" (Washington, DC, 2004), p. 6.

¹⁵⁸ Rumsfeld, *TPG*, p. 30.

¹⁵⁹ *United States Army Transformation Roadmap 2003*, pp. A-1 – B-1; *The US Air Force Transformation Flight Plan*, (Washington, DC, 2003), pp. C-1 – C-21; *The US Air Force Transformation Flight Plan*, (Washington, DC, 2004), pp. C-1 – C-12; *Naval Transformation Roadmap 2003: Assured Access & Power Projection...From the Sea*, p. 6.

¹⁶⁰ Копнена војска користила је термин „борбена команда“ (*Battle Command*). Ваздухопловство САД није понудило конкретан бренд назив за *NCW*, али је расправљало о „Центру за ваздухопловне операције као систему оружја“. Појединачни приступи видова мрежноцентричном ратовању имали су међусобних сличности и значајних разлика.

дефиниције довеле су до различитих приступа видова описивању програма и учиниле њихове мапе пута тешким за процењивање на основу одређених стандарда.

Друго, сваки вид имао је опсежне програме трансформације који су постојали у време пре појаве *TPG*, па су настојали да те своје програме ускладе с моделом *TPG*. Ова ситуација имала је добре и лоше аспекте. У најбољем случају, мапе пута представљале су искрен приказ визије видова и тога како су оне задовољиле директиву министра одбране на основу конкретних анализа и описа о њиховој стварној здружености. Примери обухватају дискусије о здруженој међузависности и о непосредним, средњорочним и дугорочним приоритетима. У најгорем случају, мапе пута биле су само штабни инструменти за извештавање. На пример, у процени својих програма у односу на шест оперативних циљева трансформације, видови су претворили неке делове својих процена у једноставне, штабно-оријентисане, бирократске производе, стварајући тиме ограничене могућности за оствариву процену на нивоу *OFT*.

Треће, нове способности, концепти и организације видова имале су широку примену на више циљева и врста мисија. На пример, концепт ваздухопловства *Усавршени крстарећи пројектил* односио се на три, од шест најважнијих оперативних циљева.¹⁶¹ Без процеса *TPG*, могуће је да би оперативни планери превидели такве примене у плановима будућих похода.

Четврто схватање уско је повезано са трећим. Мапе пута свих видова, разматране заједно, јасно су показале да заиста постоји више провајдера (с видовским специфичностима) нових способности, које ствара трансформација, а који су у функцији подршке четири Концепта здруженог дејствовања (*JOCs*). Уз искрене видовске описе потребне подршке од других видова и ресора ван видова, *OFT* је могла да идентификује потенцијалне оперативне раскораке. У вези с тим, добит је двострука. Прво, министар одбране био би у могућности да процени целокупан рад на трансформацији у условима ограничених ресурса и донесе свесне одлуке да ограничи претерано преклапање и дуплирање. Друго, оперативни планери добили су додатне опције помоћу којих су могли да постигну ефекте које су желели, приближавајући тако видове стварној здруженој модуларности.

Без обзира на Рамсфелдов високи положај и велики утицај, као и постојање директора *OFT* као „цара трансформације“, видови нису увек у потпуности извршавали задатке из *TPG*. Табела 3 даје резиме видовских приступа за пет најзначајнијих задатака из *TPG*.

¹⁶¹ *The US Air Force Transformation Flight Plan*, (Washington, DC, 2003), p. C-15.

Табела 3

Процена видовских мапа пута

Најзначајнији задатак у <i>TPG</i>	Трансформациона мапа пута/план летења					
	Морнарица		КоВ		Ваздухопловство	
	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.
Користити дефиницију трансформације која је дата у <i>TPG</i>						
Навести када и како ће способности бити уведене у оперативну употребу						
Идентификовати најзначајније способности из других видова и агенција које су неопходне за успех						
Идентификовати промене у организационој структури, оперативним концептима, доктрини и скуповима вештина којима људство треба да овлада.						
Осмислити метрику за рад на остваривању шест трансформационих циљева и трансформационих оперативних концепата.						

Кључ:

Извршен задатак из *TPG*.Делимично извршен задатак из *TPG*.Неизвршен задатак из *TPG*.

Ако се рад видова на трансформацији разликовао, онда је *Здружена мапа пута трансформације* коју је израдила *USJFCOM* представљала прилику да се приближе гледишта, у погледу терминологије и сувишног преклапања и раскорака између видова. Као што је описано у *TPG*, улоге *USJFCOM* у развоју концепта и експериментисању имале су три дела. Прво, она је развој здруженог концепта и експериментисање водила како је то одређивао начелник Здруженог генералштаба (*Chairman of Joint Chiefs of Staff – CJCS*). Друго, *USJFCOM* је координисала развој здруженог концепта и експериментисање између регионалних и функционалних борбених команди.¹⁶² Треће, команда је била задужена да препоручује *CJCS* промене у здруженим концептима на основу резултата тог експериментисања.¹⁶³ Мада то није изричито наведено у *TPG*, *USJFCOM*

¹⁶² EUCOM, PACOM, SOUTHCOM, NORTHCOM, AFRICOM, TRANSCOM, STRATCOM and SOCOM.

¹⁶³ *TPG*, pp. 12–13.

је поред тога имао неограничен кредибилитет да на плану организације и здруживања буде први међу видовима и командама, те тако стандардизује језик трансформације и терминологију видова и борбених команди. Да би то било успешно обављено, потребно је да видови и борбене команде признају њен ауторитет *USJFCOM*. Нејасно је зашто није дошло до стандардизације да ли због тога што *USJFCOM* није била заинтересована да прихвати ту улогу или што видови нису били вољни да признају њен ауторитет. Као што доказује њена сопствена Путна мапа здружене трансформације, *USJFCOM* се усредсредила првенствено на своје експлицитне улоге у развоју концепта и експериментисању и увела је додатну терминологију у дијалог.

Дискусија *USJFCOM* била је, по свим мерилима, темељна. Прихватањем дефиниције трансформације из *TPG*, њена мапа пута дала је јасне референце с четири специфична концепта здруженог дејствовања (*JOCs*) и, у вези с тим, како би специфичне способности неког вида повремено могле да се уклопе у интересорно окружење и задовоље захтеве борбених команди за вођење рата.¹⁶⁴ Међутим, у највећем делу мапе пута *USJFCOM* расправљало се о додатним широким концептима. То су били Здружено командовање и контрола; Здружена обавештајна делатност; Здружена наука и технологија; Здружено размештање, употреба и обезбеђивање; Здружена обука и стручно војно образовање.¹⁶⁵ Мапа пута додала је дебати о *NCW* и термин „глобална информациона мрежа“ и разматрала је приступ *USJFCOM* Здруженом развоју концепта, експериментисању и изради прототипа.¹⁶⁶

У закључку мапе пута *USJFCOM* је понудила неколико вредних препорука за здружену заједницу. Прво, будући да видови немају могућност да међусобно координишу своје мапе пута, *USJFCOM* је препоручила клизне рокове видовских мапа пута како би се омогућила координација видова и подешавање рокова за процес буџетирања.¹⁶⁷ Друго, мапа пута *USJFCOM* истакла је потребу за већом конкретношћу здружених и појединачних видовских концепата и способности.¹⁶⁸ Треће, *USJFCOM* је разматрала потребу да се стандардизује видовска и здружена мрежна архитектура у границама постојеће технологије и технологије непосредне будућности.¹⁶⁹ Четврта препорука повезана је с трећом, *USJFCOM* је захтевала да се осигура међународним партнерима и савезницима да „уведу мало трансформације [командовања и контроле]“.¹⁷⁰ Коначно, *USJFCOM* је подстицала јачање процеса Здружене

¹⁶⁴ United States Joint Forces Command, *Joint Transformational Roadmap*, Norfolk, 2004, pp. 30–41.

¹⁶⁵ Исто, стр. 77–150, 164–178.

¹⁶⁶ Исто, стр. 50–77, 151–163.

¹⁶⁷ Исто, стр. 180.

¹⁶⁸ Исто.

¹⁶⁹ Исто, стр. 181.

¹⁷⁰ Исто, стр. 182.

науке и технологије како би се осигурала ефикасна повезаност с конкретним здруженим ратоводним способностима.¹⁷¹ У свим тим препорукама, једна тема се доследно јавља. Тако, *USJFCOM* је настојала да употреби процес мапе пута да реализује изводљиве здружене приступе, уместо једноставних штабних продуката, како би остварила трансформацију.

Као и видови, *OFT* је израдила две *стратегијске процене трансформације* 2003. и 2004, с тим што је процена из 2004. темељнија. У својој првој процени *OFT* је увела аналитички приступ који није био претходно понуђен видовима и *USJFCOM* (слика 6):¹⁷²

Он дели изазове националне безбедност на четири типа: „традиционалне“, „нерегуларне“, „катастрофичне“ и „раздируће“. [Овај приступ разматра сваки тип] изазова и приближно процењује вероватноћу сваког изазова и рањивост САД на сваки изазов.¹⁷³

Слика 6 – Нови аналитички модел *OFT*¹⁷⁴

¹⁷¹ Исто.

¹⁷² *OFT*, “The Strategic Transformation Appraisal for FY-2004”, Washington, DC, 2004, p. 2.

¹⁷³ Исто.

¹⁷⁴ Исто.

Ако се ставе здружене и видовске способности у категорије против којих би реаговали, *OFT* и министар одбране могли би да добију реалну и брзу процену о томе како су снаге избалансиране. Иако прва *Стратегијска процена трансформације* није у тексту имала јасан графички приказ, *OFT* је поменула да већина америчких способности спада у квадрант „традиционалних“ изазова.¹⁷⁵ Будући није била изненађена овим резултатом *OFT* је приметила да „без 'равноправног конкурента' с којим би се конфронтирале, оружане снаге САД могле би се наћи у позицији да не буду приправне на адекватан начин да се супротставе једном стратегијском изазову или већим стратегијским изазовима с којима се земља сада суочава“.¹⁷⁶ У вези с тим, *OFT* је бринуло да ће Министарство одбране наставити да се усредсређује на области у којима је претња била најмање вероватна и где се земља суочавала с малом рањивошћу.

Прва процена указала је да видовске мапе пута не разматрају оно што је *OFT* назвала „економика одбране“.¹⁷⁷ Са становишта *OFT*, пажњу су привукла три питања. Прво, у видовским мапама пута није поменуто да су „пројектовани трошкови одржавања и модернизације постојећих снага у њиховом садашњем облику већи, него што нација себи може да приушти“. Друго, мапе пута нису представљале стратегије помоћу којих би се видови могли ослободити наслеђених система и организација. И треће, према мишљењу *OFT*, недовољно је анализирано које су то трансформационе способности које би потенцијални непријатељи могли да неутралишу, уз мале трошкове или знатне напоре, као и како би Министарство одбране на то одговорило и по којој цени.¹⁷⁸

Такође, *OFT* је увела концепт „питања за којима жалимо“ као „прилике за које ће они који долазе после нас жалити што их нисмо искористили“.¹⁷⁹ Оне су обухватале недостатак целовитог министарског плана за некинетичке системе, као што су: ласери и способности које базирају у космосу и које дејствују по позиву.¹⁸⁰

На основу мапа пута из 2003. године, закључци су укључивали и процену с „добрим вестима“ да „узевши заједно, видовска и здружена мапа пута сликају портрет снага које ће... постајати све здруженије, драматично ефективније и оспособљеније у мултинационалним операцијама“.¹⁸¹ Области за побољшања обухватале су дискусије о економији и „питања за којима жали-

¹⁷⁵ Исто.

¹⁷⁶ Исто.

¹⁷⁷ Исто, стр. 3.

¹⁷⁸ Исто.

¹⁷⁹ Исто, стр. 30.

¹⁸⁰ Исто, стр. 31–32.

¹⁸¹ Исто, стр. 4.

мо“, које су већ поменуте, потребу да се средиште пажње помери с традиционалног ратовања на нове облике ратовања, те уклањањем баријера у вези с трансформацијом (поготово културолошких баријера).¹⁸² Слично мапи пута *USJFCOM*, у тој процени је препоручено да улагања министарства у науку и технологију буду везана за стратегије одбране.¹⁸³ Према *OFT*, објављивањем процене означава се завршетак успешног првог циклуса *TPG*.¹⁸⁴ Мапе пута за 2003. годину биле су, са позиције система који их је произвео, доследне и генерално су подржале *JOCs*.¹⁸⁵

Применом пречишћене верзије новог четвороделног аналитичког модела и приступа с „питањима за којима жалимо“, *Стратегијска процена трансформације* из 2004. године јасно показује да је процес *TPG* сазрео током претходне године – на основу четири разлога. Прво, процена из 2004. разјаснила је однос четири типа ратовања (традиционални, раздирући, катастрофични и нерегуларни [слика 1]) и четири концепта здруженог дејствовања (*JOCs*). Укратко, свака *JOC* морала би да узме у обзир карактеристике из четири типа ратовања. На пример, за *JOC* Безбедност матичне територије потребне су, поред многих других, и способности као што су „Подршка брзом и координисаном федералном одговору“ (из квадранта нерегуларног ратовања); „Припрема за ефекте вишеструких симултаних случајева *CBR-NE* и њихово ублажавање“ (из квадранта катастрофичног ратовања) и „Сајбер-претње за снаге и средства МО на матичној територији“ (из квадранта раздирућег ратовања).¹⁸⁶

Друго, у процени за 2004. годину, разматран је напредак Министарства у односу на препоруке дате у претходној процени.¹⁸⁷ Вести нису увек биле добре. Иако је бележио напредак на здруженом нивоу и нивоу Пентагона на побољшању способности у нерегуларним, катастрофичним и раздирућим изазовима за безбедност, у извештају се мало говори о напорима видова у ту сврху.¹⁸⁸ У вези с дискусијом из процене за 2003. годину о економици одбране, у извештају се излаже примедба да Министарство одбране и видови још увек, од 2004, нису успели да схвате разлику између „буџета“ и „трошкова“. ¹⁸⁹ Постоје и други примери, а сваки пример указује на то, имплицитно или експлицитно, да *OFT* очекује да видови и министарство предузму акцију на основу препорука из процене.

¹⁸² Исто, стр. 42.

¹⁸³ Исто, стр. 37.

¹⁸⁴ Исто, стр. 4.

¹⁸⁵ Исто, стр. 8.

¹⁸⁶ *OFT, Department of Defense, 2004 Strategic Transformation Appraisal, Washington, DC, 2005, p. 12.*

¹⁸⁷ Исто, стр. 2.

¹⁸⁸ Исто, стр. 2–3.

¹⁸⁹ Исто, стр. 4.

Као трећи пример процедуралне зрелости, OFT је, са Стратегијском проценом трансформације за 2004, дала још неколико опсервација на стратегијском нивоу. Прво, OFT „није пронашла никакво веће здружено настојање у мапама пута да се развију нови облици тешког превоза ваздушним путем или да се драматично смање постојећи захтеви за способношћу ваздушног транспорта“ [наглашено курсивом у оригиналу].¹⁹⁰ Друго, на неколико фронтова, као што су, на пример, маскирање, сензори и оружје с усмереном енергијом, OFT је приметила да је средиште пажње на видовском нивоу усмерено више на то како би САД примениле те способности против потенцијалних непријатеља, а мање на то како да се бори против непријатеља који може да употреби сличне способности. Треће, OFT је поменула захтев Министарства за (нечим што је назвала) интеграцијом по „хоризонтали“, односно између владиних ресора, и по „вертикали“, односно између савезног, државних и локалних сектора.¹⁹¹

Четврти пример процедуралне зрелости јесте чињеница да је OFT детаљније развила своје анализе. У процени за 2004. годину наводи се списак здружених способности и унакрсно се повезују не само оне здружене способности које сваки вид обезбеђује за потребе JOCs, него и оно што је видовима потребно, од других видова и од других ресора, како би постигле успех у неком оперативном окружењу.¹⁹² Неке од опсервација начињених 2003, остале су исте – поред осталог, претерано инсистирање видова на традиционалном начину ратовања, неадекватно разумевање економије одбране и непостојање транспорта ваздушним путем између војишта. У овом детаљнијем приступу може се видети већа применљивост процеса TPG као инструмента за доношење одлука министра одбране и видова.

Закључци из *Стратегијске процене трансформације* за 2004. годину показали су солидну доследност у целом извештају. Прво, дати су аргументи за „Голдвотер-Николсов“ еквивалент интерресорним пословима с хоризонталном и вертикалном интеграцијом способности националне безбедности.¹⁹³ Друго, понавља се потреба за решавањем транспорта ваздушним путем између војишта, било смишљањем алтернативних стратегија ваздушног транспорта, као што је, на пример, транспорт типа „лакши од ваздуха“, било смањењем захтева који се постављају ваздушном транспорту.¹⁹⁴ Трећи и четврти закључак одсликавају недостатке анализе о непријатељевој употреби сензора и оружја с усмереном енергијом.

И поред очигледног побољшања која има *Стратегијска процена трансформације* у 2004, у извештају има раскорака који су очигледни. Прво, у

¹⁹⁰ Исто, стр. 13.

¹⁹¹ Исто, стр. 17.

¹⁹² Исто, стр. 22–71, 72–76.

¹⁹³ Исто, стр. 18.

¹⁹⁴ Исто, стр. 19.

процени није директно препоручено давање задатка било којем виду да се позабави недостацима здружених способности. На пример, упркос потреби копнених снага за ваздушним транспортом између војишта и унутар њега, у извештају уопште није препоручено да Транспортна команда САД или њене компоненте одговоре на тај захтев. Друго, у процени уопште није постављен изазов организацијама као што су Кабинет министра одбране, Здружени генералштаб или *USJFCOM* да уведу стандардизовану терминологију или „бренд називе“ у вези с трансформацијом. И треће, у извештају се не тражи од видова да реструктурирају будуће мапе пута у складу с четворodelним аналитичким моделом *OFT*. Најзад, *OFT* није дискутовала о предлозима видова и *USJFCOM* да се механика процеса прилагоди *TPG*. На пример, привукле су пажњу претходно разматране препоруке *USJFCOM* да се у мапу пута унесу клизни датуми, а рокови да се ускладе с процесима програмирања и буџетирања. Вероватно има и других сличних примера, али сви они указују на тему која превладава. Од 2004. године *OFT* је подбацила у својој улози „организационог цара“ трансформације и није повећала потенцијал процеса као форума за здружену координацију.

Овај период одсликавао је огромну енергију усмерену на процес трансформације. Видови, *USJFCOM* и *OFT* демонстрирали су стваралачку способност вредну помена и посветили знатну енергију процесу изложеном у *Смерницама за планирање трансформације*. Иако има доказа да су видови и друге организације гледали на своје одговорности као на још један бирократски захтев, они су изложили приступе који откривају озбиљно разумевање процеса и жељу за трансформацијом.

Себровски је доказао да је заговорник трансформације коме се може веровати. Није се плашио да „костреши перје“, како својим идејама, тако и идејама *OFT*, и задобио је значајне савезнике, као на пример америчког сенатора Олимпију Сноуи (*Olympia Snowe*) и Ендруа Крепиневича (*Andrew Krepinevich*). Очигледно да је имао подршку самог Рамсфелда.¹⁹⁵ Вођство Себровског било је светла тачка овог периода, а он је поседовао прибраност да одржава процес *TPG* на правом путу.

Међутим, након две године видови нису много променили своје визије у односу на оно што је постојало у периоду пре *TPG*, иако су (колективно) схватили снагу *RMA* и радили на томе да искористе њене могућности. У овом моменту важније питање било је до којег степена је Рамсфелд очекивао да видови обришу своје трансформационе табле и стартују изнова када је он ступио на функцију. У вези с тим, Штаб ваздухопловства је приметио да Рамсфелд то очекује – и то неправедно:

¹⁹⁵ Tiron, Roxana: "Military-transformation agency at crossroads after Cebrowski", TheHill.com, September 15, 2005, <http://thehill.com/the-executive/military-transformation-agency-at-crossroads-after-cebrowski-2005-09-15.html> (сајт посећен 28. јануара 2008).

Речено је, када је [OFT] преузела функцију – њихов почетни аргумент био је, војска је сломљена (деморалисана) и да они морају да реагују тако да „разбију порцелан“ да би га поправили. Много тога што је [OFT] сматрала „трансформацијом“ били су програми који су започети пре, него што су они дошли тамо.¹⁹⁶

Штабни официри других видова нерадо дају тако отворене примедбе. Међутим, они доследно примећују, иако су се штабови свесрдно сложили с Рамсфелдовом поруком, да су се они бунили против његовог агресивног става¹⁹⁷ и замерали OFT због наметљивости.¹⁹⁸ Када је реч о OFT, Тери Пудас тврди да то није била намера те канцеларије. Супротно његовој репутацији (некога ко изазива кострешење перја), Себровски је инсистирао OFT биће „катализатор промена“ и прва ће демонстрирати колегијални приступ ради уједињавања и усмеравања трансформације.¹⁹⁹

Остаје чињеница да јединствен приступ није довољно јасан. Упркос четвороделном аналитичком моделу OFT описаном 2003. године, видови и USJFCOM нису изменили своје методологије да олакшају анализе OFT. Терминологија је остала нејасна. Има мало доказа да су видови узели једни другима потребу за деловањем у оквиру процеса TPG. На сопствену иницијативу видова и USJFCOM, премошћен је јаз између њих, али на томе нису инсистирали ни министар одбране ни OFT.

Џон Гарстка подржава Пудасову тврдњу да је Себровски учинио да OFT делује више тимски, а не нападно, зато што OFT није попуњавана кадром ни финансирана тако да ствара сметње – или да буде нападан заговорник трансформације. Канцеларија од двадесет људи није имала на челу особу која би имала положај у рангу генерала, као ни способност да директно обликује буџетску делатност Министарства одбране. Он је приметио да не постоји једногласна одлука до које би се дошло договором видова, министра одбране, OFT и USJFCOM о томе „где желимо да идемо“ због неартикулисаних изазова и прилика.²⁰⁰

До августа 2005, Министарство одбране обуставило је процес мапа трансформације и стратегијске процене трансформације.²⁰¹ Тај догађај био је први од неколико догађаја који су још више ослабили процес који је посуштајао више, него што је то Рамсфелд у почетку очекивао. Као резултат тога, институционализација трансформације ушла је у завршни период, чија је карактеристика била недостатак званичних смерница.

¹⁹⁶ Rolleston, разговор с аутором, 15. фебруар 2008. године.

¹⁹⁷ Webster, разговор с аутором, 14. фебруар 2008. и Fix, разговор са аутором, 15. фебруар 2008. године.

¹⁹⁸ Garstka, разговор с аутором, 15. фебруар 2008. године.

¹⁹⁹ Pudas, разговор с аутором, 14. фебруар 2008. године.

²⁰⁰ Garstka, разговор с аутором, 15. фебруар 2008. године.

²⁰¹ Sebastian Sprenger: “With the 2005 Transformation Roadmaps Scrapped, OFT Focuses on QDR”, *Inside the Pentagon*, August 4, 2005.

Од 2005. до 2007. године – Процес без усмерења

Налазимо се на пресецишту неартикулисане потребе и недоследне промене.²⁰²
Тери Пудас, заменик директора OFT (септембар 2005)

Ова примедба Терија Пудас окарактерисала је стање процеса трансформације до 2005. године. С временом, показаће се да је пророчанска. Рамсфелдова одлука да процес *TPG* привремено обустави први је од два велика догађаја којима се процес трансформације, од процеса изграђеног око личности с угледом и јаког лидерства, претворио у процес који се не разликује много од оног што је било очигледно, од 2001. до 2003. године. У вези с тим, Рамсфелдов процес трансформације, иначе слаб, постепено је замирао, а видовски приступи поново су добили преимућство.

Рамсфелдова одлука да процес процене мапа пута, који је *TPG* прописао, привремено обустави био је повезан с расположивим штабним ресурсима. Процес *TPG* никад није заменио велики број производа које су израдили разни припадници видова, борбених команди и Пентагона – само их је додавао. Због тога, уз *Четворогодишњи преглед одбране* који је по захтеву Конгреса требало да буде готов 2005. године, конкуренција за штабне ресурсе постала је посебно оштра. Када се Рамсфелд суочио с надметањем за ресурсе одлучио је да привремено обустави годишњи процес *TPG*, с тим, да се обнови 2006. године.²⁰³

Други важан догађај био је одлука Пентагона у августу 2006, да затвори *OFT*.²⁰⁴ Званично, нова канцеларија била би „уграђена“ у Канцеларију за политику одбране и одбрамбена истраживања и инжењеринг (*Office of Defense Policy and Defense Research and Engineering*).²⁰⁵ Вршилац дужности директора *OFT* Тери Пудас, назвао је овај догађај „престројавање“ и саветовао посматраче да избегавају исхитрене закључке према којима је трансформација „мртва“. ²⁰⁶ Остаје чињеница да се водећи организациони заговорник процеса *TPG* утопио у већу бирократију одбране.

Упркос обећањима, процес *TPG* није настављен 2006. године. Разлози за такву одлуку нису јасни. Пудас и Гарстка приметили су да се у 2006. го-

²⁰² Tiron, Roxana: "Military-transformation agency at crossroads after Cebrowski", *TheHill.com*, September 15, 2005, <http://thehill.com/the-executive/military-transformation-agency-at-crossroads-after-cebrowski-2005-09-15.html> (цајт посећен 28. јануара 2008).

²⁰³ Sprenger.

²⁰⁴ Rogin, Josh: "Defense Transformation Searches For New Identity", *Federal Computer Week*, April 16, 2007, http://www.oft.osd.mil/library/library_files/article_559_Federal%20Computer%20Week.doc (цајт посећен 26. јануара 2008).

²⁰⁵ Pudas, Terry: "Embedding Transformation: Cultural change will cross department lines", *Defense News*, September 18, 2006, p. 21. http://www.oft.osd.mil/library/library_files/article_526_Defense%20New3.doc (цајт посећен 26. јануара 2008).

²⁰⁶ Исто.

дини наставило оштро надметање за штабне ресурсе.²⁰⁷ Ирак и Авганистан били су у првом плану. Мортон Ролстон примећује да су се после 2004. године ставови Рамсфелда и *OFT* знатно променили у односу на видове. Ролстон тврди да је Рамсфелд био задовољан дотадашњим стратегијским напретком видова.²⁰⁸ У вези с тим, мапе пута више нису биле потребне или је, можда, Рамсфелд намеравао да нешто уради у погледу обећања да се ипак трансформација „угради“. Једно је сигурно – за Рамсфелда је 2006. била тешка година. Операције у Ираку су биле у застоју, а он је био под знатним политичким притиском – последица је била његова оставка у новембру исте године. Ма који да је био разлог, без званичне најаве окончања захтева из *TPG*, процес се угасио и никада није настављен.²⁰⁹

Без обзира на ове неуспехе, неки догађаји и активности који се могу приписати периоду *TPG*, настављени су. Међутим, изгледа да је у трансформацији дошло до кориговања курса. Мада је „трансформација с великим ‘Т’“ можда изгубила на снази, трансформациона мисао је настављена у неким облицима. Примери за ту чињеницу постоје на нивоу Министарства одбране и видова.

Министарство одбране може да укаже на три конкретна примера који говоре о настављању трансформационе мисли у периоду после *TPG*. Прво, прочишћена је визија трансформације. Објављивањем *Националне војне стратегије (National Military Strategy)* 2004. године, Министарство је званично прекинуло формалну везу трансформације и *Здружене визије 2020. (Joint Vision 2020)*, а користило је баш *Националну војну стратегију* као водећу визију за трансформацију.²¹⁰ Друго, Министарство је ту далекосежну замисао о предвидљивом и жељеном развоју допунило *Главним концептом за здружене операције (Capstone Concept for Joint Operations – CCJO)*, 2005. године. Она (*CCJO*) даје већу дубину расправи о концептима здруженог дејствовања (*JOCs*) увођењем концепата здруженог функционисања (*Joint Functional Concepts*) као подршку *JOCs*, упоредо с концептима здруженог интегрисања (*Joint Integrating Concepts*) као додатним детаљем. Комплетан скуп концепата здруженог дејствовања, концепата здруженог функционисања и концепата здруженог интегрисања чини једну породицу концепата, названу породица концепата здружених операција (*Joint Operations Concepts – ‘JOpsC’ Family*) (слика 7).²¹¹ У погледу садржаја, мало се шта променило. Тако *CCJO* разма-

²⁰⁷ Pudas, разговор с аутором, 14. фебруар 2008. и Гарстка, разговор с аутором, 15. фебруар 2008. године.

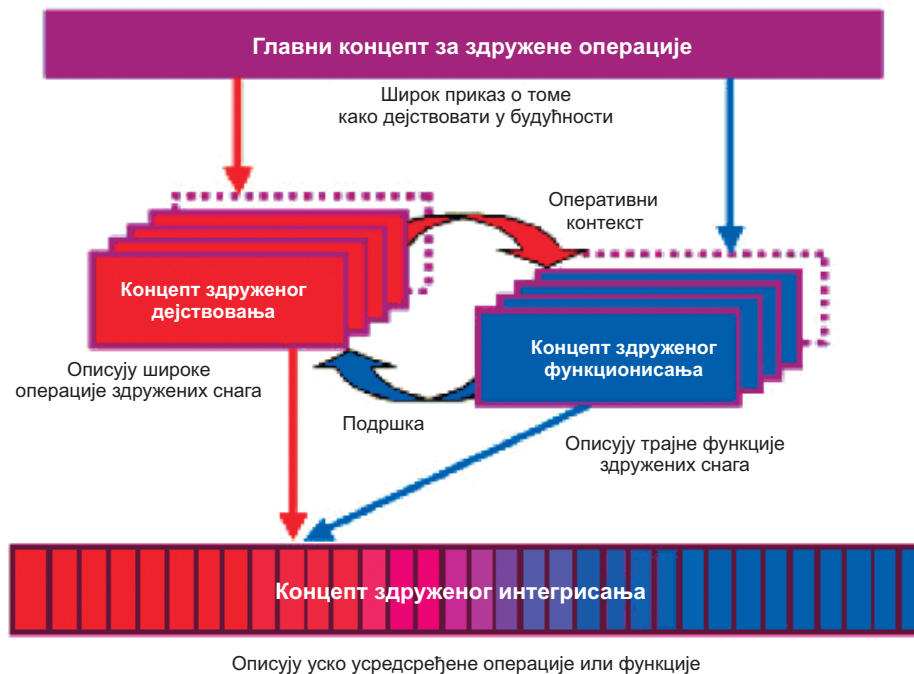
²⁰⁸ Rolleston, разговор с аутором, 15. фебруар 2008. године.

²⁰⁹ Пудас, интервју с аутором, 14. фебруар 2008. и Гарстка, разговор с аутором, 15. фебруар 2008. године.

²¹⁰ Meyers, B. Richard: *The National Military Strategy of the United States of America: Strategy for Today, Vision for Tomorrow*, Washington, DC, 2004, p. 3.

²¹¹ Meyers, B. Richard: *Capstone Project for Joint Operations* (у даљем тексту *CCJO*), Version 2.0, Washington DC, 2005, p. 3.

тра карактеристике здружених снага с терминологијом која је слична *Здруженој визији 2020*. Међутим, он даје препоруку о четири типа ратовања (традиционалном, катастрофичном, раздирућем и нерегуларном) о којима је било речи у *Стратегијској процени трансформације*.²¹²

Слика 7 – Породица JOpsC²¹³

Трећи пример размишљања на нивоу Министарства одбране јесте увођење Области здружених способности (*Joint Capability Areas – JCA*) 2006. године. У „Поновној процени основне одреднице JCA“ (*JCA Baseline Reassessment*) описују се као:

скупови способности које су груписане тако да подрже анализу способности, развој стратегије, доношење одлука о инвестирању, управљање финансијским средствима за реализацију тих способности, те развој и оперативно планирање снага које су засноване на способностима.²¹⁴

²¹² Исто, стр. 6, 20–23.

²¹³ Исто, стр. 3.

²¹⁴ Referenced in Department of Defense, *Joint Staff/J-7*, "Joint Capability Areas," PowerPoint presentation, Washington, DC, 2008, p. 3.

Концепт *JCA* идентификује кључне способности на стратегијском нивоу (први је „Слој 1“) и затим их рашчлањује на неколико слојева, доводећи на крају до конкретних система и организација. Теоријски, они омогућавају Министарству да идентификује раскорак у способностима и сувишно преклапање, те тиме идентификује области према којима би требало усмерити ресурсе.²¹⁵

Упркос њиховој очигледној логици, *JCA* има своје противнике. У приказу који је дао Здружени штаб 2007. године, примећује се да постоје проблеми сувишног преклапања у функционалној, ресурсној, оперативној и институционалној области на нижим слојевима, недоследног одређивања приоритета између области здружених способности „на Слоју 1“, те неадекватне пажње која је посвећена нератоводним одговорностима Министарства одбране.²¹⁶ Тери Пудас поставља питање у вези с вишенаменским системима и примећује да тај приступ може да поремети програме набавке који су од значаја и одгоди увођење и реализацију способности.²¹⁷ Према штабном официру Маринског корпуса Ричарду Вебстеру (Richard Webster), та места описана су као „места за бацање пара“.²¹⁸ Штабни официри другог вида примећују да нису одвојили значајну пажњу на својим нивоима.²¹⁹ Признају да су закаснили да ухвате корак, јер је последња верзија одобрена тек почетком 2008. године – готово три године након што их је министар Рамсфелд увео маја 2005. године.²²⁰

Сваки вид је имао посебне штабове за трансформацију, а они су и у овом периоду наставили да проширују расправу о трансформацији која је специфична за видове. Доследни својим тврдњама да је процес мапа пута вредан алат за стратегијске анализе, видови су наставили с израдом мапа пута, мада другачије од модела *TPG*. Начелник Канцеларије за трансформацију копнених снага, пуковник Роберт Фикс, истиче да су копнене снаге израдиле серију стратегијских докумената под називом *План копнених снага* (*The Army Plan*). Ослањајући се на документе Министарства одбране, као што су *Стратегија националне безбедности*, *Национална војна стратегија*, *Четворогодишњи преглед одбране* и други, *План копнених снага* представља „институционални инструмент тог вида за дефинисање његове организационе стратегије и усмеравање активности ради остварења те стратегије“.²²¹ *План копнених снага* има четири одељка, укључујући и оде-

²¹⁵ Исто, стр. 4–6.

²¹⁶ Исто, стр. 7–11.

²¹⁷ Пудас, разговор с аутором, 14. фебруар 2008. године.

²¹⁸ Webster, разговор с аутором, 14. фебруар 2008. године.

²¹⁹ Ролестон, разговор са аутором, 15. фебруар 2008. године.

²²⁰ John Klein (Joint Staff/J-7), е-маил аутору, 5. фебруар 2008. године.

²²¹ Fix, разговор с аутором, 15. фебруар 2008. године.

љак који идентификује конкретне задатке трансформације на нивоу јединице, а понекад и на нивоу самог војника. Ти документи се континуирано ажурирају, а најновија верзија објављена је почетком 2008. године.²²² Модуларност и даље има првенство у двадесет седам од четрдесет две бригаде овог вида које су трансформисане у модуларне јединице назване Бригадни борбени тимови (*Brigade Combat Teams*). У стратегији набавке направљен је помак од увођења у употребу прелазних снага до развоја и увођења циљних снага.²²³ За копнене снаге главна порука није се променила, али су се почетни оријентир на временској скали померили удесно.

Ваздухопловство САД је у јуну 2006. израдило додатну мапу, *Мапу пута ваздухопловства 2006 > (сиц) 2025*. Тај документ садржи важан одељак о трансформацији који описује методологију вида с терминима сличним процесу *TPG*. Документ укључује *NCW*, *EBO*, космичке и информационе операције и укратко описује организационе промене.²²⁴ Мортон Ролстон примећује да серија глобалних *CONOPS* још постоји и наставља да се развија.²²⁵ Међутим, као и код копнених снага, порука ваздухопловства није знатно измењена, а велики део мапе пута и даље је посвећен набавном програму вида.

Такође, морнарица је ажурирала своје производе. Годишњи програмски водич вида, *Визија, присуство, моћ* (*Vision, Presence, Power*) ажуриран је 2005, па опет 2006, под насловом *Поморска моћ за нову еру* (*Sea Power for a New Era*).²²⁶ У октобру 2007, морнарица је објавила *Кооперативну стратегију за поморску моћ 21. века* (*A Cooperative Strategy for 21st Century Seapower*). Тај документ опширно разматра став морнарице о здружености, с тежиштем на Здружене операције с Маринским корпусом САД и, до извесног степена, Обалском стражом САД.²²⁷ Као и код осталих сродних видова, ниједан документ морнарице из периода после *TPG* не уводи значајно нов материјал. И даље, главни концепти тог вида су: *Sea Strike*, *Sea Shield*, *Sea Base*, *FORCEnet* и *Sea Warrior*.

Упркос затварању *OFT*, Пентагон је ипак иницирао инструмент за извештавање и процену трансформације, иако на мање формалан и трајан начин. Подсекретар одбране за набавку, технологију и логистику наложио је Одбору за науку из области одбране (*Defense Science Board – DSB*) да сазове Летњу наменску студијску групу о трансформацији 2005. године (2005 Summer Study Task Force

²²² Исто.

²²³ Исто.

²²⁴ Department of the Air Force, *Air Force Roadmap, 2006 – 2025*, (Washington, DC, 2006).

²²⁵ Rolleston, телефонски разговор с аутором, 27. новембар 2007. године.

²²⁶ Department of the Navy, *Vision Presence Power*, (Washington, DC, 2005); and Department of the Navy, *Sea Power for a New Era*, (Washington, DC, 2006), <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/awc-futur.htm#marinevision> (цајт посећен 20. фебруара 2008).

²²⁷ Department of the Navy, *A Cooperative Strategy for 21st Century Seapower*, (Washington, DC, 2007), http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/maritime/maritime_strat_oct07.pdf (цајт посећен 20. фебруара 2008).

on Transformation), „ради процене напретка трансформације МО“.²²⁸ Он је истакао предности здружене интеграције, глобалног присуства, приступа и досега, као и слабости, поред осталог, у осматрању, прецизном удару, мултиресорној интеграцији и некинетичким операцијама. Извештај *DSB* био је, по свим мерилима, искрен и темељан.²²⁹ Он је обиловао препорукама за побољшања. Међутим, извештај је знатно одступао од аналитичког приступа који је користила *OFT* у *Стратегијским проценама трансформације*. Неки би на овај другачији приступ могли да гледају као на јаку страну трансформације. Међутим, тај другачији приступ би, такође, могао да створи услове за неслагања с резултатима и препорукама на нивоу видова, те тако наставио да их удаљује од главног циља трансформације. Извештај би имао већу вредност ако би обухватао ажурирану *Стратегијску процену трансформације*. Ипак, пажња коју је Министарство одбране посветило извештају није јасна. Ни Пудас, ни Гарстка, нити било који штабни официр на нивоу вида нису били упознати с детаљним извештајем.²³⁰

Иако су Министарство одбране и видови и даље развијали своје надлежности у процесу трансформације, уочавао се изразит недостатак напора да се њихови приступи обједине. Осим процеса стандардног извештавања и дугогодишњих министарских метода управљања, као и јединог извештаја *DSB*, није постојао никакав организациони подстицај да се видовски приступи трансформацији стандардизују и ослободе оштрог супротстављања. Као вођа високог, утицајног положаја Рамсфелд је био скренут с пута у својој трансформационој улози. Може се рећи да *OFT* више није постојала, а *TFG* су у најбољем случају биле „покојне“. Као што је већ примећено, трансформација се вратила мање раздирућем и више еволутивном режиму институционализације.

Трансформација – прогноза

Ако не волите промене, како ћете волети нешто што више није применљиво?²³¹
Генерал Ерик Шинсеки, бивши командант КоВ САД

Према запажању генерала Шинсекија, трансформација је тежак процес. Доналд Рамсфелд никада није обећао да ће његов програм бити лак. Од 2001. до 2004. видови, *USJFCOM* и Министарство одбране су, као целина,

²²⁸ Defense Science Board, *Defense Science Board Summer Study on Transformation: A Progress Assessment, Vol. 1*, Office of the Under Secretary of Defense for Acquisition, Technology, and Logistics (Washington, DC, 2006), p. 1.

²²⁹ Исто, 2.

²³⁰ Пудас, разговор с аутором, 14. фебруар 2008. године; Вебстер, разговор с аутором, 14. фебруар 2008. године; Гарстка, разговор с аутором, 15. фебруар 2008. године; Ролстон, разговор с аутором, 15. фебруар 2008. године; Фикс, разговор с аутором, 15. фебруар 2008. године.

²³¹ Shinseki, Eric: quotation cited on United States Air Force Air War College, "Gateway to the Internet," "Transformation of War & US Military," <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/awc-chng.htm#army> (сајт посећен 17. јануара 2008).

прихватили тај посао и учинили „трансформацију“ једном од најчешће коришћених речи у Пентагону. Међутим, до 2007, кад је глобални рат против тероризма ушао у шесту годину – Рамсфелд је постао прошлост. Пентагон је наизглед одбацивао све што је с ознаком „Рамсфелд“, а „рекапитализација“ се појавила као најновија тенденција. Да ли то онда говори да је трансформација мртва? Или је Рамсфелдова специфична верзија трансформације мртва? Ако је Рамсфелдова визија трансформације мртва, да ли та „смрт“ значи да је његова визија пропала?

Без сумње, мало је апсолутних величина које се вежу за трансформацију онако како је то замислио Рамсфелд и како су институционализовали видови, Министарство одбране и *USJFCOM*. У одговорима на ова питања, увиђа се да се та тенденција наставља. Свакако да се скраја 2006. године, уз Рамсфелдов одлазак, затварање *OFT*, променљиве оперативне успехе у Ираку и Авганистану, те усмерење видова на рекапитализацију, може тврдити да је трансформација заиста мртва.

У таквој широкој уопштеној тврдњи изостављено је признавање три компоненте Рамсфелдове визије трансформације. Први део је крајње стање, које се само незнатно разликовало од оног што је Рамсфелд наследио у облику *Здружене визије 2020*. Други део је процес који је он применио. Како је опширно изложено у председничким смерницама и публикацијама *OFT*, као што су *Смернице за планирање трансформације*, Рамсфелд је, бар у почетку, спроводио процес који је био јединствен за његов мандат на положају министра одбране. Трећи део је Рамсфелдово веровање у улогу трансформације као стратегије с потенцијалом да обликује геополитички прорачун како потенцијалних непријатеља, тако и савезника.

На основу проучавања историје институционализације трансформације, могу се запазити кориговање курса и узајамно обећање које су чинили Рамсфелд и *OFT* како би изашли у сусрет видовима и *USJFCOM*. Због те сусретљивости остале су надмоћне бирократије и културе видова. Пошто Рамсфелд и *OFT* нису могли да надвладају те бирократије и културе револуционарної трансформацији за разлику од еволуције, намеће се закључак да су процесни делови његових визија и идеја увелико мртви.

Шта је с крајњим стањем и улогом трансформације као стратегије? Одговори на ова питања нису баш јасни. Већина показатеља крајњег стања још има широку подршку у одбрамбеној заједници и међу савезницима – али уз резерву, нарочито међу европским савезницима.²³² Утицај трансформације на потенцијалне противнике и даље је нејасан. Недавни пораст кинеског буџета

²³² North Atlantic Treaty Organization: "Allied Command Transformation, Transformation Network," <http://www.act.nato.int/content.asp?pageid=200> (сајт посећен 17. јануара 2008). Друго гледиште може се видети у: Collmer, Sabine: "Information as a Key Resource: The Influence of RMA and Network-Centric Operations on the Transformation of the German Armed Forces," Occasional Paper Series No. 8, February 2007 (Garmisch: George C. Marshall European Center for Security Studies, 2007).

одбране и војних способности, као и питање да ли је тај пораст у ствари реакција на америчке покушаје на плану трансформације, завређују даљу пажњу.

Ако се анализирају трансформација у оквиру Министарства одбране САД, разматрања о здружености улоге космоса и информација, као и експериментисања – и даље су предмет дискусија и анализе. С тог становишта, већина доказа указује на то да је трансформација жива, али нема више приоритет. Из тога произлази да је рад на трансформацији и даље, углавном, без усмерења и везан је за специфична становишта видова.

С обзиром на тако комбинован одговор, неодложна питања јесу „зашто“ трансформација и „шта сада“ треба урадити на плану трансформације. Ако се прихвати да је трансформација вредна напора, потребно је да се настави нека врста складног настојања у том правцу. На основу истраживања о томе шта је пошло наопако у Рамсфелдовом раду, може се извести модификована стратегија за наредну фазу трансформације.

Оцена Рамсфелдове визије

Историјски успех Рамсфелдове визије трансформације може се оценити у односу на две категорије стандарда. Прву категорију чине стандарди који су изложени у обећањима које је дао Џорџ В. Буш у свом говору у Цитадели током кампање 1999. године. Друга категорија одсликава самонаметнуте стандарде садржане у публикацијама Министарства одбране и смерницама за трансформацију. У обе те категорије, главне анализе допуњавају анегдотски докази о томе шта је војска остварила како у организационим, тако и оперативним условима.

По свим мерилима, Доналд Рамсфелд био је одани сарадник свом председнику, а циљеви његовог програма одражавали су председничке смернице за тај предмет. Нема сумње да је Рамсфелдов програм садржао велики број конкретних циљева, које је тадашњи председнички кандидат Џорџ В. Буш навео у говору у Цитадели, септембра 1999. године. Најистакнутији циљеви били су:

1. наменско повећање буџета за одбрану у процентима бруто националног производа ради:
 - уклањања раскорака у војним платама и побољшање програма за квалитет живота како би се обрнуо смер примећеног „одлива мозгова“ из војске и
 - повећања буџета за истраживање и развој.²³³
2. трансформисање војних снага и „прескакање генерације у технологији“ на следеће начине:
 - лакше, убојитије и лако распоредиве копнене снаге,
 - ваздухоплови великог долета,
 - системи без људске посаде и
 - шира употреба космичких система.²³⁴

²³³ Bush, "A Period of Consequences".

²³⁴ Исто.

На први поглед, Рамсфелдов програм трансформације добро је вреднован у односу на ове стандарде. Војни програм администрације укључивао је не само повећања нето плата, него и наменска повећања специјалних додатака на плате и за продужење уговореног рока службе, као и проширење програма безготовинских накнада, као што су активности пружања помоћи породицама и привилегије за ветеране. Студија Конгресне службе за буџет (*Congressional Budget Office – CBO*) из јуна 2007. године, *Оцена војних накнада (Evaluating Military Compensation)*, бележи да су бенефиције на војне плате и безготовинске накнаде, гледано кумулативно, брзо смањиле раскорак између војних и цивилних плата и до 2002. године довеле до повећања војних плата.²³⁵ У погледу остварења конкретног циља – задржавање талената, резултат је био делимично остварен. Студија Конгресне службе за буџет је приметила да, иако су великодушни готовински додатак за продужење уговореног рока у служби на задржавање кадра имали позитиван учинак, припадници војске, генерално гледано, одлуке о каријери доносили су стриктно на основу поређења нето плата, а нису урачунавали безготовинске бенефиције.²³⁶ На пример, пошто две трећине породица војних лица не живе у базама и велики део војног састава укључује резервисте, многи припадници нису толико ценили бенефиције које су имали у базама колико се администрација надала.²³⁷ Такође, неочењени припадници војске нису узимали у обзир мноштво активности војске за помоћ војним породицама.²³⁸

Те појединости довеле су *CBO* до закључка да је повећани пакет војних бенефиција имао само ограничен учинак у неким областима службе у војсци, а у другима није успео да побољша задржавање кадрова.²³⁹ Постоје, свакако, и други аспекти повезани с одлуком припадника да остану у војсци. Међу најзначајнијима јесте утицај већег броја дуготрајних распоређивања на друге локације. Студија *CBO* није узела у обзир тај аспект одлуке припадника да остану у војсци. Упркос томе, закључци ове канцеларије су вредни помена.

Када је реч о буџету за истраживање и развој, Рамсфелд је сигурно остварио председников циљ. Као што показује слика 8, Пентагон је испунио председников циљ да се буџет Министарства одбране за истраживање и развој повећа за 20 милијарди долара, пре 2006. фискалне године.²⁴⁰

²³⁵ CBO, *Evaluating Military Compensation*, p. 12.

²³⁶ Исто, стр. 25–27.

²³⁷ Исто, стр. 27.

²³⁸ Исто, стр. 26.

²³⁹ Исто, стр. 23–24.

²⁴⁰ Bush, "A Period of Consequences".

Слика 8 – Буџет за истраживање и развој²⁴¹

Иако су конкретни детаљи о буџету за истраживање и развој поверљиви, у складу са смерницама председника и Пентагона – широка пажња посвећена је трансформационим концептима. У дневном листу *San Francisco Chronicle*, од 26. августа 2007, објављено је да је Агенција за напредне истраживачке пројекте одбране (*Defense Advanced Research Projects Agency – DARPA*) усмерила свој део буџета за истраживање и развој на концепте као што су ваздухопловне платформе способне за постизање „ултрапрецизних дејстава“ у скоро нултом временском року и на сензорске платформе које омогућавају малим копненим јединицама од тринаест људи да патролирају и ефективно осматрају градове од 100.000 становника. Такође, *DARPA* је посветила пажњу лакшем оклопу за људство и технологијама које су довеле до брзог развоја и увођења у употребу возила отпорног на mine и заседе (*Mine Resistant Ambush Protected – MRAP*).²⁴²

Мање је јасан успех Пентагона у развоју и увођењу нове генерације оружја које представља „прескочену“ генерацију технологије. Буџети за одбрану из тог времена јасно показују повећање инвестиција у системе без људске посаде, информационе технологије и платформе које базирају у космосу.²⁴³ Рамсфелд је донео неке тешке одлуке против, наводно, нере-

²⁴¹ Data from Office of the Under Secretary of Defense (Comptroller). *National Defense Budget Estimates for FY 2007* (Washington, DC, 2006), p. 81, слику је урадио аутор.

²⁴² Abate, Tom: "Special Military Group Looks Ahead to Fight America's Future Wars," *San Francisco Chronicle*, August 26, 2007, E1.

²⁴³ Department of Defense, "Fiscal 2005 Department of Defense Budget Release," News release (Washington, 2005), <http://www.defenselink.mil/releases/release.aspx?releaseid=7046> (сајт посећен 24. септембра, 2007). Целокупан сет саопштења о буџету, доступан на <http://www.defenselink.mil/releases>, показује овакву тенденцију, од 2002. до 2007. године.

формских програма модернизације. Артиљеријски систем копнене војске *Crusader* избачен је из наоружања (2002), а програм хеликоптера *Comanche* сведен је на половину.²⁴⁴

Но, опстали су други значајни, вероватно мање трансформациони, програми. Најистакнутији су авион *F-22*, пројекат ваздухопловства, носач авиона *CVN-21*, пројекат морнарице и летилица *V-22*, пројекат Маринског корпуса. Извукавши поуку, можда из искуства копнених снага са системом *Crusader*, видови су, у овим и другим ситуацијама, радили напорно да препакую своје програме набавке као „трансформационе“. Искуство Ваздухопловства САД са *F-22* представља класичну студију случаја. Суочени с потенцијалним смањењима текућих програма, тај вид је променио ознаку авиона у *F/A-22*, истичући тако његову вишенаменску способност и повремено се директно борио у Конгресу да сачува систем.²⁴⁵ Тај систем је означен као приоритетан у процесу набавке. Резултат тог приступа био је очекиван – програм је опстао. Ако оставимо по страни често цитирано упозорење председника Двајта Д. Ајзенхауера о војноиндустријском комплексу, главни закључак је да су највећа настојања видова на плану набавке више одсликавала став о постепеном напретку, него очекивања председника Буша о циљу „да се прескочи једна генерација у технологији“.

Само нова оружја не значе много за трансформацију. Трансформација захтева и промене у организацији, доктрини, култури и финансијама. У председниковом говору у Цитадели мање пажње је посвећено тој чињеници – говор представља непотпун стандард према којем би се спроводила оцена Рамсфелдовога програма. То не значи да су та разматрања занемарена. Први резултат трансформације Рамсфелдовога доба, као што су *Трансформација војске: Стратегијски приступ и Смернице за планирање трансформације* јасно показују да је Рамсфелд схватао ширину и дубину промена које је захтевала трансформација. Обећање да ће трансформисати војску путем „неколико великих скокова“, који би могли да доведу у питање улоге и мисије видова веома је значајно, као и употреба годишњих видовских мапа пута које су здружене и стављене у средиште пажње и стратегијских процена трансформације под вођством *OFT*. Циљ трансформисања у здружене снаге, које су засноване на способностима променом начина на који се министарство бори, његове пословне праксе и интерресорних и коалиционих послова, представља довољно комплетну визију.

²⁴⁴ Wayne, Leslie: "So Much for the Plan to Scrap Old Weapons," *New York Times*, December 22, 2002, <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9C0CE6D61E3DF931A15751C1A9649C8B63&sec=&spon=&pagewanted=print> (сајт посећен 20. децембра 2007). Видети такође: Cable News Network, "Army cancels Comanche helicopter," <http://www.cnn.com/2004/US/02/23/helicopter.cancel> (сајт посећен 20. децембра 2007). Као што је забележио CNN, копнена војска је на крају отказала овај програм 2004, у корист надоградње у постојећој флоти хеликоптера.

²⁴⁵ Wayne, "So Much for the Plan to Scrap Old Weapons".

Резултат овог процеса процене мапа пута је да видови заиста могу да покажу промене у организацији и доктрини, које су настале у периоду институционализације трансформације. Копнена војска има оперативне *Striker* бригаде, а концепт Ваздухопловних и космичких експедиционих снага остаје окосница размишљања у ваздухопловству. Ваздухопловство је недавно активирало своју Сајбер команду с привременим главним штабом у ваздухопловној бази Баркесдејл (*Barkesdale*), у Луизијани. Међутим, постоје веродостојни докази да су делови Рамсфелдове визије трансформације постепено нестали. Формално увођење веће модуларности у копненим снагама и шест глобалних *CONOPS* ваздухопловства, иако још присутни, колективно су постепено прешли у други план. Морнаричке публикације и даље стављају акценат на концепте *Sea Base*, *Sea Strike*, *Sea Shield* и *FORCEnet*, иако се раст и рекапитализација Маринског корпуса, као и набавке површинских пловила, већ налази у средишту пажње јавности.

Слична ситуација била је и с Командом здружених снага САД. Докази о њеној даљој улози као огранку министарства за развој концепата и експериментисање мешовити су. Развој концепата и даље је посебно важна тема. Концепти здруженог дејствовања и даље се ажурирају. На пример, министар одбране је одобрио, 1. октобра 2007, најновију верзију *JOC* Одбрана матичне територије/Цивилна подршка. Сви други *JOCs* ажурирани су током 2007. године или су тренутно у фази активног преиспитивања.²⁴⁶ Међутим, већина докумената који су доступни јавности указују на то да формални, интегрисани и дугорочни планови експериментисања нису ажурирани од 2004. године.²⁴⁷

Постоје оперативни докази о успеху и настављању трансформације на терену. Иако стратегијске војне операције у Ираку и Авганистану још привлаче велику пажњу јавности и Конгреса САД, има значајних, али мање запажених доказа о успесима трансформације на тактичком нивоу – чак и у противпобуњеничким операцијама. Процене *OFT*, као и друге процене, указују на све већу оперативну и тактичку здруженост видова. Умрежене оперативне слике, велика брзина командовања и брзо уграђивање програма са стеченим поукама одсликавају стандардну праксу на нивоу јединица у Ираку, Авганистану и другим локацијама. Системи без људских посада су успешни, што доказује висок проценат њихове употребе у Ираку.²⁴⁸ Успех Централне команде САД у налажењу ирачког побуњеничког вође Ал-Заркавија (јун 2006), представља само један пример успешних здружених умрежених операција.

²⁴⁶ United States Joint Forces Command, J-7, "JopsC Concept Status Update," PowerPoint presentation, December 17, 2007, pp. 2–3.

²⁴⁷ United States Joint Forces Command,

<http://www.dtic.mil/futurejointwarfare/experimentation.htm> (цајт посећен 22. децембра 2007).

²⁴⁸ Baldor, Lolita C.: Associated Press, "Unmanned Planes A Key Tool In Iraq," *Philadelphia Inquirer*, January 2, 2008.

Специфични процеси које је покренуо Рамсфелд изгубили су своју колективну повезаност. Рамсфелд је обуставио процес процене мапа пута пре *Четворогодишњег прегледа одбране 2005. године (QDR)* и упркос обећањима да ће се он наставити након *QDR*, то се није десило. Приступ Областима здружених способности (*Joint Capability Area*), којима је он дао подстрек крајем свог мандата на положају министра одбране, тешко је разумљив и његово увођење по тачно утврђеном поступку иде споро.²⁴⁹

Тако је *New York Times*, 22. октобра 2007, објавио чланак на основу разговора с будућим начелником Здруженог генералштаба адмиралом Мајком Муленом (Mike Mullen). У том интервјуу адмирал Мулен идентификовао је своја „три непосредна приоритета“:

- „развијати војну стратегију за Блиски исток, поред Ирака и Авганистана;
- убрзати напоре да се 'реконституишу, реорганизују, ревитализују' оружане снаге, односно да се замени борбена опрема и реше потребе људи у униформи, поготово обичних војника и marinaца и њихових породица и
- преусмерити пажњу војске с актуелних ратова како би се припремила за друге изазове, нарочито дуж Пацифичког руба и у Африци“.²⁵⁰

Уочљива је одсутност конкретне референце с трансформацијом. Иако у адмираловом циљу да „реконституише, реорганизује, ревитализује“ војску, можда има једва приметних трансформационих елемената, уопште се не помиње покушај да се прескочи генерација оружја. Иако ће интересорни и коалициони послови сигурно имати улогу у будућим стратегијама за Блиски исток, Пацифик и Африку, нема конкретног помена о улози трансформације у унапређењу таквих вештина у војсци. Одсуство било каквог конкретног помињања трансформације указује да је формални процес за цело министарство, који је замислио Рамсфелд, добио мањи приоритет у односу на друге процесе, а можда и сасвим престао да постоји.

Ако и постоји сагласност да естаблишмент одбране крајње стање трансформације још увек сматра вредним подухватом и да се концепт трансформације као стратегије још развија, Рамсфелдов формални процес је замро, онда је следеће питање веома важно „Шта је пошло наопако?“ На први поглед, Рамсфелд је покренуо нешто што је изгледало као темељни процес. Међутим, било је три велика разлога за укидање Рамсфелдовога програма. Први је био његов неуспех да преко *OFT* омогући, или да лично обезбеди, продоран стил лидерства који је потребан за прављење „неколико великих скокова“ изложених у његовом плану трансформације. Други разлог, који је паралелан с првим разлогом, јесте што је Рамсфелд дозволио видовима да имају надмоћ у том процесу. Трећи разлог је у вези с продуженим операцијама у Ираку и Авганистану.

²⁴⁹ Department of Defense, Joint Staff/J-7, p. 11.

²⁵⁰ Shanker, Thom: "Joint Chiefs Chairman Looks Beyond Current Wars," *New York Times*, October 22, 2007, p. 8.

Агресивно лидерство министарства било је „неоправдано одсуство“

За анализу није значајно да ли је модел „неколико великих скокова“ био прави начин за спровођење трансформације или не. Како је разматрано у трећем делу овог текста, постојала су три веродостојна разлога који објашњавају зашто је Рамсфелд следио овај приступ. Прво, Рамсфелд је требало да испуни председничко обећање конкретним учешћем у акцији. Друго, на основу преовлађујућег конзервативног мишљења требало је да искористи све што је преостало од стратешке паузе за стварање трансформисане војске. И на крају, догађаји 11. септембра 2001. и интервенције у Авганистану и Ираку послужили су да истакну потребу за новим типом војске. С обзиром на улазне факторе које је имао у то време, Рамсфелд је донео разумну логичну одлуку.

Још је важнија чињеница да је за тај приступ био потребан смисао за лидерство с високе утицајне позиције на нивоу Министарства одбране. Такво лидерство подразумевало је две врсте одговорности. Прва одговорност је усмерена надоле ка видовима и *USJFCOM*. Конкретно, он није завео дисциплину међу видовима по питању великог броја разних трансформационих питања. Међу тим питањима била је терминологија. Иако је у *Смерницама за планирање трансформације* посебно назначена само једна дефиниција трансформације, процеси су омогућавали видовима да не узму у обзир ту дефиницију и повремено праве сопствене „радне дефиниције“. Дозвољавањем таквих варијација створен је простор за давање посебних бренд назива најважнијим концептима који су специфични за поједине видове. Када је дала, на пример, подршку концепту Мрежноцентричног ратовања, *USJFCOM* је разматрала „Глобалну информациону мрежу“, морнарица је увела *FORCEnet*, копнена војска је имала „Борбену команду“, а ваздухопловство „Центар за ваздухопловне операције као систем оружја“. Иако су сва четири концепта прихватила мрежноцентрично ратовање, сваки вид је нешто додавао или одузимао од основног концепта тако да су њихова поређења, анализе и интеграција постали заморни и неусмерени. Због тога је разлика између мрежних операција на глобалном нивоу и на нивоу војишта (што је свакако важније за команданте здруженог ратовања) остала по страни, у корист видовских специфичних приступа том концепту. Слични примери могу се наћи у терминима као што су Операције засноване на ефектима, модуларност и здружена логистика.

Ни Рамсфелд ни *OFT* нису формално наметнули стварну здружену интеграцију у оквиру творевине *TPG*. Истина, видовима је било потребно да идентификују компоненте својих мапа пута које су захтевале здружену подршку,

али ни у једној *Стратегијској процени трансформације* није препоручено да неки вид предузме мере у вези с таквим потребама. На пример, осећај морнарице за здруженост усмерио је њену пажњу на њено дуготрајно партнерство с Маринским корпусом, а мање пажње посвећено је партнерству с копненим снагама и ваздухопловством. Никада *OFT* није истакла тај недостатак или друге примере непотпуне здружености, ни у једној својој процени.

Ти недостаци терминологије и здружености последица су две одлуке – једне Рамсфелдове, друге Себровског. Прва одлука која је ограничила ефикасност Рамсфелдовог приступа трансформацији с „неколико великих скокова“ била је да је изашао у сусрет жељама видова да процес оцењивања мапа пута из *TPG* сведу на форум за координацију и извештавање, насупрот формалном одлучивању. Друга је колегијални приступ Себровског о улози *OFT*. Та прилагођавања отупила су оштрицу процеса и дозволила видовима да себе ставе у жижу и, повремено, презиру смернице *OFT* и тиме искључе сваку потребу да иду даље од традиционалних дугогодишњих улога и мисија. Било је мало потребе да видови координишу и обједине своје приступе пре званичног излагања својих гледишта Рамсфелду или *OFT*. Због тога је одговорност да концепте, организације и системе израђују као „рођене здружене“ постала само одговорност Рамсфелда и *OFT*, па су такви концепти, организације и системи постајали све мање вероватни.

То не значи да су гледишта видова на процес *TPG* била неразумна. Постоји, заиста, још неколико путева којима је Рамсфелд могао пренети своје одлуке и приоритете. Ти путеви укључивали су, поред осталог, Стратегијске смернице за планирање, План одбране за будуће године и Систем планирања, програмирања, буџетирања и извршења. Неки од њих били су прописани законом, а други су били интерна процедура Министарства. Сви су се надметали за штабне ресурсе. То надметање постало је нарочито оштро током израде *QDR* за 2005. годину. Као што је помоћник директора *OTF* Томас Хоун (*Thomas Hone*) потврдио, у 2005. години није било довољно на располагању штабних ресурса за израду *QDR* и за извршавање процеса процене мапа пута.²⁵¹ Рамсфелд је пропустио прилику да реализује другу одговорност лидерства с високе утицајне позиције: одговорност да истакне и наметне приоритете. Радећи интерно или с Конгресом да делимично или потпуно искључи друге штабне процесе у корист задатака *TPG*, могао је да омогући да његов процес задржи оштрицу, уз истовремено истицање важности тог процеса. Иако је *QDR* можда био неразуман циљ, постојао је јасан потенцијал за такав један напор. Тај напор није учињен и то је вероватно ојачало перцепцију да трансформација није ништа важнија од „уобичајеног посла“.

²⁵¹ Sprenger, “With 2005 Road Maps Scrapped, OFT Focuses on QDR”.

Надмоћ видова

Ако постоји један основни израз који описује суштину Рамсфелдове визије трансформације од QDR 2001. године, то би било „настојање да се формирају снаге засноване на способностима“. Концепт као што су „Операције засноване на ефектима“ и циљеви – да се организације и системи учине таквим као да су „рођени здружени“, ојачали су његову намеру да отргне војску од хладноратовских концепата усредсређених на претње и платформе. Рамсфелд је од видова очекивао да остваре те циљеве.

Међутим, видови, одговорни да „организују, обуче и опреме“, нису основни корисници способности. Видови су одговорни да изложе снаге и способности регионалним командантима, одговорним за извођење борбених дејстава, који затим комбинују снаге и способности да би остварили своје оперативне циљеве. Видови би, на основу своје одговорности и природе, били сконцентрисани на платформе и, што је још важније, буџет. Тада се, природно, дискусија свела на класичне препирке о „здели пиринча“ и дебате о уравниотежавању буџета.

Нигде то није тако очигледно као у расправи између копнених и ваздухопловних снага. Поготово у најранијим данима трансформације, копнена војска је показала невероватну несигурност у погледу свога значаја. С друге стране, ваздухопловство је тврдило да је његов све већи значај готово, сам по себи, очигледан. На пример, у случају EBO, многи официри копнене војске су их одбацили, јер ваздухопловство настоји да ојача своју доминацију.²⁵² Агресивни ваздухопловни теоретичари изнели су противтврдњу да копнена војска то једноставно не схвата.²⁵³ На крају, оба гледишта усредсредила су се на буџетске утицаје трансформације и промашила основну поенту.

Постојао је и други, можда опаснији, нуспродукт приступа трансформацији који се односи на видове. То је преовлађујуће средиште пажње видова на употреби снага и удара, насупрот посвећивању пажње методима и начинима одбране од непријатељевих противмера на те ударе. Те противмере представљају „трошкове“ одбране и могле би да изазову доносиоце одлука да доведу у питање конкретне програме рада и приступе, због чега би одређени вид морао да брани свој предложени систем. Гледано у целини, видео-

²⁵² Ова тврдња заснива се на гледиштима која су заступали колеге студенти када је аутор био студент на Курсу КоВ САД за командне и генералштабне официре у Форт Левенворту, у Канзасу, од јуна 2002. до јуна 2003. године. Она је још ојачана ауторовом интеракцијом са официрима КоВ и Маринског корпуса, док је био на служби у Команди транспорта САД, у штабу Дирекције за операције. Видети такође: Peters, Ralph: "Bloodless theories, bloody wars," *Armed Forces Journal*, April 2006, <http://www.armedforcesjournal.com/2006/04/1813800/> (сајт посећен 18. јануара 2008). Иако је Петерсов рад обично више емотиван, него академски, он сигурно није једини који тако мисли.

²⁵³ Lambeth, S. Benjamin: *The Transformation of American Air Power* (Ithaca: Cornell University Press, 2000), pp. 309–313.

ви су игнорисали тај аспект тако што нису обраћали пажњу на вероватноћу да би потенцијални непријатељи могли уз знатан напор или јефтиним средствима да пониште неке предности постигнуте трансформацијом.

Тако су стављањем буџета у средиште пажње и игнорисањем трошкова видови узели у обзир само половину бриге о економици одбране о којој је већ било речи у овом раду. У својој *Стратегијској процени трансформације* за 2004, *OFT* је указала на тај проблем, али је Рамсфелд опет пропустио прилику да конкретним мерама да подстрек како би се ситуација поправила. Пошто видови нису добро опремљени за решавање тог проблема, то се једноставно није уклапало у њихове одговорности. Тај проблем још је погоршао разводњени процес *TPG*, о чему је већ било речи.

Међутим, заједница здруженог ратовања може да буде добар форум на којем ће се решити тај проблем. Иако је у *TPG* одређена одговорност здружене заједнице као целине за развој концепата и експериментисање, Команда здружених снага САД (*USJFCOM*) поднела је највећи терет те одговорности.²⁵⁴ Као што је већ поменуто, *USJFCOM* је ту одговорност схватила озбиљно, што и даље чини. Проблем је у томе што је *USJFCOM* радила на највишим стратегијским нивоима и мало је пажње обраћала на „спајање шавова“ међу видовима и интересорним и коалиционим партнерима министарства. И опет, уз ослабљену творевину *TPG*, *USJFCOM* је добила прилику да постане нешто више од труста мозга па је избегла теже проблеме сувишног понављања способности и непотпуне здружености видова. Веома мало пажње посвећено је проблему специфичних видовских култура и бијократије.

Ирак и Авганистан

Може да се закључи да су продужене операције у Авганистану, а нарочито у Ираку, избациле из тока Рамсфелдове програме трансформације. Неки коментатори су ишли и даље па су тврдили да неуспеси на оба војишта доказују да је трансформација неприкладна или да је пропала.²⁵⁵ Други су били промишљенији и тврдили су да се трансформација претерано усредсређује на области у којима САД већ исказују надмоћ, што резултује великим трошковима и контрапродуктивним настојањима – обично на штету интересорних послова и копнених снага.²⁵⁶ Сврха те

²⁵⁴ Rumsfeld, *TPG*, pp. 23–24.

²⁵⁵ Rigby.

²⁵⁶ Видети: Christopher M. Schnaubelt, “Whither the RMA?” *Parameters, US Army War College Quarterly*, Autumn 2007, pp. 95–107.

тезе није да анализира планске и оперативне грешке у операцијама *Трајна слобода* (*Enduring Freedom*) и *Слобода Ирачана* (*Iraqi Freedom*) као целини. Међутим, постоје два нуспродукта тих операција, који су вредни помена.

Први нуспродукт је притисак које су те операције, како због њихове противречности тако и њихове дужине, наметнуле савезницима и коалиционим партнерима Сједињених Држава. Из тих операција Сједињене Државе су извукле поуку да се не могу потпуно ослонити на историјске partnere и савезнике за подршку у дугорочним операцијама за стабилизацију и реконструкцију. У вези с тим, Џон Хилен (*John Hillen*) је предсказао затегнутост те врсте још 1997.²⁵⁷ Ендрју Михта (*Andrew Michta*) је недавно поменуо да су Сједињене Државе и НАТО пропустили прилике да одмах након 11. септембра 2001, ревитализују НАТО алијансу:

Пропустом Сједињених Држава да употребе НАТО као оквир за операцију *Трајна слобода* у Авганистану, након што се алијанса позвала на члан 5, након 11. септембра, пропуштена је историјска прилика да се алијанса ревитализује. Та операција (да ју је изводио НАТО), могла је да усредсреди алијансу на кључну нову мисију и изложи савезнике заједничком ризику на бојишту против талибана, као и против још веће заједничке међународне претње од Ал-Каиде. Тако је НАТО још више изгубио тле када се савезници нису сложили с тим да преузму већу улогу у стабилизовању Ирака.²⁵⁸

Дискусије о томе да ли кривицу треба приписати Сједињеним Државама или њиховим међународним партнерима, односно да ли НАТО треба да учествује у операцијама за стабилизацију и реконструкцију, мање су значајне за главне поуке извучене из те ситуације. Чињеница је да може да буде момената када ће Сједињене Државе морати да „делују саме“, па треба да буду приправне за такве могућности. У том случају, Сједињене Државе би требало да увећају своје копнене снаге и прошире интерресорне вештине владе, укључујући и оне у експедиционим условима. На основу одлуке из 2006. да се увећају копнене снаге и Марински корпус долази до изражаја други нуспродукт – Ирак и Авганистан. Операције у Ираку и Авганистану захтевају велика материјална средства, а постоје тенденције да ће тако бити и даље. Такође, велика материјална средства захтева и трансформација. Она је морала да се с операцијама такмичи за ресурсе, с тим што је претварала Рамсфелдов рад на трансформацији у нешто веће од једнократне

²⁵⁷ Hillen, John: "Superpowers Don't Do Windows," *Orbis*, 41, No. 2, (Spring 1997), pp. 241–258.

²⁵⁸ Michta, Andrew: "Transatlantic Troubles: Are they America's loss?" *National Interest* (Nov/Dec 2006), p. 63.

прилике. Није било довољно додатног ресурса које је Пентагон могао применити да се изврше вишеструке корекције курса и адаптације које су потребне за успешан рад на трансформацији, а да и не говоримо о великој промени на мору, коју је Рамсфелд замислио 2001. године. На почетку Бушове администрације, а нарочито након 11. септембра, америчка јавност прихватала је велике буџете за одбрану, тако да то није била расправа на тему „топови или бутер“. У ствари, она се претворила у дебату на тему „топови или новији (понекад непроверени) топови“, а брзи успех у Авганистану и Ираку претегао је над неким обећањима везаним за трансформацију.

Ревитализација трансформације

Тешко да је трансформација пропала. Без сумње, Рамсфелд је уложио стваралачки напор чији су резултат били успеси у почетним фазама операција *Трајна слобода* и *Слобода Ирачана*. Поред тога, та стваралачка енергија дала је вредне резултате, иако нешто спорије, у операцијама за стабилизацију и реконструкцију, које су уследиле. Мање познати, али ипак вредни успеси су у краткорочним хуманитарним операцијама, у Либерiji (2003), на Хаитију (2004), у Индонезији (2004–2005) и Пакистану (2005), и оне указују да вредност имају веома окретне здружене снаге са способношћу брзог реаговања, које су део Рамсфелдове визије.²⁵⁹

Иако Рамсфелд није могао да надвлада дуготрајне видовске културе, видови нису у целости одбацили тај труд. У копненим снагама постоје сасвим очигледни докази о непрекинутом интересовању за трансформацију, у вези с тим, и „процес који живи“. Гарстка инсистира, а Фикс потврђује, да значај прелаза копнених снага ка модуларности и престројавање у бригадне борбене тимове „није ништа мањи од огромног“.²⁶⁰ У свом делу, ваздухопловство остаје у игри, а морнарица и даље ставља акценат на трансформацију. У вези с тим, Ричард Вебстер (Richard Webster) је изјавио да би морнарица у току следеће године могла да обнови процес мапа пута.²⁶¹

Међутим, драматична – и обједињена – промена на мору, коју је Рамсфелд изложио, некако је непотпуна. Министарство је учинило помак у правцу који је више еволутивни приступ. За људе, као Фредерика Кејгана, вероватно је умирујуће то што Сједињене Државе нису прескочиле генера-

²⁵⁹ US Department of Defense, *Quadrennial Defense Review Report*, 2006, (Washington: US Department of Defense, 2006), pp. 13–14.

²⁶⁰ Гарстка, разговор с аутором, 15. фебруар 2008, и Фикс, разговор с аутором, 15. фебруар 2008. године.

²⁶¹ Webster, разговор с аутором, 15. фебруар 2008. године.

цију оружја или технологије и што још постоји много добављача специфичних способности, нарочито у коалиционом и интерресорном здању.²⁶² Међутим, за способност војске да води такве операције потребан је велики напор и тога је свесно садашње руководство Пентагона.²⁶³ Здружена, интерресорна и коалициона модуларност је још веома далек циљ. Постизање тако непосредне интеграције биће дугорочан посао за интерресорне и коалиционе партнере Министарства одбране, али потребно је обратити пажњу на специфичности такве интеграције.

Добро питање је да ли су се за само осам година ови циљеви могли постићи на дугорочној основи помоћу веома директивног модела лидерства, од врха до темеља, који је употребио Рамсфелд, нарочито у тако огромној бирократији каква је у Пентагону. Рамсфелдова визија и њени процеси били су чврсто повезани с његовом личношћу и с личношћу адмирала Себровског. Он никада није применио своје лидерство у сврху остварења организационих промена које су неопходне за обезбеђење њихове трајности, вероватно зато јер није постојала значајна стратегијска претња за Сједињене Државе. Рамсфелд је, избегавањем знатних организационих промена, можда задржао могућност да се врати ка трансформацији, када претње постану јасније. У вези с тим, похвалу заслужују питања Фреда Кејгана о трансформацији за период у којем нема јасно дефинисане стратегијске претње.²⁶⁴ Револуционарна промена биће мало вероватна, без обзира на такве претње или низа институционалних промена, од којих се Министарство одбране не може окренути и вратити уназад.

Следеће препоруке обухватају наведене недостатке и могле би да обезбеде трајне стратегијске, организационе промене неопходне за обнављање трансформације. Оне су, као што је познато, веома широке и обилују детаљима. Због тога, потенцијални методи за њихову примену представљају предлоге ове студије који су у вези с даљим истраживањима.

Прво, потребно је да власништво над процесом трансформације буде померено с видова на кориснике способности, односно здружене и регионалне борбене команде. Борбене команде (*combatant commands – COCOMs*) су, по својој природи, усредсређене више на способности, а мање брину о буџетским билансима и специфичним системима оружја. Оне су усклађене са захтевима операција у целокупном спектру, који је шири од вођења већег рата на једном војишту, а свесне су, такође, и потенцијалних изазова својим способностима. Када су Пудас и Гарстка упитани о овој опцији, они нису одбаци-

²⁶² Kagan: *Finding the Target*.

²⁶³ Види: Gates, Robert M.: "Landon Lecture (Kansas State University)," (remarks delivered in Manhattan, Kansas, November 26, 2007), <http://www.defenselink.mil/utility/printitem.aspx?print=http://defenselink.mil/speeches> (цајт посећен 29. новембра 2007).

²⁶⁴ Kagan, *Finding the Target*.

ли тај приступ као могућност.²⁶⁵ Међутим, штабни официри на нивоу видова били су веома сумњичави. Највише је преовлађивала чињеница да су *SO-COMs* тренутно усредсређене на средњорочна питања трајности од две до четири године, насупрот распону од петнаест до двадесет година, што је било веродостојно оправдање против тог приступа.²⁶⁶ Ричард Вебстер понудио је другачије гледиште. Он је отворено изјавио да такав приступ није вероватан, јер „DC је тамо где је новац“.²⁶⁷ О том приступу се и даље расправља. Стога би боље било поставити питање: „Какве промене би биле потребне да се регионалне *COCOMs* учине покретачком силом за будућа настојања на плану трансформације одбране“?

Улоге функционалних *COCOMs*, као што су Команда здружених снага САД, Стратегијска команда и Команда за транспорт, требало би пречистити. Препоруке Одбора за науку из области одбране (*DSB*) из 2006. да се Агенција за логистику одбране, видовске команде за логистику и транспорт и Команда за транспорт, обједине у једну Здружену команду логистике – представља добар почетак. Вредна је пажње препорука *DSB* да се Стратегијска команда САД учини одговорном за глобално командовање и контролу.²⁶⁸ У вези с тим, *USJFCOM* би требало да пређе с улоге труста мозгова на улогу представљања здружених и интерресорних способности регионалним *COCOMs*. Универзитет националне одбране је заслужна организација којој треба поверити развој концепата и друге одговорности труста мозгова.

Друго, знатну пажњу заслужује препорука *Стратегијске процене трансформације* из 2004. да се направи Голдвотер-Николсов еквивалент интерресорном процесу.²⁶⁹ Многе су користи од једног таквог приступа. Повезивањем напредовања у официрској каријери са здруживањем видова добијен је кор талентованих војних лидера; војска, као и шира интерресорна заједница, може да има користи од сличног приступа. Као што је начелник Здруженог генералштаба инструмент у спајању видовских култура и ублажавању супарничких захтева, један интерресорни надлежни орган може да обезбеди слично лидерство. Упоредо с овим процесом, федерална влада САД требало би да развије експедициону интерресорну способност од већине, ако не и свих, министарстава.

Треће, право је време за отворену дискусију о наменама и мисијама видова, слично као што је постигнуто у Споразуму из Ки Веста (*Key West*) 1948. године. Револуција у војним пословима створила је неколико нових

²⁶⁵ Пудас, разговор с аутором, 14. фебруар 2008. и Гарстка, разговор с аутором, 15. фебруар 2008. године.

²⁶⁶ Fix, разговор с аутором, 15. фебруар 2008. и Роллестон, разговор с аутором, 15. фебруар 2008. године.

²⁶⁷ Webster, разговор с аутором, 14. фебруар 2008. године.

²⁶⁸ Defense Science Board, p. 43.

²⁶⁹ OFT, *2004 Strategic Transformation Appraisal*, p. 18.

и различитих способности. Променљив стратегијски контекст повећао је број потенцијалних мисија за војску као и интерресорну заједницу. У сваком виду има способности које се преклапају, нарочито у области авијације, летелица без људске посаде и у логистици. Споразум *Ku Vest II* можда неће створити ниједан нови вид, али би требало да реши питање првенства у вези тих нових способности које се понављају у свим видовима. Тај нови споразум требало би да обухвати улоге *COCOMs* у поређењу с видовима, а могао би чак да се позабави интерресорним здањем. Закон о издвајању средстава за одбрану (*National Defense Appropriation Act*) за 2008. фискалну годину конкретно позива на темељну ревизију улога и мисија видова, с тим да се ажурирање обавља сваке четврте године. У изјави за штампу коју је дао представник председавајућег Комитета парламента за оружане снаге (*House Armed Services Committee*) Ајк Скелтон (*Ike Skelton*) наводи се:

Улоге и мисије наших оружаних снага углавном су непромењене још од Труманове администрације и Споразума из Ки Веста 1948. године. Након шест деценија, време је да се још једном анализирају улоге и мисије Министарства одбране, идентификују основне надлежности видова, открију мисије којима се не посвећује пажња, те да се испита и евентуално дуплирање међу родовима.²⁷⁰

Та одредба не тражи конкретно од Министарства да се позабави улогама видова у односу на *COCOMs*, нити да се неке нове структуре позабаве интерресорном творевином.²⁷¹ Мада је ова активност Конгреса сигурно корак у правом смеру, за нацију би било веома корисно да се дискусија прошири, нарочито у вези са експедиционим интерресорним операцијама.

Најзад, потребно је да будућа трансформација буде прилагодљива према захтевима здруженог ратовања. Веома контекстуалан карактер коалиција и чињеница да друге земље не могу одржавати велике буџете одбране, јесу чињенице које војска САД не може да занемари. Област која је вредна непосредне пажње јесте Мрежноцентрично ратовање (*NCW*). „Мрежа“ повезана с *NCW* треба да буде модификована како би се постигла усклађеност са старијим западним системима и системима из совјетске ере. Мрежни пројектанти требало би да истраже начине да се приступ „мрежи“ омогући с постојећим средствима, тако да би тренутни коалициони партнери имали приступ битним информацијама, али по временски ограниченој основи.

²⁷⁰ Цитирано у: Association of the United States Army, "Legislative News – February 4, 2008: Some Good News but..." <http://www.ausa.org/webpub/DeptGovAffairs.nsf/byid/RBOH-7BHTCS> (сајт посећен 20. фебруара 2008).

²⁷¹ Исто.

Закључак

Када је заменик директора за развој и интеграцију здружених снага при Здруженом штабу Џозеф Бонет (*Joseph Bonnet*), упитан да ли је трансформација „жива или мртва“, коментар је био директан: „Ми на томе радимо.“ Затим је додао: „Летвица која треба да се прескочи је спуштена и ми смо у фази сталног побољшања“. Он верује да је остварена трајна промена. На пример, Бонет напомиње да је „немогуће за видове да уводе нова оружја или концепте без истицања њихове здружености“. Указује на значајне напретке у планирању на основу способности. Он верује да највеће могућности за непрекидну трансформацију постоје у областима, које не доводе у питање основне мисије видова. Те области, поред осталих, обухватају логистику, командовање и контролу, те управљање фреквентним опсегом. Као коначан увид, поменуо је: „рокови се не могу спроводити бриљантно; за те ствари потребно је време, а Пентагон је велика грађевина“.²⁷²

Чињеница да је трансформација била тако уско везана за Рамсфелда и операције *Трајна слобода* и *Слобода Ирачана* можда је била њена највећа слабост. Трансформација није пропала због тога што су САД превиделе вероватноћу продужења противпобуњеничког похода у Ираку или то да се нису могле ослонити на савезнике у Авганистану. Трансформација није мртва због тога што је Осама Бин Ладен још на слободи. Таква повезивања не узимају у обзир садашњу *RMA*, а ни кориговање курса што прати сваки рад на трансформацији. Без сумње, трансформација није једнократни посао. Све тврдње о таквим последицама требало би да прати скептицизам.

Ипак, трансформација је тренутно без усмерења. Чак и у ери „рекапитализације“, приступ усредсређен на видове и даље ће ограничавати могућности које пружа садашња *RMA*, осим ако се у Вашингтону не донесу неке тешке одлуке. Мало је људи који се не би сложили с крајњим стањем трансформације и потребом за окретном војском, која у жижу ставља здружену војску засновану на способностима. Изазов је сада да се трансформацији дâ одговарајући приоритет и да се створе структуре које је стављају неповратно у руке оних ресора који су најпоузданији у погледу онога што она обећава.

Литература

1. Abate, Tom. „Special Military Group Looks Ahead to Fight America’s Future Wars.“ *San Francisco Chronicle*, August 26, 2007, p. E1.
2. Air Force Doctrine Center. *Air Force Basic Doctrine*. Air Force Doctrine Document 1. Montgomery: Air Force Doctrine Center, 2003.

²⁷² Joseph C. Bonnet (Deputy Director for Joint Force Development and Integration, Operational Plans and Joint Forces Development Directorate, Joint Staff/J-7), разговор са аутором, 15. фебруар 2008.

3. Alberts, Davis S. Information Age Transformation: Getting to a 21st Century Military. Washington: Department of Defense Command and Control Research Program, 2003.
4. Association of the United States Army. „Legislative News – February 4, 2008: Some Good News but...” [http:// www.ausa. org/webpub/DeptGovAffairs. nsf/byid/RBOH-7 BHTCS](http://www.ausa.org/webpub/DeptGovAffairs.nsf/byid/RBOH-7 BHTCS) (accessed February 20, 2008).
5. Baldor, Lolita C. „Unmanned Planes A Key Tool In Iraq.” Philadelphia Inquirer, January 2, 2008. Reported in the Department of Defense „Early Bird,” January 2, 2008.
6. Batschelet, Allen W. „Effects-Based Operations for Joint War-fighters.” Field Artillery 1 (May/June 2003) [http:// www.army.mil/prof_writing/volumes/volume1/june_2003/ 6_03_3_pf. html](http://www.army.mil/prof_writing/volumes/volume1/june_2003/6_03_3_pf.html) (accessed January 18, 2008).
7. Belasco, Amy, Mary Tyszkiewicz, and Stephen Daggett. „Appropriations and Authorization for FY 2002: Defense.” Congressional Research Service Report for Congress Number RL 31005. Washington: Congressional Research Service, 2001.
8. Bennett, John T. „Interview: Ryan Henry, US Principal Deputy Undersecretary of Defense for Policy.” Defense News, May 7, 2007. [http://www.ofc. osd. mil/library/library_files/article_576_Defense%20News%20interview%20with%20Ryan%20Henry.pdf](http://www.ofc.osd.mil/library/library_files/article_576_Defense%20News%20interview%20with%20Ryan%20Henry.pdf) (accessed January 15, 2008).
9. Berkowitz, Bruce. The New Face of War: How War Will be Fought in the 21st Century. New York: The Free Press, 2003.
10. Binnendijk, Hans, ed. Transforming America’s Military. Washington: National Defense University Press, 2002.
11. Bolkcom, Christopher. „Air Force Transformation.” Congressional Research Service Report for Congress Number RS20859. Washington: Congressional Research Service, 2006.
12. Bonnet, Joseph. 2008. Interview by author. February 15. Pentagon, Washington, DC.
13. Boot, Max. War Made New: Technology, Warfare, and the Course of History, 1500 to Today. New York: Gotham Books, 2006.
14. Bruner, Edward F. „Army Transformation and Modernization: Overview and Issues for Congress.” Congressional Research Service Report for Congress Number RS20787. Washington: Congressional Research Service, 2003.
15. Bush, George W. „A Period of Consequences.” Lecture, The Citadel, Charleston, SC, September 23, 1999. [http:// www.citadel. edu/pao/address- ses/pres_bush. html](http://www.citadel.edu/pao/addresses/pres_bush.html) (accessed September 27, 2007).
16. Cavas, Christopher P. „Pentagon May Close Transformation Office.” Defense News, August 28, 2006.
17. Cebrowski, Arthur K. and John J. Garstka. „Network-Centric Warfare: Its Origin and Future.” Proceedings (January 1998). [http://www.ofc. osd. mil/initiati- ves/ncw/docs/NCW_Ofigins _and_ Future. doc](http://www.ofc.osd.mil/initiatives/ncw/docs/NCW_Ofigins_and_Future.doc) (accessed January 26, 2008).

18. Cebrowski, Arthur K. „Special Briefing on Force Transformation.“ Newsbriefing, Washington, DC, November 27, 2001. [http:// www.au. af. mil/au/awc/awcgate/transformation/t11272001_ t1127ceb. htm](http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/transformation/t11272001_t1127ceb.htm) (accessed November 29, 2007).
19. Center for Strategic and Budgetary Assessments. „Transformation Strategy.“ [http://www.csbaonline. org/2006-1/1.Strategic Studies/Transformation. shtml](http://www.csbaonline.org/2006-1/1.Strategic%20Studies/Transformation.shtml) (accessed January 19, 2008).
20. Center for Strategic and International Studies (CSIS). American Military Culture in the Twenty-First Century. Washington: The CSIS Press, 2000.
21. CNN. com. „Army cancels Comanche helicopter.“ CNN. com, February 23, 2004. [http://cnn. usnews. printthis. clickability.com/ pt/cpt? action=cpt&title=CNN. com+-+Army+-+cancels+-+ Comanche+-+helicopter. htm](http://cnn.usnews.printthis.clickability.com/pt/cpt?action=cpt&title=CNN.com+-+Army+-+cancels+-+Comanche+-+helicopter.htm) (accessed December 27, 2007).
22. Cohen, William S. Report of the Quadrennial Defense Review. Washington: Department of Defense, 1997.
23. Collmer, Sabine. „Information as a Key Resource: The Influence of RMA and Network-Centric Operations on the Transformation of the German Armed Forces.“ George C. Marshall European Center for Security Studies, Occasional Paper Series Number 8 (February 2007).
24. Congressional Budget Office. Evaluating Military Compensation. Publication Number 2665. Washington: Congressional Budget Office, 2007.
25. Czelusta, Mark. „Global Strike Task Force and Stryker Brigade Combat Team: Prospects for Integration in the Forcible Entry Mission.“ Masters thesis. Fort Leavenworth: Command and General Staff College, 2003.
26. Defense Science Board. Defense Science Board Summer Study on Transformation: A Progress Assessment, Vol. 1. Washington: Department of Defense, 2006.
27. Department of Defense. „Arthur K. Cebrowski: Director, Force Transformation.“ Official Department of Defense Biography. [http://oft. osd. mil/library/library_files/document_338_cebrowski_with_pic. doc](http://oft.osd.mil/library/library_files/document_338_cebrowski_with_pic.doc) (accessed October 14, 2007).
28. Department of Defense. „Conduct of the Persian Gulf War, Final Report to Congress.“ Washington: Department of Defense, 1992.
19. Department of Defense. „Department of Defense Budget for FY 2000.“ News release. Washington: Department of Defense, 1999. [http://www.defenselink. mil/releases/release. aspx? re leaseid=1967](http://www.defenselink.mil/releases/release.aspx?releaseid=1967) (accessed September 24, 2007).
30. Department of Defense. „Fiscal 2004 Department of Defense Budget Release.“ News release. Washington: Department of Defense, 2003. [http://www.defense- link. mil/releases/re lease. aspx? releaseid=3615](http://www.defenselink.mil/releases/release.aspx?releaseid=3615) (accessed September 24, 2007).
31. Department of Defense. „Fiscal 2005 Department of Defense Budget Release.“ News release. Washington: Department of Defense, 2004. [http://www.defense- link. mil/releases/re lease. aspx? releaseid=7046](http://www.defenselink.mil/releases/release.aspx?releaseid=7046) (accessed September 24, 2007).

32. Department of Defense. „Fiscal 2008 Department of Defense Budget Released.“ News release No. 129–07. Washington: Department of Defense, 2007. <http://www.defenselink.mil/releases/> (accessed September 24, 2007).
33. Department of Defense. Joint Staff/J-7. „Joint Capability Areas.“ Power-Point presentation. http://www.dtic.mil/futurejoint_warfare/cap_areas.htm (accessed November 20, 2007).
34. Department of Defense. „PBD 753.“ Washington: Department of Defense, 2004.
35. Department of Defense. „President Bush’s FY 2006 Defense Budget.“ News release. Washington: Department of Defense, 2005. <http://www.defenselink.mil/releases/> (accessed September 24, 2007).
36. Department of Defense. „President Bush’s FY 2007 Defense Budget.“ News release. Washington: Department of Defense, 2006. <http://www.defenselink.mil/releases/> (accessed September 24, 2007).
37. Department of Defense. Quadrennial Defense Review Report. Washington: Department of Defense, 2006.
38. Department of Defense. Quadrennial Defense Review Report: September 30, 2001. Washington: Department of Defense, 2001.
39. Department of Defense. Transformation Planning Guidance. Washington: Department of Defense, 2003.
40. Donnelly, John M. „Small Wars, Big Changes.“ CQ Weekly, January 28, 2008, cover story, p. 252.
41. Donnelly, Tom. „Why did Donald Rumsfeld fail?“ Armed Forces Journal, January 2007. <http://www.armedforcesjournal.com/2007/01/2410339/> (accessed September 30, 2007).
42. Dorobek, Christopher J. „Editorial: A poor remembrance.“ Federal Computer Week, September 11, 2006.
43. Eland, Ivan. „Defense Reform is Dead.“ Black News, August 30, 2001. <http://www.independent.org/printer.asp?page=%Fnews%Farticle%2Easp?id=1099> (accessed July 17, 2007).
44. Fix, Robert. 2008. Interview by author. February 15. Pentagon, Washington, DC.
45. Garamone, Jim. „Quadrennial Review Allows DOD to Make ‘Vector Changes.’“ American Forces Press Service, February 3, 2006. http://www.defenselink.mil/utility/print_item.aspx?print (accessed December 13, 2007).
46. Garstka, John. Interview by author. February 15, 2008. Pentagon, Washington, DC.
47. Gates, Robert M. „Landon Lecture (Kansas State University).“ Remarks, delivered in Manhattan, Kansas, November 26, 2007. <http://www.defenselink>.

mil/utility/printitem.aspx? print =http://defenselink.mil/speeches (accessed November 29, 2007).

48. Gilmore, J. Michael. Testimony before the Subcommittee on Projection Forces, Committee on Armed Services, United States House of Representatives, Washington, DC, July 19, 2005. Congressional Budget Office Document, „The Navy's DD(X) Destroyer Program.“ Washington: Congressional Budget Office, 2005.

49. Hillen, John and Lawrence Korb. Future Visions for US Defense Policy: Four Alternatives Presented as Presidential Speeches. New York: Council on Foreign Relations, 2000.

50. Hillen, John. „Superpowers Don't Do Windows.“ Orbis 41, No. 2 (Spring 1997), pp. 241–258.

51. Isenberg, David and Ivan Eland. „Empty Promises: Why the Bush Administration's Half-Hearted Attempts at Defense Reform Have Failed.“ Policy Analysis 442 (June 11, 2002), pp. 1–20.

52. Joint Defense Capabilities Study Team. „Joint Defense Capabilities Study, Final Report.“ Washington: Department of Defense, 2003.

53. Jones, James L. „Statement to the House Armed Services Committee.“ July 12, 2001. Washington: House Armed Services Committee, 2001.

54. Jumper, John. „Global Strike Task Force: A Transforming Concept, Forged by Experience.“ Aerospace Power Journal 15, No. 1 (Spring 2001), pp. 24–33.

55. Klein, John. E-mail to author. February 5, 2008.

56. Kagan, Frederick W. Finding the Target: The Transformation of American Military Policy. New York: Encounter Books, 2006.

57. Kozaryn, Linda D. „Demystifying 'Transformation.'“ American Forces Information Service, August 14, 2002. <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/transformation/demystifying.htm> (accessed November 29, 2007).

58. Krauthammer, Charles. „The Unipolar Moment.“ Foreign Affairs, America and the World 1990/91. <http://www.foreignaffairs.org/19910201faessay6067/charles-krauthammer/the-unipolar-moment> (accessed January 19, 2008).

59. Krepinevich, Andrew, Jr. „Why No Transformation?“ Joint Forces Quarterly 23 (Autumn/ Winter 2000), pp. 97–101.

60. Lambeth, Benjamin S. NATO's Air War for Kosovo: A Strategic and Operational Assessment. Santa Monica: RAND, 2001.

61. Lambeth, Benjamin S. The Transformation of American Air Power. Ithaca: Cornell University Press, 2000.

62. Macgregor, Douglas A. Breaking the Phalanx: A New Design for Landpower in the 21st Century. Westport: Praeger, 1997.

63. Macgregor, Douglas A. Transformation Under Fire: Revolutionizing how America Fights. Westport: Praeger, 2003.

64. Mahnken, Thomas G., and James R. FitzSimonds. *The Limits of Transformation: Officer Attitudes toward the Revolution in Military Affairs*. Newport: Naval War College, 2003.
65. Mandeles, Mark D. *The Future of War: Organizations as Weapons*. Washington: Potomac Books, 2005.
66. Matthews, William, Gopal Ratnam, and Megan Scully. „Bulk of DOD Budget Cuts Don't Hit Until 2007 and Beyond.“ *DefenseNews.com*. <http://www.defense-news.com/story.php?F=592155&C=america> (accessed December 16, 2007).
67. McClintock, Bruce H. „Transformation Trinity: Vision, Culture, Assessment.“ *Joint Forces Quarterly* (Autumn 2000), pp. 27–31.
68. McNaugher, Thomas L. „The Real Meaning of Military Transformation: Rethinking the Revolution.“ *Foreign Affairs* 86 (January/February 2007), pp. 140–147.
69. Meilinger, Phillip S. „A History of Effects-Based Air Operations.“ *The Journal of Military History* 71, No. 1 (January 2007), pp. 139–167.
70. Metz, Steven. „America's Defense Transformation: A Conceptual and Political History.“ *Defence Studies* 6, No. 1 (March 2006), pp. 1–25.
71. Meyers, Richard B. *Capstone Concept for Joint Operations, Version 2.0*. Washington: Chairman of the Joint Chiefs of Staff, 2005.
72. Meyers, Richard B. *The National Military Strategy of the United States of America*. Washington: Chairman of the Joint Chiefs of Staff, 2004.
73. Michta, Andrew A. „Transatlantic Troubles: Are they America's Loss?“ *The National Interest* (November/ December 2006), pp. 62–66.
74. Miles, Donna. „QDR Vectors for Defense Transformation.“ *American Forces Press Service*, February 3, 2006. [http:// www.defenselink. mil/](http://www.defenselink.mil/) (accessed December 13, 2007).
75. Moran, Michael. „US Army Force Restructuring, 'Modularity,' and Iraq.“ *Council on Foreign Relations*, September 14, 2007. http://www.cfr.org/publication/14412/us_army_force_restruc_turing_modularity_and_iraq (accessed September 20, 2007).
76. Muradian, Vago. „Interview with Terry Pudas.“ *Defense News*, January 22, 2007. http://www.off.osd.mil/library/library_files/article_532_Defense%20News%20Interview%2022%20January%202007.doc (accessed January 12, 2008).
77. Nardulli, Bruce R., Walter L. Perry, Bruce Pirnie, John Gordon IV, and John G. McGinn. *Disjointed War: Military Operations in Kosovo, 1999*. Santa Monica: RAND, 2002.
78. National Defense Panel. *Transforming Defense: National Security in the 21st Century*. Washington: Department of Defense, 1997.
79. Neal, Derrick J. „Do We Really Understand What Is Meant by Transformational Change for Defence?“ *Defence Studies* 6, No. 1 (March 2006), pp. 73–96.

80. North Atlantic Treaty Organization. „Allied Command Transformation, Transformation Network.“ <http://www.act.nato.int/content.asp?pageid=200> (accessed January 17, 2008).
81. Office of Force Transformation, Office of the Secretary of Defense. 2004 Strategic Transformation Appraisal. Washington: Department of Defense, 2005.
82. Office of Force Transformation, Office of the Secretary of Defense. „Elements of Defense Transformation.“ Washington: Department of Defense, 2004.
83. Office of Force Transformation, Office of the Secretary of Defense. The Implementation of Network-Centric Warfare. Washington: Department of Defense, 2005.
84. Office of Force Transformation, Office of the Secretary of Defense. Military Transformation: A Strategic Approach. Washington: Department of Defense, 2003.
85. Office of Force Transformation. Office of the Secretary of Defense. „The Strategic Transformation Appraisal for FY-2004.“ Washington: Department of Defense, 2003.
86. Office of the Under Secretary of Defense (Comptroller). National Defense Budget Estimates for FY 2007. Washington: Department of Defense, 2006.
87. O’Keefe, Sean, Frank B. Kelso II, CE Mundy, Jr. ...From the Sea. Washington: Department of the Navy, 1992. <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/navy/fromsea/fromsea.txt> (accessed November 30, 2007).
88. O’Rourke, Ronald. „Defense Transformation: Background and Oversight Issues for Congress.“ Congressional Research Service Report for Congress, Number RL32238. Washington: Congressional Research Service, 2006.
89. O’Rourke, Ronald. „Naval Transformation: Background and Issues for Congress.“ Congressional Research Service Report for Congress, Number RS20851. Washington: Congressional Research Service, 2003.
90. Orszag, Peter R. „Estimated Cost of the Administration’s Proposal to Increase the Army’s and the Marine Corps’s Personnel Levels.“ Washington: Congressional Budget Office, 2007.
91. Owens, Bill, and Ed Offley. Lifting the Fog of War. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2001.
92. Peters, Ralph. „Bloodless theories, bloody wars.“ Armed Forces Journal, April 2006. <http://www.armedforcesjournal.com/2006/04/1813800/> (accessed January 18, 2008).
93. Powell, Colin L., and Joseph E. Perisco. My American Journey. New York, Random House, 1995.
94. Project for the New American Century. Rebuilding America’s Defenses: Strategy, Forces and Resources for a New Century. Washington: Project for a New American Century, 2000.
95. Pudas, Terry. „Embedding Transformation: Cultural change will cross departmental lines.“ Defense News, September 18, 2006, p. 21.

96. Pudas, Terry. Interview by author. February 14, 2008. National Defense University, Washington, DC.
97. Reynolds, Kevin. Defense Transformation: To What, For What? Carlisle: Strategic Studies Institute, 2006.
98. Rigby, Bill. „US Military „transformation“ is dead: analysts.“ Reuters, December 7, 2006. <http://www.reuters.com/articlePrint>
99. ?articleId=USN0725779820061207 (accessed July 25, 2007).
100. Roche, James G. „Transforming the Air Force.“ Joint Forces Quarterly (Autumn/Winter 2001–2002), pp. 9–14.
101. Rogin, Josh. „Defense Transformation Searches for New Identity.“ Federal Computer Week, April 16, 2007. [http:// www.oft. osd. mil/ library/library_files/artic-
le_559_Federal %20Computer%20Week. doc](http://www.oft.osd.mil/library/library_files/article_559_Federal%20Computer%20Week.doc) (accessed January 14, 2008).
102. Rolleston, Moreton. Telephone interview by author. November 27, 2007.
103. Rolleston, Moreton. Interview by author. February 15, 2008. Pentagon, Washington, DC.
104. Rumsfeld, Donald. „21st Century Transformation.“ Lecture, National Defense University, Washington, DC, January 31, 2002. [http://www.defenselink.
mil/speeches](http://www.defenselink.mil/speeches) (accessed September 28, 2007).
105. Rumsfeld, Donald. Transformation Planning Guidance. Washington: Department of Defense, 2003.
106. Shalikashvili, John M. Joint Vision 2010. Washington: Office of the Chairman of the Joint Chiefs of Staff, 1997.
107. Shanker, Thom. „Joint Chiefs Chairman Looks Beyond Current Wars.“ New York Times, October 22, 2007, p. 8.
108. Shelton, Henry H. Joint Vision 2020. Washington: Chairman of the Joint Chiefs of Staff, 2000.
109. Shinseki, Eric. Quotation cited on the United States Air Force Air War College, „Gateway to the Internet.“ „Transformation of War & US Military.“ [http://www.au.
af. mil/au/awc/awc gate/awc-chng. htm#army](http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/awc-chng.htm#army) (accessed January 17, 2008).
110. Schnaubelt, Christopher M. „Whither the RMA?“ Parameters 37, No. 3 (Autumn 2007), pp. 95–107.
111. Smith, Rickey. 2008. Telephone interview by author. February 4.
112. Sprenger, Sebastian. „With 2005 Transformation Road Maps Scrapped, OFT Focuses on QDR.“ Inside the Pentagon, August 4, 2005.
113. Taylor, William J. and James Blackwell. „The Ground War in the Gulf.“ Survival 33 (May/June 1991), pp. 230–245.
114. Tiron, Roxana. „Military-transformation agency at crossroads after Cebrowski.“ TheHill. com, September 15, 2005. [http:// thehill. com/the-executive/mi-
litary-transformation-agency-at-crossroads-after-cebrowski-2005-09-15.html](http://thehill.com/the-executive/military-transformation-agency-at-crossroads-after-cebrowski-2005-09-15.html) (accessed January 28, 2008).

115. Tucker, David. *Confronting the Unconventional: Innovation and Transformation in Military Affairs*. Carlisle: Strategic Studies Institute, 2006.
116. United States Air Force. „Air Force Posture Statement 2002.” Washington: Department of the Air Force, 2005.
117. United States Air Force. *Air Force Roadmap 2006 > 2025*. Washington: Department of the Air Force, 2006.
118. United States Air Force. „Posture Statement 2000.” Washington: Department of the Air Force, 2000.
119. United States Air Force. „United States Air Force Posture Statement 2001.” Washington: Department of the Air Force, 2001.
120. United States Air Force. „US Air Force Posture Statement 2005.” Washington: Department of the Air Force, 2005.
121. United States Air Force. „US Air Force Posture Statement 2006.” Washington: Department of the Air Force, 2006.
122. United States Air Force. *The US Air Force Transformation Flight Plan*. Washington: Department of the Air Force, 2003.
123. United States Air Force. *The US Air Force Transformation Flight Plan*. Washington: Department of the Air Force, 2004.
124. United States Army. *2004 Army Transformation Roadmap*. Washington: Department of the Army, 2004.
125. United States Army. *United States Army Transformation Roadmap 2003*. Washington: Department of the Army, 2003.
126. United States Government Accountability Office. „MILITARY TRANSFORMATION: Clear Leadership, Accountability, and Management Tools Are Needed to Enhance DOD’s Efforts to Transform Military Capabilities.” GAO Report 05–70. Washington: Government Accountability Office, 2004.
127. United States Joint Forces Command. „Frequently Asked Questions.” <http://www.jfcom.mil/about/experiments/mco2/faq.htm> (accessed November 28, 2007).
128. United States Joint Forces Command. „Effects Based Operations.” <http://www.jfcom.mil/about/glossary.htm#E> (accessed October 16, 2007).
129. United States Joint Forces Command. [http://www.dtic.mil/future jointwarfare/experimentation/htm](http://www.dtic.mil/futurejointwarfare/experimentation/htm) (accessed December 22, 2007).
130. United States Joint Forces Command. J-7. „JOpsC Status Update.” PowerPoint presentation, February 15, 2008. www.dtic.mil/futurejointwarfare/concepts/status.ppt#3209 (accessed February 26, 2008).
131. United States Joint Forces Command. *Joint Transformation Roadmap*. Norfolk: United States Joint Forces Command, 2004.
132. United States Navy. “2002 Program Guide, Vision... Presence... Power.” <http://www.navy.mil/navydata/policy/vision/visi on02> (accessed November 30, 2007)

133. United States Navy. A Cooperative Strategy for 21st Century Seapower. Washington: Department of the Navy, 2005. http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/maritime/maritime_strat_oct07.pdf (accessed February 20, 2008)
134. United States Navy. Naval Power 21. Washington: Department of the Navy, 2002.
135. United States Navy. Naval Transformation Roadmap 2003: Assured Access & Power Projection ...From the Sea. Washington: Department of the Navy, 2003.
136. United States Navy. Naval Transformation Roadmap: Power and Access...From the Sea. Washington: Department of the Navy, 2004.
137. United States Navy. Sea Power for a New Era. Washington: Department of the Navy, 2005. <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/awc-futr.htm#marine-vision> (accessed February 20, 2008).
138. United States Navy. Vision, Presence, Power. Washington: Department of the Navy, 2005. <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/awc-futr.htm#marine-vision> (accessed February 20, 2008)
139. Vego, Milan N. „Effects Based Operations: A Critique.“ Joint Forces Quarterly 41 (2nd Quarter 2006), pp. 51–57.
140. Wayne, Leslie. „So Much for the Plan to Scrap Old Weapons.“ New York Times, December 22, 2002. <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9C0CE6D61E3DF931A15751C1A9649> (accessed December 27, 2007).
141. Webster, Richard. 2008. Interview by author. February 14. Alexandria, Virginia.
142. Wilson, Clay. „Network Centric Warfare: Background and Oversight Issues for Congress.“ Congressional Research Service Report for Congress Number RL32411. Washington: Congressional Research Service, 2004.
143. The White House. A National Security Strategy For a New Century. Washington: The White House, 1999.
144. White, Thomas E. and Eric Shinseki. „A Statement on the Posture of the United States Army 2002.“ Presented to the committees and subcommittees of the United States Senate and the House of Representatives of the 107th Congress. Washington: Office of the Chief of Staff of the United States Army, 2002.

РЕФОРМА ВОЈНОГ ОБРАЗОВАЊА
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ – МОГУЋНОСТИ,
ИЗАЗОВИ, ПРАВЦИ РАЗВОЈАДр Зоран Јефтић¹
Др Младен Вуруна, бригадни генерал²

Развој војног образовања у Србији започео је 1850. године устројством Артилеријске школе. Од тада, систем војног образовања пролазио је кроз периоде развоја који су обележени развојем државе, али често и бурним историјским променама на овим просторима.

Данас је систем војног образовања пред новим изазовом: усклађивањем војног образовања са системом образовања у Републици Србији. Пре ступања у ове процесе било је нужно да се препозна затечено стање и утврде реформске потребе. Након тога, приступило се анализи могућности и основа за потпуну и свеобухватну реформу војног образовања.

Правци развоја војног образовања у Републици Србији су: акредитација Војне академије и Војномедицинске академије, развој студијских програма и курсева усавршавања у складу са потребама Војске Србије и општеприхваћеним стандардима, раздвајање образовања и обуке, заједнички студијски програми са факултетима универзитета у Републици Србији и реформа Војне гимназије.

Циљ јесте да Војна академија у наредној деценији постане престижна војнообразовна институција у региону, усклађена са системом образовања Републике Србије, у којој ће се школовати кадар за потребе система одбране и безбедности Републике Србије, према студијским програмима високог квалитета који су признати унутар мреже европског високог образовања и од иностраних војнообразовних институција.

Кључне речи: *реформа, војно образовање, обука, студијски програми, курсеви, Војна гимназија, Средња стручна војна школа, Војна академија, Војномедицинска академија, Војска Србије, Универзитет у Београду, Болоњска декларација, акредитација, Република Србија.*

¹ Државни секретар у Министарству одбране Републике Србије.

² Начелник Управе за школство у Министарству одбране Републике Србије.

Историјски преглед војног школства у Републици Србији

Почетак

Почетак војног школства у Србији доводи се у везу са Одлуком кнеза Александра Карађорђевића од 6. (18) марта 1850, када је он, на предлог министра војног, одобрио „Пројекат устројенија Артилериске школе“. Школа је започела са радом већ у јесен, а после петогодишњег школовања у чин потпоручника унапређено је десет питомаца који су затим распоређени у јединице Српске војске. Артилериска школа добија назив Војна академија 18. (31) јануара 1880. године (од оснивања Артилеријске школе у народу се за њу користио назив Војна академија), када је кнез Милан Обреновић потврдио Указом Закон за устројство Војне академије, који је претходно, на заседању у Нишу, усвојила Народна скупштина. Поменути закон Војна академија је дефинисана као „научни и васпитни завод за спремање младића за официре, као и за давање вишег војног образовања млађим официрима“.

Период до Првог светског рата

Крајем деветнаестог века порасле су потребе за школованим официрским кадром, нарочито након 1883. године када је у Краљевини Србији уведена општа војна обавеза. Године 1884. почиње са радом и Виша школа Војне академије, на којој су школовани официри до чина капетана друге класе свих родова и служби. У току балканских ратова и за време Првог светског рата, Војна академија није радила.

Период до Другог светског рата

Рад Војне академије је обновљен у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, уписом 47. класе питомаца. До почетка Другог светског рата школовање је завршило неколико генерација официра. Последња, 66. класа, завршила је школовање у Краљевини Југославији октобра 1940. године. До тада, Војна академија је увелико постала „савремена универзална школа“ која се, поред образовања и васпитања за све дужности официра војске, бавила и научном делатношћу у области војних наука. Та делатност, од великог значаја за развој војне теорије и праксе, задржала се као један од важних приоритета у свим наредним фазама развоја Војне академије.

Период након Другог светског рата

Након Другог светског рата систем војног образовања у новоствореној држави развија се постепено, укључујући све нивое образовања.

У почетку, високо војно образовање спроводило се у више видовских и родовских Војних академија које су, у почетном периоду после Другог светског рата, обезбеђивале више образовање, да би седамдесетих година прошлог века, углавном, све Академије прешле на систем високог, четворогодишњег, односно петогодишњег образовања.

Кандидати за војне академије били су средњошколци који су завршили цивилне школе, војне гимназије и средње војне школе и након завршетка Академије, стицали су дипломе које су биле признате у друштву. Четворогодишњим школовањем у академијама родова и петогодишњим школовањем у техничким војним академијама обезбеђивали су дипломе са којима су се могле наставити последипломске студије на било којем универзитету у држави. У то време велика већина официра завршавала је каријеру у војсци, тако да сврха дипломе којом би се обезбедио наставак каријере у цивилном сектору, није долазила до изражаја.

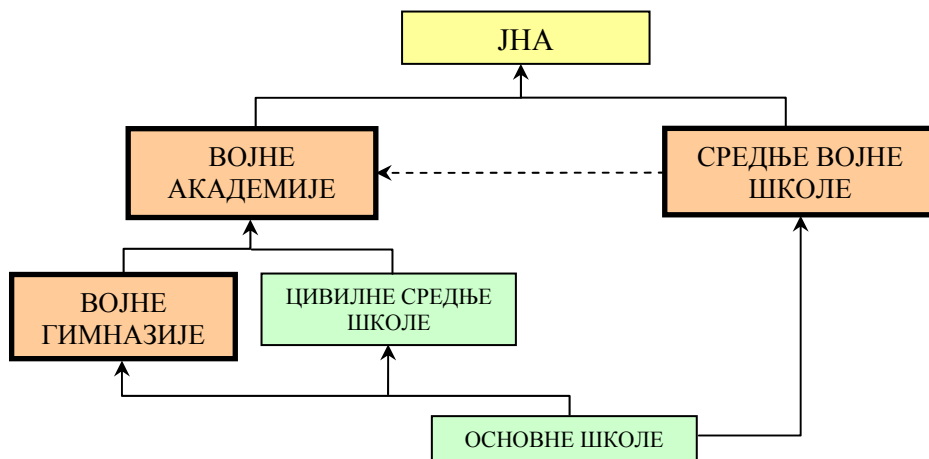
Паралелно са основним студијама, на војним академијама су реализовани и разни курсеви усавршавања који су официрима обезбеђивали развој каријере. Курсеви су били усклађени са техничким развојем војске, променама у организацији и формацијском саставу, увођењем нових правила употребе јединица и достигнућима у војној научној мисли.

Средње војно образовање у последње три деценије двадесетог века реализовано је у војним гимназијама и средњим школама. Војне гимназије су припремале кандидате за наставак студија на војним академијама, а њихови наставни програми били су усклађени са сличним школама у цивилном сектору. У СФРЈ основане су четири војне гимназије и то у: Београду, Загребу, Љубљани и Мостару. Војна гимназија у Мостару била је намењена за припремно школовање будућих пилота. Средње војне школе су биле намењене за школовање подофицира. У тим школама будући подофицири припремани су за све дужности у ЈНА. Средње војне школе су, углавном, основане у школским центрима одређених видова, родова и служби.

До последње деценије двадесетог века, на простору СФРЈ постојале су следеће војне академије и школски центри у којима су школовани будући официри и подофицири: Војна академија КоВ и Школски центар везе и ЕИ и ПЕД (Београд), Војнотехничка академија (Загреб), Морнаричка војна академија и Морнаричкотехничка војна академија (Сплит), Ваздухопловна војна академија, Школски центар ПВО и Артиљеријски школски центар (Задар), Ваздухопловнотехничка војна академија (први степен у Рајловцу – Сарајево, и други степен у Жаркову – Београд), Центар војних школа (Сарајево),

Школски центар оклопно-механизованих јединица (Бања Лука), Инжињеријски школски центар (Карловац) и Школски центар АБХО (Крушевац).

Образовање и усавршавање официра спроводило се у Центру високих војних школа који се налазио у Београду.

Слика 1 – Систем војног образовања у ЈНА

Период након 1991. године

Бурна дешавања у последњој деценији двадесетог века довела су до тога да је већи део материјалног и један део наставног потенцијала војних академија и средњих војних школа Југословенске народне армије пресељен у Београд. Од њих су формиран центри и средње војне школе за школовање подофицира, једна Војна гимназија и високе војне школе – војне академије, намењене за школовање официра родова и служби. Војномедицинска академија поред школовања, обавља и делатност медицинског збрињавања припадника система одбране – налазила се у Београду. Школе за усавршавање каријерних официра, које би се могле свести под назив Школа националне одбране, такође су се налазиле у Београду и пре 1991. године. У њима су реализовани највиши нивои стручног усавршавања и образовања.

Године 1994. формирана је једна Средња стручна војна школа са одсецима и смеровима. Школа је престала са радом 2007. године. Затим, 2000. године, формирана је и једна Војна академија као јединствена образовна институција, у коју је касније укључена и Војна гимназија.

Данас је Војна академија Републике Србије „савремена универзална школа“ одговорна за школовање и усавршавање припадника Министарства одбране и Војске Србије, као и за развој научноистраживачке делатности у областима од интереса за одбрану и безбедност.

Затечено стање војног образовања у Републици Србији од 2005. године

Стање институција

Године 2005. у Министарству одбране почиње да сазрева свест о неопходности корените реформе војног образовања. Неколико година раније већина земаља је усвојила Болоњску декларацију и реформа система високог образовања почела је да се спроводи у многим европским земљама. Већ тада је било јасно да ће већина њих, своје високо војно образовање ускладити са захтевима и препорукама Болоњске декларације.

Највећи део високог војног образовања у Србији и Црној Гори спроводио се у Војној академији која је настала спајањем Војне академије Војске Југославије, Војнотехничке академије Војске Југославије, Школе националне одбране и Генералштабне школе (2000). У Војној академији школовани су студенти и официри за све дужности у војсци, а у Војномедицинској академији спроводиле су се последипломске студије из медицинских наука, од специјализације до доктората. Наведене институције налазиле су се у Београду и околини, на више локација. На свакој локацији налазили су се наставници и потребна наставна база, укључујући логистичку и осталу подршку. За разлику од осталих институција у процесу реализације наставе, део Војне академије, Одсек логистике, односно претходна Војнотехничка академија, у великој мери су се ослањали на спољне сараднике и факултете Београдског универзитета. Професори и асистенти (са Машинског, Електротехничког, Технолошког, Економског и Саобраћајног факултета) Београдског универзитета спроводили су наставу студентима Одсека логистике, при чему су се у одређеној мери користили кабинети и лабораторије поменутих факултета.

Одсеци и смерови Средње стручне војне школе налазили су на више локација у Србији, а Војна гимназија је остала на истој локацији у Београду. Средња стручна војна школа је још 1994. године „прешла“ са четворогодишњег школовања на једногодишње и двогодишње школовање средњошколаца (који су завршили средњу школу у цивилству) за будуће подофицире, док је Војна гимназија задржала четворогодишње школовање. Као и војне академије, сви одсеци и смерови Средње стручне војне школе, укључујући и Војну гимназију, имали су сопствене наставнике, материјалну базу наставе и гломазан систем подршке и управљања.

Законски оквир

Систем војног образовања заснивао се на Закону о војним школама и војним научноистраживачким установама. Пре увођења Болоњске декларације посебан закон којим је био уређен систем војног образовања није доводио у питање усклађеност војног и цивилног високог образовања зато што у области високог образовања није било разлика између војног и цивилног закона које би довеле у питање усклађеност ова два система образовања. Исто тако, Закон о војним школама и војним научноистраживачким установама није спутавао развој курикулума и омогућавао је реализацију наставе високог образовања, последипломских студија и последипломског усавршавања на највишем нивоу, једнако квалитетно као и у цивилном сектору. Све то је пружало стабилан оквир за несметано спровођење високог војног образовања паралелно са системом цивилног образовања, што је на неки начин слабило вољу и потребу за једном свеобухватном реформом.

Поменути Закон је уређивао и односе у средњем војном образовању. На овом нивоу образовања Закон није био сметња развоју и реформама, али процес реформе средњег образовања у држави није озбиљно ни започео. Промене наставних програма и методологије реализације наставе пратиле су достигнућа у цивилном сектору и на тај начин „држале корак“ са окружењем.

Људски и материјални ресурси

Један од највећих проблема са којим се систем војног образовања суочавао 2005. године јесте стање људских и материјалних ресурса у војним школама.

Материјални ресурси наставе, од наставних средстава, преко информатичке опреме, до техничких средстава којима је опремљена војска, били су веома дотрајали и у лошем стању што је последица вишегодишњег неинвестирања у развој наставне базе. Промене у структури и локацији јединица, институција и центара Министарства и Војске, утицале су на квалитет реализације наставе у војним школама, јер су јединице и центри места где се део наставе реализује. Поред тога, постојала је једна значајна резерва унутар система, јер је Војна академија била обједињена од целина претходних школа, које су у великој мери биле опремљене истим средствима и техником. Пресељење тих целина на једну локацију пружало је могућност искоришћења те резерве, што би на неки начин олакшало проблем материјалне базе наставе.

Проблем људских ресурса био је сличан проблему материјалних ресурса. Војне школе су имале наставно особље, али због лошег вођења кадра и непрестаног осипања услед пензионисања и тешке економске и политичке

ситуације у земљи, реализација неких облика и нивоа школовања доведена је у питање. Решење је тражено, како 2005. године тако и претходне деценије, у ангажовању спољних сарадника и наставника са цивилних факултета. Постојала је одређена резерва унутар система, слично као и у случају материјалних ресурса, али је неправилно осипање наставног особља и укупно стање у држави отежало и онемогућило његов плански развој, те је и резерва у људским ресурсима била неуравнотежена. У вези с тим, одређених кадрова било је превише, док се за реализацију појединих наставних садржаја појавио недостатак наставника. Све ово је проблем у вези са људским ресурсима учинило знатно сложенијим, него што се то чинило.

Реформске потребе војног образовања у Републици Србији

Затечено стање је указивало на неопходност промена у систему војног образовања које би биле засноване на следећим реформским потребама:

1. мисије Војске Србије;
2. економичност;
3. ефикасност;
4. квалитет;
5. признање у друштву и на тржишту рада и
6. раздвајање образовања и обуке.

Мисије Војске Србије

Војска Србије мора да буде оспособљена за следеће три мисије:

1. одбрана државе;
2. учешће у операцијама подршке миру и
3. помоћ цивилном становништву и цивилним органима власти у случајевима природних катастрофа и великих несрећа.

Све три мисије нису биле непознаница за ЈНА, па самим тим нису непознате ни Војсци Србије која је у доброј мери проистекла из ЈНА. Одбрана државе је била темељна обавеза за ЈНА, а стратешки концепти, оперативне процедуре и употребе јединица заснивале су се на тој мисији. Такође, ЈНА је имала и одређено искуство у операцијама подршке миру, нарочито у време израелско-арапских ратова. Најзад, у свим већим несрећама и природним катастрофама, као што су биле поплаве или земљотреси у Скопљу и Бања Луци, војска је учествовала са својим капацитетима на санирању последица, спашавању становништва и имовине.

Поменуте мисије заснивају се на другачијим стратешким концептима и оперативним процедурама. Многе војске темеље своју обуку и опремање јединица на мисији учешћа у операцијама подршке миру, док су се неке од њих специјализовале за одређене активности које су у вези са природним катастрофама (Мађарска за поплаве, Иран за земљотресе, Турска за све облике ванредних догађаја и слично). Војска Србије никако не сме да умањи значај прве мисије, али се исто тако добро припрема за другу и трећу мисију. Измењени стратешки концепти и оперативне процедуре представљају изазов за образовање и јављају се као темељна реформска потреба.

Економичност

Свака реформа мора да буде, у свом исходишту, економски оправдана. Војска Србије спада у ред мањих војски и школовање кадрова за различите дужности изузетно је скупо. Финансирање већег броја образовних институција које годишње уписују од педесет до сто студената никако није економски оправдано и одрживо. Ипак, ниједна војска се не одриче школовања својих кадрова јер је реч о образовним профилима који решавају проблеме безбедности што, у данашње време, има непроцењиву вредност. Уосталом, војска је највећи буџетски корисник и никако се не сме посматрати само кроз призму остваривања профита.

У протеклих неколико година, многе европске земље биле су присиљене да изврше промене у својим војнообразовним системима у вези са смањењем буџета због промене у стратешком окружењу. Једна од тих промена, која свакако значајно утиче на смањење трошкова образовања, јесте обједињавање већег броја војнообразовних институција у једну институцију и на једној локацији. Та промена често иницира противљење традиционалиста који не прихватају изостављање речи „морнаричка“ или „ваздухопловна“ у називу академије. Неке земље, нарочито оне са већим националним дохотком, још увек су у „преговорима са традиционалистима“, али су и оне веома близу решења које подразумева јединствену институцију и локацију.

У потрази за оптималним економским решењем неке земље су основале веома успешне универзитете одбране на којима се, поред кадета, школују и цивили (Чешка Република, Мађарска, Пољска). То је посебан изазов који, уколико је образовање које институција нуди квалитетно и конкурентно на тржишту, економски оправдава инвестирање у институцију.

Ефикасност

Принцип ефикасности не може се одвојити од економичности. Наравно, треба имати на уму да за квалитет некад треба и да се плати. У условима ограничених финансијских средстава и моделима кадровских школа, да би

образовање било ефикасно и квалитетно, неопходно је да се дефинишу средњорочне потребе, профили кадрова и образовни профили из којих проистичу наставни програми. Неопходно је да се дефинише који ће се родови и службе школовати у војнообразовним институцијама и на којем образовном нивоу, а који ће се добијати из цивилног образовног сектора. То проистиче из задатака и мисија војске, очекиваних претњи и ризика, као и одређене пројекције војске и министарства. Само на тај начин могуће је „груписати снаге“ унутар институције како би се образовна и научна делатност усмерила ка стварању високо образованих и обучених кадрова, способних да се суоче са изазовима друге и треће деценије 21. века.

Квалитет

Квалитет образовања зависи од много чинилаца, од којих треба да се издвоје материјалне могућности и расположив наставнички кадар. У условима када су материјалне могућности ограничене, тешко је одржати наставнички кадар на високом нивоу. Квалитет образовања треба да се заснива на искуствима јединица која су за сваку војску од непроцењивог значаја. Не треба заборавити ни претходне успехе у школовању официра и подофицира, као ни достигнут степен развоја војног образовања. У систему војног образовања у Републици Србији присутно је значајно искуство из периода ЈНА и последње деценије 20. века. Исто тако, војно образовање на просторима Србије има дугу традицију, што треба искористити. Принцип квалитета, економичности и ефикасности треба добро одмерити, будући да безбедност захтева најстроже критеријуме квалитета који имају високу цену и која мора да се плати.

Признање у друштву

Ово је једна од реформских потреба са којом се не суочава само систем образовања у Републици Србији. Неке европске земље настоје да превазиђу поменути проблем и стечено образовање у војнообразовним институцијама, које је високог квалитета, учине признатим у друштву и на тржишту рада. Неке од њих решиле су овај проблем комбиновањем наставних садржаја војнообразовних институција са цивилним образовним институцијама, након чега студенти стичу цивилне дипломе или кредите који им омогућавају наставак школовања у цивилном сектору. При разматрању овог захтева треба да се обрати пажња на следеће: официри и подофицири морали би да буду оспособљени за дужности у војсци, спремни да наставе каријеру у цивилству и оспособљени за школовање током читавог живота. Образовање које стичу у војнообразовним институцијама суштински и формално морало би да им омогући обављање дужности, наставак каријере изван војске, као и даље

школовање и усавршавање. Систем војног образовања у Републици Србији суочен је са проблемом непризнавања војних диплома, јер се војне науке тренутно не налазе на попису наука, те и звање официра које проистиче након школовања у поменутој научној области није препознато на тржишту рада. На тај начин, доводи се у питање наставак каријере изван војске, али и даље школовање и усавршавање. Најбољи оквир за испуњење ове реформске потребе је усклађивање војног образовања са цивилним образовањем, а Болоњска декларација, управо, пружа ту могућност. При томе, приоритет школовања у војним школама јесте војни позив, а не цивилни.

Овај проблем се не јавља код подофицира, зато што они, према новом концепту школовања, поседују дипломе средњих школа из цивилног сектора.

Раздвајање образовања и обуке

Ово је врло осетљиво питање којем треба опрезно приступити. Образовање мора да припреми студента – официра за живот и будућност, док га обука припрема за конкретну дужност или задатак. Неопходно је раздвојити образовање и обуку, јер је реч о два процеса која само заједно дају жељени резултат. Никако не би требало формално раздвајати образовање и обуку у две различите институције (нпр. образовање се обавља у војној академији, а обука у центру издвојеном из академије). Образовање и обука треба да се развијају унутар једне институције као равноправне и подједнако важне делатности, али због њиховог развоја и резултата који се очекују, неопходно је између њих повући јасну линију. У вези с тим, акредитација и Болоњска декларација нуде се као одлично решење.

У систему војног образовања Републике Србије, као и у многим иностраним војнообразовним системима, присутан је одређен степен преклапања садржаја образовања и обуке. Ово је последица занемаривања чињенице да сва професионална војна лица неће завршити каријеру у војсци, услед чега је припрема за дужност стављана у курикулуме у први план. При томе, није се узимало у обзир то да се квалитетније образована особа лакше и обучава. У систему обуке велики значај има и подофицирски кор, о чему озбиљно треба да се размишља и током реформе обуке студената и официра.

Могућности и основе за реформу војног образовања у Републици Србији

При разматрању реформе војног образовања у Републици Србији потребно је узети у обзир следеће могућности и основе:

1. реформу Војске Србије;
2. НАТО стандарде;

3. Болоњску декларацију;
4. постојећи законски оквир и
5. расположива буџетска средства.

Реформа Војске Србије указала је на правце реформе војног образовања. Успостављена бригадна структура војске и нове доктрине захтевају измене у наставним садржајима и нови концепт образовања током каријере. Систем војног образовања мора да одговори овом захтеву и оспособи будуће офицере и подофицере за све дужности у новој структури Војске и реализацију свих доктринарних задатака. Потпуно развијене доктрине и рационална структура Војске, усклађена са техничком опремом, представљају добру основу за реформу војног образовања.

Усвајање НАТО стандарда, као општеприхваћеног сета стандарда организације и употребе војске, представља други важан стуб на којем треба да почива реформа војног образовања. Велики број стандардних процедура НАТО опште је прихваћен у већем делу развијених земаља, било да су чланице НАТО или не. Разлог за такав приступ лежи у чињеници да су ти стандарди препознати као најквалитетнији стандарди у војној делатности. Ово се нарочито односи на задатке друге мисије која практично почива на примени НАТО стандарда. Наравно, примена стандарда није пуко поштовање процедура и преписивање нечега што је неко већ урадио. Примена стандарда захтева промену логике, а то је процес за који је потребно време и реформа образовања. Зато са реформом никако не треба да се оклева, већ треба да се иде у сусрет догађајима.

Болоњска декларација је незаобилазни део у процесу спровођења реформе образовања у било којој земљи у Европи. То је темељна основа за скуп националних и интернационалних стандарда који уређују делатност високог образовања у европском простору. У Републици Србији су прихваћени ставови Болоњске декларације који су преточени у Закон о високом образовању и скуп стандарда за акредитацију установе и студијских програма, прописаних од Националног савета за високо образовање. У процесу реформе војног образовања треба да се прихвате стандарди који су признати и од многих земаља.

Законски оквир у Републици Србији нуди добру основу за реформу високог војног образовања, док је за промене на осталим нивоима образовања потребно сачекати наставак реформе у држави. У вези с тим, делатност војног образовања уређена је Законом о војним школама и војним научноистраживачким установама. Тај Закон је усвојен 1994. године са изменама и допунама из 1999. и 2005. године. Усвајањем Закона о одбрани и Закона о Војсци Србије, створена је обавеза израде новог Закона до краја 2008. године који би правно уредио војнообразовну делатност. Високо образовање у Републици Србији утемељено је на Закону о високом образовању који је

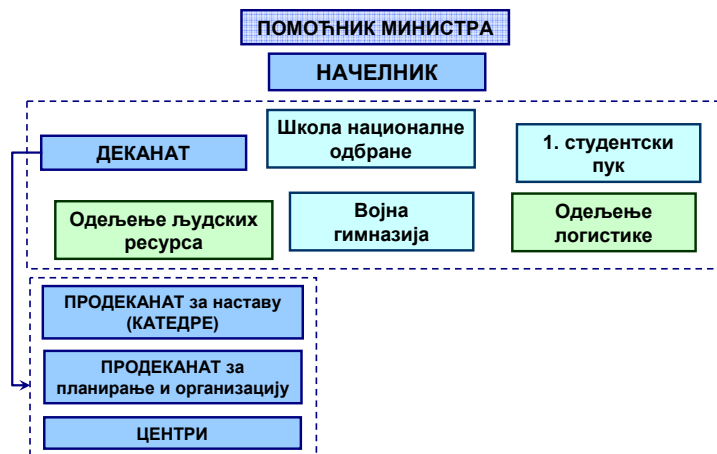
усвојен у Народној скупштини 2005. године. Овај Закон је заснован на Болоњској декларацији и у потпуности омогућава акредитацију установа и програма и њихово усклађивање са јединственим европским простором. У Министарском упутству за 2008. годину и Закону о одбрани истакнута је обавеза усклађивања војног образовања са цивилним образовањем. Постоји оправдано мишљење да поменуто усклађивање мора да буде засновано на јединственом Закону о високом образовању и Закону о научноистраживачкој делатности, док би све остале специфичности које су у вези са системом војног образовања требало да се уреде прописима и правилима унутар министарства. У том случају није потребан неки нови, посебан Закон о војним школама. Довољно је да се промени члан 40, Закона о високом образовању, испуни обавеза из Министарског упутства и Закона о одбрани, и искључи потреба неког новог Закона о војним школама. Предлог измене члана 40, достављен је Министарству просвете. У вези с тим, нижи ниво образовања – Војна гимназија, реализује наставу на начин и према програмима као и остале гимназије из цивилног сектора, у складу са Законом о средњим школама.

Буџетска средства су увек фактор који утиче на темпо реформе. У случају реформе војног образовања у Републици Србији буџетска средства не ометају реформу. Према висини буџета за текућу годину и очекиваног износа у наредних пет година, реформа војног образовања може да се спроведе очекиваним темпом. Један од разлога јесте у могућности обезбеђивања „додатних“ средстава пажљивим планирањем и упошљавањем свих расположивих ресурса. Већ је наглашено да одређена резерва у систему постоји, али да постоји и опасност њеног губитка уколико се оптимално не искористи. Та резерва, нарочито, може да се примети у објектима и инфраструктури, премда њихово стање није најбоље. Ипак, додатна издвајања за реформу војног образовања била би веома корисна. Ово се, пре свега, односи на школовање и усавршавање будућих наставника у земљи и иностранству, опремање кабинета модерним наставним средствима, развој симулационог центра и центра за учење на даљину.

Правци развоја реформи војног образовања у Републици Србији

До 2008. године, у Републици Србији учињено је низ активности на реформи војног образовања које су пратиле реформу Војске Србије, реформу образовања у Републици Србији и достигнућа у реформи војнообразовних система европских земаља.

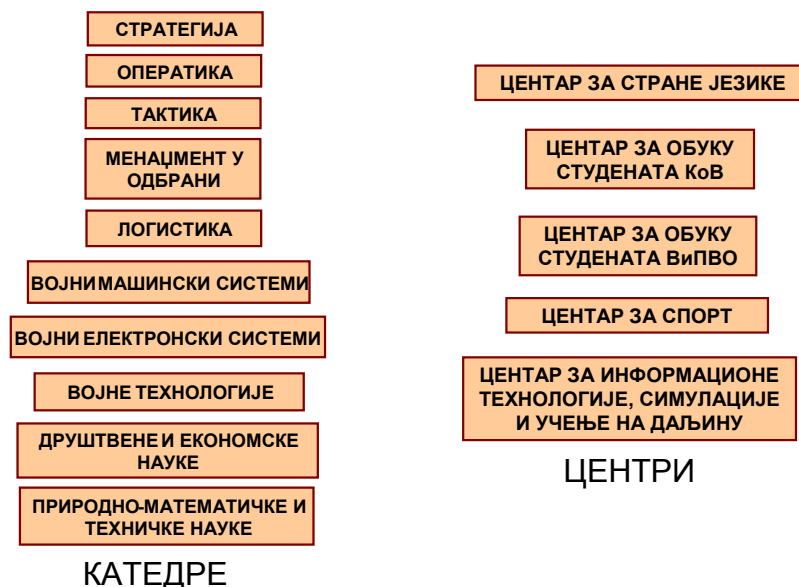
Извршено је интегрисање Војне академије, Школе Националне одбране и Војне гимназије у *јединствену војнообразовну институцију* која покрива целокупно војно образовање у Републици Србији. Изван Војне академије остала је Војномедицинска академија која за сада спроводи само усавршавање на нивоу последипломских студија. Формирањем јединствене војнообразовне институције отворила се могућност рационализације управљања, планирања и реализације наставе, ради подизања квалитета и оптималног искоришћења ресурса.

Слика 2 – Структура Војне академије

Војна академија је тренутно размештена на две локације, Бањица и Топчидер (Војна гимназија). Претходно, Одсек логистике (бивша Војнотехничка академија), био је смештен на локацији Војнотехничког института у Жаркову. Пресељењем Одсека логистике на Бањицу поједностављена је логистичка подршка и рад са студентима, али и реализација наставе. Локација Бањица, касарна „Јован Мишковић“, нуди могућност и даљег *груписања Војне академије на једну локацију*.

У организацијској структури Војне академије и у новим студијским програмима обављено је *раздвајање образовања од обуке*. Настава се реализује према старим наставним програмима, тако да ће ово раздвајање у наставном процесу у потпуности да буде учињено у наредној школској години. Након акредитације Војне академије – катедре ће да буду носиоци образовања, а центри обуке. Катедре располажу са материјалном и наставничком базом, док центри имају наставнике и део материјалне базе. За потпуну реализацију садржаја обуке биће искоришћена материјална база јединица и центара Војске Србије.

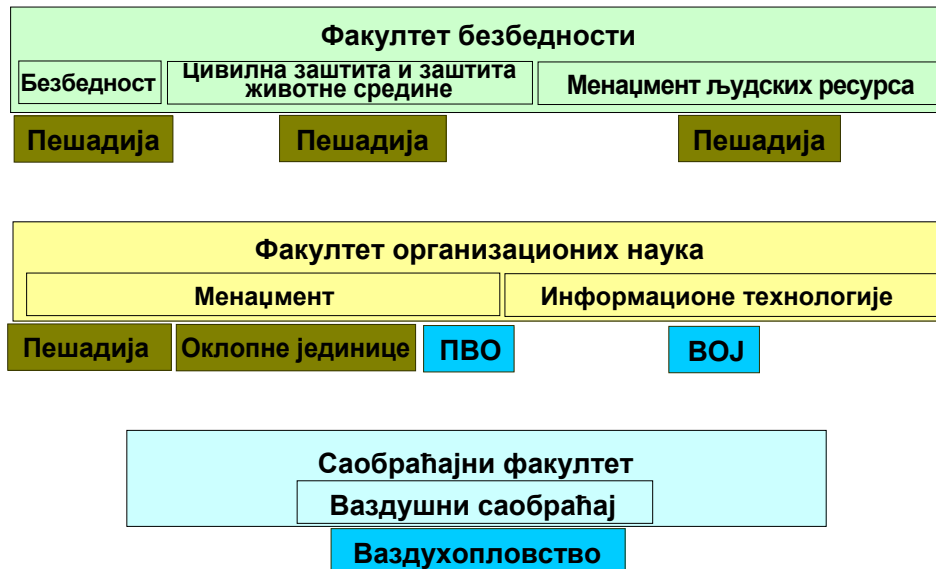
Слика 3 – Катедре и центри Војне академије

Војна академија је са неким факултетима Београдског универзитета развила *Заједничке студијске програме* који ће студентима уписаним на студије по тим студијским програмима да обезбеде диплому препознату и признату у друштву. Заједничке студијске програме реализују заједно факултети и Војна академија, ангажовањем својих наставника и коришћењем кабинета и наставних материјалних средстава. Заједнички програми су одлично решење до потпуне акредитације Војне академије, које треба да обезбеди делу студената друштвено признате дипломе, уз квалитетно образовање и оспособљеност за почетне дужности у Војсци Србије.

Промењен је и приступ у *школовању подофицирског кадра*. Средња стручна војна школа је укинута, а будући подофицири оспособљаваће се на курсевима које ће похађати најбољи професионални војници, са завршеном (најмање) средњом школом, који задовоље приступне критеријуме. Такође, у поступку је израда модела доживотног усавршавања подофицира, чији је крајњи циљ успостављање кора подофицира који треба, као и у осталим војскама света, да преузме на себе оне кључне „радне“ обавезе, као што је, нпр. обука војника.

Започета је и *реформа Војне гимназије* – наставни процес, слично акредитацији високог образовања, био би у надлежности Министарства просвете, док би Војна академија, односно Министарство одбране било одговорно за пријем ученика на школовање, њихов смештај и боравак. На тај начин,

задржало би се једно језгро будућих кандидата за Војну академију, који би у свему били изједначени са кандидатима из цивилних средњих школа, али би били припремани за војни позив. Искуство, из претходног периода, показало је да овакав облик школовања треба да се задржи.

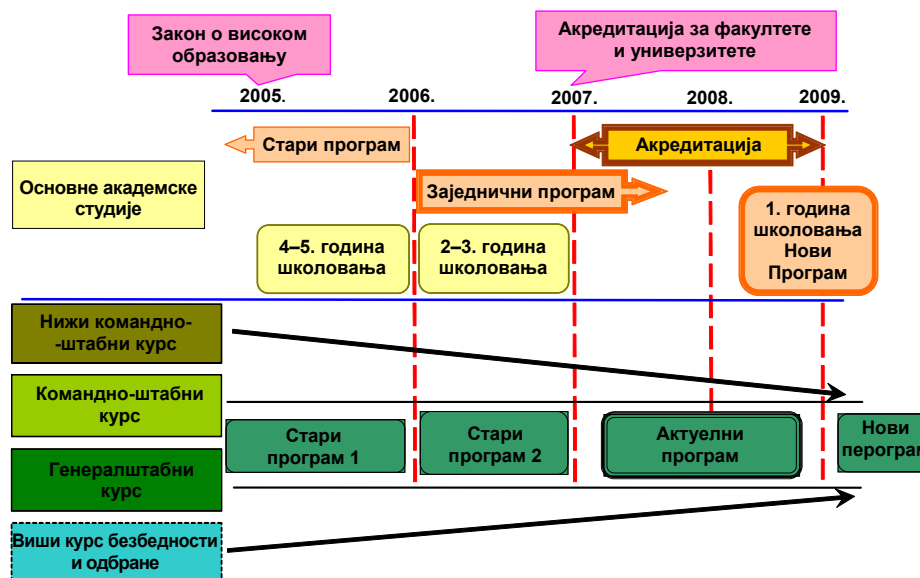
Слика 4 – Заједнички студијски програми

Са оним што је досад учињено постављена је здрава основа за даље спровођење реформе и добар темељ за развој Војне академије у престижну војнообразовну институцију.

У даљем периоду потребно је да се заврши *акредитација високих школа – Војне академије и Војномедицинске академије*, и на тај начин да се обезбеди да војно образовање буде део образовног система Републике Србије и Европе. У вези с тим, акредитација ће, сигурно, подићи квалитет наставе и студијских програма и учиниће академије атрактивним образовним институцијама на мапи региона. Према плану активности, процес акредитације требало би да се доврши до марта 2009. године.

Заједно са реформом образовања неопходно је да се ради на *усклађивању развоја каријере и образовања*. Систем војног образовања мора да обезбеди несметан развој каријере професионалних војних лица, а модел развоја каријере мора да омогући напредовање у служби само онима који су стекли потребан степен образовања или усавршавања. Ово је важан задатак који треба да успостави јасне и транспарентне односе у организационој структури Министарства и Војске.

У процесу реформе једно од кључних места заузима и реформа усавршавања официра и подофицира. То подразумева *развој курсева усавршавања* који треба да обезбеде оспособљавање за дужности и развој каријере. Курсеви усавршавања официра су у текућој години темељно прерађени, након чега следи успостављање потпуно новог модела усавршавања са новим садржајима. И модел и садржаји су у складу са новом организацијом Војске, мисијама, задацима и доктринама, а засновани су на искуствима из иностраних војнообразовних система и новом Упутству за оперативно планирање и рад команди у Војсци Србије. Према новом моделу усавршавања, након Војне академије која оспособљава за дужности командира вода, уследио би Нижи командно-штабни курс за командире чета, Командно-штабно усавршавање за команданте батаљона, Генералштабно усавршавање за команданте бригада и Виши курсеви из безбедности и одбране који би били намењени за највише дужности у Војсци, Министарству и одговарајућим цивилним структурама. Посебна пажња треба да се посвети курсирању лица ван Министарства одбране, која по положају и функцији имају потребе за одређеним нивоом знања из безбедности и одбране. Та лица доносе одлуке од значаја за систем одбране.

Слика 5 – Реформа високог војног образовања

У следећој фази развоја курсева усавршавања свакако би требало размотрити и могућност потпуног или делимичног *акредитовања програма неког од нивоа усавршавања*. Примери војнообразовних система из Европе и САД показали су да је то одлично решење. У неким земљама нивои усавршавања, нпр. заједничко командно-штабно усавршавање, у потпуности су акредитовани, тако да официри – студенти стичу звање мастера након завршетка студија (Норвешка). У већини земаља усавршавање је делимично акредитовано, а за стицање дипломе мастера официр – студент мора да одслуша додатне курсеве, положи испите и уради дипломски рад (Велика Британија, Италија). У овом, другом случају, додатни испити и мастер рад се, углавном, полажу на универзитету са којим војна школа има развијену сарадњу.

Један од важних елемената развоја, који мора да прати акредитацију и осавремењавање наставних програма, јесте и *издавачка делатност*. У поступку израде нових студијских програма, издавачка делатност мора да пружи пуну подршку реформи система образовања. Издавачка делатност треба да буде повезана и са радом саме војнообразовне институције, публиковањем предавања истакнутих предавача, као и семинара и симпозијума који се одржавају током године.

Визија војног образовања у Републици Србији за наредну деценију

Развој војног образовања у Републици Србији у наредној деценији пратиће развој система образовања у цивилном сектору у Србији и Европи, као и развој система војног образовања у Европи и свету.

У наредној деценији, развој војног образовања у Републици Србији треба да буде заснован на *потребним знањима војника, подофицира и официра* која су неопходна за једну модерну, професионалну војску. Одговор на питање – која су то потребна знања – није лак и захтева детаљну анализу у којој свој допринос треба да дају све заинтересоване стране. Приликом анализе потребних знања, у потрази за оптималним решењем, треба да се узму у обзир пројекција Војске Србије, задаци и мисије, као и могуће претње, изазови и ризици. У овом кратком прегледу визије за наредну деценију издвојена су само нека од потребних знања која ће сасвим сигурно да буду потребна будућим професионалним војницима и која су недовољно заступљена у војном образовању у Републици Србији, али и многим другим земљама.

На првом месту то је добро познавање политичке ситуације у свету, пре свега, у регионима где влада одређена политичка напетост. Ова знања треба да прате и усвајање вештина дипломатије која су за професионалне војнике веома важне. У наредној деценији од професионалних војника захтеваће се

да буду једнако добре дипломате као и ратници. Чак би се могло рећи да ће активност дипломатије бити заступљенија од борбених дејстава, ако не по интензитету и ризику, онда сасвим сигурно по дужини током операције.

Познавање политичке ситуације неодвојиво је од познавања различитих култура. Ово би била друга група потребних знања којој треба дати одговарајући значај. Познавање различитих култура треба да обезбеди професионалним војницима сналажење у непознатом окружењу, али и у сопственој земљи која исто тако представља скуп различитих култура. Овладавање културним разликама не треба да буде засновано на шаблонском препознавању разлика, нити наметању вредности сопствене културе, већ на поштовању различитости како би се обезбедило потпуно сналажење у непознатом окружењу.

Познавање страних језика – изузетно је важно. Учење страних језика мора да буде повезано са упознавањем различитих култура. Познавање енглеског језика, као оперативног језика, био је захтев с почетка текуће деценије и то је нешто што се данас само по себи подразумева. Будући професионални официри морали би да прошире своја знања тако што ће овладати комуникацијом на још једном страном језику, при чему треба да се води рачуна, поред „великих“ језика, и о језицима региона.

Наредну деценију обележиће и даљи развој информатичке технологије. Усвајање нових знања из ове области повезано је са развојем војске, али без обзира на тренутно стање опремљености војске никако не треба да се изгуби корак са савременим достигнућима у овој области, јер студенти и официри школују се за будућност, а не за време и окружење у којем живимо.

Еколошка свест и однос према свету и људској цивилизацији као заједничкој домовини нису довољно заступљени у војним образовним системима. Поменути скуп знања треба да омогући професионалним официрима развој аналитичких способности и критичког приступа изазовима и претњама које су генератор сукоба на почетку 21. века, као што су раст становништва, глобално загревање и климатске промене, поларизација на развијене – неразвијене или староседеоце – имигранте, стање и расподела енергетских ресурса, вода и храна и слично.

Може да се закључи да би професионална војна лица у наредној деценији требало да поседују „јако“ и квалитетно опште образовање. Једино „јако“ опште образовање омогућава брзо, лако и ефикасно прилагођавање новом окружењу и новим потребама које настају као последица научног, технолошког и политичког развоја.

Поред потребних знања, у наредној деценији посебна пажња треба да се обрати и на *однос војних и цивилних структура* при извођењу операција у све три мисије војске. Искуства из савремених операција у свету показала су да однос војски, цивилних органа власти и агенција из владиног и невладиног сектора нису довољно разрађени и да на томе још треба да се ради. То нарочито долази до изражаја при извођењу операција успостављања мира или

помоћи цивилном становништву током несрећа и катастрофа. Прилагођавање војног образовања цивилном образовању допринеће успостављању бољег односа поменутих структура, али остаје обавеза војнообразовних институција да своје студенте оспособе за обављање задатака заједно са цивилним структурама у складу са законима и прописима, у вези с тим, да упознају цивилне структуре са могућностима, задацима и обавезама војске.

Изградња *јединственог и свеобухватног система образовања за потребе система безбедности* Републике Србије једна је од смелих и изузетно важних визија за наредну деценију. Безбедност је постала веома важна делатност и потреба којој свака земља придаје велики – суштински значај. У околностима актуелних ризика и претњи по безбедност ниједна држава не сме да испусти контролу над образовањем за тако важну делатност. Војнообразовне институције имају важну улогу у успостављању система образовања за систем безбедности и морале би да постану, са полицијским и цивилним образовним структурама центар таквог образовања.

Регионалне потребе су визија за наредну деценију о којој размишљају многе војнообразовне институције у Европи. Удруживање образовних снага и капацитета на нивоу региона омогућава малим војскама и државама оптимално искоришћење тих капацитета и школовање за сложену структуру каква је војска, где је неопходан велики број различитих специјалности које „мала“ војска не може да школује на рационалан и ефикасан начин. Исто тако, удруживање војнообразовних капацитета на нивоу региона омогућава и успостављање бољих односа војски и држава, што је нарочито важно за регионе који су у недавној прошлости били захваћени сукобима. Са аспекта постојећих капацитета и људских ресурса, регион Западног Балкана пружа одличне могућности за удруживање тих капацитета и постизање одличних образовних резултата.

Једна од визија развоја војнообразовног система Републике Србије за наредну деценију јесте и успостављање система *колективне безбедности*. Систем колективне безбедности на нивоу државе је у завршној фази његовог успостављања, али је значајно да он, у процесима интеграција, постане део европског и светског система. Војнообразовне институције морале би да припреме професионалне припаднике војске и за те изазове.

Закључак

Реформа војног образовања у Републици Србији је на „добром путу“. Учињене су неопходне припреме за квалитетну и успешну реформу, прикупљена су и анализирана искуства из других војнообразовних система и започети су процеси усклађивања војног образовања са цивилним образовањем. Република Србија има дугу и успешну традицију у војном образовању

и поседује људске и материјалне ресурсе који не могу и не смеју да се занемаре. Узимајући у обзир постигнут степен реформе, правце даљег развоја и визију за наредну деценију, све ове активности пружају могућност изградње квалитетног и успешног система војног образовања који чине институције које могу да буду престижне како у земљи, тако и унутар мреже европских војнообразовних институција.

Литература

1. *Закон о високом образовању Републике Србије*, „Сл. гласник РС“, бр. 76, Београд, 2007 – аутентично тумачење и бр. 97, 2008.
2. *Болоњска декларација* (заједничка декларација европских министара образовања, потписана у Болоњи 19. јуна 1999. године).
3. *Стандарди прописани од Националног савета за високо образовање – Прашки коминике*, Европска зона високог образовања, 19. мај 2001.
 - Правилник о стандардима за самовредновање и оцењивање квалитета високошколских установа, „Сл. гласник РС“, бр. 106. 2006.
 - Правилник о стандардима и поступку за акредитацију високошколских установа и судијских програма, „Сл. гласник РС“, бр. 106, 2006.
4. *Закон о војним школама и војним научноистраживачким установама*, „Сл. гласник СРЈ“, бр. 80, 1994; бр. 85, 1994 – испр. бр. 74, 1999. и „Сл. лист СЦГ“, бр. 44, 2005.
5. *Закон о Војсци Србије*, „Сл. гласник РС“, бр. 116, 2007.
6. *Закон о одбрани*, „Сл. гласник РС“, бр. 116, 2007.
7. *Министарско упутство за 2008. и 2009. годину*, интерни документ.
8. *Стратегија одбране Републике Србије и Доктрине (нацрт)*.

ОДНОСИ С ЈАВНОШЋУ
У РЕАЛИЗОВАЊУ МИСИЈА ВОЈСКЕ

Др Славољуб Ранђеловић, пуковник*

Медији су један од механизма који појединцима и друштву у целини омогућавају да сагледају природу и свет, као и сопствено место у том свету. Испитивања су показала да су телевизија и штампа најзначајнији извори информација о одбрани и Војсци за грађане Србије. Мноштвом информација јавна гласила свакодневно приказују нашу стварност. Медијске технологије омогућавају да се пласирају фиктивни пропагандни догађаји на које појединци и друштвене групе снажно реагују, јер су они интензивни и стварни. Коришћењем војних технологија, које су у технолошки развијеним земљама знатно напредније у рату од јавно доступних технологија, и сама стварност може да буде жртва рата. Стога је разумљиво што односи с јавношћу добијају приоритет и значајнији су од многих других активности војне организације. То је посебно изражено на тактичким и другим вежбама, показним занимањима, приликом ванредних и других изненадних и неочекиваних догађаја, у време ванредног стања и, нарочито, током рата.

Кључне речи: *одбрана, Војска, мисије војске, медији, односи с јавношћу.*

Увод

Према републичком Уставу, Војска Србије брани земљу од оружаног угрожавања споља и извршава друге мисије и задатке, у складу са тим највишим правним актом, Законом о војсци и принципима међународног права, који регулишу употребу силе. Ван државних граница Војска Србије може да се употреби само по одлуци републичке скупштине. Војска Србије је под демократском и цивилном контролом.¹

* Аутор је запослен у Институту за стратегијска истраживања МО Републике Србије.

¹ *Устав Републике Србије*: пети део, тачка 6, чланови 139, 140 и 141 (прилог у магазину Одбрана, Београд, 15. октобра 2006, стр. 16).

Мисије и задаци Војске. Као најзначајнији део система одбране, Војска има следеће задатке:

1. у одбрани од војних изазова, ризика и претњи:
 - одвраћање од оружаног угрожавања,
 - одбрана територије и
 - одбрана ваздушног простора.
2. у изградњи и очувању мира у региону и свету и учешћа у:
 - међународној војној сарадњи,
 - мировним операцијама и
 - систему колективне одбране.
3. у супротстављању невојним претњама безбедности – подршка цивилним властима у:
 - супротстављању тероризму и организованом криминалу и
 - у случају природних непогода, индустријских и других несрећа и епидемије.²

У складу са сопственом улогом, додељеним мисијама и током извршавања задатака, Војска Србије је обавезна да организује и практикује делатност односа са домаћом и иностраном јавношћу. У зависности од прилика, комуницирање Војске са јавношћу реализовало би се у следећим околностима:

- у земљи, у регуларним условима и током редовних активности;
- у земљи, у кризним ситуацијама (ванредни догађаји, акциденти, природне непогоде, опасност од терористичких акција, ванредно стање, непосредна ратна опасност и ратно стање) и
- у иностранству, у регуларним условима (учешће у билатералној и мултилатералној међународној војној сарадњи) и у кризним ситуацијама (учешће у мировним операцијама и другим активностима у складу са обавезама које проистичу из укључења у систем колективне одбране).

Наведене околности имају велики утицај на организацију односа Војске с јавношћу и на избор и концепцију конкретне стратегије комуницирања. Основу било којег модалитета комуницирања представља *комуникативни чин*, који се реализује у датој *комуникативној ситуацији*. Као склоп објективних околности, *фактора институционалног и психолошког порекла*, комуникативна ситуација детерминише комуникативни чин (енкодирање, трансмитовање, рецепцију и ефекте порука). Комуникативну ситуацију детерминишу утицајни међународни политички фактори (спољна угроженост има реперкусије и на унутрашњем плану), политички, економски и нормативни подсистем (правни и морални), облици друштвене свести (идеологије, вредности), комуникациони канали (мас-медији) и слично.³ На способно-

² Стратегијски преглед одбране Републике Србије: усвојен 7. јуна 2006, на Колегијуму министра одбране (сажета верзија, прилог у магазину Одбрана, Београд, 15. јуна 2006, стр. 3).

³ Бојовић, М.: *Војска пред очима јавности*, стр. 66.

сти Војске да ефективно комуницира са јавношћу, посебно у кризним ситуацијама, негативно утичу урушавање политичко-правног поретка и оспоравање моралних норми.

Видови комуникације Војске с јавношћу. Независно од тога у којим се условима остварује комуникација, у грађењу разумевања и добрих односа Војске са сопственим саставом и окружењем, дакле, с јавношћу уопште, могу се разлучити три основна вида комуникације и то:

- односи са припадницима Војске и система одбране у целини (интерна јавност),

- односи с окружењем – заједницом (екстерна јавност) и

- односи с медијима – јавним гласилима (штампаним, електронским), при том, медији, односно новинари јављају се у двострукој улози – као *канал комуникације*, тј. *мултипликатор* комуникативних порука и као део укупне јавности, тј. *прималац* – *реципијент* порука.

Путем различитих канала комуницирања пласирају се информације и поруке, усмерене ка циљној јавности и јавности уопште, ради утицаја на формирање пожељних ставова и убеђења, посебно међу припадницима циљне јавности (групе). У наведеном процесу значајну улогу имају односи с медијима, будући да поруке, које објављени прилози носе, у одређеној мери утичу на формирање ставова припадника циљне групе и обликовање јавног мњења о различитим одбрамбеним и војним питањима.

Односи с јавношћу у регуларним околностима

Официри из органа команди јединица и установа свакодневно обављају разнородне задатке, чија је потка комуникација с јавним гласилима и јавношћу уопште. Они редовно припремају саопштења за новинаре и брину о њиховој дистрибуцији, контактирају с новинарима (редакцијама), учествују у истраживањима јавног мњења, руководе активностима ради популаризације Војске и војног позива, планирају и остварују екскурзије и посете производним и културним организацијама на терену, организују изложбе, промоције и слично. Сем тога, одговорни су за позивање и пријем гостију приликом војних свечаности, састављање текста писама, телеграма, позивница и честитки, конципирање интервјуа и других информативних материјала за средства јавног информисања; одржавање конференција за новинаре у јединици или команди. Све те активности официра команди имају заједничко то што су: окренуте медијима и јавности уопште, ради тога да се углед Војске уздигне, поверење народа у оружану силу ојача, а свестрана повезаност јединица, команди и установа Војске са структурама на терену унапреди. Односи с јавношћу – *Public Relations*, саставни су део формацијских – радних обавеза официра из органа у чијем су делокругу рада наведени задаци.

Комуникација Војске с јавношћу свакодневна је делатност, која проистиче из богатства догађања и садржаја рада и живота свих елемената различите војне организацијско-формацијске структуре. Различити видови, родови, службе и специјалне јединице, академије, школе за усавршавање професионалних и резервних официра, наставни и школски центри за обуку старешина и војника, мноштво установа у области медицине, науке, технике, производње, културе, угоститељства и туризма, велики број појединаца, припадника Војске који остварују изузетне резултате у науци, спорту, култури и другим областима – све то нуди богатство информација за које је јавност заинтересована. Војска је обавезна да те информације учини доступним и за то има примерене органе.

За информисање јавности у области односа с јавношћу (*Public Relations*) у пракси се користе: публикације које издају поједине установе (новине, билтени и слично), намењене сопственим припадницима (публикације за интерну употребу – на пример лист Војномедицинске академије) или оне које су намењене посебним групама ван организације (публикације за екстерну употребу – на пример конкурс за војне школе и академије); билтени (зидне новине) постављени на огласним таблама (у касарнама или у кругу јединице – установе), честитке поводом дана установа, јединица, родова, видова, служби – које се упућују припадницима тих састава, документарни филмови и видео материјал, прилози у дневним и недељним листовима, у радио и телевизијским емисијама; говори високих војних старешина у различитим приликама, *дани отворених капија касарни*; културне манифестације у војним објектима, отворене за посету грађана; посете представника локалних органа власти, ученика, омладине и грађана; књиге и друге публикације које пружају информације о Војсци и наоружању, уз наглашавање значаја одбране за друштво у целини; спектар различитих производа намењених афирмацији Војске и популаризацији војног позива – зидни и стони календар, предмети с употребном вредношћу на којима су утиснути или одштампани знак Војске или ознаке видова, родова, служби, школске свеске са војним мотивима на корицама, бележнице и друго из војноиздавачке продукције.

Припадници надлежног војног органа остварују потпуну контролу и утицај над свим врстама порука које су намењене јавности, најодговорнији су за њихово формулисање и обликовање у одговарајући информативни садржај, и за избор средстава за најефектнији пренос поруке до прималаца. Резултати тако усмерене комуникације могли би да буду формирање заједничког сазнања, промена понашања, усвајање нових информација и стварање одговарајућег квалитета, метода комуникације, међуљудских односа.⁴

⁴ Блажнов, Е. А.: *Public Relations*, стр. 27.

Комуникација с медијима. Српски народ је више пута до сада, у различитим историјским приликама, показао да изнад свих вредности цени слободу, своју земљу, њену независност, зато су и војне активности занимљиве и „новост“ за јавност у локалним и националним оквирима. Војска представља (за грађане, омладину) организацију о којој увек може да се објави интересантна информација. А управо је задатак припадника службе за односе с јавношћу да у сусрету с новинарима учине све да те информације буду што објективније, занимљивије, верније стварном бићу Војске.

Иако поједини новинари немају војничког искуства они су професионалци, који су се посветили свом позиву. Стога заслужују да се припадници Војске према њима опходе с поштовањем – онако како и сами очекују да се новинари понашају према својим саговорницима и сарадницима у униформи. Сваком захтеву и новинарском питању треба поклонити озбиљну пажњу и никада не треба потцењивати њихову способност у прибављању информација.⁵

Припрема за сусрет с новинарима представља озбиљан задатак и надлежне старешине треба да знају да од ње зависи успешност јавног наступа и ефекти које ће постићи у разговору с репортерима и, после, у јавности. Од квалитета припремне активности зависи квалитет информације или интервјуа за средства јавног информисања. Човек је знатно самопоузданији и опуштенији ако располаже потребним знањем – ако је припремљен. У том случају, моћи ће и да своје излагање прилагоди циљној групи којој се обраћа – биће убедљивији, а новинару биће лакше да састави занимљив прилог.

Да би припрема била ваљано обављена, најпре треба да се утврди ко је новинар, за коју редакцију ради, која му је специјалност (рубрика), коју врсту прилога најчешће пише и зашто је управо за интервју захтевао конкретног саговорника. Ако је тема разговора већ позната – пракса је да се новинари с таквим захтевима обраћају служби за информисање у одређеној команди или установи, најчешће наводе уопштено тему, а понекад и конкретна питања о којима желе да извештавају – упутно је да се утврди колико ће времена да буде одвојено за тај интервју (радио и телевизија) какву врсту прилога и на којем простору, у којој рубрици, новинар жели да напише. Ваља покушати да се предвиде и друга могућа питања и да се размисли о могућим одговорима.⁶

У сусрету с посленицима јавне речи треба да се посебна пажња обрати на више елемената који су незаобилазни за добру припрему. Најпре, ваља се уверити да су на располагању све битне актуелне чињенице које подр-

⁵ „Како се понашати при сусрету са средствима јавног информисања“: интерни материјал, Политичка управа ССНО, магазин *Фортуна*, 19. јун 1989, Београд, 1990.

⁶ Исто.

жавају конкретно становиште. Чак и стручњак може бити само на добитку ако учини макар један летимичан осврт на оно о чему треба да говори.

Упутно је да кључне чињенице из информације, главни ставови који треба да буду саопштени новинару, буду откуцани на једној страници, а да се текст налази на неком видљивом месту на радном столу. Сем тога, треба да се провери да ли ставови и чињенице делују искрено, имају смисла и да ли задиру у срж проблема. Ставове не треба учити напамет, јер је то пут да се делује укочено и помпезно.⁷ При увежбавању посебна пажња треба да се обрати на одговоре на питања о непожељним темама и да се при том неприметно пређе на пожељне теме.

Правило „пет и пет“ значи да треба бити обавештен о пет најбољих ствари и пет најгорих ствари у вези с командом или јединицом – учешће у расправи о ставовима треба да буде подупрто најактуелнијим информацијама.

Ако је реч о наступу „уживо“ у некој радио или телевизијској емисији, стручњак за односе с јавношћу, или неко друго лице, може да преузме улогу саговорника који је критичан, ради могућности увежбавања одговора уз истовремено снимање телевизијском камером. Затим се тај снимак критички изучи с најближим сарадницима и исправе грешке пред пријатељима боље него да их начини пред милионским гледалиштем.⁸

За учешће у емисији која иде уживо (радио или телевизија) битни су форма и тема тих јавних наступа. Није свеједно која врста људи се налази у публици у студију, да ли међу њима има и новинара, те да ли је уобичајено да се из публике постављају питања. За припрему је значајан и *профил гледалаца* те емисије. Могло би да буде од помоћи да се одгледа неколико тих емисија.⁹

Пре сусрета с новинарима, требало би се информисати о најновијим догађајима, „вестима дана“ (јутарње новине, радио и телевизијске емисије), ради предупредивања могућности да нека новопристигла вест, непосредно пре или у току разговора негативно утиче на ефекте наступа.

У студио треба доћи раније, ради увида у место и простор где ће се снимати емисија и да би се проверио сопствени изглед. У разговору с домаћинима или с онима који ће постављати питања, могу да се понуде пожељне теме, питања или ће се сазнати о темама о којима ће они расправљати.

Ако у току емисије буде питања на које интервјуисани не зна одговор, или се због неког оправданог разлога не може говорити о наметнутој теми, управо то треба рећи гласно. Ако је реч о војној тајни, не треба се упуштати у вербални дуел, већ једноставно рећи да је то војна тајна. Увези с тим, одговор „без коментара“ није прихватљив. У расправи би ваљало говорити са-

⁷ Исто.

⁸ Исто.

⁹ Исто.

мо о оним активностима и питањима који су у домену сопствене одговорности. Није пожељна расправа о хипотетичким ситуацијама, није добро бавити се нагађањима. Треба да се изложе главне замисли, у складу с поруком која се јавности упућује, одмах чим се укаже прилика.¹⁰

Однос „социјалне стварности“ и „медијске реалности“. Испитивања су показала да су за грађане Србије, од извора информација о одбрани и Војсци, најзначајнији телевизија и штампа.¹¹ Медији су један од механизма који појединцима и друштву у целини омогућавају да сагледају природу и свет, као и сопствено место у том свету. Мноштвом информација јавна гласила свакодневно приказују нашу стварност. Медијску слику индивидуалне реалности али и шире друштвене реалности чине: количина информација и домет нашег сазнања.¹² Ако синтагмом „социјална стварност“ означимо стварност каква објективно јесте, тада би се представа коју јавност има о њој, са мањим или већим одступањима, на основу приказа у медијима могла означити као „медијска реалност“.

Социјална стварност и медијска реалност не могу се схватити као објекат и његов одраз у огледалу. Медијске технологије омогућавају да се пласирају фиктивни пропагандни догађаји на које појединци и друштвене групе снажно реагују, јер су ти догађаји интензивни и стварни. *Коришћењем војних технологија, које су у рату у технолошки развијеним земљама знатно напредније од јавно доступних технологија и сама стварност може да буде жртва рата.*¹³ Поред медијске реалности, постоје и друге врсте реалности.¹⁴ Најчешће, те реалности нису идентичне. Пре свега, разликују се према *социјалној стварности*, степену њеног разликовања, односно величини одступања од ње.¹⁵

При том, веома је важан однос веродостојности и истине. Веродостојност није синоним истинитости. Под веродостојношћу се подразумева такав квалитет поруке којим се остварује њена убедљивост – без обзира на то да ли је она заснована на истини или не, што се постиже таквим избором стварних или фиктивних садржаја које поруци дају снагу документованости и аргументованости.¹⁶ Поред тога, истинита порука, самим тим што је истинита, не мора да буде и веродостојна, тј. уверљива.¹⁷

¹⁰ Исто.

¹¹ Јавност Србије и Црне Горе о реформи Војске – резултати истраживања – V круг, стр. 29.

¹² Ранђеловић, С.: Увод у информисање и односе Војске са јавношћу, стр. 73.

¹³ Тофлер, А. и Х.: Наведено дело, стр. 203.

¹⁴ Све више се говори и пише и о „виртуелној реалности“.

¹⁵ Поповић, Н.: Комуникативне интеракције у плурализму, стр. 65.

¹⁶ Михаиловић, В.: Пропаганда и рат, стр. 102.

¹⁷ Исто, стр. 103.

Осим информативног материјала у специфичним ситуацијама информисање добија приоритет и значајније је него многе друге активности војне организације. То је посебно било изражено на тактичким и другим вежбама, показним занимањима, приликом ванредних и других изненадних и неочекиваних догађаја, у време ванредног стања и, нарочито, током агресије на нашу земљу.

Односи с јавношћу на вежбама. На вежбама и маневрима медијски ефекти зависе, пре свега, од организације, а обим тих ефеката одређен је нивоом и величином вежбе – маневра. Искуства су потврдила предност формирања прес-центра при штабу сложенијих вежби и маневара, који може у свом саставу да има неколико група или специјалиста – у складу с садржајем вежбе, структуром акредитованих новинара, комуникативним циљевима и слично.

Број лица по групама у центру зависи од обима и циља информисања. Информативни центар је привременог обележја и попуњава се, пре свега, стручним лицима из органа за реализацију вежбе и стручњака за односе с јавношћу. На челу центра је начелник, коме је одређен и заменик. Искуства показују да се на свим већим вежбама и значајнијим активностима окупља више десетина новинара, фоторепортера и сниматеља из многих редакција. Они се акредитују у служби за односе с јавношћу, да би уз помоћ стручних лица из прес-центра опсервирали поједине значајне активности и прикупљали информације. Њихови сарадници из састава Центра и Војске, пре свега, имају улогу да новинарима олакшају обављање професионалних задатака, на тај начин што указују на појединости у вези са вежбом и тумаче конкретне поступке њених учесника. Акредитованим новинарима на транспарентан начин треба да буду предочени циљ и карактер вежбе, организација учесника, наставна питања, ток динамике по фазама и данима и сви елементи из плана публицитета. При информисању о тактичким вежбама упутно је да се избегава описивање тока вежбе. Централна тема треба да буде увежбаност официра, подофицира и војника и њихова способност коришћења борбене технике и наоружања.

Односи с јавношћу у кризним ситуацијама

У јавности се кризне ситуације и несреће најчешће повезују с експлозијама, ваздухопловним несрећама, пожарима, истицањем гаса, нафте или хемикалија са алармима који упозоравају на постављену бомбу, тероризам, држање талаца и слично. Кризе обично букну одједном и шире се великом брзином. Обично се догоде ноћу или за време викенда или празника. Зато је важно да се на време припреме одговарајући планови, како би се тренутно

могло одговорити на кризну ситуацију. Свака криза је другачија, па се и најбрижљивије разрађени планови морају стално процењивати и ажурирати.¹⁸

У Војсци је за такве догађаје и њима сличне уобичајен термин – *ванредни догађај*. Тиме су обухваћене саобраћајне и друге несреће, убиства и самоубиства, тежи облици нарушавања војне дисциплине и слично.¹⁹

Постоји разлика између *кризне ситуације* и *ванредног догађаја*. Наиме, кризна ситуација непосредно претходи ванредном догађају и омеђена је периодом од настанка опасности до њеног разрешења, која може да угрози животе људи или материјална средства. Уколико се нежељен исход избегне, кризна ситуација је разрешена, али ако се ствари окончају трагично – реч је о ванредном догађају.

Потенцијалне кризе се могу разврстати у погледу, „**познато о непознатом**“ и „**непознато о непознатом**“. У гранама привреде као што су железнице, саобраћај, хемијска индустрија, рударство, грађевинарство и слично постоји реална могућност да се у неком тренутку догоди несрећа. Опасност је „позната“, али да ли ће се догодити и када ће се догодити јесте „непознато“. Ако је нека организација подложна таквим ситуацијама, постаје императив да све пажљиво предвиди планом реаговања, пре него што акција стварно и затреба. У вези с тим, званична политика јесте „буди спреман на све“.²⁰

Кризне ситуације када је у питању „непознато о непознатом“ не могу се предвидети. Оне подразумевају тзв. „божју вољу“, на пример – земљотресе, вулканске ерупције или поплаве, а сада се у ту групу укључују и криминалне радње као што су тровања храном или крађа лекова. Веома је тешко унапред испланирати како да се такви ванредни случајеви предупредe, али када криза букне, тренутна акција је изузетно важна.²¹

У кризне ситуације могу се сврстати: ратна опасност; претња терориста; талачка ситуација; покушај (само)убиства; акциденти (хемијски, нуклеарни, биолошки); могућност епидемије; насилне демонстрације и међунационални сукоби.

Говори се и о кризним ситуацијама у политичком (на пример, криза владе) и морално-психолошком смислу (протести, демонстрације, штрајк гледишту, корупционашке афере и слично).²² У војним документима наводе се следеће врсте ванредних догађаја: саобраћајне незгоде и саобраћајни удеси, удеси ваздухоплова и пловних објеката; елементарне непогоде, хаварије, експлозије и струјни удари; групна обољења, заразе, епидемије и тровања;

¹⁸ Блек, С.: *Односи с јавношћу*, стр. 168.

¹⁹ Ранђеловић, С.: *Наведено дело*, стр. 110.

²⁰ Блек, С.: *Наведено дело*, стр. 168.

²¹ *Исто*, стр. 169.

²² Ранђеловић, С.: *Наведено дело*, стр. 110.

убиства, самоубиства и покушаји самоубиства; крађе оружја, муниције и војне опреме; нарушавање безбедности и напад на припаднике Војске; пожари и тежи облици нарушавања дисциплине.²³

Кризне ситуације и несреће, наравно, никада не стварају средства масовних комуникација, али се путем њих преносе информације, у вези с тим, оне се понекад пренаглашавају или преувеличавају. Кризне ситуације, несреће, непогоде – несвакидашњи догађаји, представљају за јавност веома *атрактиван новинарски садржај*. Чињеница да се необичне, претеће и шокантне информације више цене од уобичајених и очекиваних, може се, поред осталог, објаснити и самом људском природом.

У кризним ситуацијама, однос с медијима је изузетно значајан. Јавност, пре свега, очекује информацију о догађају, нарочито, уколико јесте извесно да се догодио и уколико постоје сведоци. Кризна ситуација, у случају изостанка информације, погодује настанку гласина, а може изазвати и теже последице. Ниједно друго средство, осим масовних медија, не пружа приступ широкој јавности. У интересу је и војне службе за односе са јавношћу да сарађује с медијима,²⁴ јер ће медији да обавештавају јавност без обзира на то да ли је Војска кооперативна. А јавност од Војске очекује да према медијима буде што отворенија.

За потребе медија, треба припремити листе техничких података, док им се не достави веродостојна информација о инциденту. Ако се та информација обради у виду информативног билтена, с квалитетном фактографијом, и ако се информација стално ажурира, показаће се драгоценом у првим тренуцима, када треба да се одговара на новинарска питања, а при томе има веома мало чињеница да се саопшти. У тренуцима кризе, припрема и детаљно планирање морају да буду озбиљни, а за израду је потребна сарадња многих стручњака.²⁵

Информисање јавности, као један од садржаја односа с јавношћу, има велики значај у кризним ситуацијама и то:

- развијање кризне превенције у менталитету свих релевантних група унутар војне организације и ван ње, тј. припрема људи за суочавање с непогодама и несрећама;
- израда прегледа фактора ризика и својстава кризних осетљивости у различитим релационим групама у Војсци и ван ње и
- стварање плана за ванредне ситуације и обука припадника Војске за деловање у таквим случајевима.

²³ Упутство о извештавању, евиденцији и анализи ванредних догађаја у Војсци Југославије, Генералштаб ВЈ, инт. број 62/2126-1, Београд, од 11. новембра 1997, стр. 10.

²⁴ Односи са јавношћу и медији: материјал са семинара, Београд, од 15. до 17. новембра 2005.

²⁵ Блек, С.: *Наведено дело*, стр. 172.

Кључна активност на том плану је контрола планирања, комуницирања, активности и координације. То значи да је неопходно правилно припремити људство које мора сарађивати у кризним ситуацијама, односно приликом ванредних догађаја, предвидети поступке команди и дежурних тимова, координацију активности, извештавање о догађајима, свакодневно процењивање могућности за настанак ванредних догађаја и слично. Та проблематика и поступци, углавном, регулисани су у елаборатима дежурних органа.

У припреми планова за реаговање у кризним ситуацијама, које одобравају надлежне старешине, потребно је: анализирати могуће узроке настанка кризних ситуација и ванредних догађаја, изградити процену и предлог за реаговање; припремити и разрадити план поступања и упутство за надлежне органе унутрашње службе; одредити људство које би све време било на располагању, док траје кризна ситуација и уколико се несрећа догоди (потребно је обезбедити непрекидно временско покривање током 24 часа), при чему треба узети и то – несреће се (обично) дешавају ноћу, у време викенда или празника; предвидети особу или више њих за контакт с медијима, као и начин комуницирања; оспособити људство да адекватно реагује и предузме прописане мере и повремено организовати вежбе, уз симулирање кризне ситуације, гледање видеоматеријала – ради проучавања туђих или сопствених искустава и слично.²⁶

У случају настанка акцидента, стручњаци препоручују предузимање следећих поступака: позвати најодговорније старешине и размотрити план деловања у ванредним условима, односно издати конкретна наређења у складу с планом; не допустити давање информација било коме изван конкретног састава колектива; одредити само једно лице за комуникацију са окружењем; прикупити све релевантне податке и чињенице: о жртвама, штети, актерима, сведоцима и званичним лицима; проценити колика је одговорност војне организације; који су спољни чиниоци знатно утицали на изазивање ванредног догађаја; које су мере одмах предузете; информисати надлежне о догађају према хијерархији; проценити обим информације за јавност и одредити лице које ће податке саопштити представницима јавних гласила, те ниво тих гласила (локални, регионални, републички и слично); одабрати одговарајући модел; саопштење за јавност, изјава, конференција за штампу и слично; утврдити нове чињенице и информације о догађају; упоредити с претходним сличним ванредним догађајима; упоредити сопствене поступке с поступцима који су раније предузети; креирати атмосферу потпуне контроле; информисати састав о најважнијим чињеницама; указати на детаље из којих треба да се извуку одговарајућа искуства и поуке и припремити се за сусрет с новинарима (ако се процени да је претходно информисање о догађају било непотпуно или недовољно).²⁷

²⁶ Исто, стр. 169–170.

²⁷ Ранђеловић, С.: *Наведено дело*, стр. 112.

Ако су припреме спроведене на задовољавајући начин, третирање кризе ће, у самом почетку, тећи лакше и смиреније. Ипак, нека општа правила треба имати у виду:

1. на интересовање медија треба тренутно реаговати;
2. треба објавити само познате чињенице и избегавати произвољне процене жртава или узрока катастрофе;
3. пожељно је сазвати конференцију за штампу чим се прикупи довољно чврстих података који се могу објавити. На самој конференцији је потребно саопштити само потпуне информације и треба одговарати на сва питања;
4. на конференцији за штампу, ако је могућно, треба да председава најодговорнији старешина. Његов недолазак на место несреће и непојављивање пред новинарима, пружа веома лошу слику о Војсци. Избор портпарола на конференцији за штампу заслужује пуну пажњу, јер ће његов или њен говор и понашање оставити снажан утисак на телевизијске гледаоце;
5. шанса да се ипак извуче нека предност из несреће лежи у начину на који се поступа с рођацима жртава или повређенима. То је прилика да се покаже гостољубље без икаквих ограничења и максимум осећајности. У неким околностима треба понудити *ex gratia* плаћање, чиме се саучешће изражава на користан начин. Последице за војску могу бити горе ако се не комуницира и не изрази саучешће на користан начин и ако се не примени понашање предусретљивости, исцрпних информација и дарежљивости.²⁸

При том, време за реаговање је битно сужено, а процес реаговања Војске се пажљиво посматра и оцењује. Медији ће опростити нетачне информације које су изнесене на почетку кризне ситуације, али неће опростити заглачење или прећуткивање.²⁹ Искуства стечена у кризним ситуацијама показују да се у односима с јавношћу највећи ефекти постижу уколико се медијима саопште само *проверене* чињенице, а никако нагађања о узроцима несреће или о пострадалима. Добро је за медије припремити информативни билтен (саопштење), који ће задовољити њихове потребе, до тренутка док се не створе услови за предочавање поузданих података. За решавање кризне ситуације заинтересовани су многобројни субјекти, односно групе³⁰ (илустрација 1). У свакој кризној ситуацији требало би имати пуно разумевања за рођаке и пријатеље жртава. Позитиван корак у том смислу јесте објављивање специјалних бројева телефона (*и-мејл* адресе) на које могу да се обрате сви који траже информације о могућим жртвама. Чим се утврде чињенице и поуздани подаци, треба сазвати конференцију за штампу. Просторија за конференције требало би да буде максимално погодна: довољно пространа да се у њој сместе сви представници локалних и националних медија, а било би пожељно да просторија има два излаза како би говорници могли неоме-

²⁸ Блек, С.: *Наведено дело*, стр. 172–173.

²⁹ *Односи са јавношћу и медији*: материјал са семинара, стр. 3.

³⁰ Блек, С.: *Наведено дело*, стр. 171.

тано да напусте просторију. У усменом саопштењу најодговорнији старешина требало би да присутне обавести о суштини догађаја и да се избегне изношење детаља техничке природе, али никако не сме да се пружи повод новинарима да помисле како је то зато што неко тиме жели да их превари. Веома јасно треба да се изрази жалост због свега што се догодило и потврдити да се предузима све како би ситуација била повољнија.

Илустрација 1

Приказ различитих група укључених у кризну ситуацију

Треба имати у виду да ће интересовање медија потрајати. Критички коментари могу изненада да се појаве знатно касније и треба на њих спремно одговорити.³¹ После ванредног догађаја, у смиреној атмосфери, потребно је сакупити све материјале за документацију и анализу. Ваљало би организовати састанак на којем би се захвалили свима који су, на било који начин, учествовали и помогли. У писменом облику требало би сачинити анализу, указивати на најважније чињенице које су узроковале ванредни догађај и евентуалне превентивне и друге мере које би требало предузети. Ако је потребно, треба одмах извршити измене у одговарајућим упутствима и прописаним поступцима.

³¹ Исто, стр. 177–178.

Односи с јавношћу у ванредним приликама и у рату

Многобројна историјска и савремена искуства показују да почетак ратних дејстава, а нарочито у случају њиховог изненадног отпочињања, намеће жртви агресије ситуацију која је, према многим својим чиниоцима, изузетно сложена. Војне интервенције и ратни сукоби после Другог светског рата показали су да је агресор увек настојао да створи услове који би му омогућавали што брже остварење циљева агресије. Стога су, паралелно са дејствима оружаних снага, коришћена и друга средства: дипломатска на међународном плану, психолошко-пропагандно деловање, дејства специјалних снага, ослонац на потенцијалне снаге колаборације и слично.

Последњих година се све више говори о новим *неоружаним облицима агресије*, као што су *информативне и психолошке операције, медијски, информатички и неокортикални рат, виртуелно ратовање* и слично. Има показатеља да ће ти облици убудуће бити основни вид агресије, а за физичком оружаном силом агресор (непријатељ, противник) или унутрашње противничке снаге, посезаће само у крајњој нужди. Да би могао са успехом да примени нове облике вођења рата, непријатељ ће настојати да овлада или, првенствено, паралише средства за масовну комуникацију у земљи – жртви агресије. Стога значај свих облика комуникације расте експоненцијално, а посебно место у одбрани и отпору заузима информисање, као организована делатност – са свим својим елементима по дубини: стручњацима, техником и организацијско-формацијским распоредом.

Информисање у рату. На основу искустава из досадашњих оружаних сукоба у свету, а нарочито из најновијих ратних дешавања, може се закључити да противничка страна, паралелно са војним операцијама развија снажна психолошко-пропагандна дејства, у склопу својеврсног медијског рата. Та непријатељева активност усмерена је не само према светском јавном мњењу, већ и према сопственим грађанима и, нарочито, према становништву и припадницима војске земље која је нападнута.

Респективне снаге и средства за психолошко-пропагандно деловање, које најјаче армије у свету имају или развијају, треба да им омогуће остваривање циљева, од којих су најважнији:

- што брже паралисање државног система нападнуте земље и његовог функционисања;
- оправдавање агресије;
- понуда одређеног политичког програма;
- позивање на одређене снаге у земљи;
- дисквалификација политичког и војног руководства земље;
- изазивање пометње у редовима становништва пласирањем масовних дезинформација и лажних обећања;

- онемогућавање мобилизације и
- деловање ради слабљења борбеног морала припадника Војске, омаловавање њене борбене моћи и слично.

Савремена искуства потврђују да дејства спољњег противника (агресора) највећи интензитет имају управо у почетку агресије. С обзиром на то и на темељу искустава стечених током ратних сукоба на тлу претходне Југославије, логично је да ће информисање, у условима који могу да одликују почетак ратних дејстава, објективно, преузети функцију једне од тежишних активности у руковођењу и командовању јединицама Војске. Оно треба да омогући трајан процес благовременог, објективног и што потпунијег обавештавања команди, јединица и установа Војске и друштва о битним чиниоцима настале војно-политичке ситуације, о садржају њене процене, одлукама и мерама политичке и војне природе, које се предузимају ради супротстављања агресији и другим питањима. Основни задатак информисања, као процеса, јесте обезбеђивање такве обавештености команди и јединица и осталих одбрамбених структура која ће им омогућити да што брже овладају целином настале ситуације, што у тим условима може да има стратегијски значај. Информисаност ће омогућавати брзу оријентацију, заштиту од дезинформација и гласина, брзо превладавање насталих тешкоћа и проблема, развијање иницијативе ради оспособљавања и активирања свих друштвених потенцијала у супротстављању непријатељу.³²

Као основни информативни садржаји намећу се обавештавање о политичким и војним циљевима спољњег противника – агресора, дејствима његових оружаних снага, конкретном садржају и средствима психолошко-пропагандног деловања према становништву и Војсци и другим поступцима непријатеља који су својствени за актуелну ситуацију.

Информисаност о психолошко-пропагандној активности спољњег противника – агресора има изузетно значајну функцију. *Прво*, има улогу превенције, јер ако се зна које облике и садржаје деловања непријатељ користи, или који могу да се очекују, онда његова активност не може да постигне снажније ефекте. *Друго*, када су команде, јединице, припадници Војске и народ обавештени о конкретном психолошко-пропагандном деловању агресора, могу да се јасније одреде и задаци у супротстављању таквом деловању непријатеља и мере за јачање јединства и борбеног морала јединица и одлучности народа за његово супротстављање.

Средства за информисање, посебно у ратним условима, имају велику улогу у правовременом обавештавању грађана о питањима значајним за одбрану земље. Стога је вероватно да би објекти и средства намењени за масовну комуникацију постали један од примарних објеката почетног удара агресора и његових електронских дејстава. То је потврдила и агресија на

³² Коштан, М.: Функција информисања у почетном периоду ратних дејстава, Зборник радова ВВПШ, Београд, 1982, стр. 154.

Савезну Републику Југославију (пролеће 1999), када су вођени пројектили и вођене ракете најпре усмеравани на репетиторе и центре везе, а, потом, агресор није презао ни од дејстава по цивилним медијским кућама.³³

Агресор неће моћи да паралише сва средства за информисање на целој територији земље ако су остварени следећи услови:

- ако је развијена јединствена радио-дифузна мрежа, то јест јединствен систем локалних, регионалних, покрајинских, републичких и централних радио-станица, који агресор није у стању да једновремено онеспособи;

- ако је развијен вишеканални (мултимедијски) систем информисања који, као комбинација разноврсних средстава, омогућава сталан ток информација и

- ако су благовремено обављене потребне материјалне и кадровске припреме за функционисање информисања у свим варијантама и условима агресије.

Искуства из актуелних збивања и оружаних сукоба на бившем југословенском простору и у другим просторима потврђују наглашен значај информисања. Услови у којима су се поједине јединице тадашње ЈНА нашле у сепаратистичким републикама, блокиране у касарнама, с прекинутим комуникацијама с околином, изложене сталном притиску психолошко-пропагандног деловања непријатеља, захтевали су свакодневно информисање војних структура. Непријатељ је сва средства и канале за информисање, у суштини, употребљавао за психолошко-пропагандно деловање против српског народа и његове војске и настојао је да разбије њен морал. Стога је састав јединица под опсадом – информисан и више пута у току дана.³⁴ Информисање је обављано, углавном, самоиницијативно, на основу података до којих је команда сама долазила, јер су информације претпостављених команди стизале са закашњењем. Међутим, посебно негативан утицај на морал припадника ЈНА имале су вести објављене у јавним гласилима да је касарна деблокирана иако су они знали истину, а очекиване помоћи није било.

Ванредне прилике и ратни услови намећу органима за информисање јавности у Војсци знатно сложеније задатке и захтевају динамичнији и успешнији рад. У таквим условима занимање јавности за послове одбране, нагло расте. Да би новинари прикупили податке о темама које их занимају често покушавају да користе незваничне путеве и изворе информација. Стога могу да се објаве информације које би нанеле непроцењиву штету борбеној готовости и активностима јединица.

³³ Зграда Радио-телевизије Србије у Абердаревој улици у центру Београда бомбардована је 23. априла 1999; Пословни центар „Ушће“, у којем је радило осам медија, бомбардован је 21. и 27. априла; зграда Телевизије Нови Сад, од 3. маја ракетирана је, из дана у дан, док није разорена; уништени су сателитска станица РТС у Ивањици, телевизијски торањ на Авали, репетитор на Јастрепцу и многи други објекти намењени преносу информација.

³⁴ Ђорђевић, Б.: „Организација и извођење одбране касарне Ђуро Салај“, *Нови гласник*, број 4–5, Београд, 1993.

Такве податке, укључујући и оне који представљају војну тајну, могу омашком износити и поједини официри и команданти јединица. Стога је неопходно редовно предузимати конкретне мере ради рационалније и успешније организације боравка новинара, сниматеља, ратних извештача, којима је према уобичајеној процедури одобрен рад у ратним подручјима.

Да би се отклонили уочени пропусти и обезбедило боље информисање, потребно је, пре свега, да надлежне старешине у току припреме за сусрет с новинарима идентификују и имају на уму податке који су поверљиви и од интереса за борбену готовост јединица, те се, према томе они не могу саопштавати или на други начин чинити доступним новинарима. Посебну пажњу ваља обратити приликом давања изјава за јавност. У таквим случајевима требало би избећи саопштавање података којима се откривају оперативно-тактичке намере и планови команди и јединица у вези с наређеним борбеним задацима, подаци о командним местима, центрима везе, распореду јединица и друго.

Нарочито је важно да се не објављују подаци о погинулима и повређенима у борбеним дејствима без сагласности надлежне војне команде. Нажалост, у рату се губе животи, а то за породице значи велики бол и стрес. Стога је обавештавање родбине о губитку најближих веома деликатан чин, који мора да задовољи оправдане процедуралне захтеве. Иако се у потпуности уважава потреба да информација о томе што пре дође до оних којима је намењена, озбиљност налаже претходну проверу и утврђивање неопходних чињеница. А за то, колико год кратко трајало, ипак је потребно времена. Неопрезна новинарска вест, у трци да се буде бржи и бољи од конкуренције, може да изазове негативне последице. Поготову ако та вест није потпуна и тачна. Било је случајева да је, на пример, вест о сукобу припадника ЈНА са паравојним формацијама у неком месту у сецесионистичким републикама завршавана фразом: „Има погинулих и рањених и на страни ЈНА“. После такве вести телефони војне службе за обавештавање породица били су засипани позивима забринутих родитеља, чији су синови били распоређени у јединицама ЈНА које су биле лоциране око места сукоба.

Информације о погинулима и рањенима могу да се објаве тек после њихове детаљне провере. Ако такав садржај новинари објаве без обзира на сагласност надлежног официра, потребно је одмах да се предузму мере како се тако нешто не би више поновило.

Акредитованим домаћим и иностраним новинарима команде су за време боравка у зони одговорности јединица Војске дужне да обезбеде највећу могућу безбедност и коректну сарадњу. Рат у Ираку (март 2003) показао је да новинари акредитовани при штабовима сукобљених страна имају различит третман. С једне стране, у англо-америчким саставима, представници медија дословце су били у саставу јединица на првим борбеним линијама, тако да су њихови извештаји у потпуној сагласности са ставовима надлежних војних команди, што је потпуно разумљиво, али сасвим у нескладу с

новинарским кодексом и општеприхваћеним правилима професије. С друге стране, извештаји о последицама бомбардовања у ирачким градовима и дејстава по циљевима, указују на слику рата коју нападач није у могућности да контролише иако му она не одговара, пре свега, јер „разбијају“ представу која је „режирана“ за сопствену јавност и изазивају пораст антиратних протеста у свету.

Значај информисања јавности, у ратним збивањима, и даље је велики – неопходна је квалитетна припрема људства и добра организација за обављање задатака у тој области, које намеће динамика савремених оружаних сукоба. При давању информација новинарима, сваки случај треба посебно процењивати и да информације о активностима јединице дају за то надлежне старешине. Будући да су команданти јединица непосредно одговорни за информисање јавности о активностима својих састава, они су дужни да одреде старешине које ће одговорно и квалификовано прикупљати и сређивати податке о активностима јединица и на правилан начин их саопштавати јавности. С посебном пажњом ваљало би процењивати последице које садржаји датих информација могу да имају не само на стање у сопственој јединици и Војсци, већ и на утицај које ће остварити у југословенској и светској јавности.

Новинарима се основне информације о борбеним и другим активностима јединица и њених припадника саопштавају у прес-центрима (информативним центрима), у командама или на другим за то одређеним местима и просторијама, а боравак у зони борбених дејстава организује се, углавном, само за телевизијске и филмске сниматеље и радио и фото репортере.

Информативни центри. На основу одлуке команди у зони одговорности јединица на подручјима на којима се воде оружани сукоби формира се информативни центар³⁵ јединица Војске, који организује односе с јавношћу (припадника војске и јединица) у зони своје одговорности. За рад прес-центра у командама и јединицама одговоран је официр коме су односи с јавношћу у делокругу рада у конкретној команди.

Информативни центар чине руководилац центра, заменик, један новинар (или више новинара) и друго особље. Центар поседује сва потребна материјално-техничка средства за нормално и непрекидно обављање својих функционалних задатака. Људство на раду у информативном центру размешта се у непосредној близини места у којем се налази тај центар. У посебним ситуацијама и по наређењу надлежног официра, задаци се обављају и на другим подручјима.

³⁵ У току борбених дејстава на простору бивше СФРЈ, одлуком надлежне управе ССНО, формирали су прес-центри у Херцег Новом, Требињу, Шиду, Сомбору, Бањалуци, Бихаћу, Двору на Уни, Книну, Глини, Сарајеву. За време сукоба са терористима на Косову и Метохији у Приштини је функционисао заједнички прес-центар војних и цивилних власти. Током агресије Нато на СРЈ у Београду је непрекидно радио Прес-центар Војске.

Информативни центар обезбеђује: прикупљање података и других информација о активностима и резултатима дејстава јединица и састава Војске; евидентирање примера храброг и одговорног поступања припадника Војске у току борбених дејстава и у организацији живота и функционисања система у борбеним условима; документовање случајева нехуманог и нецивилизованог поступања припадника непријатељевих оружаних формација према војницима, подофицирима и официрима Војске, према цивилном становништву у зони одговорности, уз посебно евидентирање поступака непријатељевих снага који су у супротности с међународним ратним правом; правовремено обавештавање домаће и иностране јавности о свим значајним питањима и догађајима на датој територији, те о ставовима најодговорнијих официра Војске о тим и другим питањима; правилну акредитацију новинара у складу с важећим прописима и слично.

Задаци руководиоца војног информативног центра јесу:

- припремање и издавање дневног информативног билтена о резултатима борбених дејстава јединица, тренутном стању, примерима храброг и одговорног поступања појединаца и јединица, случајевима нехуманог понашања припадника непријатељевих оружаних састава који су у супротности с одредбама *женевских конвенција* и слично;
- у складу са ситуацијом и у договору са надлежном командом јединице, организује конференције за штампу на којима учествују најодговорније старешине и актери појединих догађаја (учесници у борбама, сведоци масакра и слично);
- организује посете акредитованих новинара јединицама на фронту у зони одговорности;
- организује и омогућава размену информација из других информативних центара и из свих делова земље;
- сарађује у раду локалних јавних гласила и пружа им неопходну помоћ ради објективнијег и потпунијег информисања;
- редовно доставља извештаје органима за информисање јавности у претпостављеној команди и консултује се о свим значајним активностима с надлежним официром;
- линијом командовања регулише прихват новинара у потчињеним јединицама и одређује лица одговорна за комуникацију и односе с јавношћу;
- решава случајеве када се информативном центру или команди јединице јаве домаћи или инострани новинари без одговарајућег одобрења, односно акредитације;
- обезбеђује коректан однос према том лицу или екипи, уз обавештавање о уобичајеној процедури за добијање одобрења за рад; ако је реч о захтевима који не траже посебан организацијски поступак, омогућава им обављање професионалних задатака;
- осмишљава начин рада новинара и предлаже решења која ће да буду у функцији афирмације јединице и резултата које у борбеним дејствима остварују припадници састава Војске.

Због све веће угрожености новинара на ратним подручјима потребно је да се у потпуности елиминишу случајеви неконтролисаног кретања новинара у зони одговорности јединице. У вези с тим, потребно је такође елиминисати случајеве да поједини новинари објављују различите и нетачне податке о догађајима. То се успешно може остварити организовањем посета новинара јединицама (на одређеним местима која су безбедна за њихово кретање и обављање радних задатака) и дистрибуцијом вредних информација искључиво посредовањем официра из информативног центра.

У раду информативних центара важно је обезбедити поштовање следећих начела и то: све изјаве припадника Војске требало би искључиво да се пласирају преко информативног центра и у његовој организацији; податке за јавност о погинулим и рањеним припадницима Војске могу да дају искључиво информативни центри команди оперативних састава и то тек после обавештавања породица погинулих, односно рањених и повређених бораца; у информисању јавности треба да се полази од кључног критеријума да се не предочавају информације које би на било који начин штетиле властитој јединици и Војсци или негативно утицале на њихову борбену готовост; информисање јавности требало би да буде део планских активности јединица, односно саставни део њиховог рада. Надлежна команда за сваки дан одређује тежишне задатке која информативни центар (организацијом рада и ангажовања новинара и појединих чланова центра) дневно остварује; новинарима (домаћим и иностраним) за боравак и рад у зони појединих јединица потребно је одобрење одређене службе за информисање јавности или надлежне претпостављене команде; у складу с могућностима испуњавати професионалне захтеве новинара, уз предочавање доступних информација које команда (командант) одобри; од новинара захтевати поштовање норми, организације и начина рада које официр одговоран за информисање поставља и предочава; неопходно је да им се саопшти (пре него што крену на обављање професионалних задатака у зону борбених дејстава) да на себе преузимају очекивани ризик за сопствени живот и здравље; јединице су дужне да новинарима који своје задатке обављају на подручју оружаних дејстава, омогуће безбедност у конкретним условима; у давању информација домаћим и иностраним медијима да се полази искључиво од овлашћења која имају поједини извори информација, односно органи за информисање.

Посебан значај имају извори информација, нарочито, руководиоци информативних центара да, у сарадњи с новинарима, спрече отицање тајних војних и других података који би на било који начин могли да умање борбену готовост јединица и Војске. За спречавање отицања тајних података о Војсци путем средстава јавног информисања одговорне су команде састава, јединица и установа Војске надлежне за информисање јавности, редакције које објављују податке што представљају војну тајну, аутори прилога и органи за информисање надлежних команди. Стога је потребно да команде

јединица при планирању борбених дејстава, обавезно одреде податке о којима се не могу давати информације за јавност, начин информисања и надлежност за давање одређених обавештења и саопштења за јавност. Податке о активностима јединица оружаних снага ради информисања јавности могу прикупљати и јавно објављивати новинари, радио и фото репортери, телевизијски и филмски сниматељи, само ако су акредитовани на прописани начин и ако су за рад добили одговарајуће одобрење.

Заштита новинара у рату. У рату су, осим бораца на првим линијама фронта, новинари међу *најугроженијим категоријама*. У зависности од прилика, они могу да буду лишени слободе (што значи и изложени физичком и психичком малтретирању – ликвидацији), злостављани и опљачкани, а могу и да смртно страдају. Светска новинарска асоцијација сваке године објављује податке о новинарима који смртно страдају, бивају тешко повређени или рањени при обављању задатака на подручјима оружаних сукоба. И у сукобима на бившем југословенском простору међу жртвама било је и новинара.

Стога је заштита новинара, који своје задатке обављају у условима наглашене опасности за сопствени живот, постала део међународног ратног права и један од најважнијих проблема с којима се савремено новинарство сусреће.³⁶ Препреке, опасности и претње с којима се новинари суочавају при прикупљању и ширењу информација, постали су рутинска средства „заштите“ појединих влада и њихових органа, различитих политичких покрета, група и појединаца, који контролишу средства моћи или инструменте физичке силе.

Посебан ризик представља обављање новинарског посла на опасним задацима и то у: конфликтним подручјима, у објављеним и необјављеним ратовима, па чак и при извештавању с јавних скупова и демонстрација које гуше снаге власти. У неким случајевима опасности су очигледне и новинар их очекује. У другим случајевима оне се појављују само као могућност или су сасвим неочекиване (на пример, терористичке акције).

Покушаји да се обезбеди заштита новинара на међународном нивоу потичу из педесетих година прошлог века, када је неколико ратних дописника убијено у окршајима (у Кореји и Вијетнаму). Међутим, тек се крајем шездесетих година прошлог века појавио први пројекат о заштити новинара на опасним задацима, чији је аутор била Међународна комисија адвоката. Трагични нестанак седамнаест дописника у Камбоџи (мај 1970) био је још један подстрек за оживљавање међународне иницијативе у заштити новинара, што је утицало на то да се проблем заштите новинара нађе и на дневном реду заседања Уједињених нација. Расправа је закључена предлогом да се оснује Међународни комитет за безбедност новинара ангажованих на опасним задацима, који би издавао специјалне пропуснице за дописнике.

³⁶ „Заштита новинара на опасним задацима“, *Новинарство*, број 1, Југословенски институт за новинарство, Београд, 1991, стр. 41.

На 25. заседању Генералне скупштине УН (децембар 1970), усвојена је Резолуција о заштити новинара на опасним задацима на подручјима оружаних сукоба (Резолуција Уједињених нација 2673/XXI). Професионалне новинарске организације сачиниле су нацрт међународне конвенције о формирању Комитета за безбедност новинара који је поднет Комисији УН за људска права. Комисија је, после расправе о нацрту конвенције, на мартовском заседању 1971. године у Женеви, затражила од економског и друштвеног савета Уједињених нација да тај нацрт представи на наредном заседању Генералне скупштине УН.

На 27. заседању Генералне скупштине (12. децембра 1972), одлучено је да се на њеном наредном заседању покрене расправа о теми „Људска права у оружаним сукобима – заштита новинара ангажованих на опасним задацима на подручјима оружаних сукоба“.

Резолуцијом из новембра 1973, на 28. седници Генералне скупштине УН подржано је усвајање конвенције о заштити новинара на опасним задацима у области оружаних конфликта. Скупштина је од генералног секретара УН затражила да тај нацрт, заједно с амандманима, проследи дипломатској конференцији о реафирмацији и развоју међународног хуманитарног права у оружаним конфликтима. Дипломатска конференција је након проучавања проблема, припремила нацрт члана о заштити новинара, као саставном делу женевских конвенција. Истовремено, сачињен је модел личне карте за новинаре ангажоване на опасним задацима.

Текстови женевских конвенција и допунских протокола, у основи представљају велики хуманитарни кодекс правила о заштити жртава рата, прописују заштиту неких основних људских права у време оружаног сукоба – донети су, пре свега, да би се омогућило људима да преживе рат и да се заштите, колико је то могуће, од најтежих ратних страдања. Женевске конвенције (од 1949) Југославија је ратификовала 1950, а допунске протоколе (од 1977) ратификовала је 1978. године. Одредбама Допунског протокола уз Женевске конвенције од 12. августа 1949. о заштити жртава међународних оружаних сукоба (Протокол I), који је усвојен 10. јула 1977. у Женеви, посебно су заштићени новинари који своје професионалне задатке обављају у ратним подручјима. Врста заштите која им припада у складу с одредбама женевских конвенција³⁷ зависи од тога да ли су се на подручју оружаних сукоба нашли у својству цивила или лица које прати оружане снаге. На

³⁷ Данас су на снази четири женевске конвенције о заштити жртава рата, од 1949. године и два допунска протокола од 1977. године. То су: I Женевска конвенција за побољшање положаја рањеника и болесника у оружаним снагама у рату, II Женевска конвенција за побољшање положаја рањеника, болесника и бродоломника оружаних снага на мору, III Женевска конвенција о поступању с ратним заробљеницима, IV Женевска конвенција о заштити грађанских лица за време рата, Допунски протокол о заштити жртава међународних оружаних сукоба (Протокол I), Допунски протокол о заштити жртава немеђународних оружаних сукоба (Протокол II).

основу члана 79, наведеног Протокола, новинари ангажовани у опасним професионалним мисијама у подручјима оружаних сукоба сматрају се цивилима у смислу члана 50, став 1, према којем су цивили сва лица која нису припадници оружаних снага, милиције (народне војске), добровољачких јединица које улазе у састав оружаних снага једне стране у сукобу или организованих покрета отпора који припадају једној страни у сукобу и који дејствују изван или у оквиру своје територије, под одређеним условима.³⁸

Новинари ће бити заштићени према конвенцијама и Протоколу I, под условом да не предузму никакву акцију која би нашкодила њиховом статусу цивила. Они могу добити личну карту према датом моделу. Та карта (коју би требало да изда влада чији је новинар грађанин или на чијој територији пребива, или у којој га запошљава) потврђује његов статус новинара.

На основу члана 4 А(4) III Женевске конвенције, ратни заробљеници су лица „која прате оружане снаге иако непосредно не улазе у њихов састав, као што су цивилни чланови посада војних ваздухоплова, ратни дописници, снабдевачи, чланови радних јединица или служби чија је дужност да се старају о удобности оружаних снага, под условом да су за то добила дозволу оружаних снага у чијој се пратњи налазе, док су оне дужне да им за ту сврху издају личну карту сличну приложеном обрасцу“.

Односи с јавношћу у међународним мисијама – операцијама

Уставом³⁹ и другим правним актима регулисано је учешће припадника Војске Србије изван њених граница, чиме је обухваћено и учешће у мировним операцијама и другим мисијама под окриљем Организације уједињених нација, Европске уније, у склопу међународних војних интеграција и у систему колективне безбедности. На тај начин, доприноси се пројектовању и изградњи повољног безбедносног окружења на регионалном и глобалном нивоу и наставља се традиција учешћа у мировним операцијама ОУН која је започета још 1956. године.⁴⁰

³⁸ Ти услови су следећи: да на челу имају лице одговорно за своје потчињене; да имају одређен знак за разликовање који се може уочити на одстојању; да отворено носе оружје; да се при својим дејствима придржавају ратних закона и обичаја ратовања. Статус цивила не припада становништву неокупиране територије које се, услед приближавања непријатеља, добровољно диже на оружје да би пружио отпор непријатељевој најезди, које није имало времена да се организује као редовна оружана сила, ако оно отворено носи оружје и ако поштује ратне законе и обичаје ратовања.

³⁹ *Употреба Војске Србије ван граница* (Устав Републике Србије, пети део, глава 6, члан 140).

⁴⁰ *Бела књига одбране*: Министарство одбране, Београд, април 2005, стр. 61.

Међународне мисије, односно мировне операције⁴¹ привлаче медијску пажњу, а ефекти прилога у медијима о активностима припадника међународних снага директно се одражавају на јавно мишљење и однос јавности према мировним операцијама. Од односа јавности (унутар територије на којој се спроводи мировна операција) у великој мери зависи и њен успех. Стога је веома важно да медијски извештаји о мировним мисијама буду урађени тако да у јавном мњењу остварују максималне ефекте. Један од основних задатака, који има свака мировна мисија, јесте упућивање у јавност (на локалном и ширем нивоу) истинитих, уверљивих и непристрасних информација, ради медијске подршке самој операцији. Информације које потичу од припадника мировних мисија или других извора, а које су нетачне, нејасне или неправовремене, могу нанети штету мисији.

Позитивно понашање појачава способност мисије да успешно води мировни процес и ствара везе поверења са локалним становништвом. Позитивно понашање значи поштовање *кодекса понашања*. Један од најбољих начина да се створе везе између локалног становништва и мировног контингента јесте помагање локалној заједници у мањим пројектима као што је побољшање комуналних услуга или поправка државних објеката, пружање медицинске помоћи или учествовање с локалним становништвом у спортским или културним такмичењима. Корист тих малих пројеката је велика, нарочито ако о томе извештавају медији, при чему служба међународних снага за информисање јавности помаже медијима у њиховом ангажовању. На тај начин, углед националног контингента, у целом свету, може да порасте.

Утицај медија. Припадници мировних снага комуницирају са међународном заједницом и становништвом преко локалних, регионалних и међународних медија. Медији су заинтересовани за конфликте, јер конфликти представљају основу вести. Тај интерес није ни добар ни лош, већ је реч о професионалној активности, која захтева професионални одговор. При том, треба имати у виду да су интернационални медији обично више заинтересовани за мировне операције у случајевима када им претходе оружани конфликти, а мање су заинтересовани за мировни процес, који се успешно одвија. Међународни медији присутни су у региону, често, преко локалног дописника, који је довољно професионалан, или сопственог дописника, уколико мировна операција постаје интересантна – зато што се конфликт појачава или зато што је мировни процес запао у критичну фазу.

⁴¹ На састанку у Петерсбургу у Немачкој, јуна 1992, чланице Западноевропске уније дефинисале су војне задатке, које би извршавале мултинационалне војне снаге састављене од припадника њихових армија. Петерсбуршки задаци обухватају: 1. хуманитарне и спасилачке задатке, 2. задатке одржавања мира и 3. ангажовање борбених јединица приликом управљања кризама, укључујући и наметање мира (peacemaking).

Већина новинара је професионална и обично наклоњена мировним снагама и онеме за шта се оне залажу. Међутим, локални новинари могу да буду мање професионални и често под контролом једне или друге стране у конфликту. Због тога су локални медији обично пристрасни у својим извештајима, а често и слабије информисани од интернационалних медија, будући да функционишу на различитом нивоу. Локални медији су увек присутни, али њихова поузданост у извештавању варира. Може им недостајати и професионална обука. Зато односе с локалним медијима треба изграђивати стрпљиво и опрезно.

У пракси долази до поларизације јавног мишљења у оцени потребе и сврсисходности ангажовања мировних снага. То се одражава и на позицију медија и није редак случај да се медији залажу за једну од страна у сукобу. Основне карактеристике извештавања медија о мировним мисијама јесу брзина извештавања о догађајима (*CNN ефекат*) и недовољан степен поузданости првих медијских извештаја. Медији раде 24 часа дневно, а вести о неком догађају или инциденту се шаљу у свет пре него што мисија стигне да верификује чињенице, извести команду, припреми одговор и званично реагује. Штампани медији (часописи, новине) скупи су и захтевају време да се одштапају и дистрибуишу. Међутим, радио и телевизија имају непосредан и брз глобални ефекат. Комуникација путем сателита и коришћење портабл аудио и видео опреме, омогућавају медијима да своје извештаје шаљу директно са било које тачке.

Служба за односе с јавношћу мировних снага. Информације о мандату и мировном процесу Служба за односе с јавношћу мировних снага треба да пренесе локалном становништву, при чему се може десити да добије нетачне информације или да буде жртва пропаганде једне од страна у конфликту. Без обзира на тешкоће, од ње се очекује да обезбеди тачно, поуздано и објективно информисање, јер је то у функцији мировног процеса. Служба за односе с јавношћу (Канцеларија за информисање јавности – *PIO* – *Public Information Office*) сарађује с војним органима за информисање јавности. Тим за односе с јавношћу најчешће чине официр за односе с медијима, фоторепортер, сниматељ и новинар.⁴² Службе за информисање у оквиру мисије морају да буду способне да делују ефикасно у свакој ситуацији која је у вези с медијима. У исто време, оне морају да буду спремне да у контакту с медијима правовремено и ефективно изврше своју функцију – покажу максималну отвореност према медијима и не дозволе да буду изманипулисане.

Свака мисија има службу за информисање јавности, која одређује стратегију у комуникацијама, помаже медијима (прилог 16) и омогућује да локално становништво буде информисано о мандату мисије и мировном процесу.

⁴² *Медијска подршка операцијама очувања мира*: материјал са семинара, Клуб Војске „Топчидер“, Београд, од 16. до 18. маја 2006, стр. 8.

У вези с тим, служба може да има сопствену радио станицу, да користи локалне станице, снима видео материјал, штампа информативне брошуре, постере и памфлете, све на локалним језицима. Служба запошљава локално особље, обично новинаре, који добро познају локалне обичаје и традицију, обавља акредитацију новинара и издаје идентификационе картице извештачима, које проверавају контингенти на терену. Служба сарађује с војним структурама за информисање – војним портпаролом, официрима у контингенту који су задужени за информисање, а све то представља примену стратегије у комуникацији на терену.

Служба мировних снага за информисање јавности обавља следеће задатке: информисање о мандату, објашњава развој мировног процеса, регулише односе с медијима, примењује стратегију комуникација, пружа подршку руководству мисије, информисање људство у мисији и сарађује с војним службама за информисање.

Саобраћајне незгоде могу да се догоде између локалних возила и возила мировних снага, ако дође до жртава међу локалним становништвом, инцидент одмах постаје озбиљан. За испитивање таквих и сличних инцидената потребно је време, али ће, вероватно, у међувремену, локални медији искористити тај инцидент да дискредитују мировне снаге, без обзира на то чија је кривица. Породице жртава могу да траже велику одштету. У таквим ситуацијама сваки коментар, без обзира на то како добро интониран, може да буде погрешно интерпретиран или искоришћен против мисије. Таквом врстом инцидента треба да се бави служба за информисање јавности. Током таквих ситуација, служба мисије за информисање јавности јесте једино овлашћена структура која може да контактира са медијима. Она треба да покуша да добије додатне или нове информације из разних других извора, укључујући и припаднике мировне мисије, нарочито ако су били сведоци инцидента или догађаја. Припадници мировне мисије треба да воде рачуна да не дају никакве информације медијима о било којем инциденту или догађају које ће испитати друге структуре унутар мисије. За сва питања која постављају медији о инцидентима или догађајима треба их упутити служби мисије за информисање јавности.

Смернице у односима с јавношћу. Нико није обавезан да разговара с новинарима ако не жели. Ако не желе да говоре за медије, припадници мировних снага могу то учтиво да одбију. Међутим, они су овлашћени да говоре само о свом послу и личној надлежности. Искуство показује да јединице мировних снага, које разговарају с медијима о свом раду, могу оставити снажан утисак при саопштавању позитивних порука.

Припадници мировних снага, због своје улоге у свету, када говоре о свом послу, треба да делују одлучно и позитивно. Пожељно је да увек износе чињенице и буду непристрасни када саопштавају информације. Припадници мировних снага треба да говоре с уважавањем о локалном становни-

штву које често живи у условима великог сиромаштва. Треба да схватају ситуацију у којој живи локално становништво и избегавају примедбе које могу да звуче снисходљиво. Наглашено је да може да буде штетно изношење сопственог става о мировном процесу или активностима, јер се изјава било којег припадника међународних снага може да сматра званичним ставом, а ако би тај став био негативан, могао би лоше да се одрази на мисију или организацију. Наиме, није упутно ни одговарати на хипотетичка питања, на пример: „Шта би било ако...?“, давати било какве информације о безбедносним плановима или процедурама сопствених снага, разговарати о стању или активностима локалних или других војних снага, у вези с тим да се подржава једна страна више него друга.

Уколико новинари постављају питања за која интервјуисани није овлашћен да даје одговоре, дужност му је да новинаре усмери према официру из службе за односе с јавношћу. При том, ваља да буде учтив у контакту са медијима, чак ако они наступају грубо, па и непријатељски, јер треба да се покаже разумевање за специфичност новинарске професије. Ако се новинару даје одговор на постављено питање, важно је да се износе чињенице. Оне се не могу оповргавати. Треба да се говори кратко и јасно, због тога што је време главни ограничавајући фактор модерних медија – што више вести и слика у минути. Уколико интервјуисани говори много или нејасно, неће да остави добар утисак на публику.

Од припадника мировне мисије не очекује се да знају све детаље о мандату, али би требало да буду упознати с његовим главним елементима. Ти елементи могу да буду референце за разоружање и демобилизацију нелегалних борбених снага, договори о подели власти, евентуални избори, обнова реда и закона и слично. У вези с тим, служба за информисање јавности сачињава информацију – сиже о мандату. Те информације је корисно имати, како због разумевања учешћа наше земље у мировној мисији, тако и због разговора с новинарима. Познато је да медији настоје да привуку читаоце интересантним причама и да у већини земаља људи воле приче о хуманости. Због тога се на војнике гледа као на праве припаднике мировне мисије. Њихове поруке и приче допадају се читаоцима јер су неформалне и занимљиве. Из тих разлога публика – гледаоци, слушаоци, читаоци – више воле да гледају, односно слушају или читају интервју са војником, него с генералом.

Обука за комуникацију са медијима. Непримерено понашање припадника мировних снага може да нашкоди мисији у целини, нарочито ако то објаве медији. Нетачна информација (коју пренесу медији) такође може да буде штетна за мисију. Мада официри задужени за односе с јавношћу, имају задатак да обезбеде медијима тачну и поуздану информацију и други припадници мировних снага могу да одговарају на питања медија, ако то желе, о својим специфичним активностима или надлежностима.

То је један од разлога зашто се у припреми операције велика пажња поклања оспособљавању припадника мировних снага за учествовање у активностима које се односе на медије. Они добијају основна сазнања о односима са медијима и обучавају се како да дају интервјуе, у вези с тим, наглашава се значај и утицај медија за успех мировне операције. У обуци се посебно инсистира на разјашњавању питања: како се у систему јавног информисања промовишу мировне акције; како понашање појединца може да утиче на мисију; какве су смернице за контакте са медијима и шта се приликом интервјуа може саопштити новинарима („Да“), а које садржаје не треба спомињати („Не“).⁴³

Да би се припадницима мировних снага олакшало сналажење при сусрету с новинарима, претходно им се уручује практични подсетник – „да“ и „не“ садржаји, у форми мале картице. Такође, изводе се практичне вежбе, уз помоћ стручњака за односе с јавношћу или новинара из новинских кућа, применом метода интервјуа на случајном узорку људства, у разним приликама, као и током командних и теренских вежби. После преслушавања снимљених интервјуа води се дискусија међу припадницима мировних снага како би се идентификовали „прави“ одговори. При обуци полазници се информишу о општим питањима као што су: медији и зашто су присутни у мировним операцијама, утицај медија на јавно мњење у матичној земљи и у иностранству, смернице за односе с медијима, могућности утицаја на медије и улога информисања јавности у мировним операцијама. Полазници се информишу о практичним аспектима – како добити информације о мандату, како се понашати приликом интервјуа, те о најчешћим новинарским питањима.

С једне стране, посебна пажња у обуци припадника мировних снага посвећује се, учвршћивању уверења да медији могу да имају значајну улогу у мировним операцијама, те да је зато неопходно да добију тачну и правовремену информацију. С друге стране, медији ће, ако се не дају информације о операцији, наћи друге, мање поуздане изворе или ће да спекулишу о исходу операција. Такође, наглашава се да припадници мировних снага треба да пројектују *позитиван имиџ*, будући да искуства показују да је понашање припадника мировних снага често неодговорно.

Ништа тако не квари углед међународних снага или националног контингента колико *неодговорно понашање* припадника мировних операција. То се најчешће манифестује у: сексуалном злостављању, непримереним сексуалним активностима, конзумирању алкохола, непоштовању локалне популације или њеном понижавању и слично. Када медији дођу до таквих извештаја, ефекат је разоран по национални контингент и снаге укључене у мировну мисију. Локално становништво губи поверење у припаднике међународне заједнице, на које почиње гледати као на негативну снагу. Припадни-

⁴³ Стандардни генерички модел за обуку: интерни материјал Центра за мировне операције Генералштаба ВС, Београд, 2006.

ци мировних снага морали би да схвате да свако њихово лоше понашање може да има далекосежне последице, да су они обавезни да се понашају часно и коректно све време, те да мировне снаге неће прикривати понашање које умањује њихове вредности.

Припадници мировних снага морају да буду свесни чињенице да их медији *посматрају* док обављају задатке и да су потенцијални извор информација за медије. Приликом разговора с медијима добар имиџ о себи треба да пројектују све време. Поред тога, *негативно понашање* слаби мировни процес. Стране у конфликту могу да користе негативно понашање и да га дневно експлоатишу у мировном процесу. Очекивања и поштовање локалне заједнице у вези с присуством међународних снага аутоматски се умањују. Постоји мањи број припадника мисије који крше правила понашања и кодекс понашања, ефекти лоших поступака ове мањине могу бити далекосежни. На пример, сексуално злостављање од неколицине може да угрози репутацију целог контингента. У мировним мисијама (Босна, Косово, Источни Тимор, Сијера Леоне, Етиопија, Еритреја и ДР Конго) било је случајева непримереног сексуалног понашања о којем су извештавали међународни медији.⁴⁴ Штета националних контингената који су умешани у то је велика, као и штета у вези с угледом међународних снага.

Закључак

Односи Војске с јавношћу спадају у ред активности примарног значаја током реализације мисија Војске, у редовним и ванредним приликама, кризним ситуацијама и у рату. Наиме, квалитетно комуницирање Војске с јавношћу, у условима појачаних друштвених напетости (ванредно и ратно стање, кризне ситуације), пресудно утиче на понашање грађана, јер су они у приликама егзистенцијалне угрожености и страха од неизвесности знатно осетљивији на дезинформације, подложнији испољавању дефетизма на јавној сцени и склонији утицајима непријатељевог психолошко-пропагандног деловања.

И у кризним ситуацијама однос с медијима је изузетно значајан. Наиме, немогуће је трајно прикривање догађаја од јавности. *Прво*, зато што јавност има право на информацију; *друго*, јер ускраћивање информација изазива у јавности неповољне конструкције, појаву спекулација и различитих сценарија о догађају, олакшава деловање дезинформација и погодује ширењу гласина и *треће*, ионако ће медији обавештавати јавност, без обзира на то у којој мери војни органи за информисање и односе с јавношћу сарађују или не.

⁴⁴ Исто.

У току рата, паралелно с војним операцијама, агресор развија снажна дејства у медијској сфери, усмерена не само према светском јавном мњењу, већ и према сопственим грађанима и становништву и припадницима војске земље која је нападнута. Интензивирање медијског рата и примена неоружаних облика сукоба у свим сферама (тоталитарност сукоба), уз учешће цивилних и војних истакнутих личности у пласирању појединих порука, ради јачања њихове уверљивости има посебан значај у придобијању подршке становништва за рат.

Надлежни органи у борбеним дејствима, ванредним приликама, кризним ситуацијама и приликом ванредних догађаја обавезни су да поштују одређене принципе у комуникацији с јавношћу. Да би односи с јавношћу дали најбоље резултате потребно је да органи за односе с јавношћу у датим ситуацијама буду тако позиционирани да омогуће деловање у складу с замислима и циљевима командовања. То значи да је обавезно учешће стручњака за односе с јавношћу у командним тимовима.

Литература

1. *Бела књига одбране*, Министарство одбране, Београд, април 2005.
2. Блажнов, Е. А.: *Public relations*, ИМА ПРЕСС, Москва, 1994.
3. Блек, С.: *Односи с јавношћу*, Слио, Београд, 1997.
4. Бојовић, М.: *Војска пред очима јавности*, НИЦ „Војска“, Београд, 1999.
5. Ђорђевић, Б.: „Организација и извођење одбране касарне Ђуро Салај“, *Нови гласник*, број 4–5, Београд, 1993.
6. *Јавност Србије и Црне Горе о реформи Војске – резултати истраживања – V круг*, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2005.
7. „Како се понашати при сусрету са средствима јавног информисања“, *Фортуна*, 19. јун 1989, превод, Политичка управа ССНО, Београд, 1990.
8. Коштан, М.: „Функција информисања у почетном периоду ратних дејстава“, *Зборник радова ВВПШ*, Београд, 1982.
9. *Медијска подршка операцијама очувања мира*: материјал са семинара, Клуб Војске „Топчидер“, Београд, од 16. до 18. маја 2006.
10. Михаиловић, В.: *Пропаганда и рат*, Војноиздавачки завод, Београд, 1984.
11. *Односи са јавношћу и медији*: материјал са семинара, Београд, од 15. до 17. студеног. 2005.
12. Поповић, Н. А.: *Комуникативне интеракције у плурализму*, Институт за политичке студије, Београд, 1994.
13. Ранђеловић, С.: *Увод у информисање и односе Војске са јавношћу*, НИЦ „Војска“, Београд, 2003.

14. *Стандардни генерички модел за обуку*: интерни материјал Центра за мировне операције Генералштаба ВС, Београд, 2006.
15. *Стратегијски преглед одбране Републике Србије*: усвојен 7. јуна 2006. на Колегијуму министра одбране, сажета верзија, прилог у магазину Одбрана, Београд, 15. јун 2006.
16. Тофлер, А. и Х.: *Рат и антират*, Паидеиа, Београд, 1998.
17. *Упутство о извештавању, евиденцији и анализи ванредних догађаја у Војсци Југославије*, Генералштаб ВЈ, инт. број 62/2126-1, Београд, од 11. новембра 1997.
18. *Устав Републике Србије*: прилог у магазину Одбрана, Београд, 15. октобар 2006.
19. „Заштита новинара на опасним задацима“, *Новинарство*, број 1 Југословенски институт за новинарство, Београд, 1991.

ЕТИЧКИ АСПЕКТ СЛУЖЕЊА ВОЈНОГ
РОКА У ЦИВИЛНОЈ СЛУЖБИМр Срећко Кузмановић, потпуковник¹

Право приговарања савести заснива се на основним људским правима и изведено је из слободе мишљења и веровања. Приговор савести представља одбијање учешћа у оним радњама које савест приговара не одобрава. Када се приговор савести односи на војну службу онда се под тим подразумева одбијање службе војног рока са оружјем из верских, политичких, филозофских, моралних или било којих других разлога. У Европи се за званичан почетак приговора савести узима случај када су 1672, квекери изашли на тргове и јавно рекли краљу Џорџу да не желе да учествују у његовим ратовима. Парламентарна скупштина Савета Европе, 26. јануара 1967, усвојила је Резолуцију 377, у којој је наведено да се то право мора омогућити свим особама које не желе да служе војну обавезу из разлога савести или дубоког уверења. Комисија за људска права Уједињених нација, први пут званично, признала је право на приговор савести 10. марта 1987, у вези с тим апеловала је свим њеним чланицама да га примењују у пракси. Различит је приступ држава према именованој тематици, почев од оних који имају изузетно прецизно уређена законска и подзаконска акта, до оних који су то делимично уредили или уопште нису уредили. Доношењем Уредбе о вршењу војне обавезе која се односи на служење војног рока у цивилној служби (примењује се од 4. новембра 2003.) остварени су сви услови за спровођење права на „приговор савести“ у нашој земљи. Европски биро за приговор савести (EBCO) основан је 1979, ради координације и пружања подршке европским организацијама које се залажу за право приговора савести при служењу војног рока. У вези с тим, на територији Београда спроведен је интервју са приговарачима савести (јул и август 2008) чији је задатак био да се утврде стварни разлози пријављивања приговарања савести за служење војног рока у цивилној служби. Већина приговарања савести наводили су разлоге који се могу квалификовати као успели покушај обмане комисије за регрутацију.

Кључне речи: *приговор савести, војни рок, цивилна служба, служење војног рока у цивилној служби, интервју, невладине организације, етички аспект.*

¹ Аутор је запослен у Војној академији, Београд.

Увод

Приговор савести представља одбијање учешћа у оним радњама које савест приговара не одобрава. Иако се најчешће односи на војну службу, постоје и друге врсте приговора савести као што је покрет за забрану експеримената над животињама или покрет против ношења крзнених бунди. Када се приговор савести односи на војну службу онда се под тим подразумева одбијање служења војног рока са оружјем из верских, филозофских, моралних, политичких или било којих других разлога, чији би слободни или присилни пристанак због таквог личног избора имао за последицу грижу савести. Право приговара савести заснива се на основним људским правима и изведено је из слободе мишљења и веровања. Приговарачи савести својим актом неслужења војног рока са оружјем, у ствари, одбијају да учествују у припремама и извођењу борбених дејстава.

У најширем смислу, под приговором савести може се подразумевати сукоб савести појединаца са обавезама које му намеће право заједнице да обави нешто што се противи његовим убеђењима.² Право убеђења лица које се позива на приговор савести најјачи је основ тог облика људских права. Убеђење је суштина система људских права као и став да је човек самостално, рационално и независно биће и да је слободно да самостално мисли, стиче своја убеђења и мења их и не сме да буде кажњаван и узнемираван због садржаја својих мисли, док су у границама непредузимања активности, које су управљене на угрожавање заједнице у којој живи или жели да живи.³

Приговор савести је сличан са пацифизмом, антимилитаризмом и ненасиљем, али ти појмови нису синоними. Пацифизам је покрет за обезбеђење мира међу народима, тежња да се рат искључи и онемогући као средство за решавање међународних спорова. Антимилитаризам произлази из веровања да се већина ратова води у интересу владајуће класе, док је ненасиље морална филозофија која проповеда одбацивање насиља као средства за постизање личних, друштвених и политичких циљева. Оно се заснива на премиси да насиље рађа друго насиље и да се једино доследним спровођењем ненасиља излази из тог круга. Ненасиље се популарно назива „гандизам“ и инспирисало је многобројне мировне покрете широм света. Поред религијских разлога, пацифизам и филозофија ненасиља најчешћи су инспиратори приговара савести.

² Димитријевић, В., Пауновић, М.: *Људска права*, Београдски центар за људска права, Београд, 1997, стр. 308.

³ Јончић, В.: „Приговор савести на обавезно служење војног рока у СЦГ“, *Војно дело*, бр. 1, Београд, 2004, стр. 55.

Приговор савести и његов развој

Са развојем примитивних заједница примећују се први примери приговора савести. Стари еским су имали неписано правило да када су две стране у сукобу, било који појединац који не жели да учествује у сукобу требао је само да намаже лице чађу, након чега би могао несметано да се креће и бави другим свакодневним пословима. Почетак модерног пацифизма датира из времена реформације (16. век), која је означила победу тек рођене модерне државе над католичком црквом. Многи радикални реформисти у Швајцарској, Немачкој и Холандији, који су постали познати као анабаптисти позвали су, за разлику од Лутера, на повратак учењима Исуса. Они се нису бавили политиком, одбијали су да носе оружје или служе као полицајци, уздржавали су се од било каквих правних тужби и давања заклетви и одбијали су да признају постојеће законе о својини. Једна група – хутерити, настављали су да оснивају комунистичке заједнице, од којих 150 још увек постоје у САД и Канади. Изложени оштрим критикама због јереси, многе групе су се ујединиле под вођством Менона Симонса (1492–1559) и његових менонита, под којим називом су и данас познати.

Пуританци – окупали су се око Џорџа Фокса у Енглеској средином 17. века и оформили су Друштво пријатеља или квекере. Они су 1661. издали Декларацију која постаје основа њиховог „Мировног завета“, који јасно говори: „Све крваве Принципе и Праксе ми потпуно одбацујемо, са свим оним ратовима и борбама и биткама са било којим оружјем, за било какав циљ или из било каквог разлога“. У Европи се за званичан почетак приговора савести узима случај када су 15. маја 1672. квекери изашли на тргове и краљу Џорџу јавно рекли да не желе да учествују у његовим ратовима. Тако је 15. мај постао међународни Дан приговора савести. Црногорски краљ Никола омогућавао је својим ратницима да ако било ко од њих остане без жене – не иде у рат, већ остаје у кући и брине о својој нејачи. Наполеон је имао разумевања према припадницима верских заједница којима вера забрањује учешће у било каквом облику насиља и омогућавао је да буду изостављени од регрутације. У Првом светском рату било је око осамдесет хиљада приговараца савести, док је 1939. преко сто хиљада чланова британске Уније мировног завета (*Peace Pledge Union*) потписало декларацију у којој одбацују рат, односно неће га директно и индиректно подржавати нити одобравати. Крајем шездесетих година прошлог века 16 држава од укупно стотину четрдесет имало је законске одредбе о приговору савести на војну службу, а број тих земаља се сваки дан све више повећавао. Године 1965. *Amnesty International* захтевао је да се право на приговор савести изведе из права на слободу савести, мишљења и веровања (члан 9, Европске конвенције о људским правима), парламентарна скупштина Савета Европе, 26. јануара

1967. усвојила је Резолуцију 377, у којој је наведено да се свим особама које не желе да служе војну обавезу из дубоког уверења (религијског, филозофског, моралног) ово право мора омогућити. Комисија за људска права Уједињених нација први пут, званично, признала је право на приговор савести 10. марта 1987. и апеловала је свим њеним чланицама да га примењују у пракси.

Синтагма „приговор савести“, у српском језику не представља најпрецизније и недвосмислено објашњење њеног значења. Први проблем – да ли она подразумева да се човек обраћа савести или је обрнут случај, што нас наводи на закључак да она има двосмислено значење. Иван Иљин сматра да су неуспешни покушаји човека да се критички односи према савести и да се ограђује од њеног гласа, на основу чега може да се закључи да се под „приговором савести“ подразумева акт обраћања савести човеку, тражећи од њега да буде савршен, одговоран, праведан и објективан, подстичући га да се не повинује законима и моралним нормама из користољубља и страха, већ да то буде његов искрени акт унутрашњег самоослобађања.⁴ Други проблем, одбијање учешћа у оним радњама које савест особе не одобрава, „приговор“ није спојив са речју „савест“. Ако би те две речи спојили у једну целину с јединственим значењем (синтагма) онда би савест опомињала особу која одбија служење војног рока са оружјем да то није његов најбољи избор са становишта безбедности домовине и да није у складу са нашим традиционалним односом према војсци као институцији и са важећим моралним нормама. Пошто се пројектована очекивања у трагању за адекватним термином који описује особу која одбија учешће у оним радњама које савест те особе не одобрава, не поклапају – нисмо се помакли од почетка. Решење је у осмишљавању сасвим новог израза који има поменуто значење (рецимо „савесници“ односно „савесник“) или да се таква појава описује као „лица којима савест не дозвољава служење војног рока са оружјем“.

Приговор савести и ситуација у свету

Различит је приступ држава према овом питању, од оних држава које имају изузетно прецизно уређена законска и подзаконска акта, до оних који су то делимично уредили или уопште нису уредили. Неке државе имају либералан однос према служењу војног рока у цивилној служби што је резултирало релативно високим процентом пријављених приговарача савести (10–40%), као на пример у Немачкој, Шпанији, Шведској, Хрватској или Словенији. У складу са немачким Законом о цивилним службама из 1995, ци-

⁴ Види: Иљин, И.: *Пут духовне обнове*, Логос-Ант, Београд, 1998, стр. 63.

вилно служење војног рока обавља се изван војних јединица и регулише се преко Министарства за омладину, породицу, жене и здравље у чијем саставу је Савезни уред за цивилно служење. Оно траје тринаест месеци и обавља се у болницама, социјалним установама и невладиним организацијама. Такође, признато је право регулисања алтернативне службе лицима која су најмање петнаест месеци у иностранству обављала добровољни социјални рад за неку признату међународну организацију, као и право Јеховиних сведока да одбију алтернативно служење уз обавезу да двадесет и пет месеци раде у некој здравственој установи. Такође, Шпанија има један од најлибералнијих нормативних регулатива за поменућу област. Они су донели закон према којем сваки приговарач савести који због евентуалне попуњености институција у којима се може служити војни рок у цивилној служби, чека дуже од осамнаест месеци – ослобођен је војне обавезе. Међутим, и у Шпанији су тотални приговарачи савести (одбијају и цивилно да служе војни рок), све до укидања војне обавезе 1. јануара 2002, одлазили на двогодишње затворске казне. Иако је Словенија била једна од највећих критичара класичног служења војног рока она је 1991. признала право на приговор савести, чије служење траје исто као и служење редовног војног рока. Због чињенице да се у Словенији приговор савести може изабрати и током служења војног рока, али важи и за припаднике резервног састава, њихов број је нагло порастао (од 264 регрута у 1995. години, до 1937 заинтересованих лица за цивилно служење у 1998. години). Нагло повећање броја оних који су се изјаснили да имају приговор савести, имало је за последицу мањак фирми у којима се може остварити њихово право. Од 47 институција које омогућавају цивилно служење војног рока налазе се Ватрогасни завод, Каритас, центри за оспособљавање инвалида, али и Студентски сервис, Млади извиђач, Институт Јозеф Стефан, црквена гимназија и друго. Из тог разлога словеначки парламентарни Одбор за одбрану 1999, захтевао је да се период цивилног служења војног рока продужи за најмање три месеца, поостре мере за признавање „уговора савести“ и појача надзор организација у којима регрути обављају своју дужност. Словенија је прва од бивших република СФРЈ која је признала право на приговор савести. С обзиром на приговор савести најдуже традицију имају Норвешка (1900), Велика Британија (1916), Данска (1917), Шведска (1922) и Холандија (1923).

У неким земљама нормативним актима није предвиђено постојање приговарача савести и свако одбијање служења војног рока представља кривично дело (Турска, Белорусија и Албанија). У Турској сви војноспособни младићи који наврше двадесет година треба да служе војни рок од петнаест месеци, док дипломирани студенти служе војни рок осам месеци. Мехмед Тархан је одбио војну обавезу позивајући се на приговор савести, након чега је ухапшен и послат у војни затвор у Сивасу где је био вређан и пребијан. Халил Савда, турски држављанин курдског порекла, након одслу-

жења затворске казне од 15 година због незаконитог политичког деловања био је пребачен у Жандармеријски гарнизон ради одслужења војног рока, а након позивања на приговор савести саслушан је на војном суду и притворен због непоштовања наређења.

У Грчкој је од 1998, предвиђено алтернативно служење војног рока без оружја у неборбеним војним јединицама у двоструко дужем трајању, али још увек нема заинтересованих регрута. Израел је омогућио приговор савести, али само из верских разлога. У вези с тим, нису узети у разматрање филозофски, морални или неки други разлози. Оваква нормативна регулатива има за последицу признавање приговора савести у малом броју случајева, док упорно инсистирање да се то право оствари из других разлога за последицу има слање приговарача савести на кратке затворске казне после одбијања сваког позива за одлазак на одслужење војног рока. Познат је случај Авив Селе, који се позвао на члан 36, израелског Закона о војсци, а своја убеђења објаснио је политичким разлозима, односно неслагањем са државном политиком према Палестини. Ухапшен је и послат у затвор на двадесет и један дан. Такође, случај Алекс Кона који је по девети пут упућен на казну затвора, као и Ури Натана који по трећи пут одлази на служење затворске казне због избегавања војне обавезе. У Финској, невладине организације воде кампању смањивања дужине војног рока у цивилној служби (цивилна служба је двоструко дужа од војне службе) приказујући да на тај начин има казнени карактер. Оне, такође, инсистирају на већој либерализацији цивилне службе у смислу другачијег третмана приговарача савести, јер су казне затвора неумерене у случају одбијања војне службе (Ерно Пенан је добио стотину осамдесет дана затвора, а познати хипхоп фински уметник Хенрик Росенберг из истог разлога добио је стотину деведесет и шест дана затворске казне).

Правни основ приговара савести у нашој земљи

Устав СРЈ у члану 137, предвиђао је могућност да се грађанима који због верских или других разлога не желе да испуне војну обавезу са оружјем, омогући „да војну обавезу у Војсци Југославије испуне без оружја или у цивилној служби у складу са савезним законом“. Закон о Војсци Југославије регулисао је служење војног рока без оружја или у цивилној служби, с тим што је такав начин служења војног рока трајао двоструко дуже (двадесет и четири месеца). Претпоследњим изменама овог закона служење војног рока са оружјем скраћено је на девет месеци, а служење војног рока без оружја, односно служење војног рока у цивилној служби на тринаест месеци, а последњим изменама – на шест, односно девет месеци. Уставна повеља

државне заједнице Србија и Црна Гора одредбом члана 58, предвиђала је служење војног рока у цивилној служби, односно да се регруту гарантује „право на приговор савести“.

Доношењем Уредбе о изменама Уредбе о вршењу војне обавезе (Службени лист Србије и Црне Горе, бр. 37/03), која се примењује од 15. октобра 2003, и Упутства о примени одредаба Уредбе о вршењу војне обавезе које се односе на служење војног рока у цивилној служби (примењује се од 4. новембра 2003) и одређивањем организација и установа у којима ће се служити војни рок у цивилној служби, испуњени су сви услови за остваривање права на „приговор савести“.

Уредба о вршењу војне обавезе и Упутство којим се регулише служење војног рока у цивилној служби предвиђају да се служење војног рока без оружја спроводи у јединицама и установама Војске и Министарства одбране које одреди начелник Генералштаба, а служење у цивилној служби остварује се у цивилним установама – здравственим организацијама, општеспасилачким организацијама, организацијама за рехабилитацију инвалида и друго.

Према одредби члана 10, став 2, Уредбе о вршењу војне обавезе, од 29. августа 2003 (Службени војни лист, бр. 31/03, од 3. новембра 2003. године), надлежни војни одсек дужан је да уз позив за регрутовање достави војном обвезнику и „обавештење о праву грађана на приговор савести и законским решењима за његово остваривање“. Служење војног рока у цивилној служби траје девет месеци (ранијом уредбом, тринаест месеци). Војник који служи војни рок у цивилној служби у погледу права и обавеза изједначен је са војником на служењу војног рока у Војсци. Регрут који жели да војну обавезу обави у цивилној служби подноси захтев надлежном војном одсеку осам дана о пријему позива за регрутацију, у којем наводи разлоге због којих жели да војни рок служи у цивилној служби, те на којим пословима и у којим цивилним организацијама жели да служи војни рок у складу са својим образовањем, склоностима и опредељењем.

Комисију која одлучује о захтеву за служење војног рока у цивилној служби чине – психолог, теолог, лекар и два представника војног одсека (правник и одбранолог). Изричито је прописано да комисија у свом саставу нема професионалног војника. При одлучивању о захтеву, комисија се може консултовати са представницима верских заједница и стручњацима ако су разлози верске природе.

Старешина организације или установе одређује лице које ће бити одговорно за праћење рада војника на цивилном служењу војног рока, а то лице дужно је да комисији надлежног војног одсека подноси извештај једном месечно о залагању војника у цивилној служби. С обзиром на војнике који служе војни рок у цивилној служби, Министарство одбране закључује уговор с поменутом организацијом којим се уређују међусобна права и обавезе.

Служење војног рока у цивилној служби састоји се у обављању друштвенокорисног рада у организацији или установи према општим актима и радном времену организације или установе (најновијом уредбом из 2007. године и у установама Министарства одбране). Упутством је посебно наглашено да се војнику „без његовог писменог пристанка не може наредити друштвенокористан рад, дужи од пуног радног времена, рад ноћу, нити обављање послова са повећаним ризиком“. Међутим, када природа делатности организације или установе захтева, директор може да обави прераспodelу радног времена, која се не сматра прековременим радом, с тим, што се војнику између два радна дана мора обезбедити одмор од најмање десет часова непрекидно.

Војнику на служењу војног рока у цивилној служби припада – војничка плата (као и за војнике у Војсци) и друге накнаде, осим права на накнаду трошкова за смештај и исхрану (што укључује и новчану накнаду за градски превоз). Такође, има право и на редовно и наградно одсуство, с тим што одобрење за ова одсуства даје директор организације или установе у којој служи војни рок. У погледу здравственог осигурања војник на служењу војног рока у цивилној служби има иста права као и војник у Војсци.

Војник на служењу војног рока у цивилној служби подлеже дисциплинској одговорности у складу са општим прописима којима је уређена дисциплинска одговорност запослених радника у организацији или установи у којој служи војни рок. Међутим, директор организације или установе не може војнику изрећи дисциплинску меру престанка обављања друштвенокорисног рада, сагласно одредби члана 27 б, Уредбе. Наиме, ако војник на служењу војног рока у цивилној служби „изврши радњу која је противна разлозима због којих је упућен у ту службу (туча, употреба хладног или ватреног оружја, насилничко понашање и слично)“ или не обавља радне дужности, решењем војног одсека прекида му се служење војног рока и упућује се на служење војног рока у војну јединицу или установу Војске или Министарства одбране у којој војни рок служи без оружја, при чему му се рачуна половина времена проведеног у цивилној служби.

Према одредби члана 27а, Уредбе, право на приговор савести, не могу остварити лица: која поседују дозволу за ношење или држање оружја, која су у последње три године правоснажно осуђивана за кривично дело или прекршај са елементима насиља, која су у последње три године поднела захтев за држање и ношење оружја, чланови ловачког и стрељачког друштва и лица која се баве продајом оружја и муниције. Осим поменутих лица овде спадају и лица која су запослена у војној индустрији или раде на истраживачким пројектима за потребе Војске. Међутим, та лица могу остварити право на служење војног рока без оружја. Нови Закон о Војсци Србије не третира проблематику служења војног рока у цивилној служби, јер се очеку-

је доношење посебног Закона о цивилној служби. Ова чињеница јесте још један доказ да је ово изузетно важна и осетљива област која заслужује посебну пажњу, разумевање и правно регулисање.

Деловање невладиних организација

Европски биро за приговор савести (*EBCO – European Bureau for Conscientious Objection*) основан је 1979. године ради координације и пружања подршке европским организацијама које се залажу за право приговора савести служењу војног рока, а организације из дванаест европских земаља његове су чланице. Оне верују да је право на одбијање обавезне војне службе једно од основних људских права које треба да буде саставни део како домаћих тако и међународних закона. Европски биро за приговор савести заступа став да приговор савести може произлазити из религиозних, филозофских или других убеђења, која се заснивају на постојаности и доследности тих убеђења, а не на њиховом пореклу. Он се залаже за признавање права на вршење алтернативне, цивилне службе без икакве казне у складу са условима и дужином такве службе и има консултативни статус у оквиру Савета Европе и Европског парламента.

У децембру 2002, Европски биро за приговор савести понудио је помоћ у успостављању јачих веза између кампања за приговор савести на Балкану. Путем ових активности појавила се могућност да се у Србији оснује прва организација која би се бавила искључиво питањем права приговарача савести. Тако је у јануару 2003, регистрована организација „*EBCO* Балкан“ ради заједничких активности са кампањама из региона, односно нова кампања за приговор савести у Србији. Током прве године рада (2003) у сарадњи са Студентском унијом Србије (СУС) спроведено је истраживање о томе колико студенти знају о приговору савести и о алтернативама служењу војног рока. На основу резултата истраживања организоване су конференције за штампу, трибине и гостовања на телевизијским станицама. Штампани су леци, брошуре, налепнице и мајице.

На платоу испред Филозофског факултета у Београду, 15. маја 2003, организовано је обележавање међународног Дана приговора савести. Акција је била усмерена ка давању доприноса кампањи за признање права на приговор савести у Србији и Црној Гори. На притисак јавности да се почну имплементирати одредбе из Уставне повеље о праву на приговор савести, дошло је до доношења одлуке Савета министара државне заједнице СЦГ да се формира посебна Комисија која би проучила модалитете цивилних служби у компаративном законодавству и израдила уредбу којом би се та материја регулисала у случају Србије и Црне Горе, а „*EBCO* Балкан“ преко представника

у Комисији, директно, учествовао је у изради овог документа. Уредбом је одвојена служба за служење војног рока без оружја од цивилне службе. Цивилна служба се обавља у цивилним установама, под надзором цивилних лица. Рад који се обавља у овим организацијама сматра се друштвенкорисним радом. Приговарач савести, за разлику од војника, остаје да служи у свом месту боравка и има осмочасовно радно време. Цивилна служба се обавља у здравственим организацијама, организацијама за рехабилитацију инвалида и свим другим организацијама, које су од општег интереса. У сарадњи са Европским покретом у Србији и Омладинским саветом Београда, 28. јула 2003, „ЕВСО Балкан“ отворио је прво саветовалиште за приговараче савести у просторијама Дома омладине Београд. Такође, основао је први *info-call* и документациони центар, који за циљ има да обезбеди праве и тачне информације везане за право на приговор савести и цивилну службу за све заинтересоване у Србији. Главни корисници информација су регрути и институције које примају приговараче савести на цивилну службу. Током 2004. године, седмично се јављало у просеку четрдесет и пет регрута за помоћ и пружање информација. Информације у документационом центру, које су доступне свим заинтересованим странама, састоје се од: компаративног законодавства (с другим земљама), резултата истраживања које су сакупљали од других, али и сами спроводили, случајева кршења права на приговор савести пре доношења уредбе и после ње.

У вези с тим, „ЕВСО Балкан“ спровео је низ акција које су за основни циљ имале информисање јавности о праву на приговор савести и цивилној служби. Дана 15. маја 2004, обележен је Светски дан приговарача савести у Нишу, Новом Саду и, наравно, у Београду на платоу испред Филозофског факултета. Акција је организована у сарадњи са активистима из Европског покрета у Србији и Омладинског савета Београда. Од првог до четвртог јула 2004, за време музичког фестивала EXIT у Новом Саду, организована је кампања „Демилитаризација EXIT-а“, у сарадњи са регионалном мрежом „Приговор за мир“. Четири дана је био постављен штанд на фестивалу на којем су волонтери делили промотивни материјал и пружали корисне информације великом броју заинтересованих. У организацији „ЕВСО Балкан“ и Омладинског савета Београда, 12. августа 2004. обележен је у Београду међународни Дан младих. Главне теме за обележавање тог дана у Србији биле су везане за мировна питања, односно на право на приговор савести. Затим, десетог децембра 2004, обележен је међународни Дан људских права, координираном уличном акцијом и прес конференцијама у шест већих градова у Србији.

Већ од октобра 1991, „Жене у црном“ изразиле су солидарност са побуњеницима против рата, свим мушкарцима који одбијају да иду на фронт, захтевајући амнестију за дезертере, као и прекид насилне мобилизације за рат. Крајем 1991, при организацији „Жене у црном“ делује мушка група за

подршку и заједно организују конкретне облике рада и помоћи, између осталог, пружање моралне, емотивне и политичке подршке дезертерима и приговарачима. Од 1996, „Жене у црном“ почињу да објављују часопис за антимилитаризам и приговор савести *ПРИГОВОР*. Исте године почиње редовно обележавање 15. маја – међународног Дана приговора савести и промовисање идеја на концертима, јавним просторима, музичким фестивалима. Активисти учествују на семинарима о приговору савести, како у Европи тако и у ваневропским земљама. Крајем 1999, почиње организованији рад мреже организација за приговор савести и у том смислу одржано је више скупова: у Студеници код Краљева (2000); на Вучју, Црна Гора (2000); на Сребрном језеру, источна Србија (2001). Поред тога, мрежа за приговор савести покренула је и већи број кампања: за признавање права на приговор савести, у више од двадесет градова Србије и Црне Горе (2000) и преко тридесет градова у Србији (2000–2001). Од децембра 2000. до маја 2001. трајало је прикупљање потписа за скраћење војног рока и признавање права на приговор савести. Едукативни рад на демилитаризацији свести и деконструкцији патријархата настављен је и током 2003, серијом радионица у разним деловима Србије, које су биле углавном намењене младима. У овом периоду одржан је у Београду од 29. до 31. марта 2002, феминистички и антимилитаристички скуп „Глобализујмо феминизам и антимилитаризам“ уз учешће активисткиња међународне мреже „Жене у црном“ из Италије.

Велики број људи који се баве одбраном наше земље, често себи постављају питање о негативним последицама деловања поменутих невладиних организација на борбену готовост јединица. Екстремнији често спомињу идеју законског регулисања укидања оних организација чијим поступањем се отежава функционисање система одбране. Да не би погрешили у коначном закључку најбоље је целокупну ствар сагледати из свих углова. Да ли су невладине организације присутне само у нашој земљи и својим деловањем намећу ставове људима чији је основни задатак да што боље припреме Војску Србије за њене три основне мисије, али и целокупну земљу за одбрану од евентуалног агресора? Невладине организације само обављају притисак на владе свих земаља које према њиховом мишљењу немају правилан однос према питањима која су у њиховом делокругу интересовања, у овом случају – приговору савести. Међународне организације *War Resisters International*, *Center for Conscience and War* као и *Quaker Council* свакодневно загорчавају живот многим одговорним руководиоцима у Пентагону, јер САД имају војну обавезу базирану на волонтерском регрутном систему где је приговор савести потпуно подређен војним властима (што није у складу са Резолуцијом комисије за људска права Уједињених нација 1998/77) и из разлога што је последњих година све већи број одбијених захтева приговарача савести. У том случају поједини амерички руководиоци, склони теорији завере, сматрали би да именоване невладине организације финансирају

руске, кинеске или иранске обавештајне службе како би што више ослабиле борбену готовост њихове војске. Невладине организације су ту да разним методама изврше притисак на Уједињене нације како би донеле адекватне резолуције из области које су подручје њиховог интересовања, а затим и на Министарства одбране што већег броја земаља ради имплементације донетих резолуција. Овакав облик интеракције невладиних организација и институција и владиних организација и институција, представља спровођење демократије у пракси.

Етички аспект служења војног рока у цивилној служби

Шта се може приговорити поменутих невладиним организацијама ако је идеја и сврха њиховог постојања коректна. Огромна је разлика у томе што се онима који већ имају негативно мишљење према рату и оружаном борби помаже у остваривању њиховог права да не морају да се одује отаџбини тако што ће се обучавати за нешто што иначе презиру, него развијање пацифистичких идеја и филозофије ненасиља која је усмерена према потенцијалним регрутима и њиховим родитељима. Прва се сматра изузетно хуманом и моралном активношћу, а ова друга јесте деструктивна и рушилачки настројена према држави. Танана је граница између ове две активности, али ипак јасно препознатљива. Оно што се још може приговорити активностима поменутих невладиних организација јесте то да нису осудили интересне приговараче савести (особе које немају приговор савести, али се тако изјашњавају да би остварили неке своје личне интересе), већ су будући регрути често њихове поруке схватили као препоруку да се може служити војни рок у цивилној служби, иако немају приговор савести. Како би се другачије могла тумачити кампања Студентске уније Србије под називом „Отаџбина те зове ... у цивилну службу“, када је јасно да „отаџбина нема намеру да наговара“ младе људе да цивилно служе војни рок, већ да искреним приговарачима савести „отаџбина жели да омогући“ остваривање њиховог загарантованог права приговора савести. У прилог овој тврдњи иде и истраживање које је спроведено путем интервјуа са приговарачима савести (детаљније – у наредном поглављу), које је показало да су огромна већина били интересни приговарачи који су се руководили неким другим личним разлозима. Трећа ствар која се може приговорити невладиним организацијама које се боре за остваривање права приговора савести јесте што они у својим кампањама стављају у исту равн војника на редовном служењу војног рока и војника на цивилном служењу војног рока. Изјаве неких активиста иду дотле да глорификују улогу приго-

варача савести у евентуалном будућем савременом рату који би водила наша војска. Они наглашавају да се потребе за хуманитарним радом у рату не смањују, већ напротив повећавају. На сцену ступају приговарачи савести, јер је добар део мушке популације већ одавно мобилисан. Активности подсећају на последње догађаје НАТО бомбардовања наше земље када социјалне службе нису имале довољно људи који би, рецимо, помогли старима да оду до склоништа. Ипак, они заборављају да у те и сличне активности може да се укључи и женски део популације, али када је у питању учешће у борбеним дејствима, од чега зависи будућност отаџбине и исход рата, тада нам је потребан сваки обучен војник – у тим случајевима се не можемо ослонити на приговараче савести. Истина јесте да они имају иста права пред законом, али би требало да буде јасно да безбедност државе до завршетка професионализације Војске у много мањој мери зависи од војника на цивилном служењу војног рока, него на његовом редовном одслужењу. Сходно томе да ова разлика није минорна, требало би да буду и различити приступи државе према овим двама групама људи. Овакав став неће се свидети невладиним организацијама које подржавају право приговора савести, али у свим фирмама запослени имају иста права и једнаки су пред законом, ипак разлика у платама јесте 1:10. На тај начин јасно се ставља до знања који су то кључни људи у фирми од којих зависи њена будућност и развој.

Има ли шта да се приговори истинским приговарачима савести? Сваки разуман човек схватио би и оправдао њихова дубока убеђења и подржао их у њиховој борби да не учествују у било каквом облику насиља, па таман да од тога зависи опстанак њихове државе или народа. Има ли шта да се приговори интересним приговарачима савести? Докле год ми као држава стварамо што примамљивије услове за цивилно служење војног рока, све се мање њима може замерити, јер они су само људи са свим својим манама и слабостима руковођени утилитаристичким, хедонистичким и/или еудајмонистичким мотивима. Није то нешто чиме бисмо могли да се дичимо, али док не „дођу“ боља времена када ће основни мотиви људског поступања превасходно да буду мотивисани унапређењем заједничких услова људске егзистенције, мораћемо прагматичније да размишљамо и да престанемо да стварамо изузетно примамљиве услове цивилног служења војног рока у нади да их појединци неће злоупотребити. Истински приговарачи савести пријавиће се за цивилно служење војног рока независно у којим институцијама ће се оно реализовати и колико дуго ће оно трајати, док ће се вечити калкулатори живота – интересни приговарачи, у зависности од понуде опредељивати за оптималну варијанту која је уједно њима најкориснија или им доноси највише уживања, односно личне среће.

Интервју с приговарачима савести

Један број младих људи опредељује се за служење војног рока у цивилној служби, јер је то њихово легално право. Поставља се питање да ли је служење војног рока у цивилној служби и легитимно право, сходно томе што се већина њих опредељује за овај корак из разлога које законодавац није предвидео. Приговор савести требао би да буде једини разлог зашто би се неко определио за ову опцију, али се очигледно то дешава само у малом броју случајева. Интервју с приговарачима савести спроведен је у јулу и августу 2008. године на територији Београда. Његов задатак је био да се утврде стварни разлози јављања приговарача савести за служење војног рока у цивилној служби. Генерална хипотеза овог интервјуа била је да се мањи број регрута јавља на служење војног рока у цивилној служби на основу приговора савести, а да се већи број њих опредељује за овакав вид служења војног рока, из личних утилитаристичких разлога.

Интервју је обављен с четрдесет и осам војника који су, у то време, били у цивилној служби. У току интервјуа са војницима постављено је питање *„који су мотиви вашег јављања за служење војног рока у цивилној служби, да ли је то приговор савести или сте се руководили неким другим разлозима“*. Због изузетно осетљиве тематике истраживања и да би се дошло до што објективнијих резултата интервју је обављен анонимно, а пре отпочињања разговора сваком војнику објашњено је шта се подразумева под приговором савести. Одговори до којих се дошло током интервјуа су следећи: жеља да се задржи пронађени посао (37); могућност да се на овај начин не одсуствује од куће (29); неспособност да се прилагоде на војничке услове живота и рада (23); у цивилној служби се ради пет дана у недељи по осам сати дневно, док је на редовном одслужењу војног рока двадесет четворочасовно ангажовање (19); неспремност да се одрекну мајчине кухиње (11); нераспоређивање у резервни састав након одслужења цивилног војног рока (7); презире рат као начин решавања конфликта између људи (6); боји се рата (1). Ово су разлози који су били окидач за доношење такве одлуке. На основу онога што су изјавили приговарачи савести може се закључити да је огромна већина испитаника (41 испитаник од интервјуисаних 48) компаративном методом дошла до закључка да је далеко корисније и лакше одслужити дуг према држави преко цивилног служења војног рока, него редовног служења војног рока. Већина приговарача савести наводили су разлоге који се могу квалификовати као успели покушај обмане комисије за регрутацију. Убедљиво најзаступљенији одговор јесте *жеља да се задржи пронађени посао* који је истакло тридесет и седам испитаника од четрдесет и осам. У данашње време се до доброг посла тешко долази, а нарочито ако су то послови у добростојећим фирмама. Оправдан је страх да одласком на редовно служење војног рока нико неће моћи да гарантује да ће после његовог одслужења они моћи да наставе тамо где су

већ били запослени. У вези с тим, после истека осмочасовног радног времена у цивилној служби они се сналазе тако што, настављају да раде у својој фирми. Овакав облик рада представља велики напор за њих, али то сматрају нужним злом. Много је мањи напор за оне војнике на цивилном служењу војног рока који се због слабе контроле и либералног односа према њима само повремено појављују на свом радном месту. С етичког становишта *жеља да се задржи пронађени посао* једини је разлог за који се лажни приговарачи савести не могу у потпуности осудити. Тачно јесте да је професионалним војницима приоритет одбрана земље, али ти млади људи немају довољно изграђен став према тој проблематици, па им је лична егзистенција важнија од било каквог опстанка домовине. Сходно томе да испитаници и сами знају да је страх од губљења посла сигурно једини разлог због чега их околина неће осуђивати у њиховом избору, постоји сумња да су овај разлог сви искрено наводили. Уочени проблем може се решити изгласавањем закона да запосленим војницима који су на редовном служењу војног рока послодавац обезбеди повратак на посао након одслужења војног рока.

Остали разлози које су испитници наводили у интервјуу искључиво су саможиве природе и они су за сваку осуду, не рачунајући на презир и страх од рата које су изнели искрени приговарачи савести, којих има само 15%, од укупног броја учесника интервјуа (седморица од њих четрдесет осам). Овај мали број искрених приговарача савести можда је руковођен Толстојевим учењем о апсолутном непротивљењу злу или им је водиља био роман Достојевског – *Браћа Караназови*, у којем писац на питање „треба ли деловати насиљем или смиреностом љубављу?“ преко старца Зосиме, недвосмислено одговара: „Одлучи се увек за смирену љубав. Ако се за њу једном за свагда будеш одлучио цео ћеш свет покорити. Смирена љубав је страховита моћ, највећа моћ и – нема јој равне“.⁵ Борислав Гроздић објашњава да „према хришћанском схватању зло се у суштини не може превладати на други начин и другим средствима него само добром, али се поставља питање да ли је хришћански у борби против зла примењивати и физичку силу. Квазихришћанско схватање о апсолутном непротивљењу злу силом подстакло је Ивана Иљина да на убедљив начин разобличи толстојевско филозофирање о ненасиљу, које је представљено као хришћанско и што је посебна несрећа, које је остварило тако велики утицај“.⁶ Значи уколико постоји истинско зло, а не неки привид зла; ако је то зло несумњиво уочено; затим, ако су љубав и воља у души онога који се злу супротставља и, најзад, уколико је потребно његово практично спречавање, тада је не само допуштено, већ и неопходно спречавати зло физичким присиљавањем, односно праведном силом, свесно идући на опасност, патњу, смрт.⁷

⁵ Достојевски, Ф.: *Браћа Караназови*, Рад, Београд, 1975.

⁶ Гроздић, Б.: *Православље и рат*, НИЦ Војска, Београд, 2001, стр. 50.

⁷ Иљин, И.: *О супротстављању злу силом*, НИЦ Војска, Београд, 2001, стр. 59.

Неспремност да се прилагоде на војничке услове живота и рада (23 испитаника) и неспремност да се одрекну мајчине кухиње (11 испитаника) јасно говоре о некој врсти отпора према променама у њиховом животу. Иако класична академска интелигенција подразумева: увиђање односа између ствари и појава; апстрактно мишљење; брзо и квалитетно учење; она подразумева и способност сналажења у новонасталим ситуацијама. Код наведене категорије испитаника постоји отпор према изазову оличеном у стављању на пробу своје способности сналажења у новонасталој ситуацији. Међутим, нису на прави начин васпитавани о животу који је пред њима и који је пун динамике, неизвесности и промена, што за последицу има њихову неспремност да се стављају у разне ситуације у којима ће бити изложени многобројним динамичним променама са којима би се сусретали током служења војног рока. Цивилно служење јесте једна промена у њиховом животу, али ни приближна као што је то служење војног рока са оружјем. Пре неколико десетина година ни једна девојка није себи постављала питање да ли треба да се озбиљно забавља са младићем који још увек није служио војску. То је била прва права селекција на оне који су после војске сазрели да се полако уводе у живот пун обавеза, искушења и испита трпељивости и на оне младиће који из неких разлога узалуд очекују да добију позив за регрутацију како би се укључили у нормална друштвена збивања као и њихови вршњаци. Тада се регрутна комисија није убеђивала да их не позову у војску већ су и волове нудили само да би им синови и унуци постали као и други. Остаје жал за тим временима када се испраћај у војску изједначавао са свадбом, али је најжалије да ни ти младићи ни њихове породице нису свесне чињенице о тој великој позитивној промени које млади људи за тих неколико месеци доживе након одслуженог класичног војничког рока. Главне карактеристике одраслог човека јесу одговорност, трпељивост и објективно расуђивање стварности. Зар се ове прве две особине могу игде боље изградити него што је то војничка средина. Зато није редак случај да су многе породице управо захвалне војсци јер не могу да препознају свог сина након завршеног служења војног рока. Тај велики напредак у сазревању у осетљивој фази едултации тешко може да се оствари под мајчиним двадесет четворочасовним угађањем као и у току цивилног служења војног рока.

Сходно томе да је лични пример основ за успостављање многих релација и односа у друштву, са којим правом можемо у потпуности осуђивати ове момке када смо свесни чињенице да се један број синова професионалних војних лица и цивилних лица на служби у Војсци, о наговору или прећутној сагласности својих родитеља, опредељује за овакав избор. Очевици смо рушења Сократове тезе да човек који зна шта је праведно, направиће правилан избор у моралној дилеми, јер је он све врлине сводио на појмовно знање сврхе моралног деловања. Ако „ови родитељи“ за водиљу имају Кан-

тов први категорички императив у којем они поступају по максими за коју у исто време желе да постане један општи закон, ко ће онда бити гарант мира и безбедности наше земље, док не заживи професионализација Војске, ако они желе да њиховим стопама крену сви остали родитељи и њихови синови. Сигуран сам да су они свесни да њихове одлуке нису моралне, али се ипак опредељују за такав корак. Поставља се питање зашто је то тако? Један од кључних разлога је тај да када попусти аутономно деловање морала не би требало да закаже хетерономно. У нашем случају не само да је заказала осуда јавног мњења већ је наишла на дубоки зид ћутања и прећутне сагласности.

Поред регрута који су свесни чињенице да њихово поступање није морално јер су се пријавили за служење војног рока у цивилној служби на основу приговора савести који код њих и не постоји, присутни су и они војници који су мотивисани истим разлозима за доношење такве одлуке, али нису свесни чињенице да њихова одлука није морална. Јасно нам је да је код прве групе младића у већој или мањој мери присутна грижа савести због таквог поступања, али се са разлогом поставља питање да ли је то случај и са другом групом војника, када је и сам Хегел сматрао „да модерна признатост права на савест значи признатост форме савести, тј. права човека да се у сваком деловању позива на своја унутрашња знања и уверења“.⁸ Ако су њихова знања и уверења таква да себе не виде као корисног члана друштва када је у питању безбедност и одбрана земље, онда је сасвим логично да неће осећати грижу савести када буду свесно обмањивали чланове регрутне комисије, изузев у оном сегменту што су уопште користили лаж и полуистине да би остварили неке своје циљеве. О овом питању могу доста да ураде, али не и у потпуности како би заобишли савест због употребе лажи, тиме што могу себи да кажу да нису информисани о томе шта се подразумева под приговором савести или да се правдају пред собом због чињенице да је истина да они нису прави приговарачи савести, али је држава највише крива јер нема разумевања према њима и што се није потрудила да им преко средстава јавног информисања и путем система образовања пошаље јасне сигнале шта очекује од младих људи. Најуспелији покушај обмане савести јесте када ти младићи себе уверавају да је држава највећи кривац јер је касно почела са реформом Војске и споро је спроводи (у вези с тим, они сматрају да их држава ставља у незгодну ситуацију да обмањују регрутну комисију). С обзиром на њихова знања и уверења треба доста тога ставити на душу самој држави и њеној целокупној организацији о едукацији младих и њиховој улози у систему безбедности земље, а много мање треба замерити њима самима.

⁸ Перовић, М. А.: *Увод у етику*, Савез педагошких друштава Војводине, Нови Сад, 2003, стр. 41.

Према Перовићу, савест представља „унутрашњи моменат моралног карактера“, а Дела апостолска говоре да је то „унутрашње душевно сведочанство о самопросуђивању или самопрекору за властите поступке“. Сенека наводи да је то „судилиште у човеку на коме човек сам просуђује властита дела“ или према Канту „практични ум који у сваком случају остваривања неког моралног закона изриче закључак као пресуду или ослобађање“. Према Хегелу то је „апсолутна извесност о себи самоме у себи“; према Иљину, „Божја сила која се разоткрива у нама као наша властита најдубља суштина“ или како каже Петровић, „свест о моралној свести“ или „воља за савршеним, осећање одговорности, унутрашње самоослобађање, извор праведности и снага која подстиче човека да се понаша објективно“ како заступа Иљин. Да би савест могла да остварује своју подстицајну и усмеравајућу улогу код човековог понашања, неопходно је и да његова знања и уверења буду на висини задатка. У том случају дешава се да дужност престаје да буде терет, а дисциплина настаје сама по себи. Тада човекова водилца престаје да буде најпријатније, најкорисније и најсврсисходније, док се у први план истиче морално савршенство.

Невоља је у томе што је савремени човек научио да се „критички односи“ према светој, ирационалној дубини савести, да се ограђује од њеног гласа и иронично подсмева савесним људима. Међу интелигенцијом влада неизречено, али прећутно уверење: „паметан“ човек заправо и не зна шта би са савешћу, да он има много важнијих ствари и мора да се прилагоди сложеним законима друштва, привреде и политике, како би научио да ове законе комбинује у своју сопствену корист и на томе заснује свој просперитет.⁹ Када говорим о савременом младом човеку чија су знања и уверења на висини задатка, који је свестан да и од њега „отаџбина“ очекује да даје свој позитиван допринос њеној безбедности – ово је незаобилазно питање које не може да се игнорише. Оно преставља реалност о којој не треба да се „бакћу“ само професионали војници, већ треба да прожима све пунолетне мушкарце који су свесни чињенице да се не може ставити знак једнакости између војника на редовном служењу војног рока и цивилном служењу. Да ли се то овај „савремени“ млади човек прилагођава сложеним законима друштва, привреде и политике, комбинујући их у своју сопствену корист, при чему се подсмева савесним људима који се опредељују за класично служење војног рока, а зналачки ограђује од сопствене (свете ирационалне) савести? Да ли они верују да је савест само за сентименталне, глупе и људе неприлагођене стварном животу? Према Ивану Иљину „ако такав човек једном – ни сам не знајући одакле то долази и зашто му се подаје – почиње да се узбуђује због којекаквих унутрашњих прекора који се могу претворити у праву грижу (можда то само живци почињу да дрмају?!), јер ипак све те

⁹ Иљин, И.: *Пут духовне обнове*, Логос-Ант, Београд, 1998, стр. 64.

гриже и муке су знак да тај раскошни свепредвидљиви ум, који се дотле интересовао само за сврсисходност, има своју границу, да се и његова жива душа не исцрпљује ни тим умом, ни његовом самодовољношћу¹⁰. За такве људе било би најбоље када би могли да нађу начин да привремено или трајно искључе савест у својој свести и подсвести. Они су свесни чињенице да када савест не би постојала код људи – завладао би кошмар. Да ли је онда у погледу опстанка људског рода ризично развијати успешне технике заобилажења савести, ако се зна да не постоји људско биће на овој планети које барем једном у животу није урадило нешто што је испровоцирало његову/њену савест да се пробуди и почне у почетку ненаметљиво да опомиње, а затим све интензивније. Још увек није пронађен начин да се успешно може контролисати савест, јер би у том случају то био убедљиво најпродаванији производ чије би се откриће могло мерити са проналаском атомске бомбе, којој су се пред крај Другог светског рата многи радовали, а данас би се свако здраворазумско људско биће тога одрекло. Иљин сматра да је „савест потребна сваком човеку и не само у великим, преломним тренуцима његовог живота, већ и у свакодневним и уобичајеним односима, а оно што није окрзнуто њеним зраком – не само да је лоше у смислу духовне вредности, већ је са животног аспекта трошно, непостојано и у највишем степену изложено распаду како у личном, тако и у друштвеном животу“¹¹.

Закључак

С разлогом можемо поставити питање, има ли решења овом проблему ако смо свесни чињенице о његовим несагледивим негативним последицама. За већину болести постоји лек, само је питање хоће ли лекар да препише терапију и да ли ће се она редовно примењивати. Једно од могућих решења јесте да цивилна служба траје двоструко дуже од редовног војног рока; усаглашавање законских прописа којима би се регулисало да војник на редовном одслужењу војног рока не може да изгуби посао, ако се пре регрутације налазио у радном односу у приватном или друштвеном сектору; преиспитивање институција и установа у којима се може цивилно служити војни рок јер су многе од њих изузетно примамљиве за регруте (библиотеке, факултети, ЕПС, ПТТ, спортски савези...), сходно томе један део војника након истека уговорене обавезе засновао је стални радни однос у тим институцијама. Затим, да се забрани регрутној комисији за цивилно служење војног рока да узима у обзир жеље регрута, већ да их распоређује према

¹⁰ Иљин, И.: *Пут духовне обнове*, Логос-Ант, Београд, 1998, стр. 65.

¹¹ Исто.

случајном избору; да се формира јавни списак особа које ургирају за своје штићенике о питању цивилног служења војног рока и да Министарство одбране формира посебну комисију која би најмање једанпут месечно контролисала извршавање радне обавезе регрута, ради утврђивања евентуалних неправилности и њиховог неоправданог одсуствовања, односно раскидање уговора с поменутом институцијом. Затим, увести да се прва половина војног рока у цивилној служби мора служити у јединицама ВС, које би уједно представљале радну јединицу у тој касарни и замењивале војнике у пословима око чишћења круга, заједничких просторија и осталих физичких активности; повести свеобухватну кампању којом би се подржало цивилно служење војног рока само за оне регруте који истински имају приговор савести, а оштро би се осуђивале лажне изјаве будућих регрута који не презају да махинацијама и злоупотребама закона дођу до коначног циља због ситних себичних интереса.

Услови за стављање на списак установа у којима се може служити војни рок у цивилној служби су следећи: да је та институција на буџету државе и да је склопила уговор с Министарством одбране. Из тог разлога реално је очекивати да ће наступити интензивно лобирање за проширивање списка тих институција, јер би ретко ко пропустио лепу прилику да дође до најјефтиније радне снаге на тржишту и при том да савесно извршава своје радне обавезе и на тај начин да „одужи дуг према отаџбини“. У противном, на предлог надлежног руководиоца био би прекинут такав уговор, недисциплиновани појединци морали би да наставе служење војног рока у јединицама ВС, и умањен за половину времена проведеног у цивилној служби. Постојање законских прописа о цивилној служби један је од услова за придруживање Европској унији. Такође, у Закону о војсци (1993) било је регулисано служење војног рока без оружја као и служење војног рока у цивилној служби. Сходно томе, ако хитно не применимо неке од наведених предлога ситуација ће сваким даном постајати све алармантнија.

За време служења војног рока у цивилној служби, војник се обучава према програму за обучавање грађана за одбрану земље. Програм и план обучавања грађана за одбрану земље утврђује Министарство одбране, а организује се и спроводи у трајању од четрнаест радних дана. Ова активност у пракси још увек није заживела на прави начин. Од предвиђених активности једино се реализује обука у гашењу пожара и то не са свим војницима на служењу војног рока у цивилној служби.

Неке позитивне мере већ су предузете – служење цивилне службе у склопу Министарства одбране (од 2007), у вези с тим, на Војној академији има регрута који су од велике користи код обављања многих физичких активности али је њихово ангажовање још неопходније широм јединица Војске Србије. Од 2008, регрутна комисија тражи запосленим регрутима који су написали молбу за служење војног рока у цивилној служби и потврду фир-

ме којим се замрзава њихов радни однос. Примећено је да су поједини регрути који су били у радном односу у институцијама које имају уговор са Министарством одбране о цивилном служењу, након подношења молбе за цивилно служење у својој фирми наставили да раде са непромењеним статусом. Претходним прописима, до трећег месеца војног рока могло је да се искористи право на приговор савести, док је сада то рок од осам дана од пријема позива. У вези с тим, институције које потпишу уговор са Министарством одбране о цивилном служењу војног рока, новчане принадлежности за сваког регрута надокнадиће Министарство. Ово су значајне, али недовољно интензивне промене које нам говоре да ниво одлучности да се реши актуелни проблем још увек није достигао критичну масу. Предузимањем ефикасних мера, уједно, спречило би се незадовољство које осећају регрути на редовном одслужењу војног рока. Она је мање усмерена према регрутима на цивилном служењу војног рока, а много више према систему који им дозвољава не само да бирају где ће да раде четрдесет часова седмично са слободним викендима, него им омогућава да се осећају корисним члановима друштва.

Литература

1. Гроздић, Б.: *Православље и рат*, НИЦ Војска, Београд, 2001.
2. Димитријевић, В., Пауновић, М.: *Људска права*, Београдски центар за људска права, Београд, 1997.
3. Достојевски, Ф.: *Браћа Карамазови*, Рад, Београд, 1975.
4. Иљин, И.: *О супротстављању злу силом*, НИЦ Војска, Београд, 2001.
5. Иљин, И.: *Пут духовне обнове*, Логос-Ант, Београд, 1998.
6. Јончић, В.: „Приговор савести на обавезно служење војног рока у СЦГ“, *Војно дело*, бр. 1, Београд, 2004.
7. Перовић, М. А.: *Увод у етику*, Савез педагошких друштава Војводине, Нови Сад, 2003.
8. Соули, С.: *Грчка митологија*, Тоубис, Атики, 1995.

ИСТРАЖИВАЊА СВРСТАВАЈУЋЕГ САДРЖАЈА У ОБЛАСТИ БЕЗБЕДНОСТИ

Др Дане Субошић*

Недостатак многих теоријских знања представља њихова несистематичност. Наведени недостатак се отклања сврставањем таквих знања, за шта је предуслов пројектовање, организовање и реализовање истраживања сврставајућег садржаја. Међутим, да би се истраживања сврставајућег садржаја у области безбедности пројектовала, организовала и реализовала, потребно је успешно решавање бројних проблема, пре свега, методолошке природе. У вези с тим, препоручују се начини решавања тих проблема и сличних.

Кључне речи: *сврставање, класификације, типологизације, критеријуми, чланови, захтеви, ваљаност, безбедност.*

Увод

Основни облик сврставања, у виду класификације, старији је од саме науке. Наиме, на основу анализе језика може да се закључи да су они добар пример творевина које су, поред осталог, саздане од деоба које су изведене према одређеним мерилима.¹ Тако, сврставање није значајно само за науку, већ је и једно од основних компоненти здраворазумског размишљања.

У науци је најлакше доћи до сазнања нивоа описа, што је уједно разлог томе да је таквих знања највише. Такво знање је површно, некад је и непотпуно, нарочито ако је резултат дескриптивних истраживања. Наиме, дomet тих истраживања ограничен је и може да се изрази као: „Идентификација и пренос важних особина или карактеристика одређене категорије објеката или догађаја“.²

* Аутор је запослен у Криминалистичко-полицијској академији у Београду.

¹ Упореди: Адамовић, Ж., Милошевић, Д., Ристић, С.: *Основи методологије научноистраживачког рада*, Друштво за техничку дијагностику Србије, Београд, 2005, стр. 27.

² Тиме се указује на став да дескриптивно истраживање има и елементе сврставајуће природе (Fitzgerald, J.D, Fox, M.S.: *„Методологија истраживања у криминалистичким наукама, превод с енглеског, (приредили: Бакић, И., Муратбеговић, Е.), Факултет криминалистичких наука, Сарајево, 2001, стр. 269).*

Досадашња истраживања која су доминантно посвећена сврставајућем садржају веома су ретка. При томе, далеко су присутнији научни подухвати који се односе на дескрипцију или експликацију појединих предмета истраживања, с тим да се она једним својим делом односи и на његово сврставање. То значи да су присутна и сврставања у форми систематизације знања или одговарајућег теоријског моделовања делова или целине предмета истраживања, тек као узгредни садржај дескриптивних и експликативних истраживања. Уједно, то је најчешће површно реализован део истраживања, што може да се аргументује одсуством анализе изведених деоба са аспекта њихове ваљаности.

Изостајање истраживања (или њихових делова) сврставајућег карактера посебно је честа у области безбедности. На пример, као последица тога присутна је општа конфузија појмова и термина: *активност, делатност, овлашћење, посао, функција, мера, радња, поступак, начин, метод, акција, интервенција, операција и тако даље*. Најзад, методолошка теорија садржи препоруке за реализацију истраживања сврставајућег садржаја, али у њима оскудева.

Све наведене чињенице указују на *потребу пројектовања, организовања и реализовања истраживања сврставајућег садржаја* у области безбедности, али и безбедности уопште. Овим радом уважава се потреба за сврставајућим истраживањима и њиховим резултатима, с тим да се након њиховог разматрања анализирају објективне тешкоће које се јављају у његовој припреми и реализацији.

Пројектовање истраживања сврставајућег садржаја у области безбедности

Приступом проблему истраживања уважава се став да је ваљана она подела предмета деобе која задовољава **захтеве ваљаног сврставања**. Наведени захтеви сврставају се с обзиром на **критеријуме**³ и на **чланове подела**. Захтеви ваљаног сврставања који се односе на *критеријуме* јесу **историчност** и **структуралност**, док захтеви који се односе на *чланове деоба* јесу **доследност**, **потпуност**, **исцрпност**, **немешање чланова** и **дискриминативност**.

У разради предмета истраживања, као елемента научне замисли, полази се од садржаја деобе и захтева њене ваљаности. При томе, уважава се

³ Критеријум (грч. *kritērion*) је мерило, скуп правила за процењивање нечега, знак распознавања. (Вујаклија, М.: *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1996/97, стр. 464).

став да се класификације састоје од *три конституенса*: **предмета деобе, критеријума и чланова**. При томе, захтеви ваљаности класификације представљају теоријске и логичке услове које она мора да испуни да би се сврстала у научне. Из наведеног следи да се *предмет истраживања сврставајућег карактера односи на проверу ваљаности избора критеријума и чланова деоба, у односу на захтеве ваљаности сврставања*.

Циљеви свих истраживања деле се на научне и практичне. Најважнији научни циљ сврставајућих истраживања јесте извођење ваљане класификације. Међутим, ако предложена класификација током провере њене ваљаности буде потврђена и као комплексна типологија, јер представља последицу укрштања **најмање два** ваљана критеријума, онда је резултат, као мера остварења циља истраживања доведен до оптимума. Као споредни научни циљеви у истраживањима сврставајућег садржаја могу да буду пројектовани **опис и објашњење**. Овако постављен научни циљ могуће је остварити ако постоје научни описи предмета деобе, јер су унапред познати *захтеви ваљаности класификовања и начин њене провере*. Опис и објашњење представљају неопходну допуну класификацији као научном циљу, јер се помоћу ваљаности класификације доказује и то да њени чланови заиста припадају области предмета деобе, при чему не представљају стварање услова за поједине његове манифестације или испољавање неке сродне појаве коју од предмета деобе треба разграничити током истраживања.⁴

Практични циљеви истраживања испољавају се у *прагматско-телеолошкој* области. Из аспекта системске анализе, она се испољава у тројној усмерености истраживача и то на **окружење, функцију и структуру** предмета истраживања. Постструктуралистички посматрано, потребно је ваљано схватање наведених елемената, посебно из аспекта континуитета – дисконтинуитета.

На највишем нивоу општости, цео поступак истраживања сврставајућег садржаја заснива се на *општој хипотези којом се изражава одређена сличност или разлика*.⁵ Посебне и појединачне хипотезе изводе се симетрично поглављима у садржају пројеката, односно уводима одређених радова којима се стичу одређена признања (нпр. магистарским тезама, докторским дисертацијама и тако даље). Дефинисани систем хипотеза и доказни поступак које аутори користе у њиховој верификацији морају да буду јасно видљиви и препознатљиви, почев од пројекта, до завршног саопштења.

⁴ Мисли се на разграничење сродне појаве од предмета деобе. На пример, то може да буде однос противтерористичких активности (сродна појава) и ослобађања талаца (предмет деобе).

⁵ На пример: „Ваљана је класификација начина ослобађања талаца ако је изведена критеријумима 'средстава' и 'полазишта', са непринудним начинима (економско-политичким и психолошким) и принудним начинима (неоружаним 'борилачким' и оружаном), као њеним члановима“ (Видети шире у: Субошић, Д.: „Класификација начина ослобађања талаца ангажовањем антитерористичких јединица“, магистарски рад, Војна академија Војске Југославије, Београд, 2001. године).

Током истраживања сврставајућег садржаја користе се филозофске методе, најчешће су: дијалектичка, позитивистичка и структуралистичка. Конкретна дијалектичка метода користи се као оквир за примену осталих метода.

Позитивистичка метода користи се током истраживања манифестација предмета деобе, као *релативно самосталних целина*. Осим тога, позитивистичка метода треба да се користи у функцији примене структуралистичке методе и да при томе чини основу за пројектовање и примену општих и емпиријских научних метода.

Структуралистичка метода је погодна за истраживање, будући да омогућује схватање структуре као целине, у којој нарушавање равнотеже у једном делу, изазива промене у свим њеним деловима. Најзад, структуралистичка метода користи се у закључивању о променама манифестација предмета деобе, као последице промене његових основних обележја (нпр. елемената структуре и других значајних фактора), који имају функцију критеријума у разматраним класификацијама (било да су постојеће или предложене).

Од општенаучних метода потребно је истаћи јединствену историјско-компаративну методу и, донекле, моделовање. У истраживачком поступку треба да се користи историјско-компаративна метода као најзначајнија, с обзиром на методолошке препоруке за реализацију истраживања сврставајућег садржаја. Наиме, њима се предвиђа да се ваљане класификације и комплексне типологије изводе на историјско-упоредној основи. Осим тога, да би се дошло до ваљане класификације предмета деобе потребно је да се предмет деобе разматра у дужем периоду.

Историјска метода се користи ради изучавања **настанка и развоја** предмета деобе. Доласком до сазнања о својствима њиховог настанка и развоја изводе се критеријуми класификације. Поред тога, историјска метода користи се као оквир примене анализе садржаја. Наиме, на основу анализе садржаја прикупљају се подаци о досадашњим класификацијама предмета деобе и о историјско-географској заступљености њихових појединих критеријума и чланова. Прикупљени подаци о досадашњим класификацијама служе поређењу са предложеном класификацијом и то у погледу захтева ваљаности сврставања. На основу података о историјско-географској заступљености појединих критеријума и чланова класификације даје се својеврсна аргументација ваљаности избора њених критеријума и чланова. Анализа садржаја редовно се спроводи на великом броју библиографских јединица.

Моделовање може да се користи ради извођења **логичких доказа** ваљаности класификације. Наиме, ако постоји модел члана класификације – постоји и сам члан, што се манифестује као полазиште за извођење логичког доказа. То значи да прво треба да се провери постојање модела појединих чланова класификације (деобе). Ако модел постоји, следи закључак да постоји и одговарајући члан класификације.

Током истраживања треба да се користе и логичке методе. Најзначајнија је анализа и синтеза, односно индукција и дедукција. У вези с тим, користи се генетичка анализа, структурна анализа, компаративна анализа и што је веома важно – језичка анализа. Наиме, због непоузданости поступка верификације хипотеза сврставајућег садржаја, у вези с методолошким препорукама захтева се коришћење и језичке анализе. Поред тога, индукција и дедукција користе се у поступку извођења закључака о ваљаности предложених критеријума и чланова класификације.

Ради прикупљања података погодна је и метода испитивања. Природа предмета истраживања, пожељно присуство истраживача при испитивању и релативно мали број адекватних испитаника, опредељује примену технике усмереног индивидуалног интервјуа. Намерни узорак стручних и научних радника у области безбедности сматра се јединим могућим, јер и при овако одабраном узорку могу да постоје озбиљне тешкоће појединаца при одговарању на постављена питања. Овако прикупљени подаци треба да буду статистички обрађени и приказани одговарајућим графиконима (графичким моделима, који се формирају у зависности од статистички обрађених података – квантитативних показатеља).

Организовање и реализовање истраживања сврставајућег садржаја у области безбедности

Организовање и реализовање истраживања сврставајућег садржаја у области безбедности представљају неодвојиве фазе процеса доласка до завршног саопштења. У начелу, истраживања сврставајућег садржаја треба да садрже три целине и то: 1. теоријско одређење предмета деобе, 2. идентификацију критеријума деобе и 3. идентификацију чланова поделе. Структура главног дела завршног саопштења, које следи истраживању сврставајућег садржаја, последица је методолошких препорука за реализацију појединих фаза наведене врсте истраживања. Наиме, њима је предвиђено да се провера ваљаности разматраних подела изводи провером критеријума којом су изведене и чланова које садрже.

Истраживање сврставајућег садржаја почиње теоријским одређењем предмета истраживања, с крајњим циљем дефиниције предмета деобе. То не произлази само из потребе да појмови који се истражују буду недвосмислено и ваљано одређени из аспекта њиховог садржаја и обима, већ и због дијалектичког јединства дефиниције и класификације. У вези с тим, без дефиниције појма који је предмет деобе немогуће је применити критеријуме класификације којима се долази до његових врста. У делу истраживања ко-

је се односи на: „Теоријско одређење предмета деобе“, начелно су обухваћена три дефинисања с обзиром на критеријуме класификације: 1. захтев ваљаности класификације (типологизације), 2. критеријум класификације (типологизације) и 3. предмет деобе.

Поред прецизног и недвосмисленог одређења појма који је предмет деобе, у разматраном делу истраживања истиче се дијалектичко јединство дефиниције и класификације (типологизације). Тиме се уважава методолошки став да несавршене дефиниције подстичу стварање ваљаних класификација (типологизација) и обрнуто. Теоријским одређењем предмета истраживања стичу се услови за проверу ваљаности класификације предмета деобе.

Провера ваљаности предложених критеријума класификације изводи се у складу са методолошким препорукама. Њима се, пре свега, препоручује да се класификовање изводи на *историјско-упоредној основи*. Томе одговара примена историјско-компаративне методе и анализе садржаја (ради прикупљања података о историјско-географској заступљености појединих критеријума).

Део завршног саопштења односи се на обраду питања „*идентификације критеријума деобе*“, које заједно са трећим делом истраживања представља његов тежишни део. Начелно, разматрани део истраживања треба да се састоји од целина којима се обрађују питања: 1. поређења критеријума класификација (типологизација), 2. евиденција досадашњих критеријума класификација (типологизација) које се односе на предмет деобе и 3. вредносних судова стручњака о ваљаности избора критеријума разматране класификације (типологизације). Првонаведеним питањем овог дела истраживања начелно се обрађују следећа питања: 1. историчност и структуралност као теоријски захтеви ваљаности сврставања, 2. евидентирање досадашњих (постојећих) критеријума класификације предмета деобе, 3. поређење критеријума класификација предмета деобе, 4. евидентирање и поређење критеријума сродних класификација у односу на поделу разматраног предмета деобе и 5. поређење предложених и најваљанијих досадашњих критеријума (принципа деобе).

Да би могли да се пореде постојећи и предложени критеријуми класификација (типологизација) претходно се утврђује историјско-структурни оквир поређења. На основу разматрања **историчности**, као својеврсног приступа и начина истраживања, долази се до суштинских својстава настанка и развоја предмета деобе. У вези с тим, из синтезе закључака до којих се долази на основу истраживања историчности предмета деобе, могуће је различите манифестације (одразе) његових генетичких обележја изразити одговарајућим критеријумима класификације (типологизације). Тиме се постиже задовољење захтева *историчности изабраних критеријума*, као конституенаса класификација предмета деобе.

Структуралношћу критеријума класификације (типологијације) постиже се то да је изабрани принцип деобе израз битног, структурног својства предмета поделе. Структура предмета деобе може да се разматра са постструктуралистичког становишта, тј. *као процес*. На основу анализе предмета деобе као процеса, долази се до закључка (условно речено, односно када је то могуће) да његова структура представља низ технолошки зависних фаза. Свака фаза наведеног процеса представља својеврсно структурно обележје и може да буде трансформисана у критеријум, тј. принцип деобе.

Поред постструктуралистичког приступа истраживању структуре предмета деобе могућа је примена и упоредног (компаративног) полазишта. Наиме, поређењем структуре предмета поделе са неком сродном структуром, такође, може да се дође до одговарајућих принципа деобе.⁶ У вези с тим, компаративним приступом може да се дође до исте структуре предмета деобе, као и у случају постструктуралистичког приступа.

На основу евидентирања постојећих критеријума за сврставања предмета деобе ствара се одговарајуће полазиште за њихово међусобно поређење, како би се дошло до најваљанијег сврставања. Наведена поређења изводе се у односу на теоријске захтеве ваљаности сврставања. Циљеви тих поступака односе се на проверу ваљаности постојећих подела и селекцију критеријума који ће да буду поређени са предложеним принципима деобе.⁷

Након наведених евидентирања и поређења критеријума за сврставање одговарајућих предмета деобе, исти поступак изводи се и са критеријумима њима сродних класификација (типологијација). Слични предмети деобе имају и слична својства, која су изражена одговарајућим критерију-

⁶ Ако желимо да структурирамо „начин“ којим се у тактици извршава неки безбедносни задатак, потребно је да утврдимо структуру неког од начина, која је већ изведена, односно која нам је позната, с тим да се узима у обзир његово преузимање из теорије друге науке. На пример, *структура научне методе је троделна и састоји се од полазишта, поступака и средстава*. Аналогно томе, може да се изведе закључак да се нпр, *начини ослобађања таласа састоје од полазишта, поступака и средстава*. Овај прилаз проблему одређења садржаја структуре јесте оправдан, јер свака делатност садржи елементе научности.

⁷ Као пример на којем предмет мишљења у овоме саопштењу може да се учини „оипљивим“, издвајамо **класификацију начина ослобађања таласа**. Наиме, у њој предложени критеријуми „средства“ и „полазишта“ поређени су прво са постојећим критеријумима класификација начина ослобађања таласа, а потом и са принципима деобе оних предмета који су слични са разматраним предметом. При томе, утврђено је да су оба критеријума према теоријским захтевима ваљаности сврставања у предности у односу на до тада постојеће принципе деобе (2001). Међусобним поређењем критеријума „средства“ и „полазишта“ утврђено је да је ваљанији критеријум „средства“, која се примењују у функцији ослобађања таласа. Стога, наведени критеријум при извођењу класификације начина ослобађања таласа користи се, као доминантан критеријум у односу на „полазиште“. Критеријум полазишта користи се ради допуне и прецизирања појединих чланова класификације и индикатора који се односе на њих. Поред тога, укрштањем наведених критеријума настаје комплексна типологија начина ослобађања таласа.

мима за њихово сврставање. При томе, до критеријума поделе долази се трансформацијом атрибута којима се изражавају суштинска својства предмета деобе.⁸

До следећих аргумената ваљаности разматраних критеријума долази се на основу анализе њихове историјске и географске заступљености. Наиме, на основу разматрања историјско-географске заступљености критеријума долази се до својеврсне потврде постојања ових критеријума у делу теорије која се односи на предмет деобе. Критеријуми се изричито наводе у веома малом броју класификација, које су због несистематичности теорије безбедносних наука њихов веома редак садржај. Стога је трагање за заступљеношћу критеријума подела најбоље реализовати на основу анализе класификација које су према предмету сличне са истраживаним предметом деобе.

Последњи сегмент провере ваљаности критеријума класификације изводи се помоћу методе испитивања. Из већ наведених разлога ради се о усмереном, индивидуалном интервјуу, који се изводи на бази *протокола*. При томе, наведени инструмент садржи питања примерена предмету истраживања. У вези с тим, подаци до којих се дође одговорима на питања која су протоколом садржана, статистички се обрађују, текстуално и графички приказују (одговарајућим моделима) и допуњује се аргументација ваљаности предложених критеријума класификације.

Током испитивања, респонденти треба да потврђују или оповргавају ваљаност избора разматраних критеријума, како у односу на њихову историјност, тако и у односу на структуралност. При испитивању је пожељно да респонденти дају одговоре и на питања о последицама примене предложених критеријума класификације. Прикупљени подаци према свим логичким захтевима ваљаности класификације обрађују се и приказују ради закључивања која је у функцији делимичног или у потпуног потврђивања или оповргавања ваљаности избора разматраних критеријума. На пример, део стручњака може навести да примена одређеног критеријума има за последицу делимично или потпуно мешање чланова класификације. Међутим, ако су предложени критеријуми ваљанији од свих са којима су поређени и да је проблем мешања чланова класификација последица **таксономског проблема**, онда може да се изведе закључак да би ова слабост разматраних критеријума била још израженија у случају других принципа деобе или да би се испојила нека друга мана примене тих критеријума.

⁸ Суштина тих обележја може да буде квантитативне, квалитативне и квантитативно-квалитативне (мешовите) природе. Квантитативна природа указује на бројност, учесталост, интензитет, трајања и друга обележја појединих појава. На пример, често обележје појединих појава представља њихова трајност, којом се долази до њихових сталних, повремених и привремених манифестација. Квалитативна обележја указују на каквоћу, као суштинско обележје предмета деобе. Квантитативно-квалитативни критеријуми представљају обележја суштине предмета деобе којима се изражавају њихова својства код којих квантитет, уједно, представља квалитет или у њега прераста.

Најзад, део истраживања који се односи на идентификацију критеријума завршава се закључним разматрањем. При томе, када се закључује о критеријумима поделе треба да се нагласе сви ваљани принципи деобе и резултати њихових међусобних поређења и то према захтевима ваљаности који се на њих односе. Тај део закључка мора да буде окончан ставовима о предностима појединих критеријума у односу на остале, као и аргументацију према којим сегментима ваљаности сврставања се до тог закључка дошло.⁹ На тај начин потврђују се све појединачне хипотезе које су обухваћене посебном хипотезом која се односи на ваљаност критеријума сврставања (класификација и типологизација).¹⁰

У трећем делу истраживања сврставајућег садржаја који се односи на „идентификацију чланова деобе“ проверава се ваљаност предложене класификације (типологизације) у области чланова. Овим делом истраживања, начелно, обрађују се следећа питања: 1. тезе, 2. антитезе, 3. синтезе и тако даље. Број питања овог дела истраживања зависи од броја чланова поделе, која може да буде дихотомија (дихотомна – двојна)¹¹, трихотомија (трихотомна – тројна)¹² и тако даље. На основу идентификације првог члана поделе (нпр. онога који се односи на тезу) делимично се верификује хипотеза која садржи тврдњу о његовим сличностима и разликама у односу на предмет деобе и остале чланове класификације. Ради прецизирања индикатора, могуће је сваки од чланова класификације да се подели у складу с **принципом доследности** на друге (под)чланове, чиме се ствара својеврстан **класификацијски систем** од више нивоа општости (на релацији: опште – посебно – појединачно). На основу верификације сваког члана класификацијског система на нижим нивоима општости, стварају се услови за верификацију општијих чланова од оних који су већ верификовани. Наведена верификација хипотеза сврставајућег садржаја реализује се на индуктиван начин. Потпуна вери-

⁹ На пример, поређењем критеријума „средства“ и „полазишта“ са критеријумима према предмету сличних класификација, дошло се до сазнања о ваљаности предложених класификација у односу на потенцијалне принципе деобе начина ослобађања талаца. Уважавајући захтеве ваљаности класификовања који се односе на критеријуме и специфичност начина ослобађања талаца, дошло се до сазнања о предности критеријума „средства“ и „полазишта“ у односу на остале принципе деобе.

¹⁰ На пример, хипотезе које се односе на проверу ваљаности критеријума класификација могу да гласе: „Средство је ваљан критеријум класификације начина ослобађања талаца“, „Полазиште је ваљан критеријум класификације начина ослобађања талаца“ и тако даље. Ако се оне потврде као истините, индуктивним путем може да се закључи да је потврђена посебна хипотеза којом су обухваћене обе, претходно наведене, научне претпоставке, а која може да гласи: „Средство и полазиште су ваљани критеријуми класификације начина ослобађања талаца“. Познате су дихотомије у теорији безбедности: принудно – непринудно, оружан – неоружано, превентивно – репресивно, офанзивно – дефанзивно, територијално – линијско (функционално), стратегијско – тактичко и тако даље.

¹¹ Познате трихотомије у теорији безбедности: превентивно – преемптивно – репресивно, офанзивно – неутрално – дефанзивно, стратегијско – координирајуће – тактичко и тако даље.

фикација оваквих чланова класификације настаје ако је поређењем у односу на логичке захтеве сврставања, предложена класификација у предности над постојећим класификацијама.¹³

На основу критеријума којим је изведена теза, изводи се и антитеза. Поред тога, све што је наведено за верификацију тезе, односи се и на верификацију антитезе, синтезе и тако даље. Најзад, индуктивним путем закључује се и о општој хипотези.

На основу идентификације чланова који чине предложену класификацију стекли су се услови за њено поређење са постојећим поделама, што представља последње питање које се истраживањем разматра. На тај начин могуће је највреднијим доказом да се утврди ваљаност и евентуална предност предложене класификације у односу на оне које су до сада биле присутне у теорији и пракси. То је, уједно, и основни садржај завршног дела идентификације предмета деобе.

Компаративној анализи, најваљаније постојеће и предложене класификације, претходи поређење до сада познатих сврставања разматраног предмета деобе. Наведено поређење изводи се у односу на логичке захтеве ваљаности сврставања. Тиме се добија најваљанија постојећа класификација предмета деобе.

Најваљанија постојећа класификација треба да се пореди са предложеном поделом ради верификације хипотезе којом се нпр. изражава тврдња да је „предложена класификација ваљанија, него најваљанија постојећа квалификација, према захтевима ваљаности класификовања“. Стога, овај део истраживања, који се односи на поређење чланова класификација треба да садржи барем две целине, и то оне, које се односе на: 1. поређење чланова постојећих класификација и 2. компаративну анализу најваљаније постојеће квалификације и предложене класификације.

Постојећа и предложена класификација треба међусобно да се пореде према захтевима ваљаности класификовања, тј. у односу на: *доследност, потпуност, исцрпност, немешање чланова и дискриминативност*. Према изведеним поређењима, закључује се да је ваљанија предложена класификација или постојећа. На пример, *према исцрпности* може да се закључи да је предложена класификација у предности у односу на најваљанију постојећу класификацију. Тај закључак треба да се пореди са ставом одговарајуће хипотезе, чиме долази до њене коначне верификације – у смислу њене потврде или оповргавања.

¹³ Повратном везом, дедуктивним путем, закључак о ваљаности чланова најваљаније класификације односи се и на домен свих чланова који су у њој садржани.

Објективне тешкоће и ограничења током пројектовања, организовања и реализовања истраживања сврставајућег садржаја

Тешкоћама и ограничењима истраживања сврставајућег садржаја, највише доприноси њихова теоријска природа. При томе, тешкоће и ограничења у истраживању сврставајућег садржаја нарочито се односе на верификацију хипотеза. Поред тога, проблеми верификације хипотеза сврставајућег садржаја условљавају и тешкоће у фазама истраживања које јој претходе и следе.

Верификација хипотеза у области безбедности најчешће је теоријско-емпиријског карактера. Међутим, постоје истраживања у којима је верификација доминантно теоријска, односно емпиријска (ређи је случај да је потпуно теоријска или емпиријска). У случају истраживања сврставајућег садржаја, верификација хипотеза је доминантно теоријског садржаја. То значи да највећу тежину има теоријски доказ, док му је емпиријски доказ, само допуна.

У поређењу са проблемима емпиријског садржаја, теоријски проблеми су сложенији и теже решиви. Из тог разлога, намеће се потреба да се пре пројектовања спроведе **предистраживање**. Циљ ове фазе истраживања јесте да се *правилно формулише његов проблем и предмет. Коректно изведеним проблемом и предметом истраживања стварају се услови за формулацију хипотеза и индикатора*. Тиме се стичу услови за избор одговарајућих научних метода, што се посредно рефлектује на организовање и реализовање истраживања.

Највиши квалитет предистраживања постиже се *тимским радом*. Како за то у микроистраживањима (нпр. у случају магистарских теза и докторских дисертација) најчешће не постоје организациони услови, предистраживање се реализује индивидуалним ангажовањем аутора. Овај недостатак (индивидуално у односу на тимско ангажовање) мора да се превазиђе додатним ангажовањем истраживача, уз низ консултација са стручњацима из области: 1. предмета деобе и 2. методологије.

Формулација хипотеза, аналогно проблему и предмету истраживања, такође је проблематична. Хипотезе теоријског (тиме и сврставајућег) садржаја знатно су шире од хипотеза емпиријског садржаја. Осим тога, индикатори су знатно сложенији и теже мерљиви, што негативно утиче на пројектовање, организовање и реализовање разматране врсте истраживања. На пример, један од индикатора хипотеза које се односе на проверу ваљаности принципа деобе (критеријума) су степену уважавања захтева њихове ваљаности (историчности и структуралности).

Због сложених индикатора и непрецизних инструмената, није могуће прикупити у потпуности поуздане податке којим би се хипотезе теоријског садржаја верификовале. При томе, *сваки покушај верификације хипотеза на основу вредносних судова стручњака може с правом да наиђе на отпор у научним круговима*, без обзира на логичку заснованост. **Ово је последица слабе развијености некантитативне релације потврђености.** Пример који то илуструје је и тај, да оријентисаност истраживања на квалитативне садржаје ограничава употребу статистичког метода.

Хипотезе теоријског карактера у друштвеним наукама, а тиме и у безбедности, верификују се на основу чињеница у теорији одређене науке, али и у осталим наукама. Чињенице о предмету истраживања налазе се како у методолошкој науци, тако и у теоријама појединих наука. Међутим, *поставља се питање почетка и завршетка верификације хипотеза теоријског садржаја*. Проблем одређења почетка и завршетка верификације хипотеза решен је тако да: „...Починје већ од уочавања проблема, а завршава израдом научног саопштења“¹⁴.

Верификација хипотеза сврставајућег садржаја, у односу на оне чији је предмет теоријског карактера, носи и одређене специфичности. Наиме, верификација хипотеза наведеног садржаја могућа је: 1. поређењем са сличним класификацијама,¹⁵ 2. интерсубјективно и 3. логичким доказом.

Поређења деоба изводе се према критеријумима којима су изведене и члановима који их чине и то на основу примене компаративне методе, која са историјском методом представља јединствену целину. При томе, историјска метода примењује се ради прикупљања података, јер служи као оквир у примени методе *анализа садржаја*. Овом методом консултују се различити документовани садржаји, од којих велики део њих може да буде страног порекла. Постојање литературе на страном језику и мањак литературе на матерњем језику, може да учини анализу садржаја сложенијом и тиме још више да усложи верификацију хипотеза сврставајућег садржаја.

Због могуће субјективности респондената, непоуздана је *интерсубјективна* верификација хипотеза сврставајућег садржаја које се односе на проверу ваљаности принципа деобе. Поред тога, *испитаник је чинилац који представља посредну везу између истраживача и истраживане појаве*. С обзиром на то да је предмет истраживања у области безбедносних наука близак релативно малом броју стручњака, намеће се намерни узорак респондената као једини могућ. Тиме је сужен број људи који одговорима на постављена питања могу да дају ваљан допринос истраживањима сврставајућег садржаја.

¹⁴ О верификацији хипотеза сврставајућег садржаја може да се види шире у: Сакан, М.: „Верификација хипотеза у ратној вештини“, *Савремени проблеми ратне вештине*, бр. 38–39, ЦВШ ВЈ, Београд, 1997, стр. 79–105.

¹⁵ При томе, треба да се *пореде принципи деобе и чланови подела*. Будући да поређење принципа деобе, као начин верификације хипотеза, није довољно поуздан, препоручује се коришћење језичке анализе, као његове допуне.

Логички доказ примерен је условима у којима је недовољна поузданост емпиријских података о принципима деобе, што је у оваквим случајевима редовна појава. При логичком доказивању неопходан је велики фонд знања у вези са предметом истраживања, као и имагинација истраживача, што такође може да буде проблем, јер зависи од: интелигенције, здравља, стрпљења, расположења и од просторних и временских услова у којима ради и тако даље.

Верификација чланова класификације изводи се на истоветан начин као и у случају принципа деобе. Међутим, при томе може да буде присутан проблем постојања великог броја маргиналних појмова у категоријалном апарату безбедносних наука, који су у вези с предметом истраживања у тој области. Оваква ограничења условљена су релативно неразвијеним категоријалним апаратом науке о безбедности. Овакви проблеми смањују се његовом доградњом, мада је тешко претпоставити да ће потпуно нестати.¹⁶

Тешкоћама и ограничењима истраживања сврставајућег садржаја доприноси и сасвим **слаба решеност таксономског проблема** у социологији.¹⁷ Према Војину Милићу, последице овог проблема су веома дубоке: „Не само да не постоји теоријски заснован јединствен таксономски систем за разврставање друштвених појава, него су и класификације појава на ужим подручјима друштвеног живота обично непотпуне или није постигнута шира сагласност о њиховој употреби“.¹⁸ Осим тога, аутор наводи да су запостављена упоредна истраживања и решавање таксономског проблема. У вези с тим, у Србији нема довољно магистарских и докторских радова у области безбедности о сврставајућим истраживањима.¹⁹

Закључак

Значај истраживања сврставајућег садржаја огледа се у научној и широј, друштвеној сфери. С научног аспекта, наведеним истраживањима долази се до трансформације (унапређења) спољних знања (манифестних) у систематична знања. Поред тога, унапређују се описи предмета деобе и њихово објашњење. Тиме се стварају услови за спровођење истраживања експликативних (објашњавајућих) садржаја. На основу истраживања сврстава-

¹⁶ У вези с верификацијом хипотеза класификаторског садржаја може да се види шире у: Милошевић, Н.: *Организовање и реализовање истраживања у ратној вештини*, ЦВШ ВЈ, Београд, 1994, стр. 132 и 133.

¹⁷ Таксономија је научна дисциплина чији су предмет начела класификације.

¹⁸ Милић, В.: „Социолошки метод“, према Печујлић, М.: *Методологија друштвених наука*, зборник радова, Службени лист СФРЈ, Београд, 1976, стр. 154.

¹⁹ На пример, у легату Војне академије у Београду налази се магистарски рад аутора овог саопштења под насловом: *Класификација начина ослобађања талаца ангажовањем антитерористичких јединица*, ВА ВЈ, Београд, 2001.

јућег садржаја подстичу се и ваљанија дефинисања. При томе, предложеним приступом истраживању сврставајућег садржаја, даје се изванметодолошки допринос пројектовању, организовању и реализовању истраживања наведеног садржаја у области безбедносних наука, односно у области сузбијања криминалитета. То се, на својеврстан начин, одражава и у дефинисању нових предмета истраживања, као последице идентификације нових критеријума и чланова класификација и типологизација.

Друштвени значај истраживања сврставајућег садржаја јесте у *унапређењу и усклађивању теорије* (повећањем и провером постојећег фонда знања) и *практике* (специјализацијом), које се односе на предмет деобе из области безбедности. При томе, на основу специјализације стварају се стручне претпоставке за развој области која је претходно била предмет истраживања сврставајућег садржаја.

Истраживања сврставајућег садржаја уопште, а тиме и оних истраживања која се реализују у области безбедности треба да садрже четири фазе и то: предистраживање, пројектовање, организовање и реализовање. Циљ предистраживања јесте да се правилно формулише проблем истраживања и његов предмет. То је, уједно, и један од начина да се ублаже проблеми теоријске природе предмета истраживања, слабе решености таксономског проблема и друго.

Предуслов верификације хипотеза сврставајућег садржаја јесте једнозначно одређење предмета деобе. Верификација хипотеза сврставајућег садржаја могућа је тек након његовог одређења предмета и то: поређењем предложене класификације с постојећим класификацијама, интерсубјективно поређење и поређење логичким доказом. При томе, најважнији и најубедљивији део верификације хипотеза сврставајућег садржаја односи се на методолошку препоруку, којом се захтева међусобно поређење постојећих и предложених класификација, према захтевима ваљаности сврставања. При томе, захтеви ваљаности класификовања односе се једним делом на критеријуме, а другим делом на чланове подела.

Литература

1. Адамовић, Ж., Милошевић, Д., Ристић, С.: *Основи методологије научно-истраживачког рада*, Друштво за техничку дијагностику Србије, Београд, 2005.
2. Вујаклија, М.: *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1996/97.
3. Група аутора: „Индикатори људске безбедности у Србији“, *Извештај за 2004*, ФЦО, Београд, 2005.
4. Група аутора: *Методологија ратне вештине*, ЦВШ ВЈ, Београд, 1996.
5. Дивјак, Б.: *Логика*, ВИНЦ, Београд, 1986.

6. Милошевић, Н.: *Организовање и реализовање истраживања у ратној вештини*, ЦВШ ВЈ, Београд, 1994.
7. Милошевић, Н.: *Организовање и реализовање истраживања у ратној вештини*, УВЈ, Београд, 1994.
8. Милошевић, Н.: *Пројектовање истраживања у ратној вештини*, ВИНЦ, Београд, 1989.
9. Милошевић, Н., Милојевић, С.: *Основи методологије безбедносних наука*, Полицијска академија, Београд, 2001.
10. Печујлић, М.: *Методологија друштвених наука*, зборник радова, „Службени лист СФРЈ“, Београд, 1976.
11. Сакан, М.: „Верификација хипотеза у ратној вештини“, *Савремени проблеми ратне вештине*, бр. 38–39, ЦВШ ВЈ, Београд, 1997.
12. Сакан, М.: *Израда стручних и научних саопштења*, СШОНИД, ГШШ, Београд, 2000.
13. Сакан, М.: *Хипотезе у војним наукама*, СШОНИД, Београд, 2001.
14. Сакан, М.: *Хипотезе у науци*, друго издање, Прометеј, Нови Сад, 2005.
15. Субошић, Д.: *Класификација начина ослобађања талаца ангажовањем антитерористичких јединица*, магистарски рад, Војна академија Војске Југославије, Београд, 2001.
16. Fitzgerald, J.D., Fox, M.S.: *Методологија истраживања у криминалистичким наукама*, превод с енглеског, приредили: Бакић, И., Муратбеговић, Е., Факултет криминалистичких наука, Сарајево, 2001.
17. Forčić, G., Novota, S.: *Uokvirite svoju ideju*, SMART, Rijeka, 2005.

S U M M A R I E S

Elements of a New Security Constellation in Europe: Navigating the Western Balkans

Aleksandar Fatić, Ph. D. Research Professor

The distinction between “hard” (military) security, and “soft” security, which has been repeatedly proclaimed the priority of the European Union, primarily as it relates to terrorism and organized crime, renders the current foreign policy positioning of the Western Balkans crucially important to European security.

In this connection, the author transparently discusses the way in which the former Yugoslav territories have served as testing grounds for numerous new security threats that have emanated from the area over the past decade, including an increased ethnic militancy. Such militancy is in the process of merging with classic terrorist motivations in the Serbian region of Sandžak, which have recently been additionally adversely affected by divisions within the Muslim community that are suspected to have been encouraged from the outside. In addition, the unresolved “soft” security issues in the South of Serbia (the municipalities of Preševo, Bujanovac and Medvedja, where an ethnic Albanian self-proclaimed “Liberation Army of Preševo Bujanovac and Medvedja” has been active until recently), and the crime-control problems in Kosovo, all pose challenges for the definition of a new EU security policy towards the region.

Of great importance is the strict application of security protocols that relate to terrorist and organized crime activity across Europe, and concrete policies of EU conditionality when negotiating concrete steps in the accession of the Western Balkans. Such policies would be more focused on advancing internal security, and less on standard political conditioning. This line of argument is supported by a brief analysis of the results of the exclusively political conditioning, where the current situation in most parts of the former Yugoslavia is such that it brings back strong memories of the party-state. Internal security protocols in the region are insufficiently focused on addressing terrorism and organized crime, even though these are the threats declared as primary security issues within the EU.

Key words: Western Balkans, European Union, security, terrorism, organized crime.

Right-Wing Extremism in the Post-Cold War Balkans and the Young Population

Marija Djorić, M. A.

Following the end of the Cold War, the Balkan Peninsula, better known as a “powder keg”, remains a place of tensions that acquire new dimensions in line with the globalization process. In this connection, the paper discusses the emergence of right-wing extremist groups representing a response to the “new” world order. Spreading out of neo-Nazism and neo-fascism has been inspired by the dusk of the left (wing) that suffered a collapse as the communist ideology, although in the past it had held a monopoly

over the political systems of the Eastern Bloc. While in the European Union the right-wing extremism has been prejudiced by arrival of immigrants, in the Balkan region the nationalist and separatist conflicts were a breeding ground of the extreme right, eventually resulting in the civil war. Prevailing members of the extreme right-wing movements are young people, which points to the youth socialization problem.

Key words: the right wing, Cold War, the Balkans, extremism, the youth.

Enforcement of Emergency Administrative-Legal Regulations during Anti-Terrorist Actions (Complying with the Legislation of the Russian Federation)

Professor Yuri V. Golik, Ph.D,
Oksana V. Nardina, M. A.

The paper presents a critical analysis of legal regulations of the Russian Federation, which are enforced in emergency situations caused by terrorist attacks or any other forms of extremism that may jeopardize both the safety of citizens and the safety of the country itself and its order.

Key words: administrative-legal regulations, emergency situations, anti-terrorist actions, Russian Federation.

Business as Usual: An Assessment of Donald Rumsfeld's Transformation Vision and Transformation's Prospects for the Future

Colonel Mark G. Czelusta

While Donald Rumsfeld did not invent transformation, he made transformation a singular priority and consistently pursued the effort. Based on the results of an advanced research project, the paper discusses historical origins of transformation and gives a balanced description of what is usually called "Rumsfeld's transformation vision".

This is a translation of the authentic text published in June 2008, in the Occasional Paper Series No 18, by the George C. Marshall European Center for Security Studies.

Key words: transformation, warfare, process, defense strategy.

The Reform of Military Education in the Republic of Serbia – Possibilities, Challenges, and Paths of Development

Zoran Jeftić, Ph. D.
Brigadier General Mladen Vuruna, Ph. D.

In Serbia, the military education development started in 1850 when the Artillery School was established. Since then, the military education system passed through periods reflecting the development of the country, but very often also the turbulent historical changes occurring in these areas.

Today, the military education system is faced with a new challenge: adjustment of the military education with the education system of the Republic of Serbia. Before embarking on these processes, it was necessary to recognize the existing state of the matter and establish the reform requirements. Only then, the possibilities and the grounds for complete and comprehensive reform of the military education began to be analyzed.

The development paths of the military education in the Republic of Serbia comprise: the accreditation of the Military Academy and the Military Medical Academy; the development of study programs and advanced courses in line with the requirements of the Army of Serbia and the universally accepted standards; separation of education and training; joint study programs with the faculties of the Universities of the Republic of Serbia; and the reform of the Military High School.

The goal for the next decade is to make the Military Academy a prestigious military educational institution of the region, adjusted to the education system of the Republic of Serbia, which will educate the personnel as required by the defense and security system of the Republic of Serbia, according to high quality study programs recognized within the European high education network and by military education institutions abroad.

Key words: reform, military education, training, study programs, courses, the Military High School, the Secondary Military Vocational School, the Military Academy, the Military Medical Academy, the Army of Serbia, the University of Belgrade, the Declaration of Bologna, accreditation, the Republic of Serbia.

Public Relations in the Implementation of the Army's Mission

Colonel *Slavoljub* Randjelović, Ph. D.

Media is one of mechanisms allowing individuals and the society as a whole to perceive the nature and the world, as well as their own place in that world. Studies have revealed that television and press are the most significant sources of information on the defense and the Army for the citizens of Serbia. Public media daily present our reality through myriad pieces of information. Media technologies enable fictitious propaganda events to be released to which individuals and social groups respond strongly, because they appear impressive and real. Using the military technologies, which in the technologically developed countries are significantly more advanced in war than the publicly available technologies, the reality itself may become a victim of war. It is therefore understandable why the public relations are getting priority and are more important than many other activities of the military organization. It is particularly evident in tactical and other exercises, demonstration activities, during urgent and other sudden and unexpected events, during the state of emergency, and, in particular, in the war.

Key words: defense, the Army of Serbia, the Army's mission, media, public relations.

Ethical Aspect of Doing the Military Service in Civil Institutions

Lieutenant Colonel *Srećko* Kuzmanović, M. A.

The right of a conscientious objector is based upon fundamental human rights and derives from the freedom of thought and belief. The conscientious objection is a refusal to take part in those actions that the conscience of the objector does not approve.

When the conscientious objection refers to the military service, it means a refusal to do one's military service under arms out of religious, political, philosophical, ethical or any other reasons. In Europe, it is considered that the conscientious objection officially started with the event when in 1672 Quakers rallied in the town squares and openly said to King George in public that they did not want to take part in his wars. On January 26, 1967, the Parliamentary Assembly of the Council of Europe adopted the Resolution 377, which said that this right had to be granted to any person who do not want to do his/her military service for the reasons of conscience or deep belief. The United Nations Human Rights Commission recognized for the first time the right of conscientious objection on March 10, 1987, and in this connection, appealed to all its member states to apply it in practice. The respective approaches of states are different toward the above mentioned matter, from those that have had extremely precisely regulated legal and sub-legal instruments, to those who have regulated this matter partially or not at all. By issuing the Decree on Doing the Military Service in Civilian Institutions (applicable as of November 4, 2003), all requirements were fulfilled to enforce the right of "conscientious objection" in our country. The European Bureau of Conscientious Objection (EBCO) was established in 1979 to coordinate and support the European organizations supporting the right of conscientious objection in doing the military service. In this connection, in July and August 2008, a survey was conducted on conscientious objectors on the territory of Belgrade, aimed to establish true reasons of conscientious objectors to apply for doing their military service in civil institutions. Most conscientious objectors gave the reasons that may be qualified as successful attempts of deceiving the draft commission.

Key words: conscientious objection, military service, civilian service, doing the military service in civilian institutions, interview, non-government organizations, ethical aspect.

Research of the Classifying Matter in the Area of Security

Dane Subošić, Ph. D.

A shortfall of much theoretical knowledge is its being unsystematic. The said deficiency can be removed by classifying such knowledge, and a prerequisite for that is to project, organize, and implement the classifying matter. However, for the research of the classifying matter in the area of security to be projected, organized, and implemented, it is necessary to successfully resolve many problems, primarily of methodological nature. In this connection, the paper suggests ways of resolving these and similar problems.

Key words: classifying, classifications, typology, criteria, members, requirements, validity, security.

R É S U M É S

Les éléments de la nouvelle structure de sécurité en Europe – canaliser les Balkans occidentaux

Prof Dr. *Alexander Fatic*, conseiller scientifique

La différence entre les "durs" (militaire) de sécurité et de "soft" de sécurité, qui est plusieurs fois nommée comme la priorité de l'Union européenne, principalement parce qu'elle porte sur le terrorisme et le crime organisé - la position de politique extérieure des Balkans occidentaux, fait essentiel pour la sécurité européenne.

À cet égard, l'auteur parle de la transparence dans laquelle le territoire de l'ex-Yougoslavie a été un procès pour un certain nombre de nouvelles menaces pour la sécurité qui se sont répandues dans la région au cours de la dernière décennie, y compris l'augmentation du militantisme ethnique. Dans la partie serbe du Sandjak est par exemple de militantisme dans le processus de connexion avec les motifs classiques de terrorisme, qui s'est encore détériorée ces derniers temps, des divisions au sein de la communauté musulmane qui, fondée en doute, a encouragé de l'extérieur. En outre, les questions non résolues de la "soft" de sécurité dans le sud de la Serbie (municipalités de Presevo, Bujanovac et Medvedja, où les Albanais de souche soit-disant Armée de libération du Presevo, Bujanovac et Medvedja a été, jusqu'à récemment active) et le contrôle de la criminalité au Kosovo – la mise en place des défis pour définir une nouvelle politique de sécurité de l'UE à l'égard de cette région.

Le rôle important de la stricte application de protocoles de sécurité, qui sont liées aux actes de terrorisme et les activités criminelles organisées dans toute l'Europe et la politique de l'UE, comme condition au cours des négociations sur les mesures concrètes à se joindre à l'ouest des Balkans. Une telle politique serait plus centrée sur l'amélioration de la sécurité intérieure, mais la norme de la politique de conditionnement. Cette attitude est expliquée dans une brève analyse des résultats exclusivement politique de conditionnement, où la situation actuelle dans la plupart des pays de l'ex-Yougoslavie de telle sorte que cela ressemble à une partie à l'État. En outre les protocoles de sécurité dans la région sont insuffisamment concernées par les problèmes de terrorisme et la criminalité organisée, même si les menaces des priorités déclarées de la sécurité de l'UE le demandent.

Mots clés: Balkans occidentaux, l'Union européenne, la sécurité, le terrorisme, la criminalité organisée.

Droit d'extrémisme dans les Balkans après la guerre froide et une population jeune

M. A. *Marija Djoric*

Péninsule des Balkans, mieux connu sous le nom de "poudrière" après la fin de la guerre froide, reste le théâtre de tensions, elle obtient une nouvelle dimension en conformité avec le processus de mondialisation. À cet égard, est l'apparition de groupes d'extrême droite

qui représentent une réponse à la "nouvelle" l'ordre mondial. Expansion de néonacisme et néofasisme inspirée par le crépuscule gauche, qui est comme une idéologie communiste acquise crash, même si dans le passé, avait un monopole sur les systèmes politiques du bloc de l'Est. Alors que l'Union européenne et l'extrémisme droit préjudicié par immigration arrivée sur le territoire des Balkans, les conflits nationalistes et séparatistes sont des saleté extrême droite, qui a abouti à la fin de la guerre civile. La population dans les mouvements d'extrême droite est composée des jeunes, ce qui indique un problème dans la socialisation de la jeunesse.

Mots clés: droit, la guerre froide, les Balkans, l'extrémisme, la jeunesse.

Application d'une réglementation administrative et juridique au cours des actions antiterroristes (conformément à la législation de la Fédération de Russie)

Prof Dr. *Jurij V. Golik*
Oksana V. Nardina

L'article est soumis à une analyse critique de la législation, la Fédération de Russie qui s'appliquent à des situations d'urgence créées par des attaques terroristes ou d'autres formes d'extrémisme, ce qui peut menacer la sécurité des citoyens, ainsi que la sécurité de l'État et son ordre.

Mots clés: la réglementation administrative et juridique, d'urgence, la lutte contre les effets, la Fédération de Russie.

Ordinaire de travail: Évaluation de la vision de Donald Ramsfeld - la transformation et ses perspectives à l'avenir

Mark G. Celusta, Colonel

Bien que Donald Ramsfeld n'a pas inventé la transformation, il lui donne une priorité et elle est toujours mise en œuvre. Sur la base des résultats de projet de recherche, dans le travail sont considérées Tureni transformation historique de l'équilibre et donne de la description de ce qui est communément appelé – "Vision de Ramsfeld de la transformation."

Ceci est une traduction du texte original qui a été publié en Juin 2008 Occasional Paper Series No. 18, le Centre européen d'études de sécurité George K. Marshal.

Mots clés: transformation, la guerre, le processus, la stratégie de défense.

Réforme de l'enseignement militaire dans la République de Serbie - Opportunités, défis et orientations de développement

Dr. *Zoran Jeftic*
Dr. *Mladen Vuruna*, le général de brigade

Développement de l'enseignement militaire en Serbie a commencé en 1850. par l'organisation de l'école d'artillerie. Depuis lors, le système de l'enseignement militaire a traversé des périodes qui ont marqué l'évolution de l'état, mais souvent des changements historiques dans cette région.

Aujourd'hui, le système de formation militaire a le nouveau défi: l'harmonisation de l'enseignement militaire avec le système de l'éducation dans la République de Serbie. Avant l'entrée dans ces processus, il est nécessaire de reconnaître la situation et les besoins de réforme de la forteresse. Après cela, ils sont en mesure de faire l'analyse et de la base d'une réforme complète et globale de l'enseignement militaire.

Directions du développement de l'enseignement militaire dans la République de Serbie sont les suivants: l'accréditation de l'Académie militaire et l'Académie militaire de médecine, le développement de programmes d'études et de stages de formation en fonction des besoins de l'armée de Serbie normes adoptées, la séparation de l'éducation et de formation, des cours avec les facultés des universités de la République de Serbie et de la réforme de l'armée des écoles secondaires .

L'objectif est que l'Académie militaire de la prochaine décennie doit devenir une prestigieuse institution de l'éducation dans la région, aligné sur le système d'éducation de la République de Serbie, qui aura pour mission d'éduquer le personnel pour les besoins du système de défense et de sécurité de la République de Serbie, selon l'étude de programmes de haute qualité qui sont reconnues au sein du réseau de l'enseignement supérieur européen et de l'institutions étranger correspondantes.

Mots clés: réforme de l'enseignement militaire, de formation, cours, école militaire, la formation professionnelle, Ecole militaire, l'Académie militaire, Académie de médecine, l'Armée de Serbie, de l'Université de Belgrade, la déclaration de Bologne, l'accréditation, de la République de Serbie.

Relations publiques dans la réalisation des missions de l'armée

Dr. *Slavoljub* Randjelovic, Colonel

Les médias sont l'un des mécanismes que les individus et la société dans son ensemble utilisent afin de permettre à mieux comprendre la nature et le monde, ainsi que de sa propre place dans ce monde. Les tests ont montré que la télévision est dans la plupart des sources importantes d'information sur la défense et l'armée pour les citoyens de la Serbie. Il existe plusieurs bulletins d'information des émissions quotidiennes de notre réalité. Media technologie permettra la vente de la propagande des événements fictifs dans laquelle les individus et les groupes sociaux tentent de réagir fermement, car ils sont intenses et réels. Utilisation de la technologie militaire, qui, dans les pays développés technologiquement beaucoup plus avancé dans la guerre de la disposition du public des technologies, et la réalité peut être victime de la guerre. Il est donc compréhensible que la PR est important et la priorité de beaucoup d'autres organisations militaires. Cela est particulièrement exprimée dans la tactique ou d'autres exercices, une démonstration de professions, une occasion spéciale et d'autres événement soudain et inattendu, au cours d'un état d'urgence et, surtout, pendant la guerre.

Mots clés: défense, armée, les missions militaires, les médias, PR.

Aspect éthique du service militaire dans la fonction publique

M. *Srecko* Kuzmanovic, le lieutenant-colonel

Droit démontrant conscience fondée sur les droits de l'homme, est pris de la liberté d'opinion et de croyance. Plainte représente la conscience rejeter la participation à ces activités que d'objecteur de conscience ne doit pas approuver. Lorsque l'ob-

jection de conscience liée au service militaire, puis de l'autre implique le rejet du service militaire avec les armes de la religieuse, politique, philosophique, morale ou toute autre raison. En Europe, le début officiel de la plainte de conscience prend le cas où en 1672, Quaker sortie sur le marché et le public a dit à George qu'ils ne veulent pas participer à ses guerres. Assemblée parlementaire du Conseil de l'Europe, 26 Janvier 1967, a adopté la résolution 377, qui a déclaré que ce droit doit permettre à toutes les personnes qui ne souhaitent pas servir du service militaire pour des raisons de conscience ou de convictions profondes .. La Commission des droits de l'homme des Nations Unies, a été officiellement reconnu le droit à l'objection de conscience dixième de Mars 1987, à cet égard, lancé un appel à tous ses membres à appliquer dans la pratique. Approche différente à l'état nommé comme sujet, en commençant par ceux qui ont une précision juridique réglementée et les lois, à ceux qui sont partiellement ou pas adaptées à tous les concernés. L'adoption de la loi concernant la conduite des obligations militaires, qui se réfère à l'armée dans le service civil (applicable à partir du 4 Novembre 2003), ils montrent toutes les conditions pour la mise en œuvre du droit à la réclamation de conscience dans notre pays. Bureau européen pour la plainte de conscience (EBCO) a été fondée en 1979, à coordonner et à fournir un soutien aux organisations européennes qui militent pour le droit à l'objection de conscience militaires. À cet égard, sur le territoire de Belgrade a procédé à une entrevue avec un objecteur de conscience (Juillet et Août 2008), dont la tâche était de déterminer les raisons pour répondre démontrant conscience pour les militaires dans la fonction publique. La plupart des démontrant conscience cité les raisons qui peuvent être gérés comme une tentative de tromper la Commission pour le recrutement.

Mots clés: objection de conscience, de service militaire, service civil, militaire au service civil, entrevue, les organisations non gouvernementales, l'aspect éthique.

Recherche de contenu dans le domaine de la sécurité

Dr. Dane Subosic

Le manque de connaissances théoriques de leur non systématisation. Mentionné, le manque d'application de ces connaissances est une pré-conception, l'organisation et la réalisation de la recherche du contenu en question. Toutefois, afin de faire recherche de contenu dans le domaine de la sécurité projetée, organisée et mise en œuvre, il est nécessaire de régler de nombreux problèmes, essentiellement méthodologique. À cet égard, on recommande des moyens de résoudre ces mêmes problèmes.

Mots clés: alignement, la classification, typologisation, les critères, les membres, les exigences, la validité, la sécurité.

ZUSAMMENFASSUNGEN

Die Elemente der neuen Sicherheitsstruktur Europas – die Ausrichtung des Westbalkans

Prof. Dr. *Aleksandar* Fatić, wissenschaftlicher Berater

Der Unterschied zwischen der „harten“ (militärischen) Sicherheit und der „weichen“ Sicherheit, die mehrmals zur Priorität der Europäischen Union erklärt wurde, vor allem, weil sie sich auf den Terrorismus und die organisierte Kriminalität bezieht, macht die gegenwärtige aussenpolitische Positionierung des Westbalkans entscheidend für die europäische Sicherheit.

In diesem Zusammenhang spricht der Autor transparent darüber, wie das Territorium Ex-Jugoslawiens als Probeplatz benutzt wurde für zahlreiche neue Sicherheitsbedrohungen, die sich aus dieser Region im Laufe des vergangenen Jahrzehnt ausgeweitet haben, einschliesslich die erhöhte ethnische Militanz. In dem serbischen Teil von Sandžak ist eine solche Militanz im Prozess der Fusion mit den klassischen terroristischen Motiven, was sich durch die Spaltungen in der muslimischen Gemeinschaft in jüngster Zeit zusätzlich verschlimmert hat. Es besteht ein begründeter Verdacht, dass diese Spaltungen von aussen angespornt werden. Darüber hinaus, werfen die ungelösten Fragen der „weichen“ Sicherheit im Süden Serbiens (Gemeinden Preševo, Bujanovac und Medveđa, wo die selbsternannte „Befreiungsarmee von Preševo, Bujanovac und Medveđa“ bis vor kurzer Zeit aktiv war) und die Kontrolle der Kriminalität im Kosovo – neue Herausforderungen für die Definierung der neuen Sicherheitspolitik der EU zu dieser Region auf.

Eine wichtige Rolle spielen die strenge Anwendung der Sicherheitsabkommen bezüglich der europaweiten terroristischen Aktivität und der organisierten Kriminalität und die EU-Politik, als Bedingung bei den Verhandlungen über die konkreten Schritte für die Integration des Westbalkans. Solche Politik würde sich mehr auf die Entwicklung innerer Sicherheit, als auf das geläufige politische Einschränken konzentrieren. Diese Einstellung wurde durch eine kurze Analyse einer ausschliesslichen politischen Einschränkung begründet, wo die aktuelle Situation in den meisten Staaten im Raum Ex-Jugoslawiens derartig ist, dass sie auf einen Parteistaat stark erinnert. Die internen Sicherheitsabkommen in der Region befassen sich unzureichend mit den Problemen des Terrorismus und der organisierten Kriminalität, obwohl gerade diese Bedrohungen zu primären Fragen der EU-Sicherheit erklärt wurden.

Stichwörter: Westbalkan, Europäische Union, Sicherheit, Terrorismus, organisierte Kriminalität.

Der Rechtsextremismus auf dem Balkan nach dem Kalten Krieg und die junge Bevölkerung

M. A. *Marija* Đorić

Die Balkanhalbinsel, bekannter als „Pulverfass“, bleibt nach dem Ende des „Kalten Krieges“ ein Gebiet der Spannungen, die im Einklang mit der Globalisierung neue Dimensionen bekommen. In diesem Zusammenhang wurde die Erscheinung der rechten

extremistischen Gruppen behandelt, die eine Antwort auf die „neue“ Weltordnung darstellen. Die Expansion des Neonazismus und Neofaschismus wurde durch den Untergang der Linken inspiriert, die als kommunistische Ideologie gescheitert ist, obwohl sie in Vergangenheit das Monopol in den politischen Systemen des Ostblocks hatte. Während in der Europäischen Union der Rechtsextremismus von der Immigration präjudiziert wurde, waren die nationalistischen und separatistischen Konflikte ein fruchtbarer Boden für die extreme Rechte, die am Ende mit dem Bürgerkrieg resultierten. Die dominante Bevölkerung in den extrem rechten Bewegungen sind junge Leute, was auf ein Problem bei der Sozialisierung der Jugend hinweist.

Stichwörter: Rechte, Kalter Krieg, Balkan, Extremismus, junge Leute.

Die Anwendung der administrativ-rechtlichen Sonderregulativen bei antiterroristischen Tätigkeiten (im Einklang mit der Gesetzgebung der Russischen Föderation)

Prof. Dr. *Jurij V. Golik*
Mag. *Oksana V. Nardina*

Im Text wird eine kritische Analyse der gesetzlichen Regulativen der Russischen Föderation gegeben, die im Ausnahmezustand angewendet werden, wenn er durch einen terroristischen Angriff oder andere Formen des Extremismus entstanden ist und die Sicherheit der Bürger, des Staates und der staatlichen Ordnung gefährden kann.

Stichwörter: administrativ-rechtliche Regulativen, Ausnahmezustand, antiterroristische Tätigkeiten, Russische Föderation.

Gewöhnliche Arbeit: Die Einschätzung der Vision von Donald Ramsfeld über die Transformation und ihre Aussichten in der Zukunft

Mark G. Celusta, Oberst

Obwohl Donald Ramsfeld die Transformation nicht erfunden hat, war sie für ihn eine besondere Priorität und das hat er konsequent durchgeführt. Anhand der Ergebnisse des (umfangreichen) Forschungsprojektes wurden in der Arbeit die geschichtlichen Wurzeln der Transformation erörtert und eine ausgewogene Beschreibung dessen, was üblicherweise als „Ramsfelds Vision der Transformation“ bezeichnet wird, gegeben.

Das ist eine Übersetzung des ursprünglichen Textes, der im Juni 2008. in Occasional Paper Series No 18, im Europäischen Zentrum für Sicherheitsstudien „George C. Marshall“ veröffentlicht wurde.

Stichwörter: Transformation, Kriegsführung, Prozess, Verteidigungsstrategie.

Die Reform der militärischen Ausbildung in der Republik Serbien – Möglichkeiten, Herausforderungen und Entwicklungsrichtungen

Dr. Zoran Jeftić

Dr. Mladen Vuruna, Brigadengeneral

Die Entwicklung der militärischen Ausbildung in Serbien hat in Jahre 1850 mit der Gründung der Artillerieschule begonnen. Seitdem ist das System der militärischen Ausbildung durch die Zeiträume gegangen, die durch die Entwicklung des Staates, aber auch oft durch turbulente geschichtliche Veränderungen in diesem Gebiet geprägt wurden.

Heute steht das System der militärischen Ausbildung vor neuer Herausforderung: aufgrund der Anpassung der militärischen Ausbildung an das Ausbildungssystem der Republik Serbien. Bevor wir in diese Prozesse traten, war es notwendig, den gegebenen Zustand zu erkennen und die Forderungen der Reform festzustellen. Anschliessend hat man die Analyse der Möglichkeiten und der Basis für eine völlige und allumfassende Reform der militärischen Ausbildung vorgenommen.

Die Entwicklungsrichtungen der militärischen Ausbildung in Republik Serbien sind: Akkreditierung der Militärakademie und Militärmedizinischer Akademie, die Entwicklung der Studienprogramme und Lehrgänge für die Fortbildung gemäss den Anforderungen der Streitkräfte Serbiens und den allgemein anerkannten Standards, die Trennung von Ausbildung und Training, gemeinsame Studienprogramme mit den Fakultäten und Universitäten in der Republik Serbien und die Reform des Militärgymnasiums.

Das Ziel ist, das die Militärakademie im kommenden Jahrzehnt zu einer militärischen Ausbildungseinrichtung von hohem Prestige in der Region wird, die dem Ausbildungssystem der Republik Serbien angepasst wurde und in der das Personal für den Bedarf des Verteidigungssystems und Sicherheit der Republik Serbien ausgebildet wird. Die Ausbildung wird nach guten Studienprogrammen durchgeführt, die im Netz der europäischen Hochausbildung und seitens der ausländischen militärischen Ausbildungseinrichtungen anerkannt sind.

Stichwörter: Reform, militärische Ausbildung, Training, Studienprogramme, Lehrgänge, Militärgymnasium, Mittlere militärische Fachschule, Militärakademie, Militärmedizinische Akademie, Streitkräfte Serbiens, Universität in Belgrad, Bologna-Erklärung, Akkreditierung, Republik Serbien.

Öffentlichkeitsarbeit bei der Durchführung der Einsätze der Streitkräfte

Dr. Slavoljub Ranđelović, Oberst

Die Medien sind ein Mechanismus, das den Individuen in der Gesellschaft ermöglicht, die Natur und die Welt, sowie auch den eigenen Platz in dieser Welt zu begreifen. Die Forschungen haben gezeigt, dass das Fernsehen und die Presse die bedeutendsten Informationsquellen über die Verteidigung und die Streitkräfte für die Bürger darstellen. Mit einer Vielzahl von Informationen zeigen die Medien tagtäglich un-

sere Realität. Die Technologien der Medien ermöglichen, dass die fiktiven Propagandae-reignisse präsentiert werden, auf die Einzelpersonen und gesellschaftliche Gruppen stark reagieren, denn sie sind intensiv und realistisch. Durch die Anwendung militärischer Technologien, die in technologisch entwickelten Ländern im Krieg erheblich fortgeschrittener sind als die öffentlich zugänglichen Technologien, kann die Realität selbst zu einem Opfer des Krieges werden. Deshalb ist es verständlich, dass die Öffentlichkeitsarbeit an Priorität gewinnt und bedeutender als viele andere Aktivitäten der militärischen Organisation ist. Das kommt besonders zum Vorschein bei den taktischen und anderen Übungen, bei den ausserordentlichen und anderen überraschenden und unerwarteten Ereignissen, im Ausnahmezustand und insbesondere des Krieg.

Stichwörter: Verteidigung, Streitkräfte, Einsätze der Streitkräfte, Medien, Öffentlichkeitsarbeit.

Der ethische Aspekt des Zivildienstes

Mag. Srećko Kuzmanović, OTL

Das Recht der Verweigerer aus gewissensgründen gründet sich auf den Grundrechten der Menschen und wird aus der Meinungs- und Glaubensfreiheit abgeleitet. Das Berufen auf das Gewissen stellt eine Ablehnung der Teilnahme dar in den Handlungen die der Verweigerer nicht befürwortet. Wenn sich die Verweigerung aus gewissensgründen auf den Wehrdienst bezieht, versteht man darunter die Verweigerung des Grundwehrdienstes mit Waffen aus religiösen, politischen, philosophischen, moralischen oder beliebig anderen Gründen. In Europa nimmt man für den offiziellen Anfang der Berufung auf das Gewissen den Fall, wenn 1672 die Quäker auf die Marktplätze hinausgingen und dem König George in aller Öffentlichkeit gesagt haben, dass sie an seinen Kriegen nicht mehr teilnehmen wollen. Die Parlamentarversammlung des Europarates hat am 26. Januar 1967 die Resolution 377 verabschiedet, in der angeführt ist, dass dieses Recht sämtlichen Personen zustehen muss, die die Wehrpflicht ablehnen aus gewissensgründen oder aus tiefer Überzeugung. Die Kommission für Menschenrechte der Vereinten Nationen hat am zehnten März 1987 zum ersten mal öffentlich das Recht der Berufung auf das Gewissen anerkannt und alle Mitgliedstaaten aufgerufen dieses Recht in der Praxis anzuwenden. Die Staaten haben verschiedene Zugänge zu dieser Thematik, angefangen von denen, die eine ausserordentlich präzise geordnete rechtliche Regulative haben, bis zu denen, die sie nur teilweise oder überhaupt nicht geordnet haben. Mit der Verabschiedung der Verordnung über die Wehrpflicht, die sich auf den Zivildienst bezieht (Sie wird seit 4. November 2003 angewendet.), sind alle Bedingungen für die Anwendung des Rechtes der „Berufung auf das Gewissen“ in unserem Lande erfüllt.

Europäisches Büro für die Verweigerung aus Gewissensgründen (EBCO) wurde im Jahre 1979 gegründet zur Koordinierung und Unterstützung für die europäischen Organisationen, die sich für das Kriegsdienstverweigerungsrecht aus Gewissensgründen einsetzen. In Belgrad wurde ein Interview mit den Kriegsdienstverweigerern (im Juli und August 2008) durchgeführt, dessen Aufgabe es war, die wahren Gründe festzustellen, weshalb sich die Kriegsdienstverweigerer für den Zivildienst melden. Die meisten Verweigerer nannten Gründe, die man als geglückten Versuch der Täuschung der Rekrutierungskommission bezeichnen kann.

Stichwörter: Kriegsdienstverweigerung aus Gewissensgründen, Grundwehrdienst, Zivildienst, Interview, Nichtregierungsorganisationen, ethische Aspekte.

Die Forschung der klassifizierenden Inhalte im Bereich der Sicherheit

Dr. *Dane* Subošić

Den Mangel vieler theoretischer Kenntnisse stellt ihre unsystematische Gestalt dar. Der erwähnte Mangel kann beseitigt werden, mit der Klassifizierung solcher Kenntnisse, was die Projektierung, Organisation und Realisierung des klassifizierenden Inhaltes voraussetzt. Um die Forschung des klassifizierenden Inhaltes im Bereich der Sicherheit zu projizieren, zu organisieren und zu realisieren, bedarf es einer erfolgreichen Lösung zahlreicher Probleme, vor allem methodologischer Natur. In diesem Zusammenhang werden die Lösungsweisen dieser und ähnlicher Probleme empfohlen.

Stichwörter: Klassifizierung, Typologisierung, Kriterien, Mitglieder, Forderungen, Tauglichkeit, Sicherheit.

Р Е З Ю М Е

Элементы новой модели безопасности в Европе – пути Западных Балкан

Проф. д-р. *Александар Фатич*

Разница между „жесткой“ (военной) и „мягкой“ безопасностью, которую Европейский союз неоднократно провозглашал приоритетной, так как именно она занимается вопросами, в первую очередь, терроризма и организованной преступности, определяет нынешнее внешнеполитическое позиционирование Западных Балкан как решающий фактор безопасности в Европе.

Автор явно говорит о способе распространения в прошедшем десятилетии многочисленных новых угроз безопасности с территории бывшей Югославии, послужившей пробным полигоном, включая усиление этнической воинственности. В сербской части Санджака происходит процесс слияния воинственности с классическими террористическими настроениями, в последнее время усиленными разделением внутри самого мусульманского сообщества, поощряемым, не без обоснованного сомнения, извне. Помимо этого и нерешенные вопросы «мягкой» безопасности на юге Сербии (общины Прешево, Буяновац и Медведжа, где до недавнего времени этническая албанская самопровозглашенная „Освободительная армия Прешево, Буяновца и Медведже“ отличалась повышенной активностью), и контроль криминала в Косово представляют камень преткновения для определения новой системы европейской безопасности в этом регионе.

Важную роль играет строгое применение протоколов безопасности, имеющих отношение к террористической деятельности и деятельности организованной преступности во всей Европе, и политика ЕС, как условие в переговорах о конкретных шагах, необходимых для присоединения Западных Балкан к Евросоюзу. Подобная политика больше бы способствовала совершенствованию внутренней безопасности, чем стандартной политической обусловленности (давление). Эта позиция обоснована в коротком анализе результатов исключительно политического давления на страны бывшей Югославии, в большинстве которых актуальная ситуация весьма напоминает партийное государство. Внутренние протоколы безопасности в регионе в недостаточной мере занимаются проблемами терроризма и организованной преступности, хотя именно эти угрозы провозглашены первичными вопросами обеспечения безопасности ЕС.

Ключевые слова: Западные Балканы, Европейский союз, безопасность, терроризм, организованный криминал.

Правый экстремизм на Балканах после Холодной войны и молодая популяция

М. А. Мария Джёрич

Балканский полуостров, более известный под названием „бочка с порохом“, после окончания Холодной войны остался поприщем напряженности, в результате процесса глобализации принимающей новые формы. В ра-

боте рассматривается появление правых экстремистских групп, представляющих собой ответ на „новый“ мировой порядок. Экспансия неонацизма и неофашизма вызвана сумерками идеологии левых, которая, как коммунистическая идеология, пережила крах, несмотря на то, что в прошлом монополизировала политические системы Восточного блока. Если в Европейском союзе рост правого экстремизма вызван потоком иммигрантов, территория Балкан для правых экстремистов – родной очаг для националистических и сепаратистских столкновений, разразившихся, в конце концов, гражданской войной. Доминантной составляющей в популяции, охваченной экстремистским правым движением, является молодежь, что указывает на проблему в социализации молодых людей.

Ключевые слова: правые, Холодная война, Балканы, экстремизм, молодежь.

Контртеррористическая операция в системе чрезвычайных административно-правовых режимов (по законодательству Российской Федерации)

Проф. д-р. Юрий В. Голик
Кандидат наук Оксана В. Нардина

В работе дан критический анализ законодательных актов Российской Федерации, применяемых в чрезвычайных ситуациях, которые возникают в результате террористических актов или проявлении прочих форм экстремизма, подвергающих угрозе безопасность граждан, самого государства и его строя.

Ключевые слова: административно-правовые законодательные акты, чрезвычайный режим, контртеррористическая операция, Российская Федерация.

Обычная работа: Анализ видения трансформации Дональдом Рамсфельдом и ее перспективы

Марк Г. Целуста, полковник

Для Дональда Рамсфельда, выступившего с идеей трансформации, она была особым приоритетом, эту идею он последовательно воплощал в жизнь. Предложенный анализ результатов (объемного) рабочего проекта рассматривает исторические корни трансформации и дает сбалансированное описание того, что обычно называется – „Видение трансформации Рамсфельдом“.

Перевод первоисточника, опубликованного в июне 2008 года в Occasional Paper Series No 18, в Европейском центре безопасности Џорџ К. Маршал.

Ключевые слова: трансформация, война, процесс, стратегия обороны.

Реформа военного образования в Республике Сербия – возможности, задачи и направления развития

Д-р. Зоран Ефтич
Д-р. Младен Вуруна, бригадный генерал

Началом развития военного образования в Сербии можно считать учреждение в 1850 году Артиллерийской школы. Система военного образования прошла периоды, обусловленные становлением и развитием государства, и весьма часто бурными историческими переменами в этом регионе.

Сегодня система военного образования находится перед новой задачей: согласование военного образования с системой образования в Республике Сербия. До начала реформирования системы, в первую очередь, нужно было изучить реальное состояние в системе образования и уточнить какие именно области нуждаются в реформе. Только после этого можно было приступить к анализу возможностей и базы для полной и разносторонней реформы военного образования.

Направления развития военного образования в Республике Сербия: аккредитация Военной и Военно-медицинской академий, развитие образовательных программ и курсов усовершенствования с учетом современных потребностей Вооруженных Сил Сербии и общепринятых стандартов, разделение образования и обучения, интеграция образовательных процессов с факультетами университета Республики Сербия и реформа Военной гимназии.

Цель реформирования военного образования – Военная академия в следующем десятилетии должна стать престижным военно-образовательным центром региона, имеющим систему образования, согласованную с национальной системой Сербии, в которой по высококачественным программам, признанным европейскими центрами высшего образования и иностранными военно-образовательными организациями, будут готовить кадры для системы обороны и обеспечения безопасности Сербии.

Ключевые слова: реформа, военное образование, обучение, образовательные программы, курсы, Военная гимназия, Средняя специальная военная школа, Военная академия, Военно-медицинская академия, Армия Сербии, Университет Белграда, Болонская декларация, аккредитация, Республика Сербия.

Связь с общественностью в ходе реализации армейских миссий

Д-р. Славолуб Ранджелович, полковник

Средства массовой информации – один из механизмов, позволяющих отдельному человеку и обществу в целом увидеть природу и мир, осознать свое место в этом мире. Исследования показали, что телевидение и печать для граждан Сербии являются главнейшими источниками информации об обороне и Вооруженных Силах. Ежедневно СМИ выдают огромным количеством информации с целью отразить нашу реальность. СМИ технологии позволяют размещать и продвигать фиктивные пропагандистские события, вызывающие у отдельных людей и обще-

ственных групп бурную реакцию, так как их интенсивность и реальность не вызывают сомнения. В результате применения военных технологий, намного превосходящих в технологически развитых странах доступные технологии, сама реальность может стать жертвой войны. Поэтому связи с общественностью приобретают приоритетное значение и становятся намного важнее иных форм деятельности военной организации. Особенно ясно это становится во время проведения тактических и иных учений, показательных выступлений, во время чрезвычайных и прочих внезапных событий, в чрезвычайных ситуациях и, особенно, во время войны.

Ключевые слова: оборона, Армия, миссия армии, СМИ, связь с общественностью.

Этический аспект прохождения альтернативной гражданской службы

Кандидат наук *Сречко Кузманович*, подполковник

Право на отказ от военной службы на основании убеждений включено в основные права человека и проистекает из свободы мысли, совести и религии. Право на отказ от военной службы на основании убеждений представляет отказ от участия в действиях, которые противоречат убеждениям человека. Право на отказ от службы в армии подразумевает отказ от прохождения срочной военной службы с оружием в руках по религиозным, политическим, философским, моральным или иным убеждениям. В Европе официально признали право на отказ от военной службы в 1672 году, когда квакеры вышли на площади и высказали королю Джорджу о своем нежелании участвовать в развязываемых им войнах. 26 января 1967 года на заседании Парламента Совета Европы была принята Резолюция № 377, в которой говорится, что должно быть признано право всех людей, не желающих служить в армии на основании убеждений или вероисповедания. Впервые Комиссия по правам человека Объединенных наций официально признала право на отказ от прохождения военной службы на основании убеждений десятого марта 1987 года и призвала страны-члены ООН применять его на практике. Все страны по-разному подходят к указанной тематике. В одних – четко до деталей разработаны законные и подзаконные акты, в других – это право узаконено лишь частично или не узаконено вообще. В нашей стране после принятия Постановления о прохождении срочной альтернативной гражданской службы (применяется с 4 ноября 2003 года) созданы условия для соблюдения права на отказ от военной службы на основании убеждений. Европейское бюро по соблюдению права на отказ от военной службы на основании убеждений (ЕБЦО) было основано в 1979 году для координации и поддержки европейских организаций, выступающих за соблюдение этого права. В Белграде было проведено интервью со сторонниками права отказа от военной службы на основании убеждений (в июле и августе 2008 года), задачей которого было выявить реальные причины появления желающих проходить альтернативную гражданскую службу. Большинство респондентов указали причины, которые можно квалифицировать как получившаяся попытка обмана призывной комиссией.

Ключевые слова: убеждения, военная служба, альтернативная гражданская служба, прохождение альтернативной гражданской службы, интервью, неправительственные организации, этический аспект.

Изучение разнообразной информации в области обеспечения безопасности

Д-р. *Дане Субошич*

Недостатком множества теоретических знаний является их бессистемность. Этот недостаток можно устранить, расклассифицировав информацию. Предварительное условие для систематизации - проектирование, организация и реализации изучения разнообразной информации. Однако, для того, чтобы можно было проектировать, организовывать и реализовывать изучение, сначала необходимо решить множество проблем, прежде всего, носящих методологический характер. В этой работе предлагаются способы решения указанных и сходных проблем.

Ключевые слова: систематизация, классификация, типологизация, критерии, члены, требования, состоятельность, безопасность.

У *ВОЈНОМ ДЕЛУ* број 4, 2008

на страни 95:

– у фусноти, уместо „Аутор је запослен на Правном факултету Универзитета у Београду“ треба да пише „Ауторка је запослена у Министарству одбране Републике Србије“.

на страни 150:

– испод наслова, у списку аутора, уместо „Мр Слободан Мишовић“ треба да пише „Проф. др Слободан Мишовић“.

Позивамо Вас да својим текстовима у часопису „Војно дело“ допринесете расветљавању проблема безбедности у свету и региону, а посебно бројних аспеката безбедности и одбране Републике Србије.

Теоријским приступом тумачењу нових изазова, ризика и претњи, у контексту дубине и темпа глобализацијских промена, треба да се створи шири сазнајни оквир за поимање безбедносних феномена у савременом добу, те специфичних проблема рата, ратне вештине и војне науке.

Процес транзиције нашег друштва, унутар тих глобалних тенденција, оптерећен је бројним историјским и актуелним тешкоћама, па су неопходни аналитички приступ, спремност на учење и отвореност за разумевање проблема безбедности и одбране демократског друштва. Теоријским обликовањем токова реформе сектора безбедности Републике Србије остварује се специфичан утицај на саму реформу и, непосредно, доприноси стабилизацији и европској интеграцији српског друштва.

Рукопис, обима до два ауторска табака, треба да буде одштампан у два примерка, са једним и по проредом, на формату А4. Текст такође, треба доставити на дискети (или компакт-диску) у Word-у, с фонтом Times New Roman (ћирилица), и величином слова 12. Шеме, табеле, графикони и други прилози треба да буду припремљени за штампу у Word-у или Corel-у.

Рукопис треба да садржи резиме, са кључним речима, и списак коришћене литературе. Научна литература (цитат, напомене, библиографија) треба да садржи:

– за књиге: име и презиме аутора, назив дела, назив издавача и место издавања, годину издања и број странице:

– за часописе: назив часописа, број, назив и место издавача, годину излажења и број странице почетка чланка.

Уз рукопис аутор треба да достави следеће податке: име и презиме, научни, односно академски степен и професионално звање; пуни назив организације у којој је запослен; кућну адресу и бројеве телефона (кућни и на радном месту); e-mail адресу на интернету; број жиро (и/или текућег) рачуна са називом банке и општину места становања.

Рукописи се не враћају. Објављена ауторска дела и стручне рецензије хоноришу се према важећим прописима у Војсци Србије.

Уредник

ДИРЕКЦИЈА ЗА ИЗДАВАЧКУ
И БИБЛИОТЕЧКО-ИНФОРМАЦИОНУ
ДЕЛАТНОСТ
11000 Београд, Балканска 53 • телефакс: 011/3612-506

Прејоручујемо нова издања ВОЈНОИЗДАВАЧКОГ ЗАВОДА

СТРАТЕГИЈСКО ПЛАНИРАЊЕ ОДБРАНЕ

др Митар Ковач, др Дејан Стојковић

Књига приказује планирање развоја и функционисање система одбране, с тежиштем на стратегијским и доктринарним документима и процесу израде и примене стратегијских планова. Овај процес је приказан кроз четири фазе: стратегијска процена, стратегијско усмерење, израда стратегијских планова и извршење стратегијских планова.

- тврди повез, 17 × 24 cm, 510 стр.
- шифра 111075 • цена: 3.240,00 дин.

ЕФЕКТИВНО КОМУНИЦИРАЊЕ ВОЈСКЕ С ЈАВНОШЋУ

др Славољуб Ранђеловић

Теоријске основе процеса комуникације, значајнија учења, развој средстава, функције и модалитети комуницирања. Обрађена су искуства наше војске и страних армија, као и рад и задаци стручних органа. Дати су и предлози организовања ефективног комуницирања ради унапређења теорије и праксе односа с јавношћу.

- броширано, 17 × 24 cm, 302 стр.
- шифра 111077 • цена: 1.080,00 дин.

ВОДИЧ КРОЗ БУЏЕТ

• Финансијски план одбране

др Раде Б. Жугић

Обрађен је буџетски поступак у Републици Србији (финансијска делатност државе; доношење, расподела и контрола буџета; реформа јавних финансија), с посебним акцентом на финансијски план Министарства одбране.

- броширано, 17 × 24 cm, 192 стр.
- шифра 111074 • цена: 864,00 дин.

Катарина Штрбац

**ХУМАНИТАРНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ
У ЗБРИЊАВАЊУ
ЦИВИЛНОГ
СТАНОВНИШТВА
У ВАНРЕДНИМ
СИТУАЦИЈАМА**

ХУМАНИТАРНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ У ЗБРИЊАВАЊУ ЦИВИЛНОГ СТАНОВ- НИШТВА У ВАНРЕДНИМ СИТУАЦИЈАМА

др Катари́на Штрбац

Проблематика функционисања хуманитарних организација и унапређење њиховог рада у будућности у погледу збрињавања угроженог и настрадалог цивилног становништва у ванредним ситуацијама, како унутар државног, тако и на међународном нивоу.

- броширано, 17 × 24 cm, 260 стр.
- шифра 111066 • цена: 1.404,00 дин.

Драган Г. Живковић

**ГРАНИЦА
ИЗАЗОВ ЗА
БЕЗБЕДНОСТ**

ГРАНИЦА – ИЗАЗОВ ЗА БЕЗБЕДНОСТ

др Драган Живковић

Студија о безбедности граница у савременим условима. Борба против тероризма, илегалне трговине људима, оружјем и наркотицима као претпоставка добро организованог система управљања границама. Усклађивање са стандардима Европске уније и Шенгенског споразума.

- броширано, 17 × 24 cm, 424 стр.
- шифра 111063 • цена: 1.296,00 дин.

Марко Јорданов

**СЛУЖБЕ БЕЗБЕДНОСТИ
КОЛИКО ЗНАЊЕ СТРАНИХ ЈЕЗИКА
ДОПРИНОСИ БОРБИ ПРОТИВ
ТЕРОРИЗМА?**

СЛУЖБЕ БЕЗБЕДНОСТИ

- **Колико знање страних језика доприноси борби против тероризма?**

Марко Јорданов

Борба против тероризма из лингвистичког и безбедносног угла. Колико је знање страних језика битан предуслов политичког, превентивног, оперативног и стручног супростављања тероризму?

- броширано, 17 × 24 cm, 240 стр.
- шифра 111061 • цена: 1.080,00 дин.

Овом наруџбеницом неопозиво наруџујем књиге са шифром/примерака

Телефони за информације:
(011) 3612-506 и војни 23-495

Купац: _____

Улица и број: _____

Место и број поште: _____

Телефон: _____

Потпис наручиоца: _____

Књиге ћу платити (заокружити број):

1) одједном (плаћање унапред)

2) на кредит у _____ месечне рате (највише 6 рата)
по _____ динара (најмањи износ рате је 1.000 дин.)

Уз наруџбеницу послати доказ о уплати.

НАПОМЕНА: за сваку наруџбу књига потребно је уплатити 200,00 дин. за трошкове поштарине.

ДИРЕКЦИЈА ЗА ИЗДАВАЧКУ И БИБЛИОТЕЧКО-ИНФОРМАЦИОНУ ДЕЛАТНОСТ

Жиро рачун: 840-19540845-28 РЦ МО; пиб 102116082

Рекламације за наручене књиге
примамо у року од 30 дана

Арт директор
мр *Небојша* Кујунџић
nebojsa.kujundzic@mod.gov.rs

Језички редактор
Вера Звонарек-Јовановић, професор
vera.zvonarek-jovanovic@mod.gov.rs

Преводиоци:

на енглески језик
Душанка Пивљанин, професор

на француски језик
Милан В. Петковић

на немачки језик
Гордана Богдановић, професор

на руски језик
Оливера Хајдуковић, професор

Тираж 900 примерака

Штампа: ВОЈНА ШТАМПАРИЈА БЕОГРАД, Ресавска 40б

УДК – Центар за војнонаучну документацију, информације и библиотекарство
(ЦВНДИБ)

ВОЈНО ДЕЛО је општевојни научно-теоријски часопис Министарства одбране Републике Србије који излази тромесечно. Служи као отворени форум за презентовање и стимулисање иновативног размишљања о свим аспектима и нивоима безбедности и одбране. Гледишта и ставови аутора изложени у ВОЈНОМ ДЕЛУ не одражавају нужно званичну политику или став Министарства одбране Републике Србије и Владе Републике Србије. Сви текстови у овом издању смеју се репродуковати, у делу или целини, без претходног тражења одобрења. Редакција ВОЈНОГ ДЕЛА задржава право редиговања текстова.